

A

KLASSZIKUS ARAB NYELVTAN

KÉZIKÖNYVE.

ISKOLAI ÉS MAGÁNHASZNÁLATRA

IRTA

DR. KANYORSZKY GYÖRGY.

SZERZŐ SAJÁTJA.

Ára 3 frt.

BÉCS, 1881.

H O L Z H A U S E N A D O L F,

UDVARI ÉS EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁSZ.

A

MAGYARHONI FILOLOGIA

GENIUSZÁNAK.

ELŐSZÓ.

Már 1877-ben megjelent egy magyar nyelven szerkesztett „Arab nyelvtan“: Dr. Hatala Pétertől. A mű teljes czime ez: „Arab nyelvtan olvasmányokkal és szótárral, tekintettel a főbb sémi nyelvtágakra és az élő nyelvre“.

A nagytudományú és a keleti nyelvészet terén tekintélynek örvendő tanár urat annyira hivatottnak ismerem egy arab nyelvtannak megírására, hogy, ha más, a meglevő hiányok pótlását eszközölő, a szükségletek- és igényeknek inkább megfelelő czélt tartván szemei előtt, tüzetes és kimerítő arab nyelvtant irt volna, ma nem tartanám szükségesnek, hogy utána én is egy magyar-arab nyelvtan megírására vállalkozzam.

Minden szerzőnek, különösen a nyelvtanírónak, midőn művének megírásába fog, kitűzött czélja van, melyhez irányítva választja meg az anyagot és rendezi azt el művének keretében.

Dr. Hatalának kitűzött czélja az volt, hogy azoknak, kik az arab nyelvvel és a főbb sémi nyelvtágakkal s tán az új arabbal is már foglalkoznak, egy segédkönyvben hasznos áttekintetet nyújtson, mint függ össze az arab nyelv a rokon dialektusokkal s az ó arab az új arabbal; az volt czélja, hogy munkájával az arab és többi sémi nyelveknek külön álló s

tüzetes nyelvtanokból való tanulását megkönnyítse. Műve tökéletesen megfelel a kitűzött czélnak, nemcsak; hanem, mert ily mű is hiányt pótol a magyar nyelvtanirodalomban s kimondhatlan haszna van; és mert oly jelesen van szerkesztve: a szerzőnek ügybuzgósága, tudománya s ügyessége is a legnagyobb elismerést érdemli.

Más, égetőbb, speczialis szükségletek is forognak azonban fõnn: hiányát érezzük oly kézikönyvnek, mely pusztán csak az ó-arabra szorítkozván, a mellett, hogy a budapesti egyetem hittani karánál, hol e nyelv tanulása elõírva vagyon, tankönyvül szolgáljon; egyszersmind a klasszikus arab nyelvnek, mint ilyenek kizárólagos, részletes tanulmányozására, a tudori szigorlathoz való elõkészülésre is elégséges anyagot foglaljon magában.

S habár meggyõzõdve valék ily mű szükségességérõl, habár láttam, mint érzik sokan annak hiányát: mégis, midõn a mult év nov. 23-án megrendelési felhívásomat „A klasszikus arab nyelvtan kézikönyvére“ közrebocsátottam, — megvallom — nem sok reményem volt, hogy az valaha napvilágot lásson. Egy ily műnek, egy magyar nyelven irt nagyobb szabású arab nyelvtannak aránytalanul nagy költségekkel járó kiadása oly nagy anyagi támogatást igényel, melyet a keleti nyelvészettel foglalkozó mindössze kevés, annál kevesebb magyar közönség csak a legnagyobb érdeklõdés mellett tanúsíthat.

Nem sok volt reményem akkor, még kevesebb, majdnem semmi; midõn sajnosan tapasztaltam, hogy a különben lapok útján is nagyban helyeselt s a legkedvezõbb körülmények közt is mindenképen áldozattal járó igyekvésem sokáig hideg közönyt találkozott s mondhatnám semmi támogatásban sem részesült: — midõn a megrendelõk csak alig jelentkeztek.

Ha tehetségemben állana is a magyar nyelven irt mű költségeit nemzeti szempontból, hazaszeretetbõl áldozatul hozni; ha

a hozott áldozatot legkevésbé sem érezném is meg: kérdem, lehetett volna-e kedvem, czélszerű lett volna-e nyelvtanomat sajtó alá rendezni akkor, midőn nem volt, nem tudtam, kiknek számára tegyem ezt? — Ad acta teszem tehát — gondolám — kéziratomat: ut prematur nonum in annum!

S midőn később oly nagy számmal érkeztek a megrendelések, hogy egész készséggel elhatározhattam a munka kiadását: a kezdetben érzett közöny, mely az első lépéseket megakasztotta, egyik oka volt annak, hogy a nyelvtan a tervezett időre meg nem jelenhetett.

Most megjelenik; mert szép számmal vannak már is, s szabad remélnem, lesznek többen is, kik a művet birni, használni akarják.

Ez első füzetben a nyelvtannak körülbelül felét adom; másik felét 3—4 hó múlva veszik a t. megrendelők.

Munkám czime: „A klasszikus arab nyelvtan kézikönyve. — Iskolai és magánhasználatra.“

Minthogy tehát klasszikus arab nyelvtant irtam — milyen a Szentírás, a Korán, a régibb tudományos művek és költészet nyelve — az új, ma is élő nyelvre nem tekintettem.

S minthogy csak arab nyelvtant kelle írnom, nem voltam tekintettel a rokon dialectusokra sem.

Fölöslegesnek tartám mindezt; mert 1° a megrendelési fölhevásban tett ígéretem szerint a héber, syr, chald nyelvtanok kézikönyvét is (s ha Isten kedvez éltemnek, talán az új arab nyelvtanét is, miként azt tiszta kiejtésben b. Hassan beytől a bécsi keleti Akademia született arab tanárától tanultam) megírni szándékozom; 2° pedig ily digressiók vagy a művet tették volna használhatlan — hosszadalmassá, vagy pedig több szükséges dolog kihagyását vonták volna maguk után.

És mivel nyelvtant késziték, ugyanezen okok készitettek arra is, hogy minden chrestomathiaszerű olvasmányt és szótárt czélzatosan mellőzzek.

Míntogy továbbá nyelvtanomat nem olyanoknak irtam, kiknek még nem volt nyelvtan kezökben, kiknek még nincs kellő nyelvi alapismeretök; — hanem olyanoknak számára, kik nem akadnak fönn a nyelvészeti terminusokon, kiknek nem kell fejtegetnem, mi az alany, mi az állítmány, kik e nyelven nemcsak — mint a kis fiúk, kis leányok szoktak francia gouvernante-jokkal — parlirozni akarnak; hanem azt, bár nehezebb, mert activ közreműködést és gondolkodást igénylő, de biztosabb alapon akként akarják elsajátítani, hogy az arab irodalmi termékeket, miután az önálló, tartalomdúsabb és rendszeres szótár- és chrestomathiából szép szóbőségre és a nyelvtan vezérfonala nyomán kellő fordítási jártasságra szert tettek, akadálytalanul és értelemmel használhassák: nemcsak a szokásos „megtanulandó szókat és fordítási gyakorlatokat“ s a dialogszerű frazisokat sans gêne mellőzhettem; hanem a népszerű irmodor helyett a világos ugyan és egyszerű, de tudományos színezetű, szabatos és terminologikus előadást is bátran használhattam.

Ha végre a kizárólag csak nyelvtanra szorító s jegyzetekkel sűrűn ellátott 12—14 ily oktav-ivre menő mű túlterjedtnek látszanék; ha így azt hinné valaki, hogy azon elv ellen, hogy a nyelvtannak a mint kimerítőnek kell, úgy nem szabad túlterjedtnek lenni, nyilván vétettem: egyszerűen csak a címre utalok és azt felelem, hogy a mű iskolai és magánhasználatra készült. Mint tankönyv úgy van szerkesztve, hogy rögtön feltűnjék, a mit a tanulók a rövid tanévben egyelőre kihagyhatnak; a mennyiben pedig magánhasználatra, bővebb tanulmányozásra, sőt az új-arabnak is, mely a klasszikus nyelvben bírja alapját, alaposabb megértetésére is van szánva, a mint minden szükségeset átölel, úgy semmi fölöslegeset, szükségtelent nem tartalmaz magában: abból ki nem hagyható semmi.

Mindezt nem igazolásomra — nem más nyelvtanok meg-

rovása végett, hanem csak azért hoztam fel, hogy azoknak, kik könyvemet használni fogják, tájékozással, utmutatással szolgáljak.

A nyelvtan három könyvre van osztva: I. Alapismertetések, II. Alaktan, III. Szófüzéstán. Az egyes könyvek ismét a tárgy természete szerint szakaszokra és fejezetekre vagy csak fejezetekre és paragrafusokra, oszlanak. A tartalomjegyzék a mű végén lesz található.

Az arab betűk átírásában, a mennyire lehetett, a magyar nyelv szellemét tartám szem előtt. A hatályos betűk a nem hatályosoktól (v. ö. 2. §. 1. f.) alul tett pont által különböznek; a **س**, **ح** és **خ** közti különbséget az átírásban v. ö. 2. §. 1. a.

Ugyancsak az átírásban a hangsúlyos szótagokat (v. ö. 19. §.) a magyar ékjellel (‘), a nyujtott, de nem hangsúlyos szótagokat a közönségesen felvett ily jellel (^), a nyujtott és hangsúlyosokat pedig mindkettővel (´) jeleltem.

Hosszadalmas lenne mindazon, leginkább francia, német, latin s arab műveket czimeikkel itt elsorolni, melyeket nyelvtanom megírásánál kútfőkül és segédeszközökül használtam. Elég annyit megjegyezmem, hogy a keleti nyelvészet terén a legtekintélyesebb művek voltak azok, pl. Caspari-Müller, De Sacy, Glaire, Schjær, Aryda, Oberleitner, Zschokke, Hatala stb.; s hogy érdekemben állott nagyon megfontolni, mely kútfőkből vagy segédkönyvekből mit vegyek át, s hogyan alkalmazzam azt speczialis célú és részleteiben mindvég-igegészen sajátos s újszerű berendezéssel irandó nyelvtanom keretébe.

Egyebet már nem szükség megjegyezmem; nyelvtanom sajátosságait, előnyeit és hibáit annak használása közben fogja észlelni a tanuló és olvasása közben a — kritikus.

Bármennyire nyugodt is lelkiismeretem, hogy nem könyvelműen, nem elhamarkodva fogtam e műnek, — mely mintegy mutatóványul szolgál, miként fogom megírni többi keleti nyelv-

tanaimat, — megírásához; hanem gonddal, kin és fáradsággal dolgoztam azt ki: sem oly elkapatott, sem oly együgyű nem vagyok mégsem, hogy elhitesse magammal, hogy az már semmi kívánni valót sem hagy hátra. Ellenkezőleg, gondolom, tudom, hogy lesznek benne hibák: nemcsak azért, mert egy emberi mű sem lehet tökéletes, hanem azért is, mert ily műnek megírása, mire vállalkozám, nem könnyű — nehéz feladat. Azt hiszem azonban, hogy az előfordulható hibák nem lényegesek, melyek a nyelv tanulását megakadályoznák; mindenestre könnyen javíthatók lesznek.

Miértis csak köszönettel fogadom, ha azokra bárki által figyelmessé leszek téve, s késznek nyilatkozom azokat — a mennyiben alapos okadatolás által meggyőződöm — egész őszinteséggel beismerni, megvallani.

Ha ily vagy még nagyobb támogatásban részesül jövőben is törekvésem, milyenben most „A klasszikus arab nyelvtan“ kiadásánál részesült: csak Isten segítsen, rajtam nem mulik, hogy az említett megrendelési felhívásban jelzett vállalatomhoz képest, az arab chrestomathia elemzéssel és szótárral, valamint a héber, syr, chald nyelvtanok kézikönyvei is, lehetőleg gyors — átlag véve egy-egy évi időközt számítva — egymásutánban napvilágot lássanak.

Irám Kalocsán, 1881. év okt. 10-én.

A szerző.

ELSŐ KÖNYV.

Alapismertetések.

I. Fejezet. Az olvasás- és helyesírásról.

I. §. A mássalhangzókról.

Az arab nyelvnek huszonnyolcz betűje van. Ez a *neshi* alfabet; Krisztus utáni X-ik századig azonban, az ugynevezett *kufi* alfabetumban, minthogy a következő hat consonans ح ت ح ط ص és ع két-két hangot jeleltek, csak 22 mássalhangzó-jegy létezett. E betűk mind mássalhangzók és jobbról balra irandók s olvasandók. Az önhangzókat mint a 4. §-ban látni fogjuk, előbb az ugynevezett félhangzókkal (ا و ي), később a sorfeletti vagy alatti vonással jelölték. Az arab mássalhangzók nem mindig egy módon iratnak, hanem alakjuk a szerint, mint minden összefüggés nélkül állanak (önállóak), vagy csak a következővel, vagy mindkettővel, vagy csak a megelőzővel összefonatnak, többé kevésbé különböző. A következő táblázat a mássalhangzók különböző alakjain kívül azok sorrendjét, nevét, hangtani értékét, átírását és számértékét is föltünteti. Hangtani értéküket és átírásukat a mennyire csak lehetett, iparkodtam a magyar nyelv természetéhez és szelleméhez alkalmazni.

N é v	A l a k				Hangtani érték	Átírva	Számérték
	önálló	összetett					
		a körekezővel	mindkettővel	csak a megelőzővel			
أَلِفٌ Alif	ا	—	—	ا	Gyenge hehezet	'	1
بَاءٌ Bá	ب	ب	ب	ب	B	b	2
تَاءٌ Tá	ت	ت	ت	ت	T	t	400
ثَاءٌ Thszá	ث	ث	ث	ث	Thsz (Cz)	thsz	500
دِيمٌ Dsim	ج	ج	ج	ج	Ds, Dzs	ds	3
هَاءٌ Hā	ح	ح	ح	ح	Hh	h	8
خَاءٌ Hā	خ	خ	خ	خ	Ch, Kh	h	600
دَالٌ Dál	د	د	—	د	D	d	4
ذَالٌ Dzál	ذ	—	—	ذ	Dz	dz	700
رَاءٌ Rá	ر	—	—	ر	R	r	200
زَاءٌ Zá	ز	—	—	ز	Z	z	7
سِيرٌ Szín	س	س	س	س	Sz	sz	60
شِيرٌ Sín	ش	ش	ش	ش	S	s	300
صَادٌ Szád	ص	ص	ص	ص	Ssz	sz	90
دَادٌ Dád	ض	ض	ض	ض	Dd	d	800
طَاءٌ Tá	ط	ط	ط	ط	Tt	t	9
ظَاءٌ Zá	ظ	ظ	ظ	ظ	Zz	z	900
عَيْنٌ Aain	ع	ع	ع	ع	Erős hehezet	'	70

Sorrend	N é v	A l a k				Hangtani érték	Áírva	Sorszám
		önálló	összetett					
			a következővel	mindkettővel	csak a megelőzővel			
19.	غَيْرَ Ghraín	غ	ط	ظ	غ	Ghr	ghr	10
20.	فَاءَ Fá	ف	ف	ف	ف	F	f	8
21.	كَاءَ Káf	ق	ق	ق	ق	Kk	k	10
22.	كَاكُ Káf	ك	ك	ك	ك	K	k	20
23.	لَامَ Lám	ل	ل	ل	ل	L	l	30
24.	مِيمَ Mím	م	م	م	م	M	m	40
25.	نُونَ Nún	ن	ن	ن	ن	N	n	50
26.	هَاءَ Há	ه	ه	ه	ه	H	h	5
27.	وَاوُ Váv	و	—	—	و	1) V, 2) U	v	6
28.	يَاءَ Já	ي	ي	ي	ي	1) J, 2) I	j	10

Megjegyzések.

Az arab mássalhangzók sorrendje régente azonos volt a héber alfabetum sorrendjével, mint ez a mássalhangzók számértékéből ma is kiviláglik. Később azonban az arab grammatikusok könnyebb megjegyzés végett — a hasonló alakú betűket egymás mellé rakták, s így keletkezett az *alak* szerinti csoportosítás sorrendje. Hasonló alakúak ugyanis a következők:

و ع ط ص س ر د ح ج ح ق
 ف غ ظ ض ش ز ن ن ن ن ن ن ن ن

E hat betűt: ا د ذ ز ز és و, kivéve, melyek csak a megelőző consonánssal köthetők össze, a többiek úgy a megelőzővel, mint a következővel egybeiratnak.

و, ز és ز ugyan mindig, (és a há ezen alakban ه) de a többiek csak akkor vonatnak a sor alá, ha önállók vagy végbetűk. Nehogy tehát azon consonansok is, melyeknek a vonalon kell maradniok, a vonal alá húzassanak, jobb az írást kissé magasabban kezdeni így هَادِسَارُون (hadsaron) = kő.

A tulajdonnevek megkülönböztetésére ugynevezett kezdő betűk (litterae majusculae) nincsenek az arabban. Kipótoltnak azonban majd szinezéssel, majd pedig az által, hogy a kezdő betűk kissé nagyobb alakban iratnak.

Ha valamely szó a sor végén nem fér el egészen, az nem vágatik ketté, mint a nyugati nyelvekben szokás; hanem az elvágandó rész a sor fölé, néha folytatólagosan a margóra iratik, avagy a megelőző szó betűi egymástól messzebb kinyujtatnak, a mit az arabok különben a sor közepén is megtesznek olykor, különösen az ismert formulában, melylyel a Koran Surai kezdődnek, így:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

A betűk neveit — elhagyva mindenütt az „on“ végzetet — az elfogadott szokás szerint csak rövidítve adtuk, pl. däl e. h. dälön.

2. §. A mássalhangzók hangtani értékéről.

1. A mi a betűk hangtani értékét, kiejtését illeti, különösen vigyázni kell:

a) az ا ه ح غ ع و és خ közti különbségre: az első legjobban megfelel a görög spiritus lenisnek (pl. ἄνθρωπος) vagy a francia néma h-nak (pl. l'homme); az aain a görög spiritus aspernek (pl. ἄσπετος), vagy a magyar h-nak felhangzó előtt (pl. heves). De mindkettőnél jóval gyengébb, ugyannyira hogy az aaint is meg az alifet is mi nyugatiak jobb, ha nem is hangoztatjuk, hanem csak magánhangzójukat ejtjük ki, hogy legalább a többi arab hehezetre bírjunk némileg megfelelő hangokat. A magyar átírásban az alifet a görög spiritus lenissel ('),

az aaint spiritus asperrel (‘) jelölöm. A *ħ* pedig mindkettőnél erősebb hehezet s oly formán ejtetik ki, mint a magyar *h* alhangzó előtt (pl. *havas*). Ha két pont van felette *ħ* és *ħ̣*, *t*-nek kell olvasni. A ح ugy ejtetik ki, mint a magyarban két (tehát erősített) *h* (átírva = *ḥ*, pl. *ahhoz*); a خ = a görög χ vagy a német *ch* hangzó után (pl. *kochen*). A magyar átírásban két ponttal jeleltem = *ħ̣*. Végre a غ a legerősebb torokhang (*gh*) errezéssel (*ghr*);

b) a ق és ك-ra: az első erősebb mint a másik, s olykor hehezetesen is mondatik ki, miért is a torokhangokhoz közel áll;

c) a ذ csak egy gyöngé z által különbözik a د-től;

d) a ث a *t-h* és *sz* vegyülete = *thsz*;

e) a ن (*n*) ha hangzó nélküli ب előtt áll = *m* (mint a görögben σμβολον és a latinban *imbecillis*);

f) A ظ ط ض ص ق viszonyítva a س ز ت د س و ك-hoz *hatályos* betűknek (emphaticae) mondatnak. Átírva alul ponttal jelelvék.

Jegyzet. Az elif a megelőző lammal néha összeiratik így: لا és لا.

2. Az alif csak akkor vehet fel önhangzót, ha hamza (l. alább Hámza 10. §. C). Hámza nélkül ép ugy, mint a váv és já, ha nem birnak önhangzóval, nem consonans többé, hanem *félönhangzó*, semivocalis.

Ugyancsak az alif, já és váv, minthogy különféle változásoknak vannak alávetve, *gyöngéknek* (litterae infirmae) is mondatnak (v. ö. II. fej. 15. s kk. §§.).

3. §. A mássalhangzók felosztása.

Az arab mássalhangzókat többféleképen szokás felosztani; mi csak azon nevezetesebb osztályozásokat adjuk, melyek a nyelv tanulásánál a kiejtés, helyesírás és gyökelemzés céljából szem előtt tartandók.

A mássalhangzók:

A) A *szervek* szerint, melyek kiejtésüknél leginkább működnek, lehetnek:

α) torokhangok: ا ح خ ع غ ه

β) inyhangok: ق ك ح ي

γ) nyelvhangok: ر ز س ش ص ض ل ن

δ) foghangok: ت ث ذ د ظ ط

ε) ajakhangok: و ب ف م

B) Az **ا** és **ى** *gyenge mássalhangzóknak* (litterae infirmae) mondatnak, mert sokféle változásoknak vannak alávetve.

C) *Gyök- és servilis mássalhangzók* (auctrices). Gyökmássalhangzó valamennyi, mert mindegyik képezhet egy vagy két más mássalhangzóval gyököt. Servilisek csak azok, melyek a grammatikai képzések czéljából vétetnek igénybe. Ezek e mnemotechnikus szókban: **يَتَسَمَّنُوا بِفُلْكِ** (*jataszámmanû befolken*) foglaltatnak.

D) *Összeférők és összeférhetlenek*. Az utóbbiak, melyek ugyanazon gyökszóban meg nem állhatnak egymás mellett. Ilyenek:

- a) a *torokhangok* egymással. Néha azonban az alif vagy a há megállhat az aain mellett, pl. **عَهْدَ** = tanuságot tett;
- b) az *ajakhangú* **ب** a **ف**-vel és **م**-mel;
- c) és még *egyebek* a hangközelség, azonság miatt.

E) *Nap- és hold-mássalhangzók*. Amazok a nyelv- és foghangok, számra 14. Emezek a többiek, hasonlólag 14.

Nevüket onnan vették mert e szó: **شَمْسٌ** = *nap* az első egyikével, e szó pedig: **قَمَرٌ** = *hold* az utóbbiak egyikével kezdődik. E megkülönböztetésnek hangtani jelentőségét később fogjuk csak érthetni.

4. §. Az önhangzókról.

Az arab alfabetum, mint látható, csupán mássalhangzókból áll: kezdetben az űs, alap önhangzókat (*a, i, u*) sem jelelték semmivel. De nem is volt arra nagy szükség, már csak azért sem, mert a gyököt tulajdonképen a mássalhangzók adják, ezekben van a szavak jelentésének lényege, alapja; miéért is az olvasó, ha született arab volt, könnyen odagondolhatta a mássalhangzókhoz a kiejtésre s az alapjelentés módosítására szükségelt önhangzókat. Sőt ma is, midőn már határozott jegyeik vannak az önhangzóknak, csakis a Korán az, mit az önhangzók jegyei nélkül leírni tilos; más irodalmi művekben,

magán vagy hivatalos levelekben, régi codexekben, monumentumokon és pénzeken soha vagy csak nagy ritkán látjuk az önhangzókat. Költők mégis gyakrabban használják. Oly művekben és kiadványokban azonban, melyek nemcsak azoknak szánvák, kik az arab nyelvet anyanyelvükül és tökéletesen bírják, hanem idegenajkuak vagy arab anyanyelvükben kevésbé jártasak, az önhangzók szorgalmasan jelettetnek. A szentírás a londoni polyglottában mindvégig bírja az önhangzókat, az angol Biblia-társulat különkiadásában csak gyéren, a legszükségesebb helyeken látom azokat alkalmazva. Kezdőknek okvetlenül szükségük van az önhangzók jegyeire.

Az önhangzók közül először is csak a három ős, alap, hosszú magánhangzók (á, í, ú) s a diftongusok *ai*, *au* jelettetek a hozzájuk természetüknél fogva közel álló *alif*, *já* és *váv* által, melyek e miatt *félhangzóknak* (semivocales) neveztetnek; úgy, hogy ezek valamely consonans után állván, ha egyébként nem tartoztak a tőhöz, sem képzők nem voltak, hosszú *á-t*, *í-t* vagy *ú-t*, és az *alif*, *já*-val vagy *váv*-val, *ai-t* illetve *au-t* jelettetek. A rövid önhangzóknak sokáig nem voltak jegyeik. Később azonban az olvasás megkönnyítése végett az ős rövid önhangzóknak (*a*, *i*, *u*) és a nyelv finomulása, fejlődése folytán az *a*-nak, *i*-vel és *u*-val való egybeolvadásából származott két új önhangzónak *e*-nek (= *a + i*) és *o*-nak (= *a + u*) is jelölésére határozott jegyek állapítottak meg. E jegyek a következők: فَتْحَةٌ (Fatha) = *a* és *e*, alakja egy nem egészen függélyes vonal: —. كَسْرَةٌ (Keszra) = *e* és *i*, az előbbihez hasonló vonal a sor alatt: —. ضَمَّةٌ (Damma) = *o* és *u*, a vesszőhöz hasonló jegy a mássalhangzó fölött: ˆ. E szóban: قَتَبٌ (*kóteba*) mind a három jegy látható.

Mínthogy az élő nyelvben, a kiejtésben a fatha *a-t* is *e-t* is, a keszra *e-t* is *i-t* is, a damma *o-t* is *u-t* is jelezhetnek, nagyon bajos lenne szabályokban elméletileg meghatározni, mikor jelzik önmagukban egyiket, mikor másikat. Ép oly nehézség forog fönn e tekintetben az arabban, mint az angolban.

Hogy arabul beszélni megtanuljunk, csak született arabokkal való folytonos társalgás adhat a kiejtésre nézve elégséges felvilágosítást. Hogy azonban az arab klasszika litteratúrában

buvárkodhassunk, hogy arab iratokat, műveket tökéletesen megértsünk vagy arabul írjunk, legkevésbé se aggódjunk az iránt, hogy magunknak olvasván vagy másoknak irván, a két-két hang közül melyiket gondoljuk a fathához, keszrához és dammához. S minthogy továbbá mi most nem az élő (vulgaris), hanem az ó, klasszikus arab nyelvtannak, a hogyan van fordítva a Szentírás és írva a Korán s más nevezetes régi művek, megírásával foglalkozunk; s minthogy az ó, klasszikus arab nyelvben nem is volt még az illető jegyek kiejtése oly annyira változatos, eltérő, hanem jobban szabályokhoz volt kötve: nagyon elégségesnek tartom, ha a tanuló azon, a régiek által megállapított, de az újabb arab nyelvben már meg nem tartott és sok nyelvtudós által (köztük pedig olyanok által is, kik a régi arab nyelv tankönyvét irták), hogy az új, a most élő arab nyelvben való jártasságuknak is jelét adják, figyelmen kívül hagyott, nagyon helyes és nagyon egyszerű, könnyű szabályokkal megismerkedik. Hogy folytonosan következetesek maradjunk, s nehogy a tanuló az ó és új arab nyelvet összekevervén, az olvasásban és előhaladásban gátoltassék, a következő szabályokat állítjuk fel.

A fathā mindig *a* hangot képvisel, és pedig, ha *alif* is követi = hosszú *á*, egyébkint = rövid *a*.

A keszra, ha a *já* követi = hosszú *î*, ha nem követi a *já*, akkor a szó végén — még ha *e* vég keszra után suffixum (birtokrag) is jönne — = rövid *i*, a szó elején vagy közepén = *e*. Épügy a damma, ha *váv* követi = hosszú *ú*, ha nem követi, a szó végén — még ha *e* vég damma után suffixum is jönne — = rövid *u*, a szó elején vagy közepén = *o*.

A mint ugyanis az *alif*, *já* és *váv* régebben az ős hosszú önhangzókat és a diftongusokat magukban jelezték, úgy később is, — miután a fathā, keszra és damma az ős rövid (*a*, *i*, *u*) és a két új önhangzó (*e*, *o*) jelölésére behozattak, — az önhangzók jegyei után téve, az ős hosszú önhangzóknak az ős rövid s az ujonnan származott önhangzóktól (*e*, *o*) való megkülönböztetésére használtattak.

E szempontból az *alif*, *já* és *váv* félhangzók *nyújtó betűknek* (litterae protractionis) neveztetnek; a mennyiben t. i. a nekik megfelelő — homogen — önhangzók után, elvesztvén saját mássalhangzóit hangértéküket, a megelőző homogen ön-

hangzóval (alif homogen a fathával, já a keszrával, váv a dammával) egybeolvadnak, azokat megnyújtják, hosszú *á*, *í*, illetve *ú*-vá teszik. S mert ilyenkor hangtalanok, másképp *nyugvó betűknek* (litterae quiescentes) is mondatnak.

E most előadott szabály szerint czélszerű lesz néhány példát vennünk. **قَالَ** = *kála*: az első fatha hosszú, a második rövid. **يُقْتَلُ** = *jóktalu*: az első damma = *o*, a másik = rövid *u*. **رَجُلُونَ** = *radsolána*: a második damma = hosszú *ú*, mert nyújtó *váv* követi. **قَتِلَ** = *kótela*: a keszra = *e*, mert nincs a szó végén és nem követi nyújtó *já*. **أَلرَّبِّ** = *arrábbi*: itt a keszra = rövid *i*, mert a szó végén áll nyújtó *já* nélkül. **مَدِينَةٌ** = *madínaton* a keszra = hosszú *í*, mert nyújtó *já* követi.

A hosszú ős magánhangzók tehát, melyek kezdetben az alif, já és váv félhangzók által jeleztek, most csak összetételben ismerhetők fel: **اَ** = *á*, **يَ** = *í*, **وُ** = *ú*. A kettőshangzók pedig fatha és já, illetve fatha és váv által képeztetnek, így: **اَيَ** = *ai*, **اَوُ** = *au*. Más kettőshangzók az arabban nem használatosak.

A nyújtó alif olykor el is marad és akkor a fatha függélyesen iratik, pl. **ذَلِكَ** helyett **ذَالِكْ** is iratik.

A nyújtó elifet sokszor *já* s három szóban *váv* helyettesíti (I. II. fejj. 16. §.). A nyugvó és diftongizáló *váv* után, nehogy kötőszónak tartassék, még egy néma, tétlen alif (otiosum, mutum) szokott tétetni. Pl. **رَهْوًا، نَصْرُوًا**.

Az alif, *já* és *váv* félönhangzók más szempontból, mivel sokféle változásnak vannak alávetve, *gyenge betűknek* (litterae infirmae) neveztetnek (v. ö. II. fejj. 14 s kk. §§.).

Rövid önhangzók a szó végén gyakran (hogy mikor s miért, azt az alaktanban fogjuk tanulni) *n* hangot is kapnak. Ezt *tenvin-nek*, *nunnatio*, *ennezés-nek* hívják. Ezen *n*-hang az illető rövid önhangzók megkettőztetése által van jelezve: így **مَدِينَةٌ**, **سَيِّفٌ**, **مَالٌ** pl. **مَدِينَةٌ** = *madínatan*, **سَيِّفٌ** = *száifén*, **مَالٌ** = *málon*.

Jegyzet. A fatha-nunnatio után rendszeren még egy servilis alif teendő pl. **بَابًا**, e. h. **بَابٌ**. Kivéve ha ʾ vagy hamza fölött áll, vagy pedig elif breve (alifet helyettesítő s a fathában nyugvó ع) következik utána. Pl. **شَيْءٌ هَدَى مَدِينَةً**.

A nunnatio pausában nem ejtetik ki.

5. §. A szótagról.

Egy vagy két mássalhangzó egy önhangzóval egybekötve szótagot képez. A szótagot mindig mássalhangzó kezdi, (hogy az aliffal vagy aainnal kezdődő szótagok úgy ejtetnek ki, mintha magánhangzóval kezdődnének, az onnan van, mert azon hehezetes consonansokat nem tudjuk hallatni). *Zárt* a szótag, ha mássalhangzóval végződik is, s ez mindig hosszú; különben *nyílt*, mely hosszú is rövid is, a szerint, mint önhangzója nyújtott vagy nem. A két diftongus egy-egy zárt szótag. Zárt szótagban (dsezem v. tesdid által v. ö. 8. és 9. §§.) csak kivételesen — az etymologia végett — állhat meg a nyújtott önhangzó. A szótag sem nem kezdődhetik, sem nem végződhetik két mássalhangzóval; mert ha a szó elején levő mássalhangzónak a grammatikai képzés folytán nincs önhangzója, akkor egy elif prostheticum tétetik elébe, leggyakrabban keszrával, pl. **بُنٌ** — **أَبْنٌ** = *fiú*; különösen idegen szavakban, pl. **إِقْلِيمٌ** = *klima*; — a szó közepén pedig a két mássalhangzó közül az első (mely hangzó nélküli) az előbbi szótaghoz tartozik, azt bezárja, a másik pedig az utóbbit kezdi, pl. **قَتَلْتُ** = megöltél, *ka-tál-tu*: a *lám* a másodikhoz, a *tú* a harmadik szótaghoz tartozik. A nyújtó vagy dsezmes váv után álló elif otiosum a szótagképzésre semmi befolyást nem gyakorol, teljesen néma s csak arra szolgál, hogy a váv-ot megőrizze, nehogy, különösen hangzók nélküli szövegben, összekötő szócskának (és) tartassék.

6. §. A hangsulyról.

A hangsuly, mely a szótagnak nem megnyújtásában, hanem felemelésében áll, két vagy több tagú szavaknál soha sincs az utolsó szótagon. Két szótagú szónak tehát, (ha az nem két

egytagú szó összetételéből származott) hangsulya mindig másodéles, legyen azon utolsó előtti szótag rövid vagy hosszú. Több, mint kéttagú szavaknak hangsulya csak akkor van az utolsó előttin, ha az, akár természeténél (ha nyújtott önhangzója van), akár helyzeténél fogva (a dsezmmel vagy tesdiddel zárt szótag) hosszú, pl. يَقُولُ = *jakúlu*, يَمُدُّ = *jamóddu*, mert, ha az utolsó előtti szótag rövid (nyílt és nyújtó betű nélküli), akkor a hangsúly még tovább megy, míg nem hosszú szótagra akad; ha a több tagú szóban egy sem hosszú, a hangsúly az első szótagon van: قَاتَلَ = *kátala*, فَعَلَ = *fá'ala*, يَقْتُلُوا = *jáktolá*, تَفَاعَلُوا = *tafá'alá*, فَعَلْتُمَا = *fa'áltomá*, مُسْتَقْتَلٌ = *mosztáktelon*, فَعَلْتَنَا = *fá'alatá*. Ha valamely szóban két hosszú (nyújtott v. zárt) szótag van, a hangsulyt az utóbbi kapja, pl. قَاتِلُونَ = *kátelána*.

Azon szótag, melyből egy nyújtó elif kiveszett volt s melyben a fatħa függélyesen iratik, hosszúnak vétetik, s azért, ha utolsó előtti vagy harmad utolsó, a hangsúly nem megy tovább; pl. اللَّهُ = *alláhu*.

A vaszla-alif-et megelőző szótag mindig hangsulyos, pl. كَاتِلٌ رَادِسٌ = *katalár-radsola*. Az egytagú részecskék, ha azokat más, szintén egytagú szó előzi meg, hangsulyosak, pl. أَلَا = *'alá* (nemde), أَمَّا = *'amá* (vajjon mi?) stb.; kivétetik مَا ha كَ (mint) előzi meg: كَمَا = *kámá*. Ugyanezen kérdő névmás مَا, ha viszonyyszók után مَ-*vá* rövidül, mindig elveszti hangsulyát, pl. لِمَ = *léma* (miért).

Jegyzet. Habár a pausában a szavak végönhangzója elvettetik, s ezáltal egy szótaggal kevesebb lesz, a hangsúly az arabban seími változást nem szenved, pl. يَقُولُ = *jakúlu*, a pausában = *jakúl*. Pausában ugyanis a nyújtó betű zárt szótagban is megmarad, a zárt szótag hosszú önhangzója nem rövidül meg.

7. §. A számjegyekről.

A számokat az arabok majd betűkkel majd sajátos jegyekkel jelölik.

azért nem is hangzanak (lásd II. fejezet, 20. §.); e) egy consonans sem veszi fel a dsézmet, ha széphangzati tesdíd előtt állván, (l. a következő szakaszt) ugysem ejtetik ki.

Hogy a nyújtó betűk dsézm előtt (zárt szótagba kerülvén) kivettetnek, már egyszer megjegyeztetett, v. ö. 5. §.

9. §. B) A Tesdídrol.

Rége, ha valamely mássalhangzót kettőztetve kellett is kimondani, azt az arabok csak egyszer és a kettőztetés minden jele nélkül irták. Hogy azonban az olvasó fölismerje, mely consonans ejtendő ki kettőztetve, szükséges volt az illető mássalhangzót megjelelni. E jel, mely mutatja, hogy valamely mássalhangzó kettőztetve ejtendő ki, شَدَّ = *sáddon*-nak v. تَشَدَّدُ = *tesdíd*-nek nevezetik s nem egyéb, mint egy kicsinyített ش (elhagyva a diakritikus pontokat) mert e törzs شَدَّ, melytől tesdíd származik, ش-vel kezdődik.

Tesdídnek nevezetik e jel (= erősítés), mert azt jelenti, hogy a mássalhangzónak mely fölött áll, erősen, kettőztetve kell kimondatnia, pl. كَتَّلَ = *káttala*.

A tesdíd — alifet kivéve — minden consonansra tehető és *kétféle*: *szükséges* (necessarium) és *széphangzati* (euphonicum).

A *szükséges* tesdídet vagyis azt, mely szükségképen helyzendő valamely mássalhangzóra — akár azért, mert jellemző, akár, mert pótló, ha t. i. két egyenlő consonans concentráltatott vagy két rokon mássalhangzó assimiláltatott — arról *ismerhetjük* fel, hogy az illető mássalhangzót, mely fölött áll, *önhangzó előzi meg*: mert ha azt nem önhangzó, hanem hangzó nélküli consonans előzi meg, mely mint az előbbi szakaszban láttuk, ilyenkor dsézmet sem kap: a tesdíd nem szükségképen teendő fel, s ha feltétetik, az csak a széphangzat kedvéért történik.

A szükséges tesdíd gyakran egyes igeformáknak vagy más neveknek egymástól való megkülönböztetése végett alkalmaztatik; miértis ilyenkor *jellemző tesdídnek* is nevezetik. Így jellemzi pl. a II., V. és IX. formát كَتَّلَ, تَفَتَّلَ stb. Ha (pl. a süket igéknél) valamely consonans ily jellemző tesdíddel bir, az esetleg rákövetkező ugyanazon consonanssal nem vonható össze, pl. مَدَّدَ.

A szükséges tesdíd azonkívül *pótló* (compensativ) tesdídnek is mondatik, valahányszor nem jellemző; hanem akár egyszerű, akár összetett szóban két egyenlő mássalhangzónak (ha az utóbbi hangzóval bir) összevonása (concentratio) vagy két rokon consonansnak tetszés szerint, de megtörtént egyenlősítése (assimilatio) által — a concentratio és assimilatio szükségképen való föltüntetése végett — vált szükségessé. Ilyenkor ugyanis mindig az egyik (összevont vagy egyenlősített) mássalhangzót pótolja. Így pl. valamely *egyszerű szóban* مَدَدٌ és مَدٌّ = مَدٌّ és مَدٌّ, ezekben a tesdíd azért pótló, mert concentratio által lett szükségessé; ebben pedig pl. اِدْكِرْ e. h. اِدْكِرْ azért pótló, mert assimilatio által keletkezett. A concentrationalnál pótolja egyikét a két egyenlő consonansnak, az assimilationál egyikét a két rokonmássalhangzónak. Hogy azonban a concentratio létesüljön, kell, hogy a két egyenlő mássalhangzó utóbbika *hangzóval* birjon (az előbbi lehet hangzóval vagy a nélkül); az assimilatio pedig csak úgy létesülhet, ha a két rokon mássalhangzó utóbbika hangzóval bir, de *elseje a nélkül áll*.

Ily föltételek mellett a concentrationak meg kell történnie, az assimilatio megtörténhetik s ha megtörténik, a tesdíd ép úgy szükséges, mint a concentrationál. A jelzett föltételek hiányával a tesdídrol természetesen nem lehet szó.

Jegyzet. Megtörténhetik olykor a concentratio azon esetben is, ha a két egyenlő consonans utóbbika önhangzó nélküli (licita concentratio) t. i. egy *já* közbeszurásával; de erről az alaktanban, az igénél fogunk szólani.

A concentratio nemcsak egyszerű szavakban, de *összetételben* is gyakori:

a) midőn az igék tőjéhez affirmativum (személyrag) tétetik, pl. ثَبَّتْ = szilárd voltál e. h. ثَبَّتَتْ; اَمَّنَّا e. h. اَمَّنَّا = erősítettük; vagy midőn igékhez, főnevekhez, viszonyszókhöz suffixum (birtokrag) ragasztatik, pl. عَلَيَّ e. h. عَلَيَّ; عَلَيَّ e. h. عَلَيَّ;

b) midőn az összetétel két külön szót képező alkatrészből áll, pl. اِذَاكَ e. h. اِذَاكَ (= a midőn).

Assimilatio is szokott *összetételben* előfordulni, de csak akkor, midőn az összetétel két külön szót képező alkatrészből

áll (mint a concentratio a b) alatt), pl. إِنَّ c. h. لَا = ha-csak nem.

A *széphangzati* tesdíd, mint már említők, arról ismerhető fel, hogy mindig hangzó és dsézm nélküli consonans után áll, mely megelőző consonans bár kiiratik, de ki nem mondatik, helyette a következő consonans, mely fölött a tesdíd áll, széphangzás kedvéért kettőztetve ejtetik ki.

Széphangzati tesdídnek nevezzük ellentétben a szükséges tesdiddel, mert nem szükségképen, hanem csak a széphangzás végett tetszés szerint alkalmazhatjuk vagy nem.

Ily széphangzati tesdídet látunk gyakran alkalmazva:

a) ha a névelő ل -ja után solaris mássalhangzó következik, pl. الرَّبُّ = *ar-rábbu*, nem pedig *al-rábbu*. Ez a *lam-széphangzati* tesdíd (*euphonicum lamdale*).

Jegyzet. Ha a névelő *lam*-ját követő solaris mássalhangzó maga is *lam*, akkor a névelő *lam*-ja nem is iratik ki, pl. الْبَيْتُ = az új e. h. الْبَيْتُ ; különösen akkor vettetik ki a névelő *lam*-ja, midőn a dativus jele ل tétetik még eléje; mert ilyenkor a névelő hamza-clifjének is el kellvén tünnie (v. ö. 11. §. Vaszla), ha a névelő *lam*-ja meghagyatnók, három *lam* kerülne össze, pl. لِلَّهِ = az Istennek, e. h. لِلَّهِ .

b) Az igéknél, midőn a ت affirmativumot vele rokon mássalhangzó előzi meg, mint, pl. فَعَدَّتْ . Itt mint látható, assimilatio nem történik. Ez *deltalis* széphangzati tesdídnek mondatik, melyet azonban nem egy grammatikai iskola elvetendőnek tart.

c) Használatban van végül az úgynevezett *t. euphonicum initiale*, midőn e mássalhangzókkal: ل , و , م , ر , ي (megjegyezhetők e mnemotechnikus szóban: أَلْوَمِيرُ) kezdődő szavakat egy más szónak akár kiírott, akár a nunnatióban rejlő *végmunja* előzi meg, pl. مِنْ رَبِّهِ = az urától; قَلْبٌ مُطَهَّرٌ = tiszta szív: *mer-rabbihü* és *kalbom-motalheron*.

E szavaknak عَنْ , أَنْ *nunja* nem is iratik ki, ha مِمَّا , عَمَّا , مِمَّنْ , عَمَّنْ vagy لَا -val köttetnek össze, pl. مِمَّنْ , عَمَّنْ , مِمَّنْ , عَمَّنْ (néha mégis látni: لَا); أَنْ kivételképen nem iratik

össze, a nun nem vették ki. A fönebbieken kívül gyakori még ezen assimilatio is: **أَلَا** e. h. **أَنَّ**.

Ha így az assimilatio ezekben megtörténik, ha a nun elvették: akkor a tesdíd, minthogy már magánhangzó előzi meg, nemcsak széphangzati, hanem szükséges is, szükségképen kell ugyanis a megkettőzendő consonansra tétetnie, hogy a megtörtént assimilatiót a nun kivettetését föltüntesse.

10. §. C) A Hámzáról.

A hámza **هَمْزٌ** (ه) jelzi, hogy az elif valamely szóban se nem servilis (mint ebben: **قَتَلُوا**) se nem nyugvó vagy nyújtó (mint ebben: **قَالَ**); hanem *valódi mássalhangzó* (radikalis), mely hangzóval vagy annak hiányjelével (dsezmmel) birhat. A hámza jele egy kicsinyített **ع** (aaïn) = ه; miértis az elifnek (vagy az infirmák cseréje folytán az elif helyett álló vávnak és jának) az aaïn hehezetét kölcsönzi.

1. Ha az elifnek fathája, dammája vagy dsezmeje van, a hámza az elif fölött, ha pedig az elifnek keszrája van, a hámza az elif alatt foglal helyet. Pl. **إِبْنٌ**, **رَأْسٌ**, **أَبٌ**, **أَقْتُلْ**.

2. Ha a hámzával ellátott elif az infirmák szabályai szerint váv-vá vagy já-vá változik, ezek is *megkapják a hámzát* kivéve, ha előttök még egy hámza állana. Pl. **عُلَمَائِهِمْ**, **عُلَمَاؤُهُمْ**; ellenben: e. h. **إِيمَانٌ** lesz **إِيمَانٌ**. Mint látható a **ي** ha hámzája van, megfosztatik két pontjától.

3. A mi már most a hámza-elif szabályait, különösen pedig **و** és **ي**-hoz való viszonyait illeti, ezek a következők:

a) A szó elején levő hámza-elif semmi változást sem szenved. És ha fathája van, még akkor is a szó elején lévőknek tekintetik s következésképen nem változik, ha egyike ez elválaszthatlan részecskéknek előzi is meg: **و**, **ب**, **ل**, **ف**, **و**, **ب**. Pl. **لِي**, **لِي**, **لِي**, **لِي**. Pl. **لِي** nem pedig **لِي**; kivételnek: **لِيئَلَّا**, e. h. **لِيَأْتَلَا**; e. h. **أَدْن**, e. h. **أَنَّ** és **حِينَئِذٍ**, e. h. **حِينَئِذٍ**. Ha azonban a szó elején lévő elif-hámzának *fathája van s szintén fathával bíró hámza-elif* (pl. a kérdő **أ**) előzi meg, a két hámza-elif épúgy összevonható

ugyan Mádda által, mintha az utóbbi elif-hámzának dsézmje volna, vagy pedig az első elif-hámzát nyújtó elif követné (lásd a Mádda szabályait alább 12. §. E); de minthogy mindakét elif-hámzának fathája volt, ennek feltüntetésére a Mádda elé még egy puszta hámza teendő fathával. Pl. e. h. آلآن irnom kell آلآن (vajjon ideje-e?). Mig, hogyha egy fathával biró hámza-elif után *hámza-elif dsézm*mel (mint az első radikális hámza-igék IV-ik formájának esel. I. aoristusában), vagy pedig *nyújtó elif* következik (ugyanazon igék III-ik formájában), akkor a két elif összevonatván, vagy csakis Máddát kap, vagy pedig a Mádda elé a hámza is tehető, *de fatha nélkül*, pl. e. h. آمن és آمن irnom kell آمن vagy irhatom آمن de soha آمن . Mellesleg megjegyzem, hogy a szó elején a két elif (ha az utóbbi hangzó nélküli vagy pedig nyújtó), Mádda nélkül is összevonható, ugy, hogy a második elif kivettétvén, az első elifnek hangzója a hámza balján függélyesen iratik, e. h. pl. آمن és آمن így is irhatom: آمن . Ismét másképen kell eljárunk akkor, ha a szó elején összekerülő két hámza-elifek elsejének ugyan fathája van, de a másodiknak *damájja*, vagy *keszrája*. Ily esetben természetesen Mádda nem szerepelhet, mindakettőnek megmarad a hangzója és az első hámzának azonkívül elifje is meghagyatik, de a második hámza elifje kiesik, pl. e. h. أَنْبِيَكُمْ irom أَنْبِيَكُمْ , vagy pedig ami még jobb, a második hámzának elifje a dammának, illetve keszrának megfelelő و illetve ي lesz így: أَوْنَبِيَكُمْ .

b) ha a szó közepén az elif-hámzának fathája van és *damma* vagy *keszra* előzi meg, az elif a megelőző heterogen hangzóhoz simulván *váv-vá*, illetve *já-vé* lesz, pl. e. h. سَأَل = kérdés, lesz سَوَال ; e. h. فِئَة = hadsereg, lesz فَمَّة . Ha pedig ugyancsak a szó közepén az elif-hámzának nem fathája, hanem *damájja* vagy *keszrája* van, akkor saját heterogen hangzójához fog áthasonulni. Pl. e. h. رَأَف = kegyes, lesz رَوَف ; ebből سَأَل = kérdeztetett, lesz سُئِل .

Ha a szó közepén az elif-hámza hangzó nélkül áll: az elif a megelőző heterogen hangzóhoz (damhához vagy keszrához) hasonló, vagyis **و** vagy **ي** lesz, pl. e. h. **يَار** lesz **يِير** = kút.

Ha a szó közepén a fathával bíró elif-hámzát nyújtó elif követi, a hámza-elif a nyújtó eliffel ugyan összevonható Mádda által, de gyakrabban egyszerű váv-vá lesz. Pl. e. h. **تَأَمَّر** (VI-ik formája ennek **أَمَّر**) írhatom **تَوَأَمَّر** vagy **تَوَأَمَّر**.

c) a hámza-elif a *szó végén* megtartva saját hangzóját, **و** illetve **ي** lesz, aszerint, amint damma vagy keszra előzi meg. Pl. e. h. **دَنَا** lesz **دَنُو** = silány volt; e. h. **خَطَأَ** = vétkezett, lesz **خَطِي**; e. h. **يَدْنَا** lesz **يَدْنُو** (II. aor.), e. h. **خَاطَأَ** lesz **خَاطِي**.

Hà pedig a vég elif-hámzát hosszú vagy rövid fatha előzi meg, csak úgy lesz **و** vagy **ي**, ha magának dammája, illetve keszrája van; de ily esetben is jobb, ha az elif meghagyatik. Pl. **فَتْنَا** vagy **تَفْتُو** ettől **فَنَّا** = megszűnt; **سَبَأَ** vagy **سَبَاءَ**, máddával: **سَبَاءَ**. A vég elif-hámza, ha suffixum jön utána a szó közepén levőnek tekintetik; miért is ha dammája vagy keszrája van, az elif meg nem maradhat, hanem **و** illetve **ي**-vé változik. Pl. **مَأْوَةٌ** és **مَائَةٍ** e. h. **مَأْوَةٌ** és **مَائَةٍ**.

4. A hámzás elif, já és váv (**أ**, **و**, **ي**) helyett, melyek rövidség okáért egyszerűen csak hámzának is mondátnak, akár birnak hangzóval akár nem, gyakran *csak maga a pusztá hamza* (°) iratik az illető hangzóval, nunnatioval vagy dsézzmel.

Ez történik:

a) a *szó végén* valamely nyújtó infirma (**أ**, **و**, **ي**) vagy bármely hangzónélküli mássalhangzó után. Pl. e. h. **شَاءَ** lesz **شَاءَ** = dolog; e. h. **سَوَا** lesz **سُوَا**; e. h. **رَدْنَا** lesz **رَدْنَا**;

b) a *szó közepén*:

- α) ha a fathával jelelt hámza-elif egy nyújtó elif után következik, pl. e. h. يَتَسَاءَلُونَ lesz يَتَسَاءَلُونَ ;
- β) ha a hámza-elif (bármily hangzóval) egy nyújtó و vagy ی vagy dsézmes consonans után jön. Pl. e. h. مَسْأَلَةٌ lesz مَسْأَلَةٌ , e. h. مَسْأَلَةٌ (ebből سَأَلَ = kérdezni) lesz مَسْأَلَةٌ . Az utóbbi példában a hámza az ó hangzójával soron kívül áll két mássalhangzó fölött;
- γ) ha a hámza-vávt (و) vagy hámza-ját (ي) nyújtó damma, illetve keszra követi. Pl. e. h. رُؤُوس lesz رُؤُوس . De ekkor szükséges, hogy a و-t vagy ي-t homogen hangzó, tehát damma (mint a fönnebbi példában), illetve keszra előzze meg.

Jegyzet. A fenti példa azonban így is írható رُؤُوس t. i. a nyújtó و illetve ي kidobható, akár kövesse a hámzát (mint itt), akár előzze azt meg, mint, pl. e. h. مَسْأَلَةٌ lesz مَسْأَلَةٌ ; és e. h. حَظِيئَةٌ lesz حَظِيئَةٌ .

II. §. D) A Vászla.

1. Az arab nyelvben egy szó sem kezdődik hangzó nélküli mássalhangzóval. Miértis, ha valamely szónak ily hangzó nélküli mássalhangzóval kellene kezdődnie: egy servilis elif (elif prostheticum) tétetik a szó elé, leggyakrabban keszrával, pl. e. h. بْن (v. ö. a héberben בן) = fiú, lesz ابْن . Különösen az idegen nyelvekből átvett és két mássalhangzóval kezdődő szavaknál szoktak ily elif prosztetikont használni. Pl. αλμυ = اقليم .

2. Ily prosztetikon (és csakis ilyen, de nem minden ilyen) elif fölé, bármily szó, vagy elválaszthatlan részecske (ب, ف, ل, و, ي stb.) előzze meg, egy ily jel: ~, melynek neve وَصلَةٌ *vászla* (conjunctio, összekötés) tétetik, mely jelzi, hogy azon elif-hámzának (prosztetikumnak), eldobva saját hangzóját és az elifet követő, mindig hangzó nélküli mássalhangzónak a megelőző szó végmagánhangzójával, illetve az elválaszthatlan részecske hangzójával összekötve és együttesen kell kimondatniok. A prosztetikum elif ez esetben *vászla-hámzának* (hámza unionis,

összekötött hámzának, elifnek) nevezetik. Minthogy pedig az elif proszтетikon — elvettétvén hangzója és hámzája ء, de különben is csak gyenge, általunk, nyugatiak által alig érezhető hehezet lévén — a kiejtésben nem hallható: a fölötte álló vázsla tulajdonképen azt jelenti, hogy a *prosztetikon elifet követő hangzónélküli consonans kötendő össze a megelőző szó utolsó magánhangzójával, illetve az elválaszthatlan részecske hangzójával*. Pl. رَأَيْتُ ابْنَكَ, vázslával lesz: رَأَيْتُ ابْنَكَ = *raajtú-bnaka* = láttam fiadat.

3. Említők már, hogy nem minden kezdő, hanem csak *prosztetikum* elif (azonkívül a névelő ^ءأل és e főnév ^ءأَيْمَن = eskü; ezeknek elifjei eredetiek, de a gyakori használat által nagyon elgyöngültek) veszi fel a vázslát; de ezek sem mind, — hanem *csak a következők*:

a) A névelőben (^ءأل) és a visszamutató névmásban (^ءالَّذِي);

b) a rendes ige I. formájának parancsoló módjában (pl. ^ءإِدْرَبْ);

c) az igék VII.—XIII. formáinak I. aoristusaiban, parancsoló és határozatlan módjaiban, pl. ^ءهُوَ أَنهَزَمَ = megzavartotta. A IV. formának elifje, bár szinte prosztetikum, azért nem veszi fel a vázslát, mert a hámza-elif e formának egyedüli jellemzője, ismertetője lévén, a hámzának és hangzójának a kiejtésben sem szabad elhagynia; míg ellenben az említett többi formáknak az elif-hámzán (prosztetikumon) kívül egyéb jellemzőik is vagynak;

d) a következő tiz főnévben: 1) ^ءإِبْنٌ és 2) ^ءإِبْنَمٌ = fiú, 3) ^ءإِبْنَتٌ = leány, 4) ^ءإِثْنَانٌ = kettő (hímnemű), 5) ^ءإِثْنَتَانٌ = kettő (nőnemű), 6) ^ءإِسْتٌ = szülött, 7) ^ءإِسْمٌ = név, 8) ^ءأَمْرُوٌ vagy ^ءأَمْرُوٌ = férfi, 9) ^ءأَمْرَأَةٌ = asszony, 10) ^ءأَيْمٌ = eskü.

Jegyzet a). Mint látható, mind eme prosztetikum-elifek, melyek a vázslát felvehetik, keszrával bírnak; kivéve a rendes ige I. f. parancs., ha a második radikalisanak dhammaja van, mert ekkor a prosztetikum-elif is dhammát kap, és e főnevet ^ءأَيْمٌ = eskü (nr. 10).

Jegyzet b). Ha a névelő ل (lamja) után solaris mássalhangzó következik, akkor a lam elhallgattatván, e mássalhangzó — tesdídét véve fel — fog a

megelőző szó utolsó magánhangzójával összekötteni. Pl. حَرَارَةُ الشَّمْسِ = *haráratús-samsi*, a nap heve. Ha a vázslát hosszú önhangzó előzi meg, az röviden ejtetik ki, pl. فِي النَّاسِ = *fi'n-nánsi*, az emberek közt; ha diftongus előzi meg a vázslát, a *jó*, keszrát, a *váv* dammát vesznek fel; a tétlen alif (otiosum) nem akadályozza az összekötést, pl. ebből رَمَوْا الْحِجْرَةَ lesz رَمُوا الْحِجْرَةَ = a követ dobták.

4. Ha a vázslát megelőző szónak utolsó consonansa nem bir hangzóval: hogy az összeköttetés létesüljön, szótag alkotás végett hangzót kell felvennie, és pedig leggyakrabban akár azon önhangzót, melyet maga a vázsla-elif bir, akár, ha kifudható; azt, a melyet a vázslát megelőző, most dsézmmel jelelt consonans elvesztett volt, akár leggyakrabban keszrát. Kivéteklép tétetik *fathā*:

a) Az egyes első személyü suffixumoknál (نِي és ي) a ي-re, ha azt a névelő követi, pl. نَصَرَنِي اللَّهُ = megsegíte engem Isten;

b) ugyancsak a ي-re a kettős számoknál, a midőn a nunnatio (ن) elvágatik, pl. كَتَبَنِي الرَّجُلُ = az ember két könyveinek. Ilyenkor a ي megkettőztetik;

c) az egyszótagú مِّنْ, مِّنْ és مَعْ-ra, ha a névelő előtt állanak, pl. مِّنَ اللَّهِ = az Istentől.

Damma teendő:

a) أَنْتُمْ = ti, szem. névmásnál és كُمْ, هُمْ suffixumoknál. Ha azonban ez utóbbi suffixum هِم-mé változik (midőn t. i. keszra vagy já előzi meg) a *mim* keszrát kap a vázsla előtt;

b) az igék I. aor. többes 2-ik szem. affirmativumánál: تُمْ;

c) a لُو és لِي igék I. aor. többes 3-ik szem., midőn a servilis *váv*-t *fathā* előzi meg, pl. رَمَوْا, عَزَّوْا;

d) ezen egytagú részecskében مَدْ = fogva, óta.

Jegyzet. Ha a vázslát nunnatio előzi meg, az *n* hang után egy keszra mondatik ki, anélkül azonban, hogy kiiratnék. Ha azonban az elif-vászla előbb dammával birt vala, némely nyelvészek a nunnatio után e dammát hallatják.

5. Az elif-vászla egészen (tehát nemcsak hangzója és hámzája) *eltűnik*:

b) ha a szó közepén vagy végén a nyújtó elif után bármily hámza (أ, إ, و, ي) következik, pl. e. h. رَأَيْسٌ = fő, irom رَأَيْسٌ; e. h. سَمَاءٌ = ég vagy سَمَاءٌ, irom سَمَاءٌ.

Ha mindakét egymással összekerülő elif-hámzának hangzója van, akkor a 10. §. (Hámza, 3. a.) előadott szabály alkalmazandó.

A mádda sokszor rövidítések jelzésére is használtatik, pl. عَمٌّ = عَلَيْهِ السَّلَامُ = béke neki.

13. §. A pontozási és rövidítési jelekről.

Az arabok sem a közönséges, mondatot befejező pontot, sem vesszőt, sem más nálunk ismeretes pontozást nem használnak. Nagyobb körmondat végére vörös pontot vagy csillagot tesznek.

A Korán azonban fejezetekre (Szura) és versekre van felosztva; sőt nyugjelek is találhatunk benne így: ~ szükséges nyugvást, ج̃ tetszés szerinti nyugvást jelent; ez pedig لا (la) jelzi, hogy az olvasónak nem szabad megnyugodnia. Néha máshol is hosszabb beszédek vagy elbeszéléseknél, nyugvást használnak az arabok, a mikor is a rövid végönhangzó elhagyatják, vagy ه̃ (dsézmes h) által fejeztetik be. A vég ه̃ pedig (elesvén önhangzója) lesz ه̃; a tenvin, nunnatio elmarad; de a ا̃ h. i. ا̃ valamint az igéknél az energikus (hatályos) módnak ج̃-je elesik s a megelőző rövid a hosszúvá lesz, pl. تَقْتَبِنَ helyett lesz تَقْتَبَا.

A leggyakoribb rövidítési jel, mint fönnebb láttuk, a mádda.

II. Fejezet.

14. §. Az infirmák változásairól.

Említők már a 4. §-ban, hogy a három félhangzót **ا**, **و** és **ع** a mennyiben különféle változásoknak vannak alávetve, *gyenge betűknek* (litterae infirmae) is nevezzük.

Mivel az infirmák e változásai annyira kihatnak magára a töre, hogy az gyakran alig ismerhető fel, szükséges lesz tudnunk a szabályokat, melyek szerint az infirmák akkép módosulnak, hogy majd *nyugvókká* (nyujtókká) lesznek a megelőző homogen önhangzóban, majd *fölcseréltetnek* egymás között, majd végre *kivettetnek* a szókból.

Az infirmák e szabályai sokfélék és nagyon bonyolultak. Én más nyelvtanoktól eltérőleg mind egybe foglalom e szabályokat és a legezészerűbb beosztással könnyebb áttekintés végett a következőleg adom elő, úgy hogy először mindháromnak közös, általános szabályait állítom fel, azután azokat, melyek a *váv*-ra és *já*-ra vonatkoznak közösen, végül mindháromnak különleges sajátosságait tüntetem fel.

A) A három infirma közös, általános szabályai.

1. Az infirmák a szó elején semmiféle változásnak nincsenek alávetve; sőt az elif akkor sem szenved változást, ha valamely elválaszthatlan részcseke: **ب**, **ف**, **ك**, **ل**, **و**, **ي** előzi meg. Ha a kezdő elifet mégis egy más, fathával bíró elif előzi meg, akkor a 10. §-ban (Hámza, 3. a) alatt) elmondott szabály a mérvadó.

2. Az infirmák ha hangzó nélkül (az elif ilyenkor hámzával sem bír) homogen hangzó után következnek, azt megnyújtják, abban nyugszanak. **ا** homogen a fathával, **ع** a keszrával, **و** a dammával. Erről is már szó volt a 4. §-ban.

3. Ha az infirmák (alif hámza-dsézmmel is) hangzó nélkül lévén, heterogen önhangzó után kerülnek, e megelőző önhangzóval homogen betűvé válnak és nyugvó állapotba helyeztetnek, pl. e. h. **بَار** = kút, l. **بَيْر**; e. h. **نَوْر** = tűz, l. **نَار**; e. h. **دَيْر** =

ház, l. دَارٌ stb. Mint az első példából látható, habár az alif já-vá változott, a hámza nem dobatott el.

4. Zárt szótagban (Tesdid v. Dszém előtt) az infirmák kivettettek, pl. قُلٌّ e. h. قَوْلٌ = mondj. Megmarad azonban az infirma — mert jellemző — az energikus (hatályos) II-ik aoristus és hatályos parancsolómód kettős és többes számaiban, továbbá a IX-ik és XI-ik formákban és az összevont igék valamennyi leszármazott formáiban (II.—XIII.). Csak egy példát: أَقْتَلَنَّ.

15. §. B) A و és ی közös szabályai.

1. و és ی a szó közepén, bármily hangzóval birnak fathā után, elvetvén önhangzójukat, nyugvó aliffá változnak, pl. قَوْلٌ = خَافَ = حَوِيَ, طَوْلٌ = طَالَ, سَيْرٌ = سَارَ = سَبَرَ, قَالَ =

Ha nyelvtani alakítás folytán ezen و vagy ی-ből származott ! zárt szótagba kerül, az előbbi szakasz utolsó szabálya szerint az elifnek ki kellvén dobatnia, a megelőző fathā helyett damma vagy keszra tétetik. És pedig damma tétetik, ha az alif و-ból származott és e و előbb fathával vagy dammával birt vala; keszra tétetik azonban a fathā helyett, ha a kidobott alif ی-ből származott, vagy ha و-ból is, de e و előbb keszrával birt vala, pl. ebből قَالَ = mondott, a 2-ik szem. l. قُلْتُ, e. h. قَالَتْ és قُلْتِ, mert az alif و-ból származott és e و-nak fathája volt: قَرَلَ; ép ugy ebből طَالَ = hosszú volt, a 2-ik szem. l. طُلْتُ, mert a تَوْطُلٌ; ellenben ebből خَافَ = félt, a 2-ik szem. l. خِيفْتُ, mert volt حَوِيَ és ebből سَارَ l. سِيرْتُ, mert volt سَيْرٌ.

2. Ha a szó közepén a hangzóval bíró و-t és ی-t hangzó nélküli mássalhangzó előzi meg, e megelőző üres consonans gyakran megkapja a و és ی-nak hangzóját, melyben a و illetve ی nyugodni fognak; miért is, ha a و és ی e hangzóval nem volnának azonosak, homogenek: hogy nyugodhassanak, át kell

azonosulniok, pl. ebből يَقُولُ l. يَقُولُ; e. h. مُقِيمٌ l. مُقِيمٌ. Így a hangzó győz az infirma fölött, néha azonban ily esetben, ha a ى damma-val birt vala, az infirma győz a hangzó fölött, vagyis nem a ى változik a damma kedvéért, -vá, hanem az átvett damma változik a ى kedvéért keszrává, pl. ebből يَسِيرٌ l. يَسِيرٌ.

E szabály azonban megkívánja, hogy a و és ى után önhangzóval bíró consonans következzen.

3. Ha a szó közepén و vagy ى-nak keszrája van és damma előzi meg, a damma kilöketvén, helyét a keszra foglalja el, melyben az infirma, ugy az eredeti ى, mint a mely و-ból lett, nyugszik, pl. e. h. قَوْلٌ l. قَيْدٌ és e. h. سَيْرٌ l. سَيْرٌ. Ha e nyugtó ى zárt szótagba kerülvén, kilöketnék, a keszra mindig megmarad.

4. Ha a szó közepén hangzóval bíró و-t és ى-t, nyugvó و vagy ى követi és hangzó előzi meg: a mozgó و vagy ى kivettetik; és pedig vagy a megelőző hangzóval, ha az keszra vagy damma, vagy saját hangzójával, ha a megelőző fatha, mely esetben a visszamaradt, előbb nyugvó و vagy ى a fathával diftongust képez, pl. e. h. رَامُونَ l. رَامُونَ; e. h. غَارُونَ l. غَارُونَ;

ellenben e. h. رَمِيمًا l. رَمِيمًا; e. h. تَرَضِيُونَ l. تَرَضِيُونَ.

5. Ha a két infirma a szó közepén vagy végén ugy találkozik, hogy az első közölök dsézm (fathával képezvén diftongust): a két infirma megtartván az utóbbinak hangzóját, és a و ى-ra változván, tesdíd által összevonatik; sőt:

A szó végén még akkor is összevonatik ez esetben a két infirma, ha az utóbbi hámzával bír (و, ى), pl. e. h. أَيَّامٌ l. أَيَّامٌ, e. h. قَوِيٌّ l. قَوِيٌّ; e. h. رَشِيٌّ = رَشِيٌّ l. رَشِيٌّ; néha azonban a hámza megmarad, pl. قَوِيٌّ = قَوِيٌّ;

6) و és ى a szó végén nyugvó vagy tétlen alif után hámzává lesznek, pl. سَمَاءٌ = سَمَاءٌ = سَمَاءٌ = سَمَاءٌ.

7. و és ى után a megfelelő nyugvó و illetve ى sokszor kidobatik, pl. e. h. قَوْلَةٌ l. قَوْلَةٌ; e. h. سَيْرٌ l. سَيْرٌ. Ez utóbbi így is írható سَيْرٌ, mert

8. Ha a keszrával bíró و-t és ی-t fatha előzi meg és nyugvó ی követi, a két infirma یّ lesz, pl. قَوِيمٌ = قَيِّمٌ; és سَيِّرٌ (mint előbb láttuk) lesz = سَيَّرٌ; vagy ebből طَيِّبٌ l. طَيَّبٌ.

9. A فَعِيلٌ és فَعِيلَةٌ képzésű nevekben a vég و vagy ا ی megelőző nyugvó ی-val (a و is ی-ra változván) szintén összevonatnak, pl. e. h. صَبِيْرٌ l. صَبِيٌّ (ifju); رَمِيٌّ = رَمِيٌّ (nyilás). Ez összevonás akkor is lehetséges, ha a végső consonans hamza, pl. e. h. نَبِيٌّ l. نَبِيٌّ.

10. A dsézmes و és ی fatha után sokszor változatlanul hagyatván, avval diftongust képeznek, pl. بَيْتٌ — ház, يَوْمٌ = nap.

11. A vég و és ی-ra a suffixum semmi befolyást sem gyakorol, pl. غَزَا e. h. غَزَوْا suffixummal غَزَاهُ; legfeljebb a nyújtó elifet pótló, dsézm nélküli ی (elif breve) helyett tér néha vissza a tulajdonképeni nyújtó elif, pl. رَمَى (tulajdonképen رَمَا e. h. رَمَى) suffixummal رَمَاهُ; máskor diftongust képezve a ی meg is marad, pl. إِلَيْهِ — hozzá.

12. Ha a و-nak vagy ی-nak fathája van, e fatha csak akkor vettetik el s az infirma csak akkor változik (nyugvó elifé) ha fatha előzi meg, pl. e. h. غَزَا l. غَزَوْا; ha keszra vagy damma előzi meg, az infirma fathája ki nem dobható s így a nyugvás sem létesülhet.

16. §. C) Az infirmák külön szabályai.

A) Az elif külön szabályai.

Az elif külön szabályai a midőn hamzával van ellátva, a 10. §-ban (C. A Hámzáról) mind elmondattak. A nyújtó elifről is már több szabályt láttunk, mely közösen alkalmazható a másik két infirmára is, v. ö. a 14. §-t. Hátra van még, hogy a nyújtó elifnek azon néhány sajátosságait is megismertessük, melyek a و és ی-ra nem vonatkozhatnak.

1. Hogy a nyújtó elif a 14. §. 4-ik szabálya ellenére gyakrabban türetnék meg zárt szótagban mint a و, vagy ی; az ott felhozott kivételek ugyanis nagyobbbrészt az elifre vonatkoznak.

2. A nyújtó elif gyakran nyílt szótagban is kivettetik, de akkor a fatha, melyben az elif előbb nyugodott volt, függetlenül irandó, pl. اَللَّهِ e. h. اَللَّاهُ; هَدَا e. h. هَادَا; زَمِنَ e. h. زَمَانًا; és mindamellet nyújtva ejtendő ki.

3. A nyújtó alif helyett a szavak végén gyakran ی tététnik, mely sem hangzóval sem dsézzmel nem bírván, teljesen a nyújtó alif szerepét játszsza, azt csak a kiírásban pótolja s úgy, mint maga a szó végén nyugvó alif, rövid alifnek (alif breve) neveztetik, s a fatha hosszan mondatik ki. V. ö. a 4. §-t vége felé. Ez történik

α) néhány részecskében, pl. مَتَى = midőn, اِلَى = hoz, hez, حَتَّى = mig;

β) a لى igéknél, pl. رَمَى hogy megkülönböztessenek a لو igéktől, pl. غَرَا e. h. غَرَوًا;

γ) néhány főnévben, pl. ذَكَرَى = emlékezett.

Ha azonban a ی után suffixum következik, az vagy nyugvó aliffá lesz ismét, pl. رَمَاهُ, vagy pedig megmaradván a fathával diftongust képez, pl. اَلْيَهُ v. ö. 15. §. 11. szab. Ép így pótolja a nyújtó elif-et vāv is, de csak e három szóban: حَيَوَةٌ = élet; صَلَوَةٌ = ima; زَكْوَةٌ = alamizsna. Ha e főnevek suffixumot kapnak, az alif mindig visszatér, pl. حَيَاتُهُ = élete.

17. §. A vāv külön szabályai.

1. Ha a و-nak a szó közepén hosszú vagy rövid fathája van, bármily hangzó előzze meg, ی-ra változik, pl. e. h. ثَوَابٌ l. ثِيَابٌ = ruhák; sőt (fathával bírván) akkor is ی-ra változik, ha tesdíd áll fölötte, föltéve, hogy fatha vagy đamma előzze meg, pl. e. h. قَوَامٌ l. قِيَامٌ; e. h. صَوْمٌ l. صِيْمٌ. Olykor azonban a و megmarad, pl. سَوَاً; طَوَلٌ.

2. A diftongus و néha ی-ra változik, pl. قَوْلٌ néha így is iratik: قَيْلٌ.

3. Ha a szó közepén két و találkozik, melyek közül az első ɖammában nyugszik, a nyugvó ɖamma kidobható, pl. e. h. رُووسٌ = fejek, lehet رُووسٌ. Ámde a szó végén az egymást ily módon követő két váv tesdíd által összevonatik, pl. e. h. عَدُوٌّ l. عَدُوٌّ; még akkor is, ha az utóbbi váv hámzás, pl. e. h. مَقْرُوٌّ (máskép مَقْرُوٌّ) l. مَقْرُوٌّ.

Azonban a فَعُولٌ képzésű tört többesben, valamint a فَعُولٌ és فَعُولٌ infinitivusokban, a helyett, hogy a két váv vonatnék össze, a megelőző ɖamma keszrává lesz és a két و ی-ra változván, a két ی vonatik össze tesdíddel, pl. e. h. دُلُوٌّ lesz دُلِيٌّ. Sokszor az első radikalis ɖammája is keszrává lesz, pl. e. h. عُصُوٌّ l. عِصِيٌّ (botok).

4. Ha pedig — a szó közepén — úgy kerül össze két váv, hogy a második nyugszik az elsőnek ɖammájában, akkor kétféleképen járhatunk el: vagy, mint a 15. §. 7. pontjában már érintve volt, a nyugvó و-t kidobjuk, pl. e. h. طَاوُوسٌ l. طَاوُوسٌ, vagy pedig az első váv hámzát kap (ha ugyan még nem birt azzal, mint birt az előbbi példában), pl. e. h. خُوُوْلَةٌ l. خُوُوْلَةٌ (nagybátyák anyai részről).

5. Ha a لو igéknél a vég váv ɖammával bir és ɖamma is előzi meg, az infirma eldobván saját ɖammáját, nyugvó állapotba helyeztetik, pl. e. h. يَغْرُوٌّ l. يَغْرُوٌّ. Ámde

6. Főneveknél a vég váv, ha ɖamma előzi meg, bármily hangzóval birjon, (tehát ha ɖammával is, ی-ra változik, a megelőző ɖamma pedig keszrává lesz; mely esetben az infirma — ha ɖammája vagy keszrája van — önhangzója elvettetésén nyugvó helyzetbe jő; de ha fathája van, az megmarad, pl. e. h. اَدْلُوٌّ és اَدْلُوٌّ lesz اَدْلِيٌّ; e. h. اَدْلُوٌّ l. اَدْلِيٌّ. Ha ugyanez esetben a vég vávnak tenvinje volt, a következő megkülönböztetést kell ten-

nünk: ha a tenvin ^s vagy — volt, akkor a nunnatio a megelőző keszrához, (mely t. i. ^ḍammából származott) vettetvén, a ^س eltűnik, pl. e. h. ^{أَدْلُو} és ^{أَدْلُو} l. ^{أَدْلِي}; de ha a nunnatio ^ـ, az megmarad és a ^س-ra tétetik, pl. e. h. ^{أَدْلِيَا} l. ^{أَدْلُو}.

7. A vég váv, ha fathā előzi meg, semmiféle hangzót nem tarthat meg, hanem a fathában nyugvó állapotba kell helyeztetnie, a miértis, ha a szónak nincs több, mint három consonansa, a váv nyugvó ^ا-fé, ha pedig több, mint három consonansa van, nyugvó ^س-vá lesz (mely a nyugvó aliffal, mint tudjuk egyenértékű, pl. ^{عَزَا} e. h. ^{عَزَوَ}; ^{يُعْرِي} e. h. ^{يُعْرُو}. Ha a vég vávnak ilyenkor tenvinje van, a váv ép úgy nyugvó aliffá, illetve nyugvó ^س-vá változván, a tenvint a fathára dobja, pl. e. h. ^{عَزُو}, ^{عَزُو} és ^{عَزَوَا} l. ^{عَزَا}; e. h. ^{مُعْطُو} (و) l. ^{مُعْطَى}.

8. A vég váv, ha keszra előzi meg, ^س-ra változik és ha csak fathája nincs, elvetvén önhangzóját a keszrában nyugszik.

9. Ha a szó végén egy *servilis* ^ا áll, ez után mindig egy néma, tétlen ^ا teendő, pl. ^{قَتَلُوا}. Helytelen volna azonban ily tétlen alifet tenni *gyök váv* után, pl. ^{يَتَلُو}.

18. §. A já külön szabályai.

1. ^س a szó közepén, ha fathája van és ^ḍamma előzi meg, gyakran ^و-ra változik, pl. e. h. ^{رَمِيَان} l. ^{رَمَوَان} dobás.

2. A vég ^س fathā után bármily hangzóval bir, eldobván hangzóját, a fathában — a nélkül hogy eliffé változnék — nyugodni fog, v. ö. 16. §. 3. p., pl. e. h. ^{أُولَى}, ^{أُولَى}, ^{أُولَى} lesz ^{أُولَى} = első, elsőé, elsőt (nőnem). S ha tenvinje van azt a fathára dobja, pl. e. h. ^{فَتَى}, ^{فَتَى}, ^{فَتَى} l. ^{فَتَى} gyermek.

Azonban, ha egy más ^س előzi meg, a vég ^س eliffé lesz, pl. ^{هَدَايَا} ajándékok, e. h. ^{هَدَايَى}.

3. Ha a vég ^س-nek ^ḍammája vagy keszrája van és ^ḍamma vagy keszra előzi meg, az infirma eldobván saját hangzóját, a megelőző keszrában (ha ^ḍamma előzte volt meg, az is keszrává

lesz) nyugodni fog, pl. e. h. ^{أَلْكَانِي} és ^{أَلْكَانِي} lesz ^{أَلْكَانِي};
e. h. ^{تَمَنَّى} és ^{تَمَنَّى} lesz ^{تَمَنَّى}.

S ha ilyenkor az infirmának tenvinje van, azt a keszrára veti vissza, maga pedig (a ^ي) eltűnik, pl. e. h. ^{أَيْدِي} és ^{أَيْدِي} lesz ^{أَيْدِي}; e. h. ^{رَامِي} és ^{رَامِي} l. ^{رَامِي}.

4. Ha a vég ^ي-t egy dammában nyugvó ^و előzi meg, a damma keszrává lesz, a ^و pedig ^ي-ra változván a vég ^ي-val összevonatik, pl. e. h. ^{مَرْمُوي} l. ^{مَرْمُوي}.

5. Ha a szó közepén álló hangzó nélküli ^ي-t damma előzi meg, gyakran nem az infirma változik, hanem az önhangzó, pl. ebből ^{ذَيْب} nem lesz ^{ذُوب}, hanem ^{ذَيْب}.

Ezek az infirmák szabályai, melyek azonban nem mindig és nem mindenütt a legpontosabban vannak megtartva.

19. §. Olvasási gyakorlat.

A „Mi Atyánk“ arab betűkkel és átírva:

أَبَانَا الَّذِي فِي السَّمَوَاتِ لِيَتَقَدَّسَ اسْمُكَ لِيَا تِ مَلَكُوتِكَ
malakútuka lejáti szmáka lejatakáddaszí- szamaváti fisz- ládzi 'Abánát-

لِتَكُنْ مَشِيئَتُكَ كَمَا فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ عَلَى الْأَرْضِ أَعْطَانَا
'ác'tinâ 'árđi 'alâ kadzâleka szamá'i , imâ masejjatuka létakon

خُبْرَنَا كِفَاةً يَوْمِنَا وَأَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا كَمَا نَحْنُ نَغْفِرُ
nághrferu náhnu kánu - zonábanâ lanâ vá-ghrfer jáumînâ kifâta hóbzaná

لِمَنْ أَخْطَأَ إِلَيْنَا وَلَا تُدْخِلْنَا فِي التَّجَارِبِ لِيَكُنْ نَجَاتَنَا
nádszinâ láken tadsárebi fit- tódhelnâ valâ 'eldinâ 'áhtâ' lemán

مِنَ الشَّرِّبِرِ آمِينَ.

'Amína. saríri menas-

Jegyzet. A nyújtott hangzókat ^ˆ, a hangsúlyosokat ^ˆ, a nyújtott és hangsúlyos önhangzókat ^ˆ jeleli.

MÁSODIK KÖNYV.

Alaktan.

Első szakasz. Az igéről.

I. Fejezet. Általában és a rendes igéről.

20. §. Felosztás.

Az ige az arab nyelvtanban a beszédnek mintegy alaprészeül tekinthető, melyre a beszéd többi elemei majdnem mind visszavihetők. Az ige — és pedig a hárombetűs ige I. alakjának (l. majd alább) I. aor. egy. 3. sz. himn. — a *gyök*, melyből nemcsak magának az igének minden módosulása, hanem leggyakrabban — noha nem mindig, mert vannak eredeti nevek és részecskék is — a név (főnév, melléknév, számnév, névmás) és részecskék is, servilis betűk hozzáadása — vagy az önhangzók változtatása által, leszármaznak.

Mint hogy minden nyelvben, tehát az arabban is a beszéd a már említett három fő részből: — ige, név, részecske — áll, legzeleszerűbbnek tartom az *Alaktant* három szakaszra akként beosztani, hogy első sorban az Igéről, azután a Névről, végül pedig a Részecskékről értekezzünk.

21. §. Az ige alakjairól.

Az arab ige némelyek szerint 13, mások szerint 15 különféle *alak* szerint változik értelmében. Sokan ez alakokat

mindmegannyi *hajlításnak* (conjungatio) nevezik, noha helytelenül. Mert egészen más az, amit pl. a latinban conjugationak nevezünk, és az arabban alaknak, formának. A latinban valamely ige csak egyik vagy másik conjugatióhoz tartozhatik; az arab ige pedig valamennyi vagy több forma szerint is módosulhat. Továbbá a latin igeinek értelme nem függ attól, hogy melyek conjugatióhoz tartozik; míg az arab igeinek sokszor egészen más értelme van az első és pl. a negyedik formában. Az arab igeinek több alakja, de csak egy hajlítása van.

Az I. forma, mely, mint már említők, maga a gyök — lehet 3 vagy 4 betűs — *eredeti* formának mondatik; a többiek *leszármazottak*. Leszármaztatnak pedig a többi formák az első formától majd valamelyik gyökmássalhangzó megkettőztetése, majd servilis consonansok hozzáadása, majd végre az önhangzók változtatása által. Egyik-másik forma képzése végett mind e jelzett módosítások igénybe veendőek.

E különféle módosítások, vagyis a formák szerint az ige értelme is gyakran változik.

A *hárombetűs gyökből* leszármazott formák a bennök levő *servilisek* száma szerint három osztályra osztatnak:

Eredeti forma.

Leszármazott formák.

	1. oszt.	2. oszt.	3. oszt.
I. قَتَلَ	II. قَتَلَ	V. قَتَّلَ	X. اسْتَقْتَلَّ
	III. قَاتَلَ	VI. قَقَاتَلَ	XI. اِقْتَالَ
	IV. اَقْتَلَ	VII. اِقْتَلَ	XII. اِقْتَوْتَلَ
		VIII. اِقْتَتَلَ	XIII. اِقْتَوَّلَ
		IX. اِقْتَلَّ	XIV. اِقْتَنَلَّ
		XV. اِقْتَنَلَى	

Megjegyzendő azonban, hogy nem minden igeinek van meg mind a 13—15 formája: legtöbbször csak 2—3 leszármazott alakja van, s csakis a gyakorlatból tanuljuk meg — vagy pedig tekintélyes szótárakból, hol az igei formái s ezek jelentései pontosan jelezvék — hogy valamely ige, mely formákban s ezek mely jelentéseivel használatos. Az egyes formák gyakran oly hasonló jelentményűek, hogy ha valaki a

gyöknek jelentését tudja, az alább adandó utasítások nyomán a többi formák jelentését is kitalálhatja. Néha azonban, mint már mondók, a leszármazott formáknak a gyöktől s egymástól egészen különböző, megmagyarázhatatlan s csak a folytonos gyakorlat által megjegyezhető jelentéseik vannak.

Jegyzet. Minthogy a XI. s további formák, csak gyéren fordulnak elő, nyelvtanunkban rövidség okáért azokra többé nem tekintünk.

Tanuljuk meg már most:

A) az egyes igealakok képzését és jelentményét;

B) azok hajlítását idom (cselekvő, és szenvedő), idő, mód, szám és személy szerint.

22. §. A) Az igealakok képzése és jelentményei.

Az I. forma a törzs-igealak, melyből a többiek származnak, maga a gyök, mely régebben két gyökmássalhangzóból állott; de később — ép úgy, mint a héberben — három által

lőn képviselve; **فَعَلَ** = *fá'ala*, **قَتَلَ** = *kátala*.

Jegyzet. A gyök és minden módosulások, képződések paradigmájául az arab grammatikusok **فَعَلَ** igét vették: így találjuk ezt a legrégebbi keleti nyelvtanokban. Minthogy azonban mi nyugatiak az igeinek 2. radikalitását az ع-t lífen és érezhetően alig ejthetjük ki, czélszerűbb lesz a rendes ige alakulásának mintájául más, pl. **قَتَلَ** = ölni, igét felállítanunk; a rendhagyó igeik minden osztályánál más-más, a rendhagyóságnak megfelelő minta-igét fogunk alkalmazni. A régi **فَعَلَ** paradigmát csak nyelvtörténeti és azon szempontból volt szükség megemlítenünk, a mennyiben a gyökmássalhangzók jelelésére ma is **فَعَلَ** igeinek consonansai használatnak, úgy hogy minden hárombetűs igezőnek első radikalisa ف-, a második ع-, a harmadik ل-radikalinak is neveztetik, pl. **قَتَلَ** = *fá-káf, aain-tá, lám-lám* vagyis 1. rad. *káf*, 2. *tá*, 3. *lám*.

Az I. alaknak jelentését leggyakrabban a 2. radikalis hangzója adja meg. Ha a második radikalis hangzója **fatħa**, az ige többnyire *álható*, transitív, pl. **قَتَلَ** = ölni (magyarban a gyököket ezentúl a határozatlan módban adjuk); néha mégis *benható*, intransitív, pl. **جَلَسَ** = ülni. Ha a második radikalis önhangzója **keszra** vagy **ɖamma**, az ige többnyire *benható*; azon különbséggel mégis, hogy a **ɖamma** természetes, maradó, állandó állapotot jelez, a **keszra** pedig mulékonyat, átmenőt, esetlegeset, pl. **حَسُنَ** = szépnek lenni, **حَزِنَ** = szomorúnak lenni.

E szabály azonban nincs kivétel nélkül: vannak transitív igék, melyeknek második radikalisa *dam*mal vagy *kesz*rával bir, pl. عَلِمَ = tudni (valamit), عَمِلَ = tenni (valamit). A közép önhangzó néha a *tő* jelentésére befolyással bir mint حَزِنَ = szomorúnak lenni, حَزَنَ = megszorítani; máskor ismét nincs befolyással: فَرَدَ, فَرَدَ, فَرَدَ = egyedül, páratlannak lenni.

A II. forma a 2. radikalisnak megkettőztetése által képezetik: قَتَلَ. Ezen igealak a kettőztetésnek megfelelően, leggyakrabban *intensiv*, *frequentativ* értelemnyű, vagyis jelenti, hogy valamely cselekvés erőteljesen, hatályosan, folytatólagosan, ismételten történik: قَتَلَ I. f. = ölt, II. f. = gyilkolt t. i. vérengzéssel, többeket egyszerre lemészárolt. Ezen alak *intensiv* jelentőségénél fogva oly igék, melyek az I. formában benhatók voltak, a II-ban áthatókká lesznek, azok pedig, melyek a törzsalakban már áthatók voltak, itt *kétszeresen* áthatókká — *causativ* — válnak: حَسُنَ = szépnek lenni, حَسَّنَ = széppé tenni, عَلِمَ = tudni (valamit), عَلَّمَهُ عُلُومًا = megtanítá őt a tudományokra (kettős acc.). Ugyanezen igealaknak *declarativ* és *putativ* jelentése is van: حَدَّبَ = hazugnak tartani, nyilvánítani. Főnevektől származtatván a II. forma jelenti azon név által jelzett tárgy készítését, avval való bánást, valamire alkalmazását: خَبَزَ = kenyeret készíteni, دَهَبَ = aranyozni. V. ö. a II. f. a IV-kel.

A III. forma a törzsigecalak fatháját megnyújtja: قَاتَلَ. Jelentése gyakran megegyez a törzsalakéval; de tárgyával mindig *egyenesen*, előszócska nélkül, köttetik össze: جَلَسَ عِنْدَهُ = és جَالَسَهُ, mindkettő = mellette ült. Magában rejti a *törekvést*, az ige eszméjét megvalósítani, a *cselekvést kölcsönössé teszi*, a *vetélykedés eszméjével párosítja*: قَاتَلَ = ölt, قَاتَلَ = párbajt vívott; شَارَفَ = valakivel a dicsőségért küzdött.

A IV. igealak mintája: أَقْتَلَ, t. i. alif prostheticon tétetik az első radikalis elé, mely így önhangzóját elveti. Jelentése

a II.-hoz hasonló: átható, okozó, mivellettő, néha mégis kis különbséggel, pl. عَلِمَ = tudni, II. عَلَّمَ = tanítani, IV. أَعْلَمَ = tudósítani. Helynevektől származván a IV. alak (olykor a II. is), mozgást jelent ama helyhez, pl. أَجْبَلَ = hegyek felé menni. Más nevektől eredvén az ige, a név jelentésére vonatkozó cselekvést, létesítést jelent: أَصَحَّ = reggeledni, reggel valamit cselekedni.

Az V. igealak a II.-tól származik az által, hogy az első radikális elé ت szócska tétetik: تَقَاتَلَ. A II. forma átható, causativ jelentését reflexiv-vé, visszahatóvá teszi: خَافَ = félni, خَوَّفَ = megijeszteni, فَخَوَّفَ = megijedni; تَقَلَّدَ = övezni magát valamivel; تَنَبَّأَ = prófétának képzelni magát. Ez utóbbi igénél az V. forma putativ értelme is kitűnik. Ugyane forma közel áll a szenvedő jelentményhez is; úgy azonban, hogy az alany nem annyira küleselekvésnek, mint inkább önmagának, önkénytes működésének tárgya: تَعَلَّمَ = tanulni (valakitől valamit). Ugyanez jegyzendő meg a következő formákról is, ha szenvedő értelemben használatnak.

A VI. forma mintája تَقَاتَلَ. Mint az V. a másodiktól, úgy képeztetik a VI. a harmadiktól t. i. ت szócskának az első radikális elé ragasztása által. Ezen ت szócska itt is a reflexiv jelentőség jelzője: تَرَامَى = elvetette magát (a földre), leborult. Viszonylagos — reciproc — értelme is van; de csak a kettős és többes számban: تَقَاتَلَا = küzdöttek egymással, تَنَاصَرُوا = segíték egymást (többen). Egyes számban a VI. forma collective veendő: تَسَامَعَ النَّاسُ = az emberek hallották egymástól.

A VII. forma mintája: اِنْتَقَلَ szintén reflexiv vagy passiv értelmű: اِنْتَهَرَمَ = elfutni, اِنْتَشَقَّ = eltörni, megromolni, اِنْفَتَحَ = kinyitni; reciproc értelme soha sincs.

A VIII. forma az által képeztetik a törzsalaktól, hogy az első radikális után egy jellemző ت szövetik be; miértis az

első radikalis elvesztvén hangzóját, elif prostheticumot kap:

اِقْتَتَلَ. Jelentése többnyire *összeesik a VII. alakéval*, s különösen akkor használatos, ha valamely igének nincs meg a VII. alakja:

اِرْتَفَعَ — felemelkedni, اِخْتَفَا — elrejtőzni. Reciproc jelentésben is előfordul ép úgy, mint a VI.

A IX. forma a törzsalak utolsó radikalisának megkettőztetése által képeztetik; miértis az első radikalis elvesztvén önhangzóját, elif prostheticumot kap: اِقْتَلَّ. Ezen igealak (és a XI.) a *színek és testi hibák jelzésére* használtatik: اِسْوَدَّ = feketének lenni, اِعْوَجَّ = görbének lenni.

A X. forma اِسْتَفْتَلَّ a törzsalaktól ست hangoknak az első radikalis elé való ragasztása által képeztetik; minélfogva az első radikalis önhangzóját a ت-ra dobja, a س pedig kisegitő elifet vesz föl. A X. forma a IV. formának factitiv jelentését *reflexivvé* teszi: اَسْلَمَ — átadni, X. اِسْتَسَلَّمَ = magát átadni, اَوْحَشَ — megszomorítani, X. اِسْتَوْحَشَ — megszomorodni. Továbbá *putativ*: صَغَرَ = kicsinynek lenni, X. kicsinynek tartani. *Deprecativ*: غَفَرَ — megbocsátani, X. bocsánatért esedezni.

Ezek a használtabb igealakok; hogy melyik ige melyik alakban használatos, a szótár, az olvasás, a gyakorlat tanít meg leginkább. Gyakran egyik-másik igealaknak jelentése nem alapszik a fönnebb adott szabályokon és sokszor nehéz is a jelentések összefüggésének okát megfejteni.

A négybetűs igék származhatnak:

a) két gyökül igék- vagy nevekből a gyökök ismétlése által:

وَسَّوَسَ = susogni, زَلَزَلَ = a földet rengetni. Ezen igék legnagyobb részét a *hangutánzó*k teszik ki;

b) három betűs igéből vagy névből valamely hang elő-, közbe- vagy utánragasztása által: رَجَمَ = kövel dobni, تَرَجَّمَ = összehányni, fordítani (egyik nyelvből a másikba);

c) több, mint három betűből álló idegen vagy arab szavakból: تَفَلَّسَفَ = filosofálni;

d) *két vagy három szóból*, meghagyva a jelentősebb betűket: ebből **بِسْمِ اللَّهِ** (Isten nevében) l. **بَسَمَلٌ** = Isten nevét említeni, segélyül hívni.

A négybetűs igeék a törzsalakon kívül III. alakban fordulnak elő. A törzsalak vagyis I. alak mintája, pl. **قَمَطَرَ** (összekötni). A II. alak képzője **ت** előrag: **تَقَمَطَرَ**; értelme többnyire megfelel a hárombetűs ige V. alakjének: *hatályosítja* a törzs jelentőségét vagy azt *visszahatóvá* teszi, pl. **دَحْرَجَ** = hengeríteni, II. alak **تَدَحْرَجَ** = hentergetni; **تَسَلَطَنَ** = szultánnak tartani magát; **تَمَسَّكَنَ** = szegénynyé lenni. A III. alak képzője **ن** a második radikális után; miértis az első radikális kiegészítő elifet kap: **اِنْمَطَرَ**. Jelentése megfelel a hárombetűs ige VII. alakjának: többnyire *benható*, pl. **اِبْرَنْشَقَ** = virágozni, kitörni (a bimbóról). A IV. alak, a mennyiben az utolsó radikális megkettőztetése által képezetik, hasonló a hárombetűs ige IX. alakjához: **اِقْمَطَرَ**. Értelme *intensiv s benható*, pl. **اِضْمَارٌ** = nagyon keménynek lenni.

23. §. A szenvedő igealakok.

Mint más nyelvekben, úgy az arabban is, tekintve a mondat alanyának állapotát, az ige által kifejezett cselekvéshez való viszonyát, az ige lehet cselekvő vagy szenvedő. A *cselekvő* ige oly cselekvést fejez ki, melyet maga az alany mivel; s lehet *átható*, transitív, ha az alany működése más tárgyra kihat, pl. **قَتَلَ** = ölni valakit, vagy *benható*, intransitív, ha az alany működése, cselekvése nem hat ki más, az alanyon kívül fekvő tárgyra, hanem benmarad az alanyban, pl. **حَزَنَ** = szomorúnak lenni. A *szenvedő* ige ellenben oly cselekvést fejez ki, melyet az alany kívülről fogad magába, vagyis melyet az alanyon kívül fekvő személy vagy tárgy gyakorol az alanyra; és kétféle: *személyes*: **قَتِلَ** = megöletett, *személytelen*, pl. **قِيلَ** = mondatott (mondják). A szerint tehát, amint a mondat alanya

cselekszik vagy szenved, kétféle ige-nemet vagy igeidomot különböztetünk meg: cselekvőt és szenvedőt. Szervedője minden igealaknak van, a IX. és XI. kivételével.

Jegyzet a). Nehogy a szenvedő idomot összetévesztjük azon igealakokkal (pl. V., VII., VIII.) melyeknek már a cselekvőben a szenvedőhöz közel álló jelentésük van, nem kell felednünk, hogy az utóbbiaknál az alany soha sem szenved, soha sem tárgya valamely kívülről jövő cselekvésnek, hanem mindig maga cselekszik, mindig effectív. Ily igealakokat ez esetben legezélszerűbb visszatérő vagy közép igével magyarra fordítani.

Jegyzet b). Hogy az ugynevezett alanyi vagy beható igéknek, melyek alanya nem hat át másra, különösen melyek az alanynak valamely belállapotát, sajátágát fejezik ki, nem bírnak szenvedő idommal, a dolog természetéből folyik.

A szenvedő idom különösen *négy* esetben *használatos*:

1. midőn valamely cselekvés alanyaul Isten, mint legfőbb lény tüntetendő fel;
2. midőn a működő alany ismeretlen vagy bizonytalan;
3. a midőn az alanyat megnevezni nem akarjuk;
4. midőn az olvasó vagy hallgató figyelmét inkább a szenvedőre (patiens), mint a cselekvőre (agens) akarjuk irányítani.

Az igealakok szenvedőinek képzése csak az önhangzók változtatása által történik.

A törzsalakban az első radikális önhangzója damma lesz, a másodiké keszra. A leszármazott alakokban a második radikális szintén keszra, az ezt megelőző akár egy, akár két önhangzó mindig damma. Ugyanez áll a négybetűs igékről is. A III. és VI. igealakok nyújtó elifjei a szenvedőben nem fatha, hanem damma után jöven, nyújtó váv-vá lesznek.

24. §. B) Az ige hajlítása.

Az arabban csak *egy igehajlítás* létezik. Egyképen hajlítatik a hárombetűs és a négybetűs ige a törzsalakban úgy, mint a származott alakokban. *Időalak* van kettő: némelyek szerint *mult* és *jövő*. Minthogy azonban mindkét időalak — mint a syntaxisban látni fogjuk — a különféle szófüzési szabályok szerint majd jelen, majd bevégzett vagy bevégzetlen, majd pedig jövő cselekvést jelezhet: helyesebbnek tartom az egyik időalakat *I. aoristusnak*, a másikat *II. aoristusnak* nevezni.

Az *igemódok* az arabban a következők: *Indicativ* (Jelentő), *Subjunctiv* (Kötő vagy Kapcsoló), *Conditionativ* (Feltételező), *Imperativ* (Parancsoló) és *Energicus* (Hatályosmód). Az *Infinitivus* (Határozatlanmód) és *Participium* (Részesülő), az arabban tulajdonképen nem létezik: amannak az *Igenév* (nomen actionis), emennek a (cselekvő és szenvedő) *Igemellékénév* (agens és patiens) felel meg. Az Infinitivus és Participium elnevezéseket azonban czélszerűség szempontjából megtartjuk.

Igeszemély van három: a harmadik, második és első (fordított rend). *Szám* is három: egyes, kettős, többes. *Nem*: him és nő (az 1. személyben rendszeren közös).

Az igének idő, mód, személy, szám és nem szerinti hajlítása majd az önhangzók változtatása, majd pedig servilis betűknek (v. ö. 3. §. C.) a gyök elé, közbe vagy után ragasztása által történik.

A gyök *elé* ragasztandó serviliseket *praeformativáknak*, a gyök után állókat *afformativáknak* nevezzük.

A praeformativák *kétfélék*:

1. melyek a II. aor. különböző *személyeit* jelzik; — ezek a szorosb értelemben vett *praeformativák* vagy *praefixák*;
2. melyek egyes *igealakok* vagy *módok* (p. a parancsolómód és szenvedő részesülő) képzésére használtak; — ezeket máskép *characteristicáknak* mondjuk.

Az afformativák is *kétfélék*: *szótagosak*, melyek már magukban véve egy vagy több szótagot alkotnak, pl. **تَمَّا، نَ، تَ**; és *szótagtalanok*, melyek csak az utolsó radikalissal s annak önhangzójával egyesülve alkotnak szótagot. Ilyenek: **ا، ت، و، ان، ين** stb. A *szótagos* afformativák előtt a gyök *utolsó radikalisa* elveszti *önhangzóját*, dszmet kap:

1. minden rendes igénél, akár három, akár négybetűs legyen;
2. a rendhagyó igék nagyobb részénél. E szabály alól kivétetik mégis a nőnemű kettős 3. sz. (**تَتَلَّتَا**), mert ezen aff.

تَا egyenesen az egyes nőnemű 3. sz. szótagtalan **ت** afformativumtól származván, a gyökre semmi befolyást sem gyakorol. A *szótagtalan* afformativák nem fosztják meg az utolsó radikalist önhangzójától; csak is az infirmák: **ا، و، ي** gyakorolnak a gyökre — az euphonia kedvéért — némi változtatást.

A II. aor. praeformatívái: ن، ا، ت، ي

Az I. aor. affirmatívái: نَ، وَا، نَمَا، نَا، ا، تَ، يَ، تَ، نَا، يِمَ.

A II. aor. affirmatívái: نَ، وَا، نَ، ا، نَ، يِنَ.

A parancsolómód affirmatívái: نَ، وَا، ا، يَ.

Jegyzet a). A praeformatívák úgy, mint az affirmatívák tulajdonképpen rövidített személyes névmások, p. o. أَفْتُلُ = قَتَلْتُ أَنْتَ = قَتَلْتُ stb.

Jegyzet b). Mindazt, ami az ige hajlításáról mondatott, jobban átérti és emlékébe vési a tanuló a *Táblák* tanulmányozása és azoknak az adott szabályokkal való egybevetése által.

Könnyebbités végett az egyes táblákat észrevételeinkkel kísérjük.

I. Tábla.

A) A hárombetűs rendes ige törzsalakja a cselekvőben.

Személyek	I. Aor.								
	Egyes			Kettős			Többes		
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
3.	قَتَلَ	—	قَتَلْتُ	قَتَلَا	—	قَتَلْنَا	قَتَلُوا	—	قَتَلْنَا
2.	قَتَلْتَ	—	قَتَلْتِ	—	قَتَلْتُمَا	—	قَتَلْتُمْ	—	قَتَلْتُنَّ
1.	—	قَتَلْتُ	—	—	—	—	—	قَتَلْتَا	—

II. Aor. Jelentő mód.

3.	يَقْتُلُ	—	تَقْتُلُ	يَقْتُلَانِ	—	تَقْتُلَانِ	يَقْتُلُونَ	—	تَقْتُلُونَ
2.	يَقْتُلُكَ	—	تَقْتُلِينَ	—	تَقْتُلَانِ	—	تَقْتُلُونَ	—	تَقْتُلْنَ
1.	—	أَقْتُلُ	—	—	—	—	—	تَقْتُلُ	—

Kötő mód.

3.	يَقْتُلُ	—	تَقْتُلُ	يَقْتُلَا	—	تَقْتُلَا	يَقْتُلُوا	—	تَقْتُلُونَ
2.	يَقْتُلُكَ	—	تَقْتُلِي	—	تَقْتُلَا	—	تَقْتُلُوا	—	تَقْتُلْنَ
1.	—	أَقْتُلُ	—	—	—	—	—	تَقْتُلُ	—

Feltételező és jussiv mód.

Személyek

	Egyes			Kettős			Többes		
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
3.	يَقْتُلُ	—	تَقْتُلُ	يَقْتُلَا	—	تَقْتُلَا	يَقْتُلُوا	—	يَقْتُلْنَ
2.	تَقْتُلُ	—	تَقْتُلِي	—	تَقْتُلَا	—	تَقْتُلُوا	—	تَقْتُلْنَ
1.	—	أَقْتُلُ	—	—————			—	نَقْتُلُ	—

I. hatályos mód.

3.	يَقْتُلَنَّ	—	تَقْتُلَنَّ	يَقْتُلَانِ	—	تَقْتُلَانِ	يَقْتُلُنَّ	—	يَقْتُلُنَّ
2.	تَقْتُلَنَّ	—	تَقْتُلِنَّ	—	تَقْتُلَانِ	—	تَقْتُلُنَّ	—	تَقْتُلُنَّ
1.	—	أَقْتُلَنَّ	—	—————			—	نَقْتُلَنَّ	—

II. hatályos mód.

3.	يَقْتُلْنَ	—	تَقْتُلْنَ	hiányzik	يَقْتُلْنَ	—	hiányz.
2.	تَقْتُلْنَ	—	تَقْتُلِينَ		تَقْتُلْنَ	—	hiányz.
1.	—	أَقْتُلْنَ	—		—	نَقْتُلْنَ	—

Parancsoló mód.

2.	أَقْتُلُ	—	أَقْتُلِي	—	أَقْتُلَا	—	أَقْتُلُوا	—	أَقْتُلْنَ
----	----------	---	-----------	---	-----------	---	------------	---	------------

I. hatályos parancsoló mód.

2.	أَقْتُلَنَّ	—	أَقْتُلِينَ	—	أَقْتُلَانِ	—	أَقْتُلُنَّ	—	أَقْتُلُنَّ
----	-------------	---	-------------	---	-------------	---	-------------	---	-------------

II. hatályos parancsoló mód.

2.	أَقْتُلَنَّ	—	أَقْتُلِينَ	—	hiányz.	—	أَقْتُلُنَّ	—	hiányz.
----	-------------	---	-------------	---	---------	---	-------------	---	---------

Határozatlan mód.

قَتَلَ

Részesülő.

قَاتَلَتْ — قَاتِلُونَ قَاتِلَتَانِ — قَاتِلَانِ قَاتِلَةً — قَاتِلٌ

B) A hárombetűs rendes ige törzsalakja
a szenvedőben.

Személyek	I. Aor.								
	Egyes			Kettős			Többes		
	Hím	Közös	Nőn.	Hím	Közös	Nőn.	Hím	Közös	Nőn.
3.	قُتِلَ	—	قُتِلَتْ	قُتِلَا	—	قُتِلْتَا	قُتِلُوا	—	قُتِلْنَ
2.	قُتِلْتَ	—	قُتِلْتِ	—	قُتِلْتُمَا	—	قُتِلْتُمْ	—	قُتِلْنَّ
1.	—	قُتِلْتُ	—	—	—	—	—	قُتِلْنَا	—

II. Aor. Jelentő mód.

3.	يُقْتَلُ	—	تُقْتَلُ	يُقْتَلَانِ	—	تُقْتَلَانِ	يُقْتَلُونَ	—	يُقْتَلْنَ
2.	تُقْتَلُ	—	تُقْتَلِينَ	—	تُقْتَلَانِ	—	تُقْتَلُونَ	—	تُقْتَلْنَ
1.	—	أُقْتَلُ	—	—	—	—	—	دُقْتَلُ	—

Kötő mód.

3.	يُقْتَلُ	—	تُقْتَلُ	يُقْتَلَا	—	تُقْتَلَا	يُقْتَلُوا	—	يُقْتَلْنَ
2.	تُقْتَلُ	—	تُقْتَلِي	—	تُقْتَلَا	—	تُقْتَلُوا	—	تُقْتَلْنَ
1.	—	أُقْتَلُ	—	—	—	—	—	دُقْتَلُ	—

Feltételező és jussiv mód.

3.	يُقْتَلُ	—	تُقْتَلُ	يُقْتَلَا	—	تُقْتَلَا	يُقْتَلُوا	—	يُقْتَلْنَ
2.	تُقْتَلُ	—	تُقْتَلِي	—	تُقْتَلَا	—	تُقْتَلُوا	—	تُقْتَلْنَ
1.	—	أُقْتَلُ	—	—	—	—	—	دُقْتَلُ	—

I. hatályos mód.

3.	يُقْتَلَنَّ	—	تُقْتَلَنَّ	يُقْتَلَانِ	—	تُقْتَلَانِ	يُقْتَلُونَ	—	يُقْتَلْنَ
2.	تُقْتَلَنَّ	—	تُقْتَلِنَّ	—	تُقْتَلَانِ	—	تُقْتَلُونَ	—	تُقْتَلْنَ
1.	—	أُقْتَلَنَّ	—	—	—	—	—	دُقْتَلَنَّ	—

Személyek

II. hatályos mód.

	Egyes			Kettős			Többes		
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
3.	يُقْتَلْنَ	—	تُقْتَلْنَ	hiányzik			يُقْتَلْنَ	—	hiányz.
2.	تُقْتَلْنَ	—	تُقْتَلْنَ				تُقْتَلْنَ	—	hiányz.
1.	—	أُقْتَلْنَ	—				—	نُقْتَلْنَ	—

Részesülő.

مَقْتُولَاتٌ — مَقْتُولُونَ مَقْتُولَتَانِ — مَقْتُولَانِ مَقْتُولَةٌ — مَقْتُولٌ

C) A hárombetűs rendes ige leszármazott alakjai a cselekvőben.

Alakok.	I. Aor.	II. Aor.	Parancs.	Határ.	Részesülő.
2.	قَتَلَ	يُقْتَلُ	قَتِّلْ	تَقْتِيلٌ	مُقْتَلٌ
3.	قَاتَلَ	يُقَاتِلُ	قَاتِلْ	مُقَاتِلَةٌ	مُقَاتِلٌ
4.	أَقْتَلَ	يُقْتَلُ	أَقْتِلْ	إِقْتَالٌ	مُقْتَلٌ
5.	تَقَتَّلَ	يَتَقَتَّلُ	تَقَتَّلْ	تَقَتُّلٌ	مُتَقَتِّلٌ
6.	تَقَاتَلَ	يَتَقَاتِلُ	تَقَاتِلْ	تَقَاتِلٌ	مُتَقَاتِلٌ
7.	أَنْقَتَلَ	يَنْقَتِلُ	أَنْقَتِلْ	أَنْقَاتَالٌ	مُنْقَتِلٌ
8.	أَقْتَتَلَ	يَقْتَتِلُ	أَقْتَتِلْ	أَقْتَتَالٌ	مُقْتَتِلٌ
9.	أَقْتَلَّ	يَقْتَلُّ	أَقْتَلِّ	أَقْتِلَالٌ	مُقْتَلٌ
10.	اسْتَقْتَلَ	يَسْتَقْتِلُ	اسْتَقْتِلْ	اسْتَقْتَالٌ	مُسْتَقْتِلٌ

D) A hárombetűs rendes ige leszármazott alakjai a szenvedőben.

2.	قُتِلَ	يُقْتَلُ	—	—	مُقْتَلٌ
3.	قُوتِلَ	يُقَاتِلُ	—	—	مُقَاتِلٌ

Alakok.	I. Aor.	II. Aor.	Parancs.	Határ.	Részesfűlő.
4.	أَقْتَلَ	يُقْتَلُ	—	—	مُقْتَلٌ
5.	تُقْتَلُ	يُتَقَتَّلُ	—	—	مُتَقَتَّلٌ
6.	تُقَوِّتَلُ	يُنْتَقَاتَلُ	—	—	مُنْتَقَاتَلٌ
7.	أُقْتَلَدُ	يُنْقَتَلُ	—	—	مُنْقَتَلٌ
8.	أَقْتَتَلَ	يُقْتَتَلُ	—	—	مُقْتَتَلٌ
9.	—	—	—	—	—
10.	أَسْتَقْتَلُ	يُسْتَقْتَلُ	—	—	مُسْتَقْتَلٌ

II. Tábla.

A négybetűs ige négy alakja.

A) Cselekvő.

Alakok.	I. Aor.	II. Aor.	Parancs.	Határ.	Részesfűlő.
1.	قَطَرَ	يُقَطِرُ	قَطِرْ	قِطَارٌ	مُقَطِرٌ
2.	تَقَطِرُ	يَتَقَطِرُ	تَقَطِرْ	تَقَطِرٌ	مُتَقَطِرٌ
3.	أَقْمِنَطِرْ	يَقْمِنَطِرُ	أَقْمِنَطِرْ	أَقْمِنَطَارٌ	مُقْمِنَطِرٌ
4.	أَقْمَطِرْ	يَقْمَطِرُ	أَقْمَطِرْ	أَقْمَطِرَارٌ	مُقْمَطِرٌ

B) Szenvedő.

1.	قُطِرَ	يُقْمَطِرُ	—	—	مُقْمَطِرٌ
2.	نُقْمَطِرَ	يُنْتَقَمَطِرُ	—	—	مُنْتَقَمَطِرٌ
3.	أَقْمِنَطِرَ	يُقْمِنَطِرُ	—	—	مُقْمِنَطِرٌ
4.	أَقْمَطِرَ	يُقْمَطِرُ	—	—	مُقْمَطِرٌ

25. §. Észrevételek az I. Táblához.

Ad A). A hárombetűs rendes ige törzsalakja a cselekvőben.

1. A gyöknek — I. aor. egy. 3. szem. him. — első és harmadik radikalisa mindig fathával bir. A második radikalis, mint már egyszer megjegyeztük (v. ö. 22. §.) bármely hangzóval birhat; de ennek az egész I. aoristusban változatlanul kell maradnia.

2. Ha a harmadik radikalis ت, ez a rákövetkező ت affirmativummal több személyben összevonatik, pl. e. h. ثَبَّتْتُ l. ثَبَّتْ = erős valék. Ép így vonandó össze a ن affirmativummal a ن, ha utolsó radikalis. Ha pedig a harmadik radikalis ث, ez a ت affirmativum előtt megmarad; de azért annak jelzésére, hogy ki nem mondatik, nem jeleltetik dszémmele (v. ö. 8. §.), a ت pedig széphangzati tesdídét kap és kettőztetve ejtetik ki, pl. e. h. لَبَّثْتُ iratik لَبَّثْتُ s kiejtetik: *labattu* = megmaradtam. Ugyanez történik, ha a harmadik radikalis د ذ, ظ, ط, ض, ذ (v. ö. 9. §. b).

3. A II. aor. praeformativumja az I. formában mindig fathát, a harmadik radikalis (értve a II. aor. jelentőmódját) mindig dammát kap. A második radikalis pedig:

a) *dammát* kap, ha az I. aoristusban dammával vagy (legtöbbsnyire legalább) fathával birt, pl. كَرُمَ = dicsőnek lenni, II. aor. يَكْرُمُ; دَصَرَ = segíteni, II. aor. يَنْصُرُ;

b) *fathát*, ha az I. aoristusban keszrája volt, vagy pedig a második vagy harmadik radikalis torokhang, pl. عَلِمَ = tudni, II. aor. يَعْلمُ; فَتَحَ = kinyitni, II. aor. يَفْتَحُ;

c) *keszrát*, gyakran, midőn az I. aoristusban fathája vagy keszrája volt, pl. ضَرَبَ = ütni, II. aor. يَضْرِبُ; حَسِبَ = gondolni, II. aor. يَحْسِبُ. Ezek csak általános szabályok, kivételek természetesen nem hiányzanak; jelesebb szótárak azonban mindig jelzik, hogy mely igének mely önhangzója van a II. aoristusban a második radikalis alatt, így: F. A; F. J; F. U. Az

egyszer felvett önhangzót a második radikális az egész II. aoristusban megtartja.

4. A II. aor. *többi módjait* könnyű megjegyezni. A kötő-mód és a feltételezőmód abban különböznek a jelentőmódtól, hogy a jelentőmód vég *dam*mája helyett az előbbi fathát, az utóbbi pedig *dsz*met vesz fel (miért is az utóbbi *modus dsz*matus és *apocopatus*nak is mondatik). Továbbá, hogy — kivéve a többes nőn. 3. és 2. sz. — az *afformativum nunnatió*-ját $\bar{\text{ن}}$ és ن elvetik. Az első hatályos mód (*modus paragogicus* vagy *energicus*) a kötőmódtól abban különbözik, hogy minden számú és nemű személyben tesdides $\text{ن} = \bar{\text{ن}}$ vagy $\bar{\text{ن}}$ kap. Minélfogva a *nyujtó váv* és *já* zárt szótagba kerülván (v. ö. az 5. §.) *kivettetik*. A *nyujtó alif*nek is *e* szabály szerint *ki* kellene *vettetnie*; *meghagyatik* mégis, mert a *kettős számban* a *kettős ismertetője*; — sőt a többes nőnemű 3. és 2. személyben *nehogy* három ن kerüljön össze, a $\bar{\text{ن}}$ *afformativum* és $\bar{\text{ن}}$ *hatályképző* közzé *egy nyujtó elif* tétetik.

A második hatályos mód, mely csak ritkán használtatik, az első hatályos módtól abban különbözik, hogy a *hatályképző* nem $\bar{\text{ن}}$, hanem csak egy ن , s hogy az egész *kettősben* *s* a többes nőnemben, tehát azon személyekben, hol az első hatályos módban *nyujtó alif* áll, épen nem használatos.

A *parancsolómód* (csak a 2. személyben) legkönnyebben képeztetik a *feltételező* (máskép *modus dsz*matus vagy *apocopatus*) módtól, az által hogy a *praeformativum* (ي) *elvettetik*, az 5. §-ban előadott szabály szerint az ige elé *alif protheticum* tétetik; és pedig, ha a második radikálisnak *dam*mája van — *dam*mával, egyébként *keszrával*, ebből pl. أَتْتَدُ i. يَقْتَدُ ; ebből أَضْرِبُ i. يَضْرِبُ . A *rendes egyszerű parancsoló módon* kívül van még az arabban két hatályos *parancsolómód* is, mire nézve ugyanaz áll, amit fönebb a két hatályos II. aoristusról mondtunk.

Az *ugynevezett infinitivusok* (*határozatlan módok*), *tulajdonképen igenevek*, melyekkel az ige által jelzett *cselekvés*, *szenvedés* vagy *állapot* fejeztetik ki, az arabban nagy számmal vannak: *magának a törzsalaknak* van 36 vagy 37 ily

infinitivusa, azonkívül minden igealaknak egy-kettő. Minthogy ezekről, a mennyiben a névhez tartoznak, a II. szakaszban bővebben szólnunk, az igetáblákban minden igealaknak csak egy határozatlan módját említjük. Az I. f. inf. قَتَلَ. A szenvedő idomnak nincs külön infinitivusa. Az ugynevezett participiumok (részesülők) tulajdonképen igemelléknevek cselekvőben és szenvedőben is képeztetnek. Az I. f. csel. rész. قَاتِلٌ.

Ad B). A hárombetűs rendes ige törzsalakja a szenvedőben.

A szenvedő idom alaktanilag véve, mint már megjegyeztük (v. ö. 23. §.), csakis a gyökmássalhangzók és praeformativumok önhangzói által különbözik; csak a rész. egészen más: مَقْتُولٌ. Egyébként a szám, személy, nem, mód a szenvedőben ugyanaz, kivéve hogy parancsoló- és határozatlan mód a szenvedőben nem képeztetik: az előbbit a szenvedőben föltételező- vagy dszmatismód által lehet helyettesíteni, a mi a cselekvőben is gyakran történik. Mind e megjegyzések a leszármazott szenvedő alakokról is állanak.

Ad C). A hárombetűs rendes ige leszármazott alakjai a cselekvőben.

1. Az I. aor. képzéséről már az előbbi szakaszban szólnunk; csak még a különféle consonansoknak egymáshoz való viszonyát illető, következő szabályokkal kell megismerkednünk:

a) Az V. és VI. formák ت characteristicumja gyakran eldobva önhangzóját, tesdíd által összevonatik az ige első radikalisával, ha ez: ط, ص, ش, س, ز, ذ, د, ج, ث, ت. Ezen esetben, nehogy két consonans álljon a szó elején egy önhangzóval (a tesdides consonans kettőből áll), kisegítő alifet kell igénybe vennünk keszrával, e. h. pl. اِثْبَتَ I. تَثَبَّتَ e. h. اِثْبَاتِلُ I. اِثْبَاتِلُ. A II. aor. ez esetben lesz يَثْبِتُ és يَثْبِتُ. Ez eljárás gyakori a Koránban.

b) Azon igék, melyeknek első radikalisuk ا, ر, vagy ل, a VII. formában nem használatosak. Ha valamely igenek első

radikalisa *mím*, ez a VII. f. ن jellemzőjével azonosul és összevonatik, pl. e. h. اَمَلَسَ l. اِنْمَلَسَ. Ugyanigy vonatik össze e formában a két ن, ha az ige első radikalisa ن.

c) A VIII. forma ت jellemzője a széphangzat kedvéért sokféle változásnak van alávetve:

- α) Ha az ige első radikalisa is ت, azzal összevonatik, pl. e. h. اَتَّبَعَ l. اِتَّبَعَ = következni;
- β) ha az első radikalis د, ش, س, ط, a ت jellemző az első radikalishoz assimilálódik s vele összevonatik, pl. e. h. اِطْبَعَ l. اَطْبَعَ = nyomtatni (sajtón), e. h. اِدَّتَرَكَ l. اِدَّرَكَ = elhagyni, e. h. اِسْتَمَعَ l. اَسْمَعَ = hallgatni, e. h. اِشْتَبَحَ = sötétnek, kétesnek lenni;
- γ) ha az első radikalis ص, ض, ظ, a ت jellemző ط-vá lesz, pl. e. h. اِصْطَبَعَ l. اَصْطَبَعَ = bemártani, e. h. اِصْتَرَمَ l. اِضْطَرَمَ = égetni, e. h. اِظْطَلَمَ l. اِظْطَلَمَ = igazságtalannak lenni. Ezen ط az első radikalis ص-el ugyan soha, de a ض és ظ-el néha összevonható, pl. e. h. اِضْطَرَبَ = irhatom اِضْرَبَ = ütni, és e. h. اِظْطَلَمَ = اِظْلَمَ l. اِظْلَمَ; az utóbbi azonban így is irható: اِظْلَمَ t. i. az első radikalis ط hasonul át a jellemző ط-hoz;
- δ) ha az első radikalis ز, a jellemző ت átmegy د-ba, pl. e. h. اِزْدَادَ (ettől: اِدَادَ) l. اِزْدَادَ = gyarapítani; valamint, ha az első radikalis ذ, mely esetben akár a د assimiláltatván a ذ-hoz, akár megfordítva a ذ a د-hoz, a jellemző az első radikalissal összevonatik, pl. e. h. اِدَّتَكَرَ = اِدَّتَكَرَ l. اِدَّتَكَرَ l. اِدَّتَكَرَ vagy اِدَّتَكَرَ = megemlékezni.

2. A II. aoristusban a IV. és VII.—X. formákban a kiegészítő alif (alif prostheticum), mint a mely — minthogy az első radikalis önhangzó nélkül áll — csak szótag-alkotás végett vétetett fel, a praeformativum által szükségtelessé válván, eldobatik. A harmadik radikalis — a II. aoristusban — a leszármasztott formákban is, úgy, mint a törzsalakban *dam* mával jellettetik; a második radikalisnak az V., VI. és IX.-ben fatájaja,

a többiben keszrája van; a praeformativum önhangzója a II., III. és IV. alakban *ḍamma*, a többiben *fatha*. A IX. forma II. aor. ugyanily módon képeztetik ugyan: **يَقْتَلُ**; de az utolsó radikális kétszer fordulván elő s a két egyenlő consonans utóbbikának is lévén hangzója, a két egyenlő consonans (v. ö. 9. §.) összevonatik s az elsőnek keszrája elvettetik. A föltételező módban azonban az utolsó radikálisnak nem lévén önhangzója, az összevonás nem létesül.

3. A parancsolómód az egyes alakok föltételező (*dszématus*) módjából képeztetik a praeformativumnak vagy *egyszerű elhagyásával* (azon igealakokban, hol a praeformativumot követő első consonansnak hangzója van, t. i. a II., III., V. és VI. formákban), pl. a II. forma föltételező módjából **يُقْتَلُ** l. a par. **قَتَلَ**; vagy pedig *kisegítő alifflal való kárpótlásával* (azon formákban, hol a praeformativumot követő első consonans nem bir önhangzóval, t. i. a IV. és VII.—X. formákban). Ezen kisegítő alif *keszrát* vesz fel, kivéve a IV. formát, hol *fathával* — ezen igealak jellemzőjével — jeleltetik, nehogy a IV. forma parancsolója az I. forma parancsolómódjával összetévesztessék azon igéknél, melyeknek az I. forma parancsolómódjában az alif *protheticum* keszrát kap. A IX. forma parancsolómódjában a fönt (2. alatt) említett ok miatt az utolsó radikális nem vesz fel tesdídet.

4. A leszármazott igealakok határozatlan módjai az I. aoristusból következő módon képeztetnek. A II. és III. formáknak sajátos határozatlan módjuk van: a II. f. hat. úgy képeztetik, hogy az első — hangzó nélkül álló — radikális elé **ت** előrag tétetik, a második és harmadik radikális közé pedig egy keszrában nyugvó *já* szövetik be, mintája: **تَقْتِيلٌ**. Egyébként a II. forma infinitivusában is, mint valamennyiben a harmadik radikális *ḍamma* - nunnatiót kap; a III. forma infinitivusa a cselekvő I. aoristustól csak a **مُ** előrag és **ئ** utóképző által különbözik, mintája: **مُقَاتَلَةٌ** (néha így is **قِتَالٌ**); az V. és VI. forma infinitivusaiban a második radikális megkettőztetik és *ḍammával* jeleltetik; a többi formák infinitivusai

egyképen képeztetnek, úgy t. i. hogy az I. aor. első *consonansa* (majd az első radikális, majd a jellemző consonans, mint a VII-ben و , a X-ben س) elé kiegészítő alif tétetik keszrával, a második radikális fathája pedig megnyújtatik, és a VII.—X. formákban, ezen nyújtott fathá s a kiegészítő alif keszrája között levő szótag is keszrát vesz fel.

5. A részesülők képzése igen egyszerű: valamennyi a II. aoristustól csak abban különbözik, hogy a praeformativum mindig *mím* dammával (م), az utolsó radikális pedig dammannatióval bir.

Ad D). A hárombetűs rendes ige leszármazott alakjai a szenvedőben.

1. Az I. aor. képzéséről hasonlóképen már értekeztünk; csak annyit jegyzünk még meg, hogy a III. és VI. formák nyújtó alifja a megelőző damma miatt az infirmák szabályai szerint (v. ö. 14. §. A. 3) *váv*-vá lesz.

2. A II. aor. a cselekvő II. aoristustól csak abban különbözik minden igealakban, hogy a második radikális nem keszrával, hanem *fathával* jeleltetik.

4. A szenvedő részesülő és cselekvő részesülő között ugyanezen különbség észlelhető.

3. Minthogy az V. és VI. formák و characteristicumja, a II. aor. azon személyeiben, melyeknél a praeformativum is و , gyakran kivettetik: ezen személyekben az V. és VI. formák szenvedő II. aoristusai könnyen összetéveszthetők a II. és III. formák ugyanezen személyű II. aoristusaival.

26. §. Észrevételek a II. Táblához.

Ad A) és B). A négybetűs rendes ige törzs- és leszármazott alakjai a cselekvőben és szenvedőben.

1. A cselekvő I. aoristust már ismerjük.

2. A II. aoristusban, a törzsalakot kivéve, melynek praeformativumja dammát kap, valamennyi leszármazott alak praeformativumja fathával jeleltetik; a második *radikális* csak a II. alakban (mely megfelel a hárombetűs V. alaknak) kap

fathát, a többi alakban keszrát. A IV. formában a föltételező módban az utolsó radikalis nem vesz fel tesdídét.

3. A parancsoló mód a négybetűs igéknél is a föltételező módtól képeztetik a praeformativum elvetésével; miéért a III. és IV. alakban, melyek a hárombetűs igék VII. és IX. formáinak felelnek meg, az első, dsézmes radikalis elé kisegitő alif tététtik keszrával. A IV. alak parancsolómódjában az utolsó radikalis, minthogy önhangzó nélkül áll, nem vonatik össze (v. ö. 25. §. 2, 3).

4. A határozatlan mód — mindannyi az I. aoristustól — a II. alakban olyan módon képeztetik, mint a hárombetűs igék V. alakjában, t. i. a második radikalis — anélkül azonban, hogy megkettőztetnék — dammát kap; a többi alakban pedig az utolsó előtti radikalis fathája megnyujtatik, az azt megelőző akár egy, akár két önhangzó pedig keszra lesz.

5. A csel. részesülő *mím* praeformativumja mindenütt dammával jeleltetik, az utolsó előtti radikalis mindig keszrát kap.

6. A szenvedő I. aor. a cselekvő I. aoristustól abban különbözik, hogy az utolsó előtti radikalis mindig keszrával jeleltetik, a megelőző vokalisok pedig mind dammák.

7. A szenvedő II. aor. a cselekvő II. aoristustól abban különbözik, hogy az utolsó előtti radikalisnak mindig fathája van.

8. A szenvedő részesülő ugyanebben különbözik a cselekvő részesültől.

II. Fejezet. A rendhagyó igéről.

A rendhagyó igék, melyeknek alakítása és hajlítása a felvett rendes قَتَلَ paradigmától többé-kevésbé eltér, három osztályra oszthatók fel.

I. osztály: Az összevont ige, melynek második és harmadik radikalisa ugyanaz, összevonható;

II. osztály: A tágasb értelemben vett *gyönge tós* vagyis a *hámzás ige*, melynek valamelyik radikalisa hámza;

III. osztály: A szorosb értelemben vett *gyöngye tős ige*, melynek valamelyik radikalisa **ر** vagy **ي**.

Vannak ezeken kívül kétszeresen és háromszorosan rendhagyó igék is, melyek azonban a II. vagy III. osztályra viszszavíthatók.

Ennyit a rendhagyó igeről előlegesen, felosztás és tájékozás végett.

A következőkben adjuk mindeme rendhagyó igéknek tábláit, melyeket végül észrevételeinkkel fogunk kísérni.

III. Tábla.

A) Az összevont ige törzsalakja a cselekvőben.

Személyek	I. Aor.									
	Egyes			Kettős			Többes			
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	
3.	فَرَّ	—	فَرَّتْ	فَرَّا	—	فَرَّتَا	فَرُّوا	—	فَرَرْنَ	
2.	فَرَرْتَ	—	فَرَرْتِ	—	فَرَرْتُمَا	—	فَرَرْتُمْ	—	فَرَرْتُنَّ	
1.	—	فَرَرْتُ	—	—————			—	فَرَرْنَا	—	
II. Aor. Jelentő mód.										
3.	يَفِرُّ	—	تَفِرُّ	يَفِرَّانِ	—	تَفِرَّانِ	يَفِرُّونَ	—	يَفِرُّونَ	
2.	تَفِرُّ	—	تَفِرِّينَ	—	تَفِرَّانِ	—	تَفِرُّونَ	—	تَفِرُّونَ	
1.	—	أَفِرُّ	—	—————			—	نَفِرُّ	—	
Kötőmód.										
3.	يَفِرُّ	—	تَفِرُّ	يَفِرَّا	—	تَفِرَّا	يَفِرُّوا	—	يَفِرُّونَ	
2.	تَفِرُّ	—	تَفِرِّي	—	تَفِرَّا	—	تَفِرُّوا	—	تَفِرُّونَ	
1.	—	أَفِرُّ	—	—————			—	نَفِرُّ	—	
Feltételező és jussiv mód.										
3.	يَفِرِّرْ	—	تَفِرِّرْ	يَفِرِّا	—	تَفِرِّا	يَفِرُّوا	—	يَفِرُّونَ	
2.	تَفِرِّرْ	—	تَفِرِّي	—	تَفِرِّا	—	تَفِرُّوا	—	تَفِرُّونَ	
1.	—	أَفِرِّرْ	—	—————			—	نَفِرِّرْ	—	

I. hatályos mód.

Személyek	Egyes			Kettős			Többes		
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
	3. يَفِرُّ — تَفِرُّ	تَفِرُّ	تَفِرُّ	يَفِرُّ	تَفِرُّ	تَفِرُّ	يَفِرُّ	تَفِرُّ	تَفِرُّ
	2. تَفِرُّ	تَفِرُّ	تَفِرُّ	تَفِرُّ	تَفِرُّ	تَفِرُّ	تَفِرُّ	تَفِرُّ	تَفِرُّ
1. —	أَفِرُّ	—	—————			—	نَفِرُّ	—	

II. hatályos mód.

3. يَفِرُّ — تَفِرُّ	hiányzik	يَفِرُّ — hiányz.
2. تَفِرُّ — تَفِرُّ	—	تَفِرُّ — hiányz.
1. — أَفِرُّ —	—	— نَفِرُّ —

Parancsoló mód.

2. أَفِرُّ — أَفِرُّ	— أَفِرُّ —	أَفِرُّ — أَفِرُّ
فِرُّ — فِرُّ	— فِرُّ —	فِرُّ — فِرُّ

I. hatályos parancsoló mód.

2. أَفِرُّ — أَفِرُّ	— أَفِرُّ —	أَفِرُّ — أَفِرُّ
----------------------	-------------	-------------------

II. hatályos parancsoló mód.

2. أَفِرُّ — أَفِرُّ	— hiányzik —	أَفِرُّ — hiányz.
----------------------	--------------	-------------------

Határozatlan mód.

فَرٌّ

Részesülő.

فَارَاتٌ — فَارُونَ — فَارَتَانِ — فَارَانِ — فَارَاةٌ — فَارٌ

B) Törzsalak a szenvedőben.

I. Aor. II. Aor. Kötő m. Felt. m. Par. m. Határoz. m. Részesülő.

فُرٌّ — يُفَرُّ — يُفَرُّ — يُفَرُّ — — — مَفْرُورٌ

C) Leszármazott igealakok.

Igealakok	I. Aor.	II. Aor.	Par. m.	Határoz. m.	Részesülő.
2.	فَرَرَّ	يُفِرُّ	فَرَرَّ	تَفَرَّيْرٌ	مُفِرِّرٌ
3.	فَارَّ	يُفَارُّ	فَارَّ	فِرَارٌ	مُفَارٌّ
4.	أَفْرَأَ	يُفِرُّ	أَفْرَأَ	أَفْرَارٌ	مُفِرٌّ
5.	تَفَرَّرَ	يَتَفَرَّرُ	تَفَرَّرَ	تَفَرَّرٌ	مُتَفَرِّرٌ
6.	تَفَارَّ	يَتَفَارُّ	تَفَارَّ	تَفَارٌّ	مُتَفَارٌّ
7.	أَنْفَرَّ	يَنْفِرُّ	أَنْفَرَّ	أَنْفِرَارٌ	مُنْفِرٌّ
8.	أَفْتَرَّ	يَفْتَرُّ	أَفْتَرَّ	أَفْتِرَارٌ	مُفْتِرٌّ
9.	أَفْرَرَّ	يَفْرِرُّ	أَفْرَرَّ	أَفْرِرَارٌ	مُفْرِرٌّ
10.	اسْتَفَرَّ	يَسْتَفِرُّ	اسْتَفَرَّ	اسْتَفِرَارٌ	مُسْتَفِرٌّ

IV. Tábla. A hámzás igék.

Oly igék, melyeknek első radikalisuk hámza.

A) Törzsalak cselekvőben.

I. Aor.	II. Aor.	Par. m.	Határ. m.	Részesülő
أَثَرَ	يَأْتِرُ	أَثَرَ	أَثَرٌ	أَثَرٌ

B) Törzsalak szenvedőben.

أَثِرَ	يُؤْتَرُ	—	—	مَأْتِرٌ
--------	----------	---	---	----------

C) Leszármazott alakok cselekvőben.

Igealakok	I. Aor.	II. Aor.	Par. m.	Határ. m.	Részesülő.
2.	أَثَرَ	يُؤْتِرُ	أَثَرَ	تَأْتِيرٌ	مُؤْتِرٌ
3.	أَثَرَ	يُؤَاتِرُ	أَثَرَ	أَثَارٌ	مُؤَاتِرٌ
4.	أَثَرَ	يُؤْتِرُ	أَثَرَ	إِنْتَارٌ	مُؤْتِرٌ

Igealakok	I. Aor.	II. Aor.	Par. m.	Határ. m.	Részesülő.
5.	قَاتَرَ	يَتَاتَرُ	قَاتَرَ	تَاتَرَ	مَتَاتَرَ
6.	قَوَاتَرَ és قَاتَرَ	يَتَوَاتَرُ és يَتَاتَرُ	قَوَاتَرَ és قَاتَرَ	تَوَاتَرَ és تَاتَرَ	مَتَوَاتَرَ és مَتَاتَرَ
7.			hiányzik.		
8.	اِنْتَرَّ	يَاْتَرُ	اِنْتَرَّ	اِنْتَارَ	مُوْتَرَّ
9.	اِنْتَرَّ	يَاْتَرُ	اِنْتَرَّ	اِنْتَارَ	مُوْتَرَّ
10.	اِسْتَأْتَرَ	يَسْتَأْتِرُ	اِسْتَأْتَرَ	اِسْتَأْتَارَ	مُسْتَأْتِرُ

D) Leszármazott alakok szenvedőben.

2.	اُتِرَ	يُوْتَرُ	—	—	مُوْتَرُ
3.	اُوْتِرَ	يُوْتَرُ	—	—	مُوْتَرُ
4.	اُوْتِرَ	يُوْتَرُ	—	—	مُوْتَرُ
5.	تُوْتِرَ	يَتَاتِرُ	—	—	مَتَاتِرُ
6.	تُوُوْتِرَ és تُوْتِرَ	يَتَوَاتِرُ és يَتَاتِرُ	—	—	مَتَوَاتِرُ és مَتَاتِرُ
7.			hiányzik.		
8.	اُوْتِرَ	يُوْتَرُ	—	—	مُوْتَرُ
9.			hiányzik.		
10.	اِسْتُوْتِرَ	يَسْتُوْتِرُ	—	—	مُسْتُوْتِرُ

V. Tábla.

Oly igék, melyeknek második radikalusuk hámza.

A) Törzsalak cselekvőben.

I. Aor.	II. Aor.	Par. m.	Határ. m.	Részesülő.
سَأَلَ	يَسْأَلُ	اَسْأَلَ	سَأَلَ	سَأَلُ
صَبَّ	يَصُبُّ	اَصْبُ	صَبَّ	صَابُ
بَسَّ	يَبْسُ	اَبْسُ	بَسَّ	بَاسُ

B) Törzsalak szenvedőben.

I. Aor.	II. Aor.	Par. m.	Határ. m.	Részesülő.
سُئِلَ	يُسْأَلُ	—	—	مَسْؤُولٌ

C) Leszármazott alakok cselekvőben.

Igealakok	I. Aor.	II. Aor.	Par. m.	Határ. m.	Részesülő.
2.	لَامَ	يُلَيِّمُ	لَيِّمٌ	تَلَيِّمٌ	مُلَيِّمٌ
3.	لَاءَمَ	يُلَاءِمُ	لَاءِمٌ	مَلَاءِمَةٌ	مُلَاءِمٌ
4.	الَامَ	يُلَيِّمُ	الَيِّمُ	الَامُ	مُلَيِّمٌ
5.	تَلَامَ	يَتَلَامُ	تَلَامٌ	تَلَوَمٌ	مُتَلَيِّمٌ
6.	تَلَاءَمَ	يَتَلَاءِمُ	تَلَاءِمٌ	تَلَاءُومٌ	مُتَلَاءِمٌ
7.	اُنْجَبَتْ	يُنْجَبِتُ	اُنْجَبِتٌ	اُنْجَبَاتٌ	مُنْجَبِتٌ
8.	التَّامَ	يَلْتَمِمْ	التَّمِمْ	التِّتَامُ	مُلْتَمِمْ
10.	اِسْتَلَامَ	يَسْتَلِمُ	اِسْتَلِمُ	اِسْتِلَامٌ	مُسْتَلِمٌ

D) Leszármazott alakok szenvedőben.

2.	لَيِّمٌ	يُلَامُ	—	—	مُلَامٌ
3.	لَوِيْمٌ	يُلَاءِمُ	—	—	مُلَاءِمٌ
4.	الَيِّمُ	يُلَامُ	—	—	مُلَامٌ
5.	تَلَيِّمٌ	يَتَلَامُ	—	—	مُتَلَامٌ
6.	تَلَوِيْمٌ	يَتَلَاءِمُ	—	—	مُتَلَاءِمٌ
7.	اُنْجَبِتٌ	يُنْجَبِتُ	—	—	مُنْجَبِتٌ
8.	التَّمِمْ	يَلْتَمِمْ	—	—	مُلْتَمِمْ
10.	اِسْتَلِمُ	يَسْتَلِمُ	—	—	مُسْتَلِمٌ

D) Leszármazott alakok szenvedőben.

Igealakok	I. Aor.	II. Aor.	Par. m.	Határ. m.	Részesülő.
2.	دَبَّرَ	يَبْرَأُ	—	—	مُبْرَأٌ
3.	دَبَّرَى	يَبْرَأُ	—	—	مُبْرَأٌ
4.	أَبْرَى	يَبْرَأُ	—	—	مُبْرَأٌ
5.	تَبَّرَى	يَتَبْرَأُ	—	—	مُتَبْرَأٌ
6.	تَبَّرَى	يَتَبْرَأُ	—	—	مُتَبْرَأٌ
7.	أَنْسَبَى	يَنْسَبُ	—	—	مُنْسَبٌ
8.	أَهْتَبَى	يَهْتَبُ	—	—	مُهْتَبٌ
10.	اسْتَبَى	يَسْتَبِ	—	—	مُسْتَبٌ

VII. Tábla.

Oly igék, melyeknek első radikalikusuk و, vagy ي.

A) Törzsalak cselekvőben.

I. Aor.	II. Aor.	Par. m.	Határ. m.	Részesülő.
وَعَدَ	يَعِدُ	عِدٌّ	وَعْدٌ	وَأَعِدُّ
وَرِثَ	يَرِثُ	رِثٌ	وَرِثٌ	وَأَرِثُ
وَضَعَ	يَضَعُ	ضَعٌ	وَضَعٌ	وَأَضَعُ
وَجَدَ	يُوجِدُ	أَجَدٌ	وَجَدٌ	وَأَجِدُ
وَدَّ	يُودُّ	أِيدَدٌ	وَدٌّ	وَأَادُ
يَسَّرَ	يَسِّرُ	أَيَسَّرُ	يَسْرٌ	يَأَيِّسُ

B) Törzsalak szenvedőben.

وُعِدَ	يُوعَدُ	—	—	مُوعَدٌ
وُورِثَ	يُورِثُ	—	—	مُورِثٌ
وُضِعَ	يُوضَعُ	—	—	مُوضَعٌ

I. Aor.	II. Aor.	Par. m.	Határ. m.	Részesülő.
وَدَّ	يُودُّ	—	—	مَوْدُودٌ
يُسِّرُ	يُوسِرُ	—	—	مُوسِرٌ

C) Leszármazott alakok cselekvőben.

Igeal.	I. Aor.	II. Aor.	Par. m.	Határ. m.	Részes.
4.	أَوْجَبَ	يُوجِبُ	أَوْجَبَ	إِجَابٌ	مُوجِبٌ
	أَيْسِرُ	يُوسِرُ	أَيْسِرُ	إَيْسَارٌ	مُوسِرٌ
8.	أَتَعَدَّ	يَتَعَدُّ (إِيتَعَدُّ)	أَتَعَدَّ (يَاتَعَدُّ)	إِتْعَادٌ	مُتَعَدِّ
	أَتَسَّرَ	يَتَسَّرُ (إِيتَسَّرَ)	أَتَسَّرَ (يَاتَسَّرُ)	إِتْسَارٌ	مُتَسِّرٌ
10.	أَسْتَوْعَدُ	يَسْتَوْعَدُ	أَسْتَوْعَدُ	إِسْتِيعَادٌ	مُسْتَوْعِدٌ
	أَسْتَيْسِرُ	يَسْتَيْسِرُ	أَسْتَيْسِرُ	إِسْتَيْسَارٌ	مُسْتَيْسِرٌ

D) Leszármazott alakok szenvedőben.

4.	أَوْجِبُ	يُوجِبُ	—	—	مُوجِبٌ
	أُوسِرُ	يُوسِرُ	—	—	مُوسِرٌ
8.	أَتَعَدُّ (أُوتَعَدُّ)	يَتَعَدُّ (يُوتَعَدُّ)	—	—	مُتَعَدِّ
	أُتَسَّرُ (أُوتَسَّرُ)	يَتَسَّرُ (يُوتَسَّرُ)	—	—	مُتَسِّرٌ
10.	أَسْتَوْعَدُ	يَسْتَوْعَدُ	—	—	مُسْتَوْعِدٌ
	أُسْتَوْسِرُ	يُسْتَوْسِرُ	—	—	مُسْتَيْسِرٌ

VIII. Tábla.

A) Oly igék, melyeknek második radikalikusuk و.

Törzsalak cselekvőben.

Személyek	I. Aor.		
	Egyes	Kettős	Többes
	Him Közös Nőn.	Him Közös Nőu.	Him Közös Nőn.
3.	قَالَ — قَالَتْ	قَالَا — قَالْنَا	قَالُوا — قَالْنَ
2.	قُلْتُ — قُلْتِ	— قُلْتُمَا —	قُلْتُمْ — قُلْنَ
1.	— قُلْتُ —	—————	— قُلْنَا —

Személyek

II. Aor. Jelentő mód.

	Egyes			Kettős			Többes		
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
3.	يَقُولُ	—	تَقُولُ	يَقُولَانِ	—	تَقُولَانِ	يَقُولُونَ	—	يَقُلْنَ
2.	تَقُولُ	—	تَقُولِينَ	—	تَقُولَانِ	—	تَقُولُونَ	—	تَقُلْنَ
1.	—	أَقُولُ	—	—	—	—	—	تَقُولُ	—

Kötő mód.

3.	يَقُولَ	—	تَقُولَ	يَقُولَا	—	تَقُولَا	يَقُولُوا	—	يَقُلْنَ
2.	تَقُولَ	—	تَقُولِي	—	تَقُولَا	—	تَقُولُوا	—	تَقُلْنَ
1.	—	أَقُولَ	—	—	—	—	—	تَقُولُ	—

Feltételező és jussiv mód.

3.	يَقْدُ	—	تَقْدُ	يَقُولَا	—	يَقُولَا	يَقُولُوا	—	يَقُلْنَ
2.	تَقْدُ	—	تَقُولِي	—	تَقُولَا	—	تَقُولُوا	—	تَقُلْنَ
1.	—	أَقْدُ	—	—	—	—	—	نَقْدُ	—

I. hatályos mód.

3.	يَقُولَنَّ	—	تَقُولَنَّ	يَقُولَانِ	—	تَقُولَانِ	يَقُولُونَ	—	يَقُلْنَ
2.	تَقُولَنَّ	—	تَقُولَنَّ	—	تَقُولَانِ	—	تَقُولُونَ	—	تَقُلْنَ
1.	—	أَقُولَنَّ	—	—	—	—	—	تَقُولَنَّ	—

II. hatályos mód.

3.	يَقُولِنَّ	—	تَقُولِنَّ	hiányzik	—	يَقُولِنَّ	—	hiányz.
2.	تَقُولِنَّ	—	تَقُولِنَّ	—	—	تَقُولِنَّ	—	hiányz.
1.	—	أَقُولِنَّ	—	—	—	—	تَقُولِنَّ	—

Parancsoló mód.

2.	قُلْ	—	قُولِي	—	قُولَا	—	قُولُوا	—	قُلْنَ
----	------	---	--------	---	--------	---	---------	---	--------

I. hatályos parancsoló mód.

2.	قُولَنَّ	—	قُولِنَّ	—	قُولَانِ	—	قُولُونَ	—	قُلْنَ
----	----------	---	----------	---	----------	---	----------	---	--------

II. hatályos parancsoló mód.

Személyek

Egyes			Kettős			Többes			
Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	
2.	قَوْلَانِ	—	قَوْلَيْنِ	hiányzik			قَوْلُنَّ	—	hiányz.

Határozatlan mód.

قَوْلٌ

Részesülő.

قَائِلَاتٌ — قَائِلُونَ قَائِلَتَانِ — قَائِلَانِ قَائِلَةٌ — قَائِلٌ

B) Oly igék, melyeknek második radikalikusuk ي.

Törzsalak cselekvőben.

Személyek

Egyes			Kettős			Többes			
Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	
3.	بَاعَ	—	بَاعَتْ	بَاعَا	—	بَاعَتَا	بَاعُوا	—	بِعْنُ
2.	بِعْتٌ	—	بِعْتِ	بِعْتُمَا	—	بِعْتُمَا	بِعْتُمْ	—	بِعْتُنَّ
1.	—	بِعْتُ	—	—	—	—	بِعْنَا	—	—

II. Aor. Jelentő mód.

3.	يَبِيعُ	—	تَبِيعُ	يَبِيعَانِ	—	تَبِيعَانِ	يَبِيعُونَ	—	يَبِيعُنَّ
2.	تَبِيعٌ	—	تَبِيعِينَ	—	تَبِيعَانِ	—	تَبِيعُونَ	—	تَبِيعُنَّ
1.	—	أَبِيعُ	—	—	—	—	نَبِيعُ	—	—

Kötő mód.

3.	يَبِيعُ	—	تَبِيعُ	يَبِيعَا	—	تَبِيعَا	يَبِيعُوا	—	يَبِيعُنَّ
2.	تَبِيعٌ	—	تَبِيعِي	—	تَبِيعَا	—	تَبِيعُوا	—	تَبِيعُنَّ
1.	—	أَبِيعُ	—	—	—	—	نَبِيعُ	—	—

Feltételező és jussiv mód.

3.	يَبِيعُ	—	تَبِيعُ	يَبِيعَا	—	تَبِيعَا	يَبِيعُوا	—	يَبِيعُنَّ
2.	تَبِيعٌ	—	تَبِيعِي	—	تَبِيعَا	—	تَبِيعُوا	—	تَبِيعُنَّ
1.	—	أَبِيعُ	—	—	—	—	نَبِيعُ	—	—

Személyek

Egyes			Kettős			Többes			
Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	
3.	يَبِيعَنَّ	—	تَبِيعَنَّ	—	يَبِيعَانَّ	—	يَبِيعُنَّ	—	يَبِيعْنَ
2.	تَبِيعَنَّ	—	تَبِيعَنَّ	—	تَبِيعَانَّ	—	تَبِيعُنَّ	—	تَبِيعْنَ
1.	—	أَبِيعَنَّ	—	—	—	—	—	نَبِيعَنَّ	—

II. hatályos mód.

3.	يَبِيعَنَّ	—	تَبِيعَنَّ	hiányzik	يَبِيعُنَّ	—	hiányz.
2.	تَبِيعَنَّ	—	تَبِيعَنَّ	—	تَبِيعُنَّ	—	hiányz.
1.	—	أَبِيعَنَّ	—	—	—	نَبِيعَنَّ	—

Parancsoló mód.

2.	بِعْ	—	بِيعِي	—	بِيعَا	—	بِيعُوا	—	بِعَنَّ
----	------	---	--------	---	--------	---	---------	---	---------

I. hatályos parancsoló mód.

2.	بِيعَنَّ	—	بِيعَنَّ	—	بِيعَانَّ	—	بِيعُنَّ	—	بِيعْنَ
----	----------	---	----------	---	-----------	---	----------	---	---------

II. hatályos parancsoló mód.

2.	بِيعَنَّ	—	بِيعَنَّ	hiányzik	بِيعُنَّ	—	hiányz.
----	----------	---	----------	----------	----------	---	---------

Határozatlan mód.

بِيعُ

Részesülő.

بِائِعَاتٌ — بِائِعُونَ — بِائِعَانِ — بِائِعَانِ — بِائِعَةٌ — بِائِعٌ

C) Oly igék, melyeknek második radikalusuk و vagy ی.

Törzsalak szenvedőben.

Személyek

Egyes			Kettős			Többes			
Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	
3.	قِيلَ	—	قِيلَتْ	—	قِيلَا	—	قِيلُوا	—	قِيلْنَ
2.	قِيلَتْ	—	قِيلَتْ	—	قِيلْتَمَا	—	قِيلْتُمْ	—	قِيلْتُنَّ
1.	—	قِيلْتُ	—	—	—	—	—	قِيلْنَا	—

II. Aor. Jelentő mód.

Személyek	Egyes			Kettős			Többes			
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	
	3.	يُقَالُ	—	تُقَالُ	يُقَالَانِ	—	تُقَالَانِ	يُقَالُونَ	—	يُقَلَّنُ
	2.	تُقَالُ	—	تُقَالَيْنِ	—	تُقَالَانِ	—	تُقَالُونَ	—	تُقَلَّنَ
1.	—	أُقَالُ	—	_____	_____	_____	—	تُقَالُ	—	

Kötő mód.

3.	يُقَالُ	—	تُقَالُ	يُقَالَا	—	تُقَالَا	يُقَالُوا	—	يُقَلَّنُ
2.	تُقَالُ	—	تُقَالِي	—	تُقَالَا	—	تُقَالُوا	—	تُقَلَّنَ
1.	—	أُقَالُ	—	_____	_____	_____	—	تُقَالُ	—

Feltételező és jussiv mód.

3.	يُقَدُّ	—	تُقَدُّ	يُقَالَا	—	تُقَالَا	يُقَالُوا	—	يُقَلَّنُ
2.	تُقَدُّ	—	تُقَالِي	—	تُقَالَا	—	تُقَالُوا	—	تُقَلَّنَ
1.	—	أُقَدُّ	—	_____	_____	_____	—	تُقَدُّ	—

I. hatályos mód.

3.	يُقَالَنَّ	—	تُقَالَنَّ	يُقَالَانِ	—	تُقَالَانِ	يُقَالُونَ	—	يُقَلَّنَانِ
2.	تُقَالَنَّ	—	تُقَالَيْنِ	—	تُقَالَانِ	—	تُقَالُونَ	—	تُقَلَّنَانِ
1.	—	أُقَالَنَّ	—	_____	_____	_____	—	تُقَالَنَّ	—

II. hatályos mód.

3.	يُقَالَنَّ	—	تُقَالَنَّ	hiányzik	يُقَالَنَّ	—	hiányz.
2.	تُقَالَنَّ	—	تُقَالَيْنِ	hiányzik	تُقَالَنَّ	—	hiányz.
1.	—	أُقَالَنَّ	—	_____	_____	_____	تُقَالَنَّ

Részesülő.

مَقُولَاتٌ — مَقُولُونَ مَقُولَتَانِ — مَقُولَانِ مَقُولَةٌ — مَقُولٌ

D) Oly igéknek, melyeknek második radikalisuk و, vagy ی, leszármazott alakjai.

Cselekvőben.

Igeal.	I. Aor.	II. Aor.	Par. m.	Határ. m.	Részestülő.
2.	قَوَّلَ	يُقَوِّلُ	قَوَّلَ	تَقْوِيْدٌ	مُقَوِّلٌ
3.	قَاوَلَ	يُقَاوِلُ	قَاوَلَ	مُقَاوَلَةٌ	مُقَاوِلٌ
4.	أَقَالَ	يُقَيِّدُ	أَقَالَ	إِقَالَةٌ	مُقَيِّدٌ
5.	تَقَوَّلَ	يَتَقَوَّلُ	تَقَوَّلَ	تَقَوُّلٌ	مُتَقَوِّلٌ
6.	تَقَاوَلَ	يَتَقَاوَلُ	تَقَاوَلَ	تَقَاوُلٌ	مُتَقَاوِلٌ
7.	أَنْقَالَ	يَنْقَالُ	أَنْقَلَ	إِنْقِيَالٌ	مُنْقَالٌ
8.	أَقْتَالَ	يَقْتَالُ	أَقْتَلَ	أَقْتِيَالٌ	مُقْتَالٌ
9.	أَسَوَّدَ	يَسْوَدُّ	أَسَوَّدَ	أَسْوَدَانٌ	مُسَوِّدٌ
10.	أَسْتَقَالَ	يَسْتَقِيْلُ	أَسْتَقَلَ	أَسْتِقَالَةٌ	مُسْتَقِيْلٌ

Szenvedőben.

2.	قُوِّلَ	يُقَوَّلُ	—	—	مُقَوِّلٌ
3.	قُوْوَلَ	يُقَاوَلُ	—	—	مُقَاوِلٌ
4.	أُقَيِّدَ	يُقَالُ	—	—	مُقَيِّدٌ
5.	تُقَوَّلَ	يَتَقَوَّلُ	—	—	مُتَقَوِّلٌ
6.	تُقَاوَلَ	يَتَقَاوَلُ	—	—	مُتَقَاوِلٌ
7.	أَنْقِيْدَ	يُنْقَالُ	—	—	مُنْقَالٌ
8.	أُقْتِيْدَ	يُقْتَالُ	—	—	مُقْتَالٌ
10.	أُسْتَقِيْلَ	يُسْتَقَالُ	—	—	مُسْتَقِيْلٌ

IX. Tábla.

A) Oly igék, melyeknek harmadik radikalikusuk و, s ezt megelőzi fatha.

Törzsalak cselekvőben.

Személyek	I. Aor.								
	Egyes			Kettős			Többes		
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
3.	غَرَا	—	غَرَّتْ	غَرَّوَا	—	غَرَّتْنَا	غَرَّوْا	—	غَرَّوْنَ
2.	غَرَّوْتُ	—	غَرَّوْتِ	—	غَرَّوْتُمَا	—	غَرَّوْتُمْ	—	غَرَّوْتُنَّ
1.	—	غَرَّوْتُ	—	—————			—	غَرَّوْنَا	—

II. Aor. Jelentő mód.

3.	يَغْرُو	—	تَغْرُو	يَغْرُوَانِ	—	تَغْرُوَانِ	يَغْرُوْنَ	—	يَغْرُوْنَ
2.	تَغْرُو	—	تَغْرِيْنَ	—	تَغْرُوَانِ	—	تَغْرُوْنَ	—	تَغْرُوْنَ
1.	—	أَغْرُوْ	—	—————			—	نَغْرُوْ	—

Kötő mód.

3.	يَغْرُوْ	—	تَغْرُوْ	يَغْرُوْا	—	تَغْرُوْا	يَغْرُوْا	—	يَغْرُوْنَ
2.	تَغْرُوْ	—	تَغْرِيْ	—	تَغْرُوْا	—	تَغْرُوْا	—	تَغْرُوْنَ
1.	—	أَغْرُوْ	—	—————			—	نَغْرُوْ	—

Feltételező és jussiv mód.

3.	يَغْرُ	—	تَغْرُ	يَغْرُوْا	—	تَغْرُوْا	يَغْرُوْا	—	يَغْرُوْنَ
2.	تَغْرُ	—	تَغْرِيْ	—	تَغْرُوْا	—	تَغْرُوْا	—	تَغْرُوْنَ
1.	—	أَغْرُ	—	—————			—	نَغْرُ	—

I. hatályos mód.

3.	يَغْرُوْنَ	—	نَغْرُوْنَ	يَغْرُوَانِ	—	نَغْرُوَانِ	يَغْرُنَّ	—	يَغْرُوْنَا
2.	نَغْرُوْنَ	—	نَغْرُنَّ	—	نَغْرُوَانِ	—	نَغْرُنَّ	—	نَغْرُوْنَا
1.	—	أَغْرُوْنَ	—	—————			—	نَغْرُوْنَا	—

Személyek

II. hatályos mód.

	Egyes			Kettős			Többes		
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
3.	يَغْزُونَ	—	تَغْزُونَ	hiányzik			يَغْزُونَ	— hiányz.	
2.	تَغْزُونَ	— تَغْزِنُ					تَغْزُونَ	— hiányz.	
1.	— أَغْزُونَ —						— نَغْزُونَ —		

Parancsoló mód.

2.	أَغْزُ	—	أَغْزِي	—	أَغْزُوا	—	أَغْزُوا	—	أَغْزُونَ
----	--------	---	---------	---	----------	---	----------	---	-----------

I. hatályos parancsoló mód.

2.	أَغْزُونَ	—	أَغْرِنَ	—	أَغْزَوَانِ	—	أَغْرِنَ	—	أَغْزُونَانِ
----	-----------	---	----------	---	-------------	---	----------	---	--------------

II. hatályos parancsoló mód.

2.	أَغْزُونَ	—	أَغْرِنِ	—	hiányzik	—	أَغْرِنِ	—	hiányz.
----	-----------	---	----------	---	----------	---	----------	---	---------

Határozatlan mód.

عَزَوْ

Részesülő.

عَازِيَاتٌ — عَازُونَ عَازِيَتَانِ — عَازِيَانِ عَازِيَةٌ — عَازٍ

B) Oly igék, melyeknek harmadik radikalisuk ع, s ezt megelőzi fatha.

Törzsalak cselekvőben.

I. Aor.

Személyek

	Egyes			Kettős			Többes		
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
3.	رَمَى	—	رَمَتْ	رَمَيَا	—	رَمْنَا	رَمَوْا	—	رَمِينِ
2.	رَمَيْتَ	—	رَمَيْتِ	—	رَمَيْتِمَا	—	رَمَيْتُمْ	—	رَمَيْتُنَّ
1.	— رَمَيْتُ —			—————			— رَمَيْتْنَا —		

II. Aor. Jelentő mód.

Személyek	Egyes			Kettős			Többes			
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	
	3.	يَرْمِي	—	تَرْمِي	يَرْمِيَانِ	—	تَرْمِيَانِ	يَرْمُونِ	—	تَرْمِينِ
	2.	تَرْمِي	—	تَرْمِينِ	تَرْمِيَانِ	—	تَرْمُونِ	تَرْمِيَانِ	—	تَرْمِينِ
1.	—	أَرْمِي	—	—	—	—	تَرْمِي	—	—	

Kötő mód.

3.	يَرْمِي	—	تَرْمِي	يَرْمِيَا	—	تَرْمِيَا	يَرْمُوا	—	تَرْمِينِ
2.	تَرْمِي	—	تَرْمِي	تَرْمِيَا	—	تَرْمِيَا	تَرْمُوا	—	تَرْمِينِ
1.	—	أَرْمِي	—	—	—	—	تَرْمِي	—	—

Feltételező és jussiv mód.

3.	يَرْمِ	—	تَرْمِ	يَرْمِيَا	—	تَرْمِيَا	يَرْمُوا	—	تَرْمِينِ
2.	تَرْمِ	—	تَرْمِي	تَرْمِيَا	—	تَرْمِيَا	تَرْمُوا	—	تَرْمِينِ
1.	—	أَرْمِ	—	—	—	—	تَرْمِ	—	—

I. hatályos mód.

3.	يَرْمِيَنَّ	—	تَرْمِيَنَّ	يَرْمِيَانِ	—	تَرْمِيَانِ	يَرْمُنَّ	—	تَرْمِينَانَ
2.	تَرْمِيَنَّ	—	تَرْمِيَنَّ	تَرْمِيَانِ	—	تَرْمِيَانِ	تَرْمُنَّ	—	تَرْمِينَانَ
1.	—	أَرْمِيَنَّ	—	—	—	—	تَرْمِيَنَّ	—	—

II. hatályos mód.

3.	يَرْمِينِ	—	تَرْمِينِ	hiányzik	—	يَرْمُنْ	—	hiányz.
2.	تَرْمِينِ	—	تَرْمِينِ	—	—	تَرْمُنْ	—	hiányz.
1.	—	أَرْمِينِ	—	—	—	تَرْمِينِ	—	—

Parancsoló mód.

Személyek	Egyes			Kettős			Többes		
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
2.	أَرْمِ	—	أَرْمِيْ	—	أَرْمِيَا	—	أَرْمُوا	—	أَرْمِيْنَ

I. hatályos parancsoló mód.

2.	أَرْمِيْنَ	—	أَرْمِيْنَ	—	أَرْمِيَانِ	—	أَرْمُوْنَ	—	أَرْمِيْنَ
----	------------	---	------------	---	-------------	---	------------	---	------------

II. hatályos parancsoló mód.

2.	أَرْمِيْنَ	—	أَرْمِنْ	hiányzik	أَرْمُوْنَ	—	hiányz.
----	------------	---	----------	----------	------------	---	---------

Határozatlan mód.

رَمِيْ

Részesülő.

رَامِيَاتُ — رَامُونَ رَامِيَّانِ — رَامِيَانِ — رَامِيَّةٌ — رَامٌ

C) Oly igék, melyeknek harmadik radikalusuk و, s ezt
keszra előzi meg.

Törzsalak eslekvőben.

I. Aor.

Személyek	Egyes			Kettős			Többes		
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
3.	رَضَى	—	رَضِيَتْ	رَضِيَا	—	رَضِيْتَا	رَضُوا	—	رَضِيْنَ
2.	رَضِيَتْ	—	رَضِيَتْ	—	رَضِيْتُمَا	—	رَضِيْتُمْ	—	رَضِيْنَ
1.	—	رَضِيْتُ	—	—	—	—	—	رَضِيْنَا	—

II. Aor. Jelentő mód.

3.	يَرَضِيْ	—	يَرَضِيْ	يَرَضِيَانِ	—	يَرَضِيَانِ	يَرَضُوْنَ	—	يَرَضِيْنَ
2.	يَرَضِيْ	—	يَرَضِيْنَ	—	يَرَضِيَانِ	—	يَرَضُوْنَ	—	يَرَضِيْنَ
1.	—	أَرَضِيْ	—	—	—	—	—	فَرَضِيْ	—

Személyek

Kötő mód.

	Egyes			Kettős			Többes		
	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
3.	يَرْضَى	—	تَرْضَى	يَرْضِيَا	—	تَرْضِيَا	يَرْضَوُا	—	يَرْضِيْنَ
2.	تَرْضَى	—	تَرْضَى	—	تَرْضِيَا	—	تَرْضَوُا	—	تَرْضِيْنَ
1.	—	أَرْضَى	—	—————			—	نَرْضَى	—

Feltételező és jussiv mód.

3.	يَرْضَى	—	تَرْضَى	يَرْضِيَا	—	تَرْضِيَا	يَرْضَوُا	—	يَرْضِيْنَ
2.	تَرْضَى	—	تَرْضَى	—	تَرْضِيَا	—	تَرْضَوُا	—	تَرْضِيْنَ
1.	—	أَرْضَى	—	—————			—	نَرْضَى	—

I. hatályos mód.

3.	يَرْضِيَنَّ	—	تَرْضِيَنَّ	يَرْضِيَانِ	—	تَرْضِيَانِ	يَرْضَوْنَ	—	يَرْضِيْنَ
2.	تَرْضِيَنَّ	—	تَرْضِيَنَّ	—	تَرْضِيَانِ	—	تَرْضَوْنَ	—	تَرْضِيْنَ
1.	—	أَرْضِيَنَّ	—	—————			—	نَرْضِيَنَّ	—

II. hatályos mód.

3.	يَرْضِيَنَّ	—	تَرْضِيَنَّ	hiányzik	—	يَرْضَوْنَ	—	hiányz.
2.	تَرْضِيَنَّ	—	تَرْضِيَنَّ	—	—	تَرْضَوْنَ	—	hiányz.
1.	—	أَرْضِيَنَّ	—	—————			—	نَرْضِيَنَّ

Parancsoló mód.

2.	اَرْضِ	—	اَرْضِ	—	اَرْضِيَا	—	اَرْضُوا	—	اَرْضِيْنَ
----	--------	---	--------	---	-----------	---	----------	---	------------

I. hatályos parancsoló mód.

2.	اَرْضِيَنَّ	—	اَرْضِيَنَّ	—	اَرْضِيَانِ	—	اَرْضَوْنَ	—	اَرْضِيْنَ
----	-------------	---	-------------	---	-------------	---	------------	---	------------

II. hatályos parancsoló mód.

2.	اَرْضِيَنَّ	—	اَرْضِيَنَّ	hiányzik	—	اَرْضَوْنَ	—	hiányz.
----	-------------	---	-------------	----------	---	------------	---	---------

Szenvedőben.

Igealakok	I. Aor.	II. Aor.	Parancs.	Határ.	Részesülő.
2.	عُرِيَ	يُغَرِّى	—	—	مُغَرِّى
3.	عُوزَى	يُغَارَى	—	—	مُغَارَى
4.	أُعْرَى	يُغَرِّى	—	—	مُغَرِّى
5.	تُعْرَى	يُتَغَرِّى	—	—	مُتَغَرِّى
6.	تُعُوزَى	يُتَغَارَى	—	—	مُتَغَارَى
7.	أُنْعَرَى	يُنْغَرِّى	—	—	مُنْغَرِّى
8.	أُعْتَرَى	يُغْتَرَى	—	—	مُغْتَرَى
10.	أُسْتَعْرَى	يُسْتَعْرَى	—	—	مُسْتَعْرَى

X. Tábla. A kétszeresen rendhagyó igék.

Első osztály.

A) Oly igék, melyeknek első radikalisuk **و**, vagy **ى**, a második vagy harmadik radikalisuk hámza.

	I. Aor.	II. Aor.	Parancs.
a)	وَارَ	يَّيَّرُ	أَرِ
	يَّيَّسَ	يَّيَّاسُ	إِيَّاسُ
b)	وَدَا	يَدِّى	دِى
	وَطَّى	يَطِّأُ	طَأُ

B) Oly igék, melyeknek második radikalisuk **و**, vagy **ى**, az első vagy harmadik pedig hámza.

Szem.	I. Aor.	II. Aor.	Parancs.
a) 3.	أَبَ e. h. أَبَ	يُؤَبِّى	أَبِ
2.	أَبْتِ		

Szem.	I. Aor.		II. Aor.	Parancs.
	3. آل c. h.	أَوَّلَ	يُووَلُّ	أَلُّ
	2. أَلْتِ			
b)	3. سَاءَ c. h.	سَوَّءَ	يَسُوؤُ	سُوْءٌ
	2. سَوَّءْتِ			
	3. جَاءَ c. h.	جِيءَ	يَجِيءُ	جِيءٌ
	2. جِئْتِ			
	3. شَاءَ c. h.	شِيءَ	يَشِيءُ	شَاءٌ
	2. شِئْتِ			

Szenvedőben.

شِيءٌ جِيءٌ سِيءٌ إِيءٌ

C) Oly igék, melyeknek harmadik radikalisuk و vagy ي, az első pedig vagy második hámza.

	I. Aor.	II. Aor.	Parancs.
a)	3. szem. him أَنِي	يَأْتِي	تَهْ vagy أَتِ
	3. — nőn. أَتَتْ		
	2. — him أَتَيْتَ		
b)	3. szem. him نَائِي	يُنَائِي	أَنَا
	3. — nőn. نَأَتْ		
	2. — him نَأَيْتَ		

D) رَأَى = látni ige hajlítása.

II. Aor. Jelentő mód.

Egyes			Kettős			Többes		
Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
يَرِي	—	تَرِي	يَرِيَانِ	—	تَرِيَانِ	يَرُونَ	—	تَرِينَ
تَرِي	—	تَرِينَ	—	تَرِيَانِ	—	تَرُونَ	—	تَرِينَ
—	أَرِي	—	—	—	—	—	نَرِي	—

Kötő mód.

Egyes			Kettős			Többes		
Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.	Him	Közös	Nőn.
يَرَى	—	تَرَى	يَرِيَا	—	تَرِيَا	يَرُوا	—	يَرِينَ
تَرَى	—	تَرَى	تَرِيَا	—	تَرِيَا	تَرُوا	—	تَرِينَ
—	أَرَى	—	—	—	—	—	نَرَى	—

Feltételező és jussiv mód.

يَر	—	تَر	يَرِيَا	—	تَرِيَا	يَرُوا	—	يَرِينَ
تَر	—	تَرَى	تَرِيَا	—	تَرِيَا	تَرُوا	—	تَرِينَ
—	أَر	—	—	—	—	—	نَر	—

Hatályos mód.

يَرِينَ	—	تَرِينَ	يَرِيَانِ	—	تَرِيَانِ	يَرُونَ	—	يَرِينَانِ
تَرِينَ	—	تَرِينَ	تَرِيَانِ	—	تَرِيَانِ	تَرُونَ	—	تَرِينَانِ
—	أَرِينَ	—	—	—	—	—	نَرِينَ	—

Parancsoló mód.

ر	—	رَى	—	رِيَا	—	رُوا	—	رِينَ
vagy رَء	—	—	—	—	—	—	—	—

Hatályos parancsoló mód.

رِينَ	—	رِينَ	—	رِيَانِ	—	رُونَ	—	رِينَانِ
-------	---	-------	---	---------	---	-------	---	----------

Második osztály.

E) Oly igék, melyeknek első és harmadik radikalikusuk

و ي vagy و

	I. Aor.	II. Aor.	Parancs.
3. szem. him	وَقَى	يَقِي	قَءِ vagy قِ
3. — nőn.	وَقَتْ		

	I. Aor.	II. Aor.	Parancs.
2. szem. him	وَقَيْتَ		
3. szem. him	وَجَى	يُوجِي	اِجْ
3. — nőn.	وَجِيْتُ		
2. — him	وَجَيْتَ		

F) Oly igék, melyeknek második és harmadik radikalusuk

و vagy ی.

	I. Aor.	II. Aor.	Parancs.
3. szem. him	شَوَى	يَشْوِي	اِشْوِ
3. — nőn.	شَوْتُ		
2. — him	شَوَيْتَ		
3. szem. him	قَوَى	يَقْوِي	اِقْوِ
3. — nőn.	قَوَيْتُ		
2. — him	قَوَيْتَ		
3. szem. him	حَيَّى e.h. حَيَّوْ	يَحْيِيَا	اِحْيِ
3. — nőn.	حَيَّيْتُ		
2. — him	حَيَّيْتِ		

XI. Tábla. A háromszorosan rendhagyó igék.

A) Oly igék, melyeknek első radikalusuk hámza; a többi kettő pedig و vagy ی.

	I. Aor.	II. Aor.	Parancs.
3. szem. him	أَوَى	يَأْوِي	اِئْوِ
3. — nőn.	أَوْتُ		
2. — him	أَوَيْتَ		

B) Oly igék, melyeknek második radikalisuk hámza, az első és harmadik pedig و, vagy ی.

I. Aor.

Egyes			Kettős			Többes		
Him	Közös	Nón.	Him	Közös	Nón.	Him	Közös	Nón.
وَأَيَّ	—	وَأَيْتَ	وَأَيَّا	—	وَأَيَّا	وَأَوَّا	—	وَأَيِّنَّ
وَأَيْتَ	—	وَأَيْتَ	وَأَيْتُمَا	—	وَأَيْتُمَا	وَأَيْتُمْ	—	وَأَيْتُنَّ
—	وَأَيْتَ	—	—————	—————	—————	—	وَأَيْنَا	—

II. Aor. Jelentő mód.

يَأِي	—	يَأِيَانِ	—	يَأِيَانِ	—	يَأُونُ	—	يَأِيْنَ
يَأِي	—	يَأِيْنَ	—	يَأِيَانِ	—	يَأُونُ	—	يَأِيْنَ
—	يَأِي	—	—————	—————	—————	—	يَأِي	—

Kötő mód.

يَأِي	—	يَأِي	—	يَأِيَا	—	يَأُوا	—	يَأِيْنَ
يَأِي	—	يَأِي	—	يَأِيَا	—	يَأُوا	—	يَأِيْنَ
—	يَأِي	—	—————	—————	—————	—	يَأِي	—

Feltételező és jussiv mód.

يَأِي	—	يَأِيَا	—	يَأِيَا	—	يَأُوا	—	يَأِيْنَ
يَأِي	—	يَأِي	—	يَأِيَا	—	يَأُوا	—	يَأِيْنَ
—	يَأِي	—	—————	—————	—————	—	يَأِي	—

Parancsoló mód.

إِوَا	—	إِيَا	—	إِيَا	—	إِيَا	—	إِيْنَ
إِوَا	—	إِيَا	—	إِيَا	—	إِيَا	—	إِيْنَ
—	إِوَا	—	—————	—————	—————	—	إِيَا	—

27. §. Észrevételek a III. Táblához.

فَرَّ = futni, menekülni.

Ad A) és B). Az összevont (ع) ige törzsalakja a cselekvőben és szenvedőben.

1. Az összevont igék alapszabálya a Tesdídről szóló 9. §-ban már kifejtetett. A mi ott általában mondatott, az most ezen osztályú igék második és harmadik radikalására alkalmazandó. Ugyanis:

Ha a harmadik rad. önhangzóval vagy nunnatioval bír, a két radikalís összevonatik. Ha ez esetben a második rad.-nak nincs önhangzója, a dsézm eltűnik; az összevont rad. pedig megtartja az utóbbinak hangzóját vagy nunnatioját, pl. e. h. فَرَّ^s 1. فَرَّ; ámde ha a második radikalísra is van önhangzója, akkor ezen önhangzó vagy kidobatik, vagy pedig az összevonandókat megelőző első radikalísra vettetik: kidobatik, hogyha az első rad. hangzóval van jejelve: e. h. فَرَّ 1. فَرَّ; az első rad.-ra vettetik, ha ez dsézm: e. h. يَفَرُّ 1. يَفَرُّ.

Mindez esetekben az összevonás szükségképen történik: ez a szükséges összevonás, (concentratio necessaria).

Jegyzet. Néha azonban az arabok a szükséges összevonást is elmulasztják; és pedig ha a második radikalísra fathája van ritkábban, ha dammája vagy keszrája, gyakrabban. Különösen a III. f.-ban maradhat فَرَّ és يَفَرُّ.

2. Ha nyelvtani alakítás folytán a harmadik rad. hangzó nélkül áll, ezen osztályú igék is legtöbbszörre rendszeren, összevonás nélkül hajlittatnak, pl. يَفَرُّ (felt. mód).

Jegyzet a). Néha mégis összevonható a két radikalís, habár az utóbbi dsézm. Ez az ugynevezett megengedett összevonás (concentratio licita), s erre vonatkozólag a következő megkülönböztetést kell tennünk. 1. Ha a két rad. a szó végén áll, mint pl. a feltét. és par. módban: akkor a második rad. (vagyis az összevonandók elseje) hangzóját a mindig dsézmes első radikalísra vetvén vissza, az összevont rad. keszrával is fathával is jejelhető — ha az első rad.-ra vetett hangzó keszra vagy fatha —, avagy tetszés szerint bármely hangzóval —, ha az első rad.-ra vetett hangzó damma — pl. e. h. لَمْ يَفَرُّ 1. لَمْ يَفَرُّ, e. h. اَفَرُّ (par.) 1. فَرَّ,

e. h. يُمَدُّ 1. يُمَدُّ és e. h. أَمَدُّ 1. مُدُّ . Mint látható, a par. mód kiscigitő elifje, minthogy most már az első rad. hangzóval bir, nem szükséges-geltetvén, eldobatik. 2. Ha pedig a két egyenlő rad. melyek utóbbika dszém, a szó közepén jön össze, az összevonás csak akkor lehetséges, ha a második rad. fathával bir, az *első rad.-nak* pedig, illetve a VIII. f.-ban az összevonandókat közvetlenül megelőző *consonansnak* — a jellemző ت -nak — hangzója van; de ekkor is az összevont rad. után mindig *dszemes* ي szövenődő be, mely a fathával diftongust képez, pl. e. h. مَدَّيْن 1. مَدَّيْن ; mert ha az első rad. illetve az' összevonandókat megelőző consonans dszém — mint a feltét. m. több. 3. és 2. sz. nún. valamint a par. m. több. nún. 2. sz. (hol a ن nem a módnak vagy időnek jellege, hanem személyrag) — az összevonás a szó közepén semmiképen sem lehetséges, pl. يُفَرِّرُن , يُفَرِّرُن .

Jegyzet b). A feltét. mód egész kettős számában és a több. himn. 3. sz.-ben, hol a harmadik rad. hangzóval bir, az összevonás nemcsak megengedett, hanem szükséges, pl. e. h. يُفَرِّرُوا 1. يُفَرِّرُوا . A par. m. azon személyeiben pedig, hol a harm. rad. hangzóval bir u. m. az egyes nún., az egész kettős és többes himn., az összevonás el is maradhat, meg is történhetik (v. ö. az e szakaszban 1. alatt adott jegyzetet); ha megtörténik, akkor — az első rad. már birván hangzóval — a kiscigitő elif eldobandó, pl. فَرِّرِي , megmaradhat vagy lehet فَرِّرِي .

Jegyzet c). A szenv. I. aor.-ban a második rad. jellemző keszrája a szükséges összevonás folytán eltűnik, pl. e. h. فُرُر lett فُر . A szenv. II. aor.-ban pedig a második rad. jellemző fathája ugyanazon okból az első rad.-ra vettetik.

Jegyzet d). Ezen igék néha az ع vagy ع igék mintájára hajlittatnak, pl. ennek ظَلَّ = állhatatosnak lenni 2. sz. ظَلَّتْ e. h. ظَلَّتْ .

Ad C). Az összevont (ع) ige leszármazott alakjai a cselekvőben.

A mi a leszármazott formákat illeti: a II., V. és IX. ff.-ban, melyekben a rendes ige második radikalisa is bir — jellemző — tesdídél, az összevonás nem lehetséges. A többi ff.-ban, — kivéve mindig a parancs. módokat, melyek egészen rendesen, összevonás nélkül képeztetnek — az összevonás szabályai érvényben maradnak, még a III. és VI. ff.-ban is, habár e formák jellemző nyujtó elifjének meg kellvén hagyatnia, a nyujtó betű zárt szótagba kerül is, v. ö. az 5. §.; a mi azonban csak a nyujtó alifról áll, mert a nyujtó و -t és ي -t ez igék zárt szótagban meg nem tűrik. A mit fönebb az összevont igék

törzsalakjának feltét. módjáról irtunk, azt mind a leszárm. formák feltét. módjáról is értjük.

Jegyzet a). Mint a Táblákon látható, a III., VI., VII. és VIII. formák cselekvő részesülői, minthogy a második rad.-nak önhangzója — mely épen a csel. és szenv. részesülők jellemzője, megkülönböztetője, a csel.-ben keszra, a szenv.-ben fatħa — az összevonás folytán kivettetik, tökélesen egyenlők s csakis a szövegből különböztethetők meg.

Jegyzet b). Minthogy az összevont igék leszármazott alakjai a szenvedőben ugyanezen szabályoknak vannak alávetve s e szabályok szerint a rendes ige szenv. leszármazott alakjainak szemmel tartásával könnyen képezhetők: azoknak tábláját nem véltem szükségesnek elkészíteni.

28. §. Észrevételek a IV. Táblához.

أَثَرَ = kiválasztani, becsülni.

Ad A) és B). Az első radikalis hámza (أَ) igék törzsalakja a cselekvőben és szenvedőben.

Minthogy a 10. §. 3. a) szab. szerint a szó elején lévő hámza-elif semmi változást sem szenved, a törzsalak csel. és szenv. I. aor. egészen rendesen hajlittatik; rendes továbbá a csel. II. aor. minthogy a hámza-elifet fatħa előzi meg; az I. szem.-ben mégis a két hámza-elif t. i. a praeformativum s az első rad. mádda által összevonatnak (v. ö. 10. §. 3. a) folyt.). A szenv. II. aor.-ban a hámza-elif a megelőző damma miatt (v. ö. 10. §. 3. b) másod. kikezdés) وُ, lesz. Ép így a par. módban is وُ v. عِ lesz, a szerint, mint a par. kíségitő elifje (v. ö. 25. §. 4.) dammával vagy keszrával bir: **أَوْمَكُ** és **إِيْنِرُ**; csak-hogy, mint látható, a وُ és عِ (a 10. §. 2. szerint), mivel egy más hámza után állanak, elvesztik a hámza jegyet.

Jegyzet. أَحَدٌ = elvenni, أَمَرَ = parancsolni, أَكَلَ = enni, igék a par.-ban az első radikalist (s természetesen a kíség. elifet is) eldobják: **حَدٌ**, **أَمَرٌ**, **أَكَلَ**, a két utóbbi néha mégis megtartja azt: **أَوْمَرٌ** (e. h. **أَمَرٌ**), **أَكَلٌ** v. ö. 10. §. 3. b) másod. kikezd.). Ha pedig e par. módokat **عِ** vagy **وُ** = és, tehát kötőszók előzik meg, az elif proszthetikon elvettetvén, az első rad. hámza-elif dszimmel megmarad: **وَأَمَرٌ** e. h. **وَأَمَرٌ** (néha így is **وَمَرٌ**, gyakrabban: **وَحَدٌ**, **فَكَلٌ**). Ép így más igéknél is: **فَأَذِنٌ** = és engedd meg e. h. **فَأَذِنٌ**, ettől **أَذِنٌ**.

Ad C) és D). Az első radikalis hámza (فأ) igeék leszár-
mazott alakjai a cselekvőben és szenvedőben.

A II. f.-ban a csel. és szenv. I. aor. és a par. rendes
(10. §. 3. a). A csel. és szenv. II. aor. a 10. §. 3. b) szerint
képeztetik. — A III. és IV. ff. csel. I. aor. és par.-ban a két
elif mádda által összevonatik (10. §. 3. s folyt.); minthogy a
III. és IV. ff. csel. I. aor. és par. ily módon egészen egyenlők,
megkülömböztetés végett a III. f. ige is írható: **وَأَثِرٌ** és **وَأَثِرٌ**.
A III. f. szenv. I. aor. **أَوْثِرُ** (14. §. 3.), csak a nyújtó elif vál-
tozott a megelőző *ḍamma* miatt vávvá. A csel. és szenvedő
II. aor.-t v. ö. 10. §. 3. b). — A IV. f. szenvedő I. aor. **أَوْثِرُ**
(10. §. 3. b) másod. kikezd.) s minthogy a 10. §. 2. szerint a
hámza-elifből származott **و**, egy más hámza után elveti hámzá-
ját, lesz **أَوْثِرُ** th. ép olyan, mint a III. f. szenv. I. aor. A csel.
és szenv. II. aor.-t v. ö. 10. §. 3. b) másod. kikezd.; miáltal a
IV. f. szenv. II. aor. nem különbözik az I. f. szenv. II. aor.-
tól. — Az V. f. csak a szenv. I. aor.-ban rendhagyó (10. §.
3. b). — A VI. f. a két elif miatt mindvégig rendhagyó: a
cel. I. és II. aor. a par. és a szenv. II. aor. v. ö. 10. §. 3. b)
harm. kikezd.). A szenv. I. aor. v. ö. 10. §. 3. b) és 14. §. 3
— A VII. f. egészen szabályos. — A VIII. f.-ban az első rad.
hámza-elif a **ت** characteristicummal **ت**-vá vonható össze, pl.
أَجَدَّ ettől **أَخَدَّ**, vagy pedig a 10. §. 3. b) másod. kikezd. és
a 10. §. 2. alatti szabályok alkalmazandók. — A X. f.-ban csak
a szenv. I. aor. rendhagyó; v. ö. 10. §. 3. b) másod. kikezd.

29. §. Észrevételek az V. Táblához.

سَأَلَ = kérdezni, **صَبَّ** = szomjat oltani, **بُؤْسٌ** = bátornak lenni, **لَأَمٌ** =
sebet kötni, **جَأْتُ** — megterhelten járni.

Ad A), B), C) és D). A második rad. hámza igeék törzs-
és leszármasztott alakjai a cselekvőben és szenvedőben.

1. Az **عَأَ** igeéknél is leginkább a 10. §. 3. a) és b) sza-
bályok a mérvadók; l. a Táblát. A. I. f. csel. rész. **سَأَلِ** v.
ö. 10. §. 3. b) és 12. §. b).

2. A II. és V. ff.-ban a második rad. hámza-alif, némelyek szerint — a 9. §. azon szab. ellenére, hogy az alif nem veheti fel a tesdídet — tesdíddel jeletetik; mások így írják: مَلاَم és مَلاَم . A máddával való összevonás mindenesetre kerülendő; nehogy e formák a III. illetve a VI.-kal összetéveszthetők legyenek. A III. és VI. ff. esel. I. aor.-ban, valamint a esel. és szenv. II. aor.-ban ugyanis a két elif (v. ö. 12. b) mádda által összevonatik. Ugyane formák szenv. I. aoristusát v. ö. 14. §. 3. és 10. §. 3. b).

Jegyzet a). Ez igék leszärm. formáiban, mint a Táblán látható, سَأَلَ ige helyett سَأَلًا -t, a VII. f.-ban pedig جَاءَتْ -t szerepeltetjük. E változottság a következő Táblákon is észlelhető lesz itt ott a különböző formákban: tesszük ezt részint gyakorlás végett, részint pedig s főképen azért, mert nem minden ige minden formában használatos.

Jegyzet b). Az عَا igék gyakran az عَو vagy عِي igék mintája szerint hajlittatnak, pl. سَأَلَ e. h. سَأَلٌ ; يَسْأَلُ e. h. يَسْأَلٌ vagy يَسْأَلٌ (v. ö. 10. §. 4. b. β); par. سَلَّ e. h. سَلٌّ .

Jegyzet c). Az عَا igék közül többen már a törzsben و vagy ي -ra változtatják az alifet, a szerint, mint a hámza dammával vagy keszrával bir, pl. بُوئِي , صَبَبَ .

30. §. Észrevételek a VI. Táblához.

بَرَأَ = teremteni, هَأَأَ = adni, دُوُو = hitványnak lenni, حُطِي = vétkezni, سَبَأَ (l. VII. f.-ban) = venni.

Ad A), B), C) és D). A harmadik rad. hámza igék törzs- és leszärmazott alakjai a cselekvőben és szenvedőben.

A ي igéknél ugyanazon szabályok alkalmazandók. Lásd a Táblát.

Jegyzet a). A لَا igék közül is sokan már a törzsben rendhagyók a szerint, mint a második rad. hangzója, mely a hámza-elifet megelőzi, damma vagy keszra, pl. دُوُو , حُطِي . A هَأَأَ -t = adni (különbözik a هَنِي = ételt főzni) csak azért vettem fel külön az A) és B) alatt; mert bár az I. aor.-ban nem különbözik a بَرَأَ -tól, birván mindkettőnek második radikalisa fathával; de a II. aor.-ban a második rad. keszrát révén fel (F. J.), a hámza szabályai másképen módosulnak.

Jegyzet b). A لَا igék néha a لُو és لِي igék mintájára is hajlittatnak.

Jegyzet c). Minthogy a 25. §. szerint az első formának nem csak egy, hanem 36—37 infinitivusa, határozatlan módja is van, ne ütközzék meg a tanuló, hogy e VI. Táblában — s esetleg máshol is — nem mindig a فُعَلٌ -féle határ. módot adjuk.

31. §. Észrevételek a VII. Táblához.

وَعَدَ = ígérni, وَرِثَ = örökölni, وَضَعَ = tenni, elhelyezni, وَجَلَ = félni,
وَدَّ = szeretni, وَيَسَّرَ = sorsolni.

Ad A), B), C) és D). Az első rad. و vagy ي (فو és في) igeik törzs- és leszármazott alakjai a cselekvőben és szenvedőben.

1. Minthogy a 14. §. 1. szerint az infirmák a szó elején semmiféle változásnak sincsenek alávetve, ezen igeik csak akkor térnek el a rendes hajlítástól, midőn heterogen hangzóval bíró praefixum előzi meg (14. §. 3.) mint, pl. a par. اِجْتَلَّ e. h. اُجْتَلَّ, vagy a VIII. f. esel. I. aor. اِيْتَجَلَّ e. h. اُوْتَجَلَّ.

2. Főrendhagyóságuk abban áll, hogy azon igeéknél, melyek F. J. (v. ö. 25. §. 3. c) vagyis, melyek a II. aor.-ban a második rad.-ban *keszrát* kapnak, a II. aor.-ban, valamint a par. módban, mely a II. aor. feltét. módjától képeztetik, az *első radikális kivettetik*; ettől, pl. وَلَدَ = szülni a II. aor. يَلِدُ, par. لِدَ. Mint látható, a par.-ban a kiscigitő elif is elvész. Azon igeik azonban, melyek F. A. vagy F. U., vagyis melyeknek második radikálisuk a II. aor.-ban fathával vagy dammával bír, valamint azok melyek összevontak egyszersmind (عع), az első radikalist megtartják, mely, ha fatha előzi meg (I. f. esel. II. aor.), diftongizál; vagy pedig (mint az I. f. par.) nyújtó váv, illetve já lesz, aszerint, mint a kiscigitő elifnek dammája v. keszrája van, pl. ettől وَجَلَ = félni, II. aor. يَوْحَلُ, par. اِيَجَلُّ; ettől وَدَّ = szeretni, II. aor. يَوَدُّ, a concentratio szabálya szerint = اِيَدُّ, par. اِيَدُّ.

Jegyzet a). Minthogy a következő hat igeénel: وَطَى (e. h. وَطَأَ) = láb-
bal tiporni, وَسِعَ = terjedelmesnek lenni, وَوَعَّ = elesni, وَوَدَعَ = hagyni,
elhagyni, وَوَهَبَ = ajándékozni, وَوَضَعَ = tenni, elhelyezni, a II. aor.-ban
a második radikális tulajdonképen *keszrát* venne fel, s csak mert a má-
sodik vagy harmadik rad. torokhang, (gutturales amant fatha a héberben
is) kap fathát: az első radikális a II. aor.-ban és par.-ban hasonlóképen
elvettetik, pl. يُسَعُ, سَعُ stb.

Jegyzet b). A VIII. f.-ban az első rad. váv, épügy mint az első rad.
húmmáról megjegyeztük, majd megmarad s a megelőző hangzóhoz alkal-

mazkodik, majd pedig ت lesz s a jellemző ت-val összevonatik, pl. ettől وَعَدَ = igérni, VIII. f. I. اِنْتَعَدَ v. اِتَّعَدَ, II. aor. يَأْتَعُدُ v. يَتَّعُدُ.

3. Eddig nagyobbára a فو igékről szoltunk; azonban a في igék Tábláit is v. ö. különösen a 14. §. 3. Egyebet nem szükség már mondanunk. A VIII. f.-ban a já is ت-vá lehet s e jellemzővel összevonathatik.

32. Észrevételek a VIII. Táblához.

قال = mondani, باع = eladni, ساد e. h. سَوَدَ (D. IX. esel.) = feketének lenni.

Ad A), B) és C). A második rad. و vagy عى (عو és عى) ige törzsalakja a cselekvőben és szenvedőben.

1. Az عو és عى igék a 15. §. 1., 2. és 3. szabályai szerint hajlittatnak. Nem szükség e szabályokat itt újból előadnunk: a tanuló vesse azokat egybe a rendes igének (I.) és ezen igéknek (VIII.) Táblájával. Nevezetesen az I. f. esel. I. aor. v. ö. 15. §. 1., a szenv. I. aor. v. ö. 15. §. 3., a esel. és szenv. II. aor. v. ö. 15. §. 2.

Jegyzet a). A 15. §. 3. alapján az عو és عى igék szenv. I. valamint II. (minden módban; de a részesülőkben nem) aoristusa egyenlő: قِيلَ e. h. قِيلَ és بَيْعَ e. h. بَيْعَ; يُقَالُ és يُبَاعُ stb. Továbbá az عى igék I. aoristusának azon személyei, melyekben a nyújtó alif zárt szótagba jöven, eldobatik, (pl. az egy. 2. sz.) a cselekvőben és szenvedőben — noha képezetetésük különböző — egyenlők: a 15. §. 1. szerint ugyanis a nyújtó alif, mely a fatha után álló második rad. عى-ból származott, zárt szótagban elvettétvén, az első radikális fathája helyett — bármily hangzóval birt a törzsben a második rad. عى — mindig keskra iratik; lesz tehát a esel. I. aor. egy. 2. sz. بَعَيْتَ (e. h. بَاعَيْتَ ebből بَيْعَ), th. olyan mint a szenvedőben. Ugyanez áll az عو igékről is, ha a törzs második radikalisa keskrával jelettetett volt, pl. جَعَيْتَ (e. h. حَافَيْتَ ebből حَوْفَ = félni), olyan, mint a szenvedőben. Ha azonban az عو ige törzse a második radikálisban nem keskrával, hanem fathával vagy dammával birt vala, a cselekvőben a nyújtó elif a zárt szótagból kivettétvén, az első rad. fathája helyett damma irandó, miáltal a esel. a szenvedővel össze nem tévesztethető; pl. ebből قَوْلُ esel. I. aor. egy. 2. sz. = قُلْتُ (e. h. قَالْتُ) a szenvedőben pedig قُلْتُ.

Jegyzet b). Ha ez igék harmadik rad. ت vagy ن, ez a ت, illetve ن affirmativummal összevonatik, pl. e. h. مُتَّتَ (= meghaltál, ebből مَاتَ = موتٌ) I. مَاتَ; e. h. صُنَّ (= ők megőrözék, 3. sz. több. nőn. ebből صَانَ = صَوْنٌ) I. صُنَّ.

Jegyzet c). Az عو igék a törzsalak II. aoristusában többnyire dammát (F. U.) az عى igék pedig többnyire keszrát (F. J.) vesznek fel, pl. يَقُولُ ettől قَوْلٌ és يَبِيعُ ettől بَاعٌ; ha azonban az I. aor.-ban a második radikalis keszrával bírt vala, ez a II. aor.-ban rendesen fathával cseréltetik fel, pl. يَبِيبُ ettől هَوِبٌ = félni.

2. Az I. f. csel. részesülője: قَائِلٌ e. h. قَاوِلٌ; és بَاعِعٌ e. h. بَايِعٌ; az infirma ugyanis nyújtó elif után (v. ö. 15. §. 6.) hámozává lesz, mely keszrával bírván, a 10. §. 3. b szerint عى-ra változik; a mádda pedig a 12. b) szabályban leli magyarázatát.

3. A szenv. részesülő مَقْرُوءٌ és مَبِيعٌ e. h. مَقْرُوءٌ és مَبِيعٌ v. ö. 15. §. 2.; az e szabály alkalmazása előtt nyugvóként szereplő váv, mint fölösleges, eltűnik.

Ad D). A második radikalis و vagy عى (عو vagy عى) igék leszármazott alakjai a cselekvőben és szenvedőben.

Ezen osztályú igék a törzsalakon kívül csak még a IV., VII., VIII. és X. formákban rendhagyók; összes rendhagyóságuk azonban az infirmák fönnebb említett szabályaira mind visszavihetők. Nevezetesen a VII. és VIII. ff. csel. I. aor. valamint e két forma csel. és szenv. II. aor. v. ö. a 15. §. 1.; a IV. és X. ff. csel. és szenv. I. aor., csel. és szenv. II. aor. v. ö. a 15. §. 2.; a VII. és VIII. ff. szenv. I. aor. v. ö. a 15. §. 3. alatti szabályokkal.

Jegyzet a). A III. és VI. ff.-ban a szenvedő I. aor.-ban a jellemző nyújtó alif a megelőző damma miatt و-vá változván, ezen و-nak nem szabad az عو igéknél a második rad. و-val (annál kevésbé az عى igéknél a második rad. عى-val) összevonatni. Annál kevésbé szabad erről megfeledkezni, mert különben e formák a II. illetve V. formákkal könnyen összetéveszthetők lennének.

Jegyzet b). A IV. f. szenv. II. aoristusa a 15. §. 2. szerint képeztetvén, nem különbözik a törzsalak szenv. II. aoristusától.

Jegyzet c). A D) alatt a IX. f. cselekvőjében سَأَلَ = سَأُوْدُ igét vetünk, a szenvedőben a IX. formát egészen mellőztük.

Jegyzet d). Nem egy عو és عى ige قَتَلَ szerint, rendesen hajlittatik; vannak, melyek rendhagyók a törzsalakban, rendesek a leszármazott formákban; igen sok عو ige végül tetszés szerint, az infirmák szabályainak figyelembe vételével vagy anélkül, hajlittatik.

33. §. Észrevételek az IX. Táblához.

عَزَا e. h. عَزَوْ = ostromolni, رَمَى e. h. رَمَى (hogy miért nem رَمَا v. ö. 16. §. 3.) = vetni, رَضَى e. h. رَضَوْ (v. ö. 17. §. 8.) = kedvezni.

Ad A) és B). A fatha után álló harmadik radikalis و és ي (عَرَا és رَمَا) igék törzsalakja a cselekvőben.

Mielőtt a IX. Tábla A) és B), valamint C), D) és E) pontjaira észrevételeinket tennők, előbb még a következő két jegyzetet kell adnunk.

Jegyzet a). Az 15. §. 12. szabályban mondatott, hogy a و és ي ha fathával bírnak, e fatha csak akkor vettetik el, s az infirma csak akkor változik át nyugvó elifű, ha fatha előzi meg. E szabály kiegészítéseül megjegyzendő, hogy a لُو és لِي igéknél a fathával bíró harmadik rad. و és ي még fatha után is megtartja mássalhangzói értékét, vagyis nem lesz nyugvó elifű, azon esetben, ha az infirma fathája nyujtott (لُؤ), pl. عَزُوا (I. aor. kettős 3. sz. himn.) és يَرْضِيَان (II. aor. kettős 3. sz. himn.).

Jegyzet b). Hogy a dszemes consónans után a szó végén álló s hangzóval bíró و vagy ي idomulhat ugyan hangzójához, ha az heterogen; de nem helyezhető nyugvó állapotba: a dolog természetéből folyik.

Alkalmazzuk már most az infirmák (14.—18. §§.) szabályait a عَرَا és رَمَى A) és B)-féle igékre.

1. Az I. aor. egy. nőn. 3. sz. عَرَّتْ, رَمَّتْ (e. h. عَرَوْتُ, رَمَيْتُ = عَرَاتٌ, رَمَاتٌ): a nyujtó alif a zárt szótagból kivetett (ö. §.). — A kettős nőn. 3. sz. عَرَرْنَا, رَمَرْنَا (e. h. عَرَرْتَا, رَمَرْتَا = عَرَاتَانَا, رَمَاتَانَا). Itt a nyujtó elifnek, nem lévén többé zárt szótagban, meg kellene maradnia; azonban az arabok a kettős nőn. 3. személyt az egyes nőn. 3. személytől képezvén az által, hogy a ت-hoz nyujtott fathát (تْ) tesznek — mint ebből قَتَلْتُ l. قَتَلْنَا —, s az egyes nőn. 3. sz. eredetére többé nem tekintvén: a عَرَا és رَمَى igéknél az egyesben kivetett nyujtó elifet a kettősben nem helyezik vissza. A többes 3. sz. himn. v. ö. 15. §. 4.

2. A II. aor. jelentő módjának azon személyeiben, melyek nem kapnak affirmativumot, a harm. rad. و és ي, elvetvén hangzójukat — a dammát —, a megelőző dammában (ha

az ige F. U.), illetve keszrában (ha az ige F. J.) nyugodnak, azt megnyujtják (v. ö. 17. §. 5., 18. §. 3.). — A II. aor. egyes nőn. 2. sz.-t és a többes himn. 3. és 2. sz.-t v. ö. 15. §. 4.

Jegyzet. Ezen összevonás folytán a لَغَزَا-féle igék II. aor. több. himn. 3. és 2. sz. nem különbözik a több nőn. 3. illetve 2. személytől; csak-hogy a himnemben a nyugvó و nem a radikális و, hanem az afformativumé, a nőnemben pedig a و radikális; mert itt يَغْزُونَ és تَغْزُونَ e. h. állanak يَغْزُونَ és تَغْزُونَ (v. ö. 14. §. 2.). Hasonlóképen a رَمَى-féle igék II. aor. egyes nőn. 2. sz. egyenlő a többes nőn. 2. személylyel; csak-hogy az egyesben nyugvó ي nem a radikális ي, hanem az afformativumé, a többesben pedig a nyugvó ي radikális; mert itt تَرْمِيْنَ e. h. áll تَرْمِيْنَ (v. ö. 14. §. 2.). — A II. aor. kettős számában az infirmák nyujtott fathával bírván, habár fatha után következnek is, megtartják mássallhangzói értéküket; v. ö. az e szakaszban előzetesen adott a) jegyzetet.

3. A II. aor. többi módjaira a következő észrevételeket teszszük. A kötőmódban, a harmadik radikális و vagy ي azon személyekben, melyek nem kapnak afformativumot, fathát vévén fel, megtartja consonans erejét; azon személyekben pedig, melyek afformativumot kapnak a jelentő módtól csak abban különbözik, hogy a ن és و nunnatio elmarad.

4. A feltételező módban pedig, azon személyekben, melyek nem kapnak afformativumot, a harmadik rad. و vagy ي-nak — a rendes ige mintájára dszém lévén — a 14. §. 2. szerint a megelőző dhammában, illetve keszrában nyugodni kellene; hogy azonban a feltételező mód a jelentő módtól megkülönböztessék, az infirma egyszerűen elvettetik. A többi személyekben, melyek afformativumot kapnak, egyenlő a kötőmóddal, vagyis a jelentő módtól csak abban különbözik, hogy a ن vagy و nunnatio — kivéve több. nőn. 3. és 2. sz. lásd alább jegyzet b) — elmarad.

Jegyzet a). A لَو igéknél a kötő- és feltételező mód több. 3. és 2. szem. himnemben, már nem egyenlő ugyanezen személyekkel a nőnemben, mint volt a jelentőmódban (v. ö. a 2. szám alatti jegyzetet) mert a himnemben a ن mint nunnatio elvettetik, a nőnemben pedig mint jellemző megmarad. Ugyanezen okból a kötő- és feltételező mód egyes nőn. 2. személye nem egyenlő többé a többes nőn. 2. személylyel.

Jegyzet b). A többes nőn. 3. és 2. sz. a jelentő-, kötő- és feltételező módban ugyanaz; mert a ن nem lévén nunnatio, hanem személyrag, a többes nőnemen jellemzője: a kötő- és felt. módban is megmarad s a و és ي a dhammát (l. لَغَزَا igét A), illetve a keszrát (lásd رَمَى igét B) megnyujtják.

5. A hatályos módokban, melyek a kötőmódtól ن és ن illetve csak (a második hatályos módban) ن hozzáragasztása által képeztetnek, az egyes nőn. 2. sz. és a többes 3. és 2. személyben nemcsak (15. §. 4. szerint) a harmadik rad. infirma, hanem (az 5. §. szerint) az affirmativum ي -ja vagy و -ja is — melyek a kötő- és feltételező módban még mint nyújtó betűk szerepeltek, — kivettettek.

6. Az egyszerű parancsoló mód a feltételező-, a hatályos parancsoló módok a hatályos aoristusok mintájára képeztetnek.

Ad C). A keszra után álló harmadik radikalis و igék törzsalakja a cselekvőben.

A رَضِيَ (e. h. رَضُوا)-féle igék hajlítása a következőkben különbözik az előbbiektől.

1. Az I. aor. több. himn. 3. sz. رَضُوا e. h. رَضِيُوا v. ö. 15. §. 4.

2. Többnyire F. A. igék lévén, — vagyis a II. aor.-ban a második rad. többnyire fathát kapván, — az infirma a megelőző fathában nyugodni fog, és pedig a mennyiben három consonans is megelőzi, a 17. §. 7. szerint mint ي , mint elif breve:

يَرَضِي e. h. يَرَضِي . — Az egyes nőn. 2. szem. mely a 15. §. 4. szerint képeztetik, egyenlő a többes nőn. 2. személylyel:

تَرَضَيْنَ ; esakhogy a ي az egyesben nem a radikalis ي , hanem az affirmativum nyújtó ي -ja, mely a 15. §. 4. szab. alkalmazása után a fathával diftongust képez. — A több. himn.

3. és 2. sz. يَرَضُونَ és تَرَضُونَ (v. ö. 15. §. 4.) már a و és ي különbözősége miatt sem egyenlők a nőn. 3. és 2. személylyel

يَرَضِينَ és تَرَضِينَ ; azonkívül a و a himnemben nem radikalis, hanem az affirmativum nyújtó و -ja, mely a 15. §. 4. szab. alkalmazása után a fathával diftongizál, a nőnemben pedig a ي radikalis.

3. A kötőmódban, azon személyekben, melyek nem kapnak affirmativumot, a harmadik rad. elvetvén fatháját, a megelőző fathában mint elif breve nyugszik; miértis ily személyekben a kötőmód a jelentőmódtól nem különbözik.

4. A feltételező módban pedig, azon személyekben, melyek nem kapnak affirmativumot, a harmadik radikalis infirma, ép úgy mint a **عَزَا** és **رَمَى** igéknél, egyszerűen elvettetik. A többi személyekben vagyis, melyek affirmativumot kapnak, a kötő- és feltételező mód egyenlők, vagyis a jelentőmódtól mindkettő csak abban különbözik, hogy a **ن** és **و** nunnatio elmarad.

Jegyzet a). A kötő- és feltételező, valamint a parancsoló módok egyes 2. sz. nőn.-ben a vég **رَضَى**, **كُرِضَى**, **إِرْضَى** tudni kell, hogy az nem nyújtó, hanem dsézmes **ي**, mely a fathával diftongust képez s hogy nem radikalis, hanem az affirmativum nyújtó **ي**-ja volt, mely a 15. §. 4. szab. szerint visszamaradt.

Jegyzet b). A jelentő-, kötő- és feltételező mód több. nőn. 3. illetve 2. személy itt is egyenlők, mert a **ن** nem lévén nunnatio, a két többi módban is meghagyatik.

5. A hatályos módokban, melyek a kötőmódtól — **ن** és **و** vagy csak **ن** hozzáadása által — képeztetnek, a harmadik radikalis, mely a kötő módban majd kivettetett, majd nyugvó volt, mindenütt *megmarad* és (a több. 3. és 2. szem. nőn. kivéve, hol a fathával diftongust képez) *hangzóval jelettetik*; és pedig azon hangzóval, melyet a kötő módban a rendes hajlítás szerint birnia kellett volna, t. i. az egyes nőn. 2. sz.-ben keszrával, a több. himn. 3. és 2. sz.-ben a **ḍamma** miatt **و**-ra változván, jobban mondva az eredeti **و** visszatérvén, **ḍammával**, (a nyújtó **ي** vagy **و** itt is kidobatik a zárt szótagból) — a többiben fathával.

És így azt is tapasztaljuk, hogy van rá eset, midőn a 15. §. 12. ellenére, az infirma habár nem is bir fathával, hanem keszrával (mint **ي** a hatályos módok egy. nőn. 2. szem.) vagy **ḍammával** (mint **و** a több. himn. 3. és 2. szem.) még fatha után is megtartja mássalhangzói értékét, és nem lesz nyugvó. Ugyanez áll a hatályos parancsolókról.

6. A részesülők mind egyenlők **غَازٍ**, **رَامٍ** és **رَاضٍ** v. ö. 17. §. 8. és 18. §. 3.

Jegyzet a). **رَضَى** szerint hajlittatnak azon **لِي** igék is, melyeknek második radikalisuk szintén keszrával bir, de a **ي** nem **و**-ból származott a megelőző keszra miatt, hanem eredetileg is **ي** volt, pl. **حَشِبَى** = félni.

Jegyzet b). Vannak oly **لُو** igék is, melyeknek második radikalisuk **ḍammával** bir, pl. **سُرُو** = nagylelkűnek lenni; ezek a **عَزَا** és **رَمَى**-féle

igék hajlításától csak e kettőben különböznek: 1) hogy az I. aor. egyes és kettős nőnemben a و, — fathával birván damma után, — megmarad: سَرَوْتُ és سَرَوْنَا, nem pedig سَرَتْتُ és سَرَتْنَا v. ö. 15. §. 12; 2) hogy a több. himn. 3. sz. سُرُوا e. h. سُرُّوا, nem pedig سُرُوا v. ö. 15. §. 4.

Ad D). A harmadik radikalis و és ی igék törzsalakja a szenvedőben.

Valamennyi لو és لی ige törzsalakja a szenvedőben ugyanazonegy módon és az infirmák fönebb idézett szabályai szemmel tartásával hajlittatnak. Miért is csak a részesülőre teszszük az olvasót figyelmezzé: مَعْرُوزٌ v. ö. 17. §. 3.; مَرْمِيٌّ v. ö. 18. §. 4.; رَضِيَ szenv. részesülője lehet vagy مَرْمُوزٌ v. ö. 17. §. 3., vagy مَرَضِيٌّ ad analogiam ذُلِّي e. h. ذُلُّوا v. ö. 17. §. 3.

Ad E). A harmadik radikalis و és ی igék leszarmazott alakjai a cselekvőben és szenvedőben.

Ép így valamennyi لو és لی igék leszarmazott alakjai a cselekvőben és szenvedőben mind ugyanazonegy módon s a jelzett szabályok szerint hajlittatnak. Csak még a következő észrevételeket teszszük.

1. A csel. parancsolóban a harmadik radikalis azon személyekben, melyek nem kapnak affirmativumot, elvettetik.

2. A III. f. másik infinitivusát, valamint a IV., VII., VIII., X-ét v. ö. 15. §. 6. és 12. §. b), az V. és VI. formák infinitivusát pedig a 17. §. 6.

3. Ugyanezen 17. §. 6. pont alatti szabálylyal v. ö. valamennyi ff. csel. részesülőjét.

4. Valamennyi leszarmazott ff. szenv. részesülőjét pedig v. ö. a 17. §. 7. alatti szabálylyal.

34. §. Észrevételek a X. Táblához.

وَأَرَّ = megijedni, يَيْسُ = kétségbe esni, وَدَعَّ = korholni, وَطِيَ = lábbal taposni, أَبَّ = visszatérni, آلَّ = visszamenni, سَاءَ = rosszúl bánti, جَاءَ = jönni, شَاءَ = akarni, أَكَى = jönni, menni, نَأَى = eltávolodni, رَأَى = látni, وَفَى = megőrizni, وَجِبَى = kopott patkóval birni (lóról), شَوَى = sütni, حَوَى = erősnek lenni, حَبَى = élni.

Ad A), B), C) és D). A kétszeresen rendhagyó igék első osztálya.

A kétszeresen rendhagyó igéknek két osztályuk van. Az első osztályba azon igék tartoznak, melyeknek *egy hámzájuk és egy szorosb értelemben vett gyenge betűjük* (و v. ى) van. A második osztály pedig azon igéket foglalja magában, melyek *két gyenge betűvel* bírnak.

Két hámzával bíró igék nem léteznek. *Az I. osztálynak* a szerint, mint a و v. ى első, második vagy harmadik radikális, ismét *három válfaja* van:

A) *Az első rad.* و v. ى; a második *vagy* harmadik rad. pedig hámza. És pedig, ha:

a) *a hámza második radikális*, akkor az ige a فو v. فى és عأ mintát (VII. és V. Tábla) követi; ha pedig

b) *a hámza harmadik radikális*, akkor az ige فو v. فى és لأ (VII. és VI. T.).

B) *A második rad.* و v. ى; az első pedig *vagy* a harmadik hámza. És pedig, ha:

a) *a hámza első radikális*, akkor az ige عو v. عى és فأ (VIII. és IV. T.); ha pedig

b) *a hámza harmadik radikális*, az ige عو v. عى és لأ (VIII. és VI. T.).

C) *A harmadik rad.* و v. ى; az első pedig *vagy* a második hámza. És pedig, ha:

a) *a hámza első radikális*, az ige لو v. لى és فأ (IX. és IV. T.); ha pedig

b) *a hámza második radikális*, az ige لو v. لى és عأ (IX. és V. T.).

Jegyzet a). وَأَر ige parancs. = أَر; itt a keszrával bíró hámza nem az elif proszthetikum, mely az első radikális-vávvval együtt kidobott; hanem a (második) radikális, mely a II. aor.-ban, minthogy keszrával jeleteték, a szó közepén (v. ö. 10. §. 3. b) ى-ra változott.

Jegyzet b). أَى ige parancsolójában úgy az első rad. hámza, mint a harmadik rad. ى gyakran elvették: أَمَّتْ vagy عَمَّتْ; ez utóbbi pausában: عَمَّتْ (13. §.). Általában, több kétszeresen rendhagyó igék parancsolójában gyakran csak egy radikális marad fenn; az ily egybetűs parancsolókhöz a pausában rendesen egy dsézmes 8 ragasztatik, pl. وَفَى = megőrizni ige parancs. = فَى, pausában فَى (v. ö. a 13. §.).

D) Ezen ige رَأَى = látni, mely ép úgy, mint نَأَى a harmadik válfajhoz (C. b) tartozik, a II. aor.-ban és a parancsolóban a második rad. hámzát rendszeren elveszti. Minthogy ezen ige az arab művekben nagyon gyakori használatnak örvend, ezélszerűnek láttam annak hajlítását a II. aor.-ban és a parancsoló módban D) alatt külön is táblázni.

Jegyzet a). Ezen ige a esel. I. aor.-ban majdnem mindig megtartja hámzáját. A szenv. I. aor.-ban, sem veti azt el, csak a 10. §. 3. b) szerint a keszrához idomítja: رَأَى e. h. رَأَى. A szenv. II. aor.-ban azonban ép úgy, mint a cselekvőben, a hámza eltűnik: يَرَى e. h. يَرَى.

Jegyzet b). A IV. f.-ban, midőn annyit jelent mint mutatni, mindakét aor.-ban elveszti a hámza-elifet:

IV. forma.

	I. Aor.	II. Aor.	Parancs.
3. szem. him	أَرَى	يُرَى	أَر
3. szem. nőn.	أَرَتْ		
2. szem. him	أَرَيْتَ		

Ad E), F). A kétszeresen rendhagyó igék második osztálya.

A II. osztály, mint már fönnebb láttuk, azon igéket foglalja magában, melyek két gyenge betűvel bírnak. Ezen osztálynak két válfaja van.

E) Az első és harmadik radikális و v. ي; az ige a فو v. في és لو v. لي mintát követi (VII. és IX. T.).

F) A második és harmadik rad. و v. ي; az ige عو v. عي és لو v. لي (VIII. és IX. T.). Ez utóbbi válfajnál a második rad. vagyis az első infirma semmi változásnak sincs alávetve.

Jegyzet. حَبَى igének II. aor. nehogy két ي jöjjön össze s hogy ettől يَحْبَى = János, megkülönböztessék; = يَحْبَى e. h. يَحْبَى (v. ö. 16. §. 3. és 17. §. 7.) Ugyanezen igének két infirmája néha összevonatik a) az I. aor.-ban: حَى e. h. حَبَى; β) a II. aor.-ban: يَحَى e. h. يَحْبَى = يَحْبَى; γ) a II. f. infinitívusában: حَيْة e. h. حَيْة. A X. f.-ban pedig, ha annyit jelent, mint szégyelni magát az egyik ي kivették: يَحَى e. h. يَحْبَى.

35. Észrevételek a XI. Táblához.

أوى = visszahuzódni, وأى = igérni.

Ad A) és B). A háromszorosan rendhagyó igék.

A háromszorosan rendhagyó igéket is *két osztályra* lehetne osztani ép úgy, mint a kétszeresen rendhagyókat. Az első osztályba tartoznának azon igék, melyeknek *egyik radikálisuk hámza, a többi pedig و v. ى*; a második osztály magában foglalná azon igéket, melyeknek *mindhárom betűjük و v. ى*. Mint-hogy azonban csak egy oly ige létezik, mely az utóbbi osztályba sorolható lenne (t. i. *يَبِي*, II. f. = a *já* betűt irni,) s az is jóformán sohasem használatos: azért ezen osztályt mellőzve, a háromszorosan rendhagyó igéknek csak *egy* osztályát állítjuk fel. *Ezen egy osztálynak* azonban ismét *két válfaja* van.

A) *Az első radikális hámza; a második és harmadik pedig و v. ى; az ige = فأ v. عو فأ v. عى és لو v. لى* (IV., VIII. és IX. T.).

B) *A második rad. hámza; az első és harmadik pedig و v. ى; az ige = عأ v. فو عأ v. فى és لو v. لى* (V., VII. és IX. T.).

Jegyzet. Oly igék, melyeknek *harmadik radikálisuk hámza; a többi pedig و v. ى; az arabban nem léteznek.*

Ezen észrevételekben eléggé jeleztük a kétszeresen és háromszorosan rendhagyó igék hajlítását. Valamennyi osztályra és válfajra vonatkozó példák a X. és XI. Táblákon találhatóak.

36. §. A tagadó, dicsérő, gyalázó, esodáló igék.

Vannak az arabban igék, melyekről — különös s hiányos hajlításuk miatt — külön is meg kell emlékeznünk. Ilyenek:

1. *A tagadó ige لَيْسَ = nem volt (ebből لَا = nem és لَيْسَ = létezett); ez csak az I. aor.-ben használatos s majd-nem az عى igék hajlítását követi:*

	Egyes	Kettős	Többes
	Him Közös Nőn.	Him Közös Nőn.	Him Közös Nőn.
3. szem.	لَيْسَتْ لَيْسَ	لَيْسَتَا لَيْسَا	لَيْسُوا لَيْسْنَ
2. —	لَسْتِ لَسْتَ	لَسْتُمَا	لَسْتُمْ لَسْتُنَّ
1. —	لَسْتُ	—	لَسْنَا

2. *A dicsérő és gyalázó igék nem egyebek, mint felkiáltások, interjectiók; igéből származnak, de igemódosulást többé nem tőrnek. Ilyenek نَعِمَ (vagy نَعِمَ, نَعِمَ, نَعِمَ) = jó! jeles! szép! és بَيْسَ = rossz! rút! Ezek néha nőnemben, kettősben s többesben is előfordulnak: نَعِمُوا; نَعِمًا; بَيْسَتْ ذِمَّتْ; بَيْسًا. Előfordulnak még: سَاءَ = rossz! gonosz! és حَبَدًا = kitünő! pompás! összetéve ebből حَبٌّ = szeretni és a ذَا mutató névmásból.*

3. *A csodáló igék épen nem hajlittatnak. A csodálkozást kétféleképp jelzik az arabok; vagy a IV. forma egyes himn. 3. sz. elé مَا kérdőt tesznek, s az alany, a csodált személy, tárgy esetben követi az igét, például: مَا أَفْضَلَ زَيْدًا = mily derék Zaidus, tulajdonkép: ki tette ily derékké Zaidust; vagy pedig ugyanazon ige parancsolója után a csodált személy vagy tárgy elé ب viszonyaszt tesznek: أَفْضَلَ بِزَيْدٍ = mily derék Zaidus, tulajdonkép: dicsérd Zaidust. A III. könyvben, a szókötésben elmondjuk, mikor és hogyan jönnek e csodáló igék használatba.*

37. §. Az ige a személyes névmás ragjaival (a suffixummal).

A személyes névmások, mint a 2. szakaszban látni fogjuk, igéhez vagy névhez ragasztatván suffixaknak neveztetnek. Főnévvel összekötve a birtokost jelzik, igével pedig jelentik a szenvedő vagy néha a tulajdonító esetet. Hogy mily változást szenvednek maguk a suffixak, midőn főnévhez vagy igéhez ragasztatnak, azt a 2. szakaszban adjuk, akkor, midőn a személyes névmásokról szolandunk. Itt csak azon változásokat

kell feltüntetnünk, melyeknek az igék vetvék alá, midőn ily suffixakkal összeköttenek. Ezek a következők.

1. Az I. aor. több. himn. 3. sz.-ben a néma **ل**, mely a nyújtó vagy dsézmes **و** után szokott állani, suffixum előtt kivettetik, pl. **فَصَرُّوا**, suffixummal: **دَصَرُّوهُ** = segíték őt; **رَمَوْا**, suffixummal: **رَمَوْكَ** = megdobtak téged.

2. Az I. aor. több. himn. 2. sz. affirmativuma **تُمْ** és a suffixum közé nyújtott **دamma و** tétetik, pl. **قَتَلْتُمْ** = öltetek, **قَتَلْتُمُوهُ** = megöltétek őt.

3. A II. aor. több. 3. és 2. sz. **وَن** affirmativum a **نِي** és **كَأ** suffixum előtt elveszti nunnatióját (**ن**), pl. **تَأْمُرُونِي** e. h. **تَأْمُرُونِي** = parancsolni fogtok nekem.

4. Ha a **نِي** suff. előtt **ن**, mint valamely igének harmadik radikalisa áll, az első **ن** (az ige harmadik radikalisa), elvetvén hangzóját, a suff. **ن**-jával összevonatik, pl. e. h. **مَكَّنِي** i. **مَكَّنِي** = hatalmat adott nekem.

5. A **لِي** igéknél a fathában nyugvó **ي** — alif breve — suff. előtt megmaradhat vagy nyújtó cliffé változhatik, pl. **رَمَيْتُهُ** vagy **رَمَاةُ** = megdobta őt; viszonyzóknál az ily nyújtó **ي** dsézmet vehet fel suff. előtt, a fathával diftongust képezvén, pl. ebből **إِلَيْ** = hoz-hoz, **إِلَيْكَ** = hozzád, v. ö. 15. §. 11.

6. Gyakran két suffixum is járul az igéhez: ilyenkor az egyik tulajdonító, a másik tárgyesetet jelez s a suffixumok a személyi sorrend szerint következnek egymás után. Ha ily esetben az első suffixum **كُم**, a széphanagat kedvéért ezen és az utóbbi suffixum közé nyújtott **دamma و** tétetik, pl. **يَسْأَلُكُمْوَهُمْ** = kérdezni fog titeket felőlök. Máskor azon suff., mely tárgyesetet jelez, elválasztatván az igétől, **إِيَّا** szócskával köttetetik egybe s az ige után tétetik, pl. **أَعْطَانِي إِيَّاكَ** = odaadott nekem téged.

38. §. A rokon igékről.

Azon igék, melyek *két egyenlő radikálissal* — különösen, ha a harmadik is *ugyanazon szervül* — birnak, rokon igéknek mondatnak.

Ezek ugyanazon egy *alapeszmét* fejezik ki; de legtöbbnyire csekély különbözettel: az alapeszmének valamelyes módosításával.

Vegyünk néhány példát.

بَتَّ, بَتَّرَ, بَتَّكَ rokon igék; mindaháromnak általános alapeszméje: *vágni, metszeni*; بَتَّ mégis különösen annyit jelent, mint elvágni valamely munkát, azt befejezni, بَتَّرَ = levágni valamely állatnak farkát, بَتَّكَ pedig levágni valamely állat fülét. Sőt a két utóbbi annyit is tesz mint = fonalat metszeni, élesíteni.

بَعَّ, بَاعَ, بَعَا igék alapeszméje = áttörni a gáton, a határon, kicsapongni; azonban a két első leginkább csak az izgatótt vér bugyogásáról, pezsgéséről használatos; بَاعَ néha = győzni, hatalmaskodni, e jelentése azonban nem egyéb, mint az alapeszme átvitt értelemben.

حَرَبَ és حَرَّبَ mindkettő = venni, elvenni, elragadni, pusztítani; حَرَّبَ mégis specificce = megrabolni valakit (embert) kincseitől, حَرَبَ pedig = kipusztítani, kizsákmányolni, lerombolni valamely házat vagy bármely más helyet.

Ennyi elég; több példát gyakorlatból kell megismernünk.

Ezek után átmegyünk a második könyv 2. szakaszára, a *Névre*.

Második szakasz. A névről.

I. Fejezet. A fő- és melléknévről.

39. §. Felosztás.

Minthogy a *név* alatt úgy a fő- és melléknevek, mint a számnevek is értetnek; a névmás pedig és a névelő a névvel szoros összefüggésben, viszonyban állanak: az Alaktan második szakaszában mindezeket kell előadnunk. És mivel a fő- és melléknevek több *közös sajátossággal* bírnak, a mennyiben:

a) úgy a főnevek legnagyobb része, mint a melléknevek kivétel nélkül igékből és főnevekből származnak (substantiva et adjectiva deverbalia et denominativa);

b) vannak főnevek (az úgynevezett infinitivusok), melyek melléknevekkül is használatnak, és viszont melléknevek (az úgynevezett participiumok), melyek mint főnevek szerepelnek;

c) a fő- és melléknevek ugyanazon egy számi és eseti ejtegetéssel bírnak: a fő- és mellékneveket együtt az I. fejezetben fogjuk tárgyalni. A II. fejezetben a számnévről, a III. ban a névmásról és névelőről értekezünk.

Minthogy mégis:

a) a leszármazott főneveken kívül eredeti főnevek is vannak az arabban;

b) a fő- és melléknevek képzése igéktől és főnevektől nem egyenlő módon történik;

c) legtöbb főnév melléknév gyanánt és viszont legtöbb melléknév főnév gyanánt nem használatos;

d) a főneveknek, jelentményök és képződésük szerint, különféle fajaik vannak; és végül

e) a fő- és melléknevek természetük szerint több különböző sajátossággal is bírnak: a dolog természete hozza magával, hogy a fő- és mellékneveket teljesen össze ne keverjük, hanem az I. fejezetet akként oszszuk be, hogy:

I. A főnévről magáról,

II. A melléknévről magáról,

III. A fő- és melléknévről, a mennyiben *egyenlő ejtegetésük és egyéb közös tulajdonságaik* vannak, *együttesen* értekezünk.

I. A főnévről magáról.

40. §. A főnevek felosztásáról és alakjáról általában.

1. A főnevek eredetiek vagy leszármazottak.

Eredetiek leggyakrabban azok, melyek állatokat, növényeket, ásványokat, számokat, emberi vagy állati testrészeket, szóval legegyszerűbb fogalmakat, tárgyakat jelentenek, pl. قَرَسٌ = ló, جِفْنٌ = szőlőtő, ذَهَبٌ = arany, ثَلَاثٌ = három, يَدٌ = kéz, أَبٌ = atya, أُمٌّ = anya, يَوْمٌ = nap, رَجُلٌ = ember, أَسَدٌ = oroszlán stb. Ezek és ilyenek semmi más szótól nem származtak; hanem már az ősi nyelvben a legegyszerűbb fogalmak, a legközelebb fekvő és leggyakoribb dolgok jelzésére önmagukban léteztek.

Jegyzet a). Az eredeti főnevek nemcsak két- vagy három-, hanem — még a serviliseket is leszámítva — négy-, sőt ötbetűsek is lehetnek, pl. جَلْمَدٌ = nagy kő; سَفْرَجَلٌ = granátalma, عُنْدَلِيْبٌ = csalogány.

Jegyzet b). A klasszikus arabban minden főnév (ugyszintén melléknév is) önhangzóval vagy nunnatióval végződik.

Leszármazott főnevek, melyek igéktől vagy főnevektől nyelik képzésöket, pl. مِفْتَاحٌ = kulcs, ettől فَتَحَ = nyitni; مَأْسَدَةٌ = oroszlánverem, ettől أَسَدٌ = oroszlán.

Jegyzet a). Az arab scholastica idejében névmásoktól és részecskéktől is képződtek főnevek, pl. أَنَانِيَّةٌ = önzés (egoismus), ettől أَنَا = én; كَيْفِيٌّ = minőségi (qualitativ) és كَيْفِيَّةٌ = minőség (qualität), ettől: كَيْفٌ = hogyan.

Jegyzet b). A névképzés igéből vagy főnévből a magánhangzók fölcserélése, megnyújtása vagy servilis betűk közbeszúrása által történik. E servilisek e mnemotechnikus szóban foglalvák: يَنْسَمُوا (a ت alatt a ّ is értetik) v. ö. 3. C.

Jegyzet c). Van néhány arab ige, mely ellenkezőleg főnévből képezetett, pl. مَاءٌ = vízzel telve lenni (kútról), ettől مَاءٌ = víz.

2. Az *igéből* képzett főnevek a következők: Az *igenevek* (nomen verbi, infinitivus), az *egyszeri cselekvés* főnevei, a *mód és nem* főnevei, a *hely és idő* főnevei, az *eszköz* főnevei, a *mesetárségek* főnevei. A *főnévből* képzett főnevek: az *eggediség* főnevei, a *soltóság helynevei*, az *edény* főnevei.

41. §. A) Az igéből képzett főnevek.

a) Az igenév (nomen verbi, infinitivus).

Az *igenevek elvont főnevek*, melyek az *ige által jelzett cselekvést, szenvedést vagy állapotot jelentik, minden tekintet nélkül az alanyra, a tárgyra, az időre*, pl. قَتَلَ = gyilkolás. Mint már az Alaktan I. szakaszában a *igénél* láttuk, minden *igének* egy a törzs-, mint a *leszármazott alakokban* egy vagy több *igeneve* van. A *törzsalakban* közönségesen 36 infinitivust szokás megkülönböztetni. Egy *igének* sincs azonban tényleg ennyi — többnyire csak *egynéhány* — infinitivusa.

A hárombetűs *ige törzsalakjának* infinitivusai.

1. فَعَلَ 2. فُعِلَ 3. فَعِلَ 4. فَعُلَ 5. فَعَلَّ 6. فَعَّلَ 7. فَعَالٌ
8. فُعَالٌ 9. فَعَالٌ 10. فَعَلَّةٌ 11. فُعَلَّةٌ 12. فَعَلَّةٌ 13. فَعَلَّةٌ
14. فَعَلَّةٌ 15. فَعَالَةٌ 16. فُعَالَةٌ 17. فَعَالَةٌ 18. فَعَالَى 19. فُعِلَى
20. فَعَلَى 21. فَعَلَى 22. فَعَلَانٌ 23. فُعَلَانٌ 24. فَعَلَانٌ 25. فَعَلَانٌ
26. فَعُولٌ 27. فُعِيدٌ 28. فَعِلٌ 29. فَعَلَةٌ 30. فُعُولٌ 31. فَعُولَةٌ
32. فَعُولَةٌ 33. مَفْعَلٌ 34. مَفْعَلَةٌ 35. مَفْعِلٌ 36. مَفْعِلَةٌ.

2. Ezek között leginkább használatosak: az 1., 6., 15., 30. és 32.

Az első (فَعَلَ) leginkább a فَعَلَ és فَعِلَ-féle átható igék infinitivusa, pl. قَتَلَ = ölni, ettől: قَتَلَ = ölni; فَهَمٌ = belátás, ettől: فَهَمٌ = belátni.

A hatodik (فَعَلَ) a فَعِلُ benható igéké, pl. فَرِحَ = öröm, ettől فَرِحَ = örülni; مَرَضَ = betegség, ettől مَرِضَ = betegnek lenni.

A tizenhatodik és harminczkettedik (فُعَالَةٌ és فُعُولَةٌ) a فَعَلَ-féle benható igéké, pl. سُرُوَةٌ = nemes érzés, ettől سُرُوٌ = nemes érzésű volt; سُهُولَةٌ = síkság, ettől سَهْلٌ = simának lenni.

A harminczadik (فُعُولٌ) a فَعَلَ-féle benható igéké, pl. قُعُودٌ és جُلُوسٌ = ülés, ettől قَعَدَ és جَلَسَ = ülni.

Jegyzet. A mozgást, vonakodást jelentő igék inf. rendszeren فِعَالٌ, pl. فَرَارٌ, ettől فَرَّ = futni; إِبَاءٌ, ettől أَبَى = vonakodni; a betegséget jelentőké فِعَالٌ, pl. سُعَالٌ, ettől سَعَلَ = köhögni; a heves és hosszan tartó mozgást jelentőké فِعَالٌ, pl. طَبِيرَانٌ, ettől طَارَ = repülni; a helyváltoztatást jelentőké فُعِيلٌ, pl. رَجِيلٌ, ettől رَحَلَ = utazni; a hangot, zajt jelentőké: فُعَالٌ és فُعِيلٌ, pl. نُعَابٌ és نُعَيْبٌ, ettől نُعِبَ = zörögni; végre a hivatalt, művészetet, mesterséget jelentőké: فُعَالَةٌ, pl. كِتَابَةٌ, ettől كُتِبَ = írni.

3. Azon igéknek, melyeknek második radikalikus az I. aor.-ban két vagy mindhárom önhangzóval jelezhető, s melyeknek jelentésök ezen önhangzó szerint módosul, infinitivusai rendszeren az I. aor. 2. önhangzójának s az ige jelentésének megfelelők szoktak lenni, pl. ezen igének رَفَعَ = emelni, inf. رَفْعٌ; ennek رَفِعَ = magasnak, dicsőnek lenni: رَفَعَةٌ; végül ennek رَفَعَ = magas hanggal birni, inf. = رَفَاعَةٌ.

4. Az infinitivusoknak nincs külön szenvedő idomuk, pl. قَتِلٌ = ölés és öletés, قَتْلُهُ jelentheti azon gyilkosságot, melyet ő követett el vagy, mely rajta követtetett el.

5. A leszármazott alakok infinitivusait az igék Táblái tüntetik fel; csak annyit kell még megjegyeznünk, hogy a II. III. V. és VI. ff.-nak a jelzettekén kívül még más, ritkábban előforduló mintáik is vannak, így II. f. تَفْعِيلٌ, تَفْعِلَةٌ, تَفْعَالٌ stb. III. f. مُفَاعَلَةٌ, مُفَاعَلٌ; V. f. تَفْعَلٌ, تَفْعَالٌ; VI. f. تَفَاعَلٌ, تَفَاعَلٌ,

فَعَاعِلٌ. A többi formáknak csak egy, a Táblákon mindig fel-
tüntetett infinitivus-mintájok van.

Jegyzet. A II. f. **فَعَالٌ** infinitivusa eredeti, de ritkábban használt,
mint **فَعْعِلٌ**. A **أ** igéknél közönségesen **تَفَعَّلَهُ** divik; a **لو** és **لي** igék-
nél csak is ez.

6. A *négybetűs* igék infinitivusai is a megfelelő Táblán
láthatók.

Jegyzet. A hárombetűs ige leszármazott alakjainak és a négybetűs ige
törzs- és leszármazott alakjainak infinitivusaiul, azok szenv. részeseit is
használatosak.

7. A *rendhagyó* igék törzs- és leszármazott alakjainak
infinitivusai az összevonás, a hámza és az infirmák ismert sza-
bályai szerint képeztetnek s, mint a rendhagyó igék Tábláin
III.—XI. látható, részben fel is mutatják. Csak még egyik-
másik, a Táblákon ki nem tett infinitivusnak az adott sza-
bályok szerinti képzésére kell a tanulót néhány jegyzetben
rávezetnünk.

Jegyzet a). Az **عو** és **عى** igéknél a **فَعَلٌ** infinitivusban az infirma meg-
marad, nem lesz nyújtóvá, pl. **سَيَّرَ، قَوْلٌ**.

Jegyzet b). A **فَعَالٌ** inf.-ban a fathával bíró *mediae* **و** a megelőző
keszra miatt **ى**-vá lesz, pl. **قِيَامٌ** e. h. **قَوَامٌ**, ettől **قَامَ** = **قَوْمٌ** = ülni, v.
ö. 17. §. 1.

Jegyzet c). A **فَعَلٌ**, **فَعْلٌ** és **فُعْلٌ** infinitivusokban, ha a harmadik rad.
و vagy **ى**, a 17. §. 7. és 18. §. 2. szab. alkalmazandó.

Jegyzet d). A **فَعْلَةٌ** inf.-ban a harm. rad. **و** elvetvén fatháját, nyújtó
eliffé változik, pl. **صَلَاةٌ** e. h. **صَلْوَةٌ**, **حَيَاةٌ** e. h. **حَيْوَةٌ** v. ö. 15. §. 1; a
nyújtó alifet azonban egy dsézm nélküli is pótolhatja, v. ö. 16. §. végét.

Jegyzet e). A **فُعُولٌ** és **فُعُولٌ** infinitivusok képzését a **لو** és **لي** igék-
nél v. ö. 17. §. 3. és 18. §. 4. Ugyanezek igék **فَعْعِلٌ** infinitivusának
képzését v. ö. 15. §. 9.

Jegyzet f). A **لو** és **لي** igéknél a **فُعَالٌ**, **فَعَالٌ** és **فُعَالٌ** infinitivusok-
ban a harmadik rad. **و** vagy **ى** hámzává lesz, pl. **سَرَاةٌ** e. h. **سَرَاوٌ** v.
ö. 15. §. 6.

E jegyzeteket csak gyakorlás végett adtuk; az adott
szabályoknak minden egyes, előfordulható összserű esetben való
alkalmazása, ha terünk engedné is, a mint fölösleges, úgy czélta-
lan volna.

b) Az egyszeri cselekvés főnevei (nomina vicis).

Annak kifejezésére, hogy valamely cselekvés *csak egyszer* történt, az arabban külön ige-főnevek képzettvén, az „egyszer“ szócskát nem szükség mellékelnünk. Ugyanis az egyszeri cselekvés főnevei akként képzettetnek, hogy a hárombetűs ige törzs- és leszármazott alakjainak a Táblákon feltüntetett (az I. formának ⁵فَعَلَ, a II. f.-nak ⁵تَفَعَّلَ) infinitivusához ⁵فَعْلٌ — végzet csatoltatik. A négybetűs igenél ezen ⁵فَعْلٌ — végzet alapjául csak a törzsalak infinitivusa: ⁵فَعَلَّالٌ szokott vétetni, pl. ⁵نَصْرَةٌ = egyszeri segítség, ⁵إِحْرَانَةٌ (a IV. f. infinitivusából) = egyszeri megsomoritás, ⁵دِحْرَاجَةٌ = egyszeri hengerítés.

Jegyzet a). A gyenge tős igékből az egyszeri cselekvés főnevei egészen szabályszerűen képződnek, pl. ⁵وَعْدَةٌ, ⁵رَمِيَةٌ, ⁵عَدْوَةٌ, ⁵قَوْمَةٌ stb.

Jegyzet b). Ha valamely infinitivus már maga ⁵فَعْلٌ — végzettel bír, pl. a gyengetős igéknél igen gyakran, az egyszeri cselekvés ⁵فَعْلٌ — jellege nem ragasztathatván hozzája, ennek pótlásául az inf. után ⁵وَإِحْدَةٌ = egy (nőn.) tétetik, pl. ⁵إِقَامَةٌ وَإِحْدَةٌ = egyszeri állítás, elintézés.

Jegyzet c). Az egyszeri cselekvés főneveit nem kell összetéveszteni az alább (42. §. a) következő *egyesiség főneveivel*, melyek főnevektől képzettetnek s melyektől abban is különböznek, hogy a kettős és többes számot is felvehetjük, pl. ⁵نُصْرَتَانِ = kétszeri segítség, ⁵نُصْرَاتٌ = többszöri segítség.

c) A mód és nem főnevei (n. modi et speciei).

A mód és nem főnevei az ige által jelzett cselekvés vagy szenvedés módját, az állapot sajátját jelzik, meghatározzák s mintegy bizonyos szempontra megszorítják. Mintájuk ⁵فَعْلَةٌ, pl. ettől ⁵كَتَبَ = írni, ⁵كَيْتَمَةٌ = az írás minősége. ⁵هُوَ حَسَنُ الْكَيْتَمَةِ = ő szép az írás módjára, minőségére nézve = ő kitűnik az írásban, szépen ír.

Jegyzet. A leszármazott igealakok s a négybetűs ige „mód és nem főnevei“, melyek csak gyéren fordulnak elő, nem különböznek az egyszeri cselekvés főneveitől, vagy pedig a *törzsalak* nomina speciei által helyettesítettnek.

d) A hely és idő főnevei (nomina loci et temporis).

1. Az igecelekvés helyét vagy idejét jelző főnevek az *I. formában* a csel. II. aoristusból képeztetnek; úgy hogy a praeformativum helyett مَ képző tétetik, a második radikális önhangzója pedig, ha *keszra* vagy *fatha* volt, *megmarad*, ha pedig *damma* volt, ez *fathává* lesz, pl. مَجْلِسٌ = ülés helye, tanács-terem; vagy a tanácskozás ideje, ettől: يَجْلِسُ (II. aor.) مَكْتَبٌ = iskola, melyben az írás művészete tanittatik, ettől: يَكْتُبُ (II. aor. كَتَبَ igétől).

Jegyzet a). Vannak ezen osztályú főnevek közt (összesen 12) melyeknek második gyökbetűje *keszrát* kap — *fatha* helyett — habár az a II. aor.-ban *dammával* bír. Ezek a következők: مُجْزِرٌ = azon hely a hol tevétet szoktak leölni; مَسْقَطٌ = hely, hová valaki vagy valami leesett; مَنِيَّتٌ = hely, ahol a fű terem; مَرْفِقٌ = támaszkodásra alkalmas hely; مَغْرَبٌ = napnyugat, مَشْرِقٌ = napkelet; مَسْجِدٌ = imahely, mecset (Moschee); مَسْكِنٌ = lakóhely; مَعْرَقٌ = azon hely a fön, hol a haj elválasztatik; مَطْلِعٌ = felmenő hely, kelet; مُمْكِرٌ = fuvó hely, orrluk; مَنَسِكٌ = áldozati hely. Több arab nyelvész véleménye szerint azonban az öt utolsó, sőt mások szerint valamennyi, *keszrával* is, *fathával* is kiejthető.

Jegyzet b). A *فو* és *في* igéktől származott ezen osztálybeli főneveknél az infirma mindig *megmarad*, a második radikális pedig, bármily hangzója volt is a II. aor.-ban, *keszrát* kap, pl. مَوْضِعٌ = hely ahová valami tétetett (ettől وَضَعَ = elhelyezni, II. aor. يَضَعُ). Az *عو* és *عى* igéktől származott illetén főneveknél azonban a 15. §. 2. szabály érvénybe lép, pl. مَقَامٌ e. h. مَقْوَمٌ = állóhely; مَصِيرٌ = hely, hova a víz elfolyik e. h. مَصِيرٌ. A *لو* és *لى* igéktől származottaknál pedig a második radikális mindig *fathát* vesz fel s a 17. §. 7. szab. itt alkalmazásba jő, pl. مَنَجِيٌّ = menedékhely e. h. مَنَجَوٌّْ; مَرْعَى = legelő e. h. مَرْعَى.

Jegyzet c). E főnevekhez gyakran ة - végzet is járul, pl. مَقْبَرَةٌ = temetkezési hely.

Jegyzet d). Némely, *فو* vagy *في* igéktől származó hely- és időfőnévnek mintájára: مَفْعَالٌ, pl. مَيْلَالٌ = születési idő, ettől وَكْدٌ = szülni.

2. A *leszármazott* igealakokból s a *négybetűs* igéből képzett nomina loci et temporis a megfelelő szenvedő részesülöktől nem különböznek, pl. مُصَلَّى (II. f.) = imahely; مُلْتَقَى (VIII. f.) = hely, hol ketten vagy többen találkoznak.

e) Az eszköz főnevei (nomina instrumenti).

Ezek az eszközt jelentik, melylyel az ige által jelzett cselekvés végrehajtatik. Mintáik: مَفْعَلٌ — مَفْعَلَةٌ — مِفْعَالٌ, pl. مِقْوَدٌ = hám, ettől: قَادٌ = vezetni; — مِرْقَاةٌ e. h. مِرْقِيَةٌ = hágsó, létra, ettől: رَقِيٌّ = magasba hágni; — مِفْتَاحٌ = kulcs, ettől: فَتَحَ = kinyitni.

f) A mesterségek főnevei.

Mintájuk: فَعَالٌ, pl. خَبَازٌ = pék, ettől: خَبَزَ = kenyeret sütni; خَيَّاطٌ = szabó, ettől: خَاطَ = varrni.

42. §. B) A főnévből képzett főnevek (nomina denominativa).

a) Az egyediség főnevei (nomina individui).

Az egyediség főnevei jelzik, hogy a nemnek vagy fajnak, a gyűnévnek (n. collectivumnak) csak valamely egyede, az egésznek csak valamely része értendő. Ugy képeztetnek, hogy a nemet, fajt, gyűnevet, egészet jelentő főnévhez $\frac{5}{3}$ — végzet járul, pl. حَمَامٌ = galamb (collectiv értelemben), حَمَامَةٌ = egy galamb; تِينٌ = szalma, تَيْنَةٌ = szalmaszál; ذَهَبٌ = arany (mint anyagnév), ذَهَبَةٌ = egy darab arany (mint pénz) vagy az aranynak egy részecskéje.

Jegyzet. Ismételten kell a tanulót figyelmessé tennünk az egyszeri cselekvés és az egyediség főnevei közötti különbségre. Amazok igeiktől, emezek főnevektől származnak; azok a cselekvés egyszeriségét, ezek a tárgy egyediségét jelentik. Hogy mely collectivákból nem képeztethetők, v. ö. 48. §. C) β) 2. jegyz. 126. l.

b) A sokaság vagy bőség helynevei (nomina multitudinis vel abundantiae).

A sokaság vagy bőség főnevei jelentik a helyet, hol a főnév által, — melyből ez osztályú főnevek képeztetnek, —

jelzett tárgy bőségben található. Mintájuk ^سمَفْعَلَةٌ, pl. ^سمَأْسَدَةٌ = oroszlánverem, ettől: ^سأَسَدٌ = oroszlán; ^سمَبْطَاحَةٌ = dinnyéskert, ettől: ^سبَطِيحٌ = dinnye; ^سمَقْتَنَاءٌ = uborkakert, ettől ^سقَتَانٌ = uborka.

c) Az edény főnevei (nomina vasis).

E főnevek jelzik az edényt, a tartót, melyben valami elhelyeztetni szokott. Mintájuk ugyanaz, ami az eszköz főneveie: ^سمِفْعَلٌ, ^سمَفْعَلَةٌ, pl. ^سمِثْبَرٌ = tütartó, ettől: ^سأُثْرَةٌ = tű; ^سحَلَبٌ = tejszöbör, ettől: ^سحَلِيبٌ = tej.

43. §. A főnevek nemeiről (ص' aus).

Az arab főnevek háromféle nemű főnevek lehetnek: him, nő és közös (generis communis) neműek.

A) Hogy megtanuljuk mely főnevek *hímneműek*, elégséges tudnunk a szabályokat, melyek szerint a főnév nő- vagy közös-nemű.

B) *A nőnemet*: a) jelentőségéről, b) alakjáról, c) csak a szokás nyomán ismerhetjük fel.

a) *Jelentőségre nézve* nőneműek:

α) a nők és női állapotok appellatív és tulajdon nevei, pl. ^سأُمٌّ = anya, ^سعَرُوسٌ = menyasszony, ^سمَرْيَمٌ = Mária. Továbbá keleti felfogás szerint mintegy átvitt értelemben véve:

β) a városok és országok gyű- és tulajdonnevei, pl. ^سأَرْضٌ = föld, ^سمَدِينَةٌ = város, ^سمِصْرٌ = Égyiptom;

γ) a szelek és tűznemek nevei, pl. ^سرِيحٌ = szél, ^سقَبُولٌ = keleti szél, ^سنَارٌ = tűz, ^سسَعِيرٌ = égő üszök.

δ) a test (különösen kettős) részeinek nevei, pl. ^سيَدٌ = kéz, ^سرِجْلٌ = láb, ^سعَيْنٌ = szem, ^سسِتٌ = fog, ^سكَتِفٌ = váll.

Jegyzet. Kivételképen ^سرَأْسٌ = fej, ^سوَجْهٌ = arc, ^سصَدْرٌ = mell, ^سأَنْفٌ = orr, ^سظَهْرٌ = hát, valamint a vér, az izmok, idegek és csontok nevei hímneműek.

ε) az állatok némely collectiv nevei, melyekből az egyediség főnevei nem képezhetők v. ö. 126. l. jegyz., pl. ⁵اَيْل = tevék, ⁵غَنَم = juhnyáj.

b) *Végzet* szerint nőneműek:

α) a ⁵ك végzetűek, pl. ⁵جَنَّة = kert;

β) az ⁵ي (servilis elif breve) végzetűek, pl. ⁵ذِكْرِي = emlékezet;

γ) a servilis ⁵آ (ân) végzetűek, pl. ⁵صَكَرَاء = sivatag.

Jegyzet. A férfiakat vagy férfi állapotot jelentő szavak, habár ⁵ك-ra végződnek is, mely végzetet többnyire csak hatályosság kedvéért vették fel, him- v. közösneműek, pl. ⁵خَلِيفَةٌ = Halif, ⁵عَلَامَةٌ = igen tanult (44. §. 2. jegyz. b).

c) Sok főnév csak a *szokás* folytán nőnemű, pl. ⁵حَرْب = háború, ⁵دَار = ház, ⁵خَمْر = bor, ⁵رَحَى = malom, ⁵عَصَا = bot, ⁵نَعْل = czipő, ⁵فَقْس = lélek, ⁵اِسْت = alap, ⁵اَفْعَى = vipera, ⁵فِرْدَوْس = Paradicsomkert stb.

C) *Közös neműek:*

a) Az állatok, növények legtöbb gyűnevei, melyekből az egyediség főnevei is képezhetők v. ö. 126 l. jegyz., pl. ⁵حَمَام = galamb, ⁵جَرَاد = sáska, ⁵حَاحِل = méhe, ⁵نَخْل = pálma;

b) a betűk s szavak alakotani elnevezései (néha csak nőnemben vétetnek), pl. ⁵اَلِف = „alef“; ⁵رَجُل = „e szó ember“;

c) több főnév a szokás folytán, pl. ⁵اَرْنَب = nyúl, ⁵اِصْبَع = ujj, ⁵بَطْن = gyomor, ⁵رُوح = szellem, ⁵سِكِّين = kés, ⁵سُلْطَان = császár, császárné, ⁵سَلْم = béke, ⁵سَمَاء = ég, ⁵سُوق = piac, ⁵صَرَب = fehér méz, ⁵عَسَل = méz, ⁵عُنُق = nyak, ⁵لِسَان = nyelv, ⁵لَيْل = éj; ⁵مِلْح = só stb.

II. A melléknévről magáról.

44. §. A) Az igéből származott melléknevek vagy igemelléknevek (adjectiva deverbalia).

1. Az igemelléknevek, melyek rendszerint melléknevek, de főnevekkül is használatnak, némikép megfelelnek a mi cselekvő és szenvedő részesülőknek (nomen agentis et patientis, participium activum et passivum); s az igetáblákon a nyelvtani analogia és rövidség kedvéért így is neveztük őket el. Különböznek mégis a mi részesülőkinktől; mert a cselekvés idejére semmi vonatkozással nincsenek: (míg a latinban, pl. van jelen, mult, jövő részesülő) s azért gyakran valóságos főnevekké lesznek.

Mint az igetáblákon láttuk, az I. f. esel. részesülőjének mintája فَاعِلٌ , a szenvedőé pedig: مَفْعُولٌ , pl. كَاتِبٌ = író, írók, مَكْتُوبٌ = megírott, irat.

2. A törzsalak cselekvőjétől az említett mintán kívül még a következő mintájú igemelléknevek szoktak képeztetni: فَعْلٌ , فَعَلٌ , فَعِلٌ , فَعِيلٌ , فَعَلٌ , فَعُلٌ , فَعُلٌ , فَعُولٌ , فَعَالٌ , فُعَالٌ . Mint látható, legtöbbje damma-nunnatióval, kettő közölök csak egyszerű dammával végződik. Ezen igemelléknevek többnyire *benható* igékből származván, valamely személynek vagy tárgynak benrejlő, maradó sajátságát — olykor hatályozott mellékértelemmel — jelentik. Lássunk példákat: صَعْبٌ = nehéz, ettől: صَعِبٌ ; حَسَنٌ = szép (حَسَن); حَزِنٌ és حَزْنٌ = szomorú (حَزَن); رَحِيمٌ = irgalmas (رَحِم); جَدٌ = vastag (جَدَل); دِقٌّ = finom (دَق); عَمْرٌ = tapasztalatlan (عَمَرَ); عُدْرٌ = hűtelen (عَدَرَ = elárulni); كُذُوبٌ = hazug (كَذَب); شَجَاعٌ és شَجَاعٌ = vitéz (شَجَعَ); أَحْدَبٌ = púpos (حَدَب); سَكْرَانٌ = ittas (سَكِرَ); نَدَمَانٌ = bűnbánatos (نَدِمَ); عُرْيَانٌ = meztelen (عَرَى).

Jegyzet a). Nem minden törzsből képződnek mindezen mintájú igemelléknevek. A **فَعَلٌ** (I. aor.) — **يَفْعَلُ** (II. aor.) féle igéktől leginkább **فَعَلٌ**, **فُعِيلٌ**, **فُعَلَانٌ** és **أَفْعَلٌ** (a szinek és testi hibák igemellékneve); — a **فَعَلٌ** — **يَفْعَلُ** igéktől leginkább csak az utóbbi, az **أَفْعَلٌ**; — a **فَعَلٌ** — **يَفْعَلُ** igéktől az **أَفْعَلٌ** mintát kivéve, valamennyi mintájú melléknevek származhatnak; noha ily hajlításu igéktől sem képeztetik tónyleg valamennyi.

Jegyzet b). Az átható igéktől képzett **فُعِيلٌ** melléknév legtöbbször *szenvedő* értelmű, pl. **قَتَبِيلٌ** = meggyilkolt = **مَكْتُولٌ**; ép így néha **فُعُولٌ**, pl. **رُكُوبٌ** — nyergelt (nyerges) — **مَرْكُوبٌ**. Néha mégis *cselekvő* értelműek, noha átható igéktől származnak; pl. **نُصِيرٌ** és **نُصُورٌ** = nagyon segítő. Ilyenkor *intensiv* vagy *frequentativ* mellékrtelemmel bírnak, vagyis az alany sajátságát magasabb fokban tüntetik fel, vagy a cselekvés többszörös ismétlését jelzik; s az utóbbi így is írható: **فَعُولٌ**, **فُعُولٌ**, pl. **قُدُوسٌ** és **قُدُوسِيٌّ** = szent-szent, s ekkor (th. midőn *csel. és intensiv*) közösnemű; valamint közösnemű a **فُعِيلٌ** midőn *szenvedő* értelményű. Ugyancsak *intensiv* jelentéssel bír **فَعَالٌ**, mely a **فَاعِلٌ** s más mintájú igemelléknevektől is képezhető, pl. **آكَلٌ** = evő, **آكَالٌ** = faló, sokat evő; **كَاذِبٌ** = hazudó (a ki egyes esetben hazudik), **كَذَابٌ** = hazug (ki sokat szokott hazudni), **عَالِمٌ** = tudó (aki valamit tud, valamihez ért), **عَلَامٌ** = tudós, sokban jártas. V. ö. az ily igefőneveket (41. §. f). *Intensiv* jelentésűek továbbá a következő igemelléknévi minták: **فُعِيلٌ** — **مِفْعِيلٌ** — **مِفْعَالٌ** — **فَعَالٌ** — **فَعَلٌ** — pl. **قَدِيسِيٌّ** = nagyon szent — **مِسْكِينٌ** = igen szegény (férfi v. asszony, közös n.) — **مَكْتَارٌ** = sokbeszédű (férfi v. asszony, közös n.) — **صَفَاحٌ** = nagyon széles — **شَعَبٌ** = házsártóskodó. Némely igemelléknév a **ع** végzet hozzájárulása által lesz *intensív*vé: **فَعَالَةٌ** (ez kétszeresen *intensív*) — **فَعَلَةٌ** — **فَاعِلَةٌ** — **فُعُولَةٌ**, pl. **عَلَامَةٌ** = rendkívül tudós — **ضَحِكَةٌ** = nevetésre nagyon hajlandó — **رَاوِيَةٌ** = hirhordó, pletyka, — **شُكُورَةٌ** = nagyon hálás. Mindez utóbbiak közös neműek.

3. A *rendhagyó* ige törzsalakjától származó **فَاعِلٌ** (cselekvő) és **مَفْعُولٌ** (szenvedő) igemelléknevek az *igetáblákon* (III.—XI.) láthatók; képzésöket pedig lásd az egyes Tábláknak megfelelő *észrevételek* közt. A *rendhagyó* ige törzsalakjának *többi* igemelléknevei is az összevonás, a hámza s az infirmák szabályai szerint képeztetnek. Különösen a következőkre teszszük a tanuló — néhány jegyzetben — figyelmessé.

Jegyzet a). Az **ع** igétől képzendő **فُعُولٌ** igemelléknévnél a hámza-elif a damma miatt hámza-vávvá (**و**) lesz, a nyújtó **و** pedig tetszés szerint megmaradhat vagy kivethető, pl. e. h. **رَاوِفٌ** l. **رَوُوفٌ** vagy **رَوِفٌ** v. ö. 10. §. 3. b) és 15. §. 7. Továbbá a **فُعِيلٌ** mintánál a második rad.

hámza-elif a keszra miatt hámzá-já lesz, pl. e. h. لَيْبِمٌ I. لَيْبِمٌ v. ö. 10. §. 3. b).

Jegyzet b). A فَعُولٌ mintánál a második rad. و (a 17. §. 4. szerint) hámzát kap, pl. فَوُولٌ.

Jegyzet c). Az عو és عى igéktől képzett فَعِيلٌ igemelléknévben a két infirma összevonatik: قَبِلٌ, pl. e. h. مَيِّتٌ = halott I. مَيِّتٌ (v. ö. 15. §. 7. és 8.). Sokszor e melléknév قَبِلٌ-ba lágyul, péld. مَيِّتٌ = halott; حَيْرٌ = jó stb.

Jegyzet d). A لو igék فَعُولٌ mintájában a két و összevonatik, pl. عَدُوٌّ I. عَدُوٌّ v. ö. 17. §. 3.; a لي igék e mintájában azonban a damma keszrává lesz, a nyugvó و pedig ي-ra változván, a vég já-val vonatik össze, pl. بُغْوِيٌّ I. بُغْيِيٌّ = gonosz, v. ö. 18. §. 4. A فَعِيلٌ igemelléknévben pedig a 15. §. 9. szab. a mérvadó, t. i. csak a vég váv változik az összevonás létesítése végett ي-ra, pl. e. h. صَبِيٌّ I. صَبِيٌّ = ifju; e. h. سُرِّيٌّ I. سُرِّيٌّ = nemes.

4. Ugy a rendes, mint a rendhagyó ige *leszármazott alakjainak* s a *négybetűs igének cselekvő és szenvedő igemelléknevei a táblákon láthatók*; azok képzését pedig lásd a tábláknak megfelelő *észrevételek* közt.

5. A *közép és felsőfok* jelzésére a csel. törzsalaktól származott három gyökbetűs (legfeljebb még *egy* servilissel bíró) igemellékneveknek فَعْلٌ mintájuk van, pl. حَسَنٌ = szép, أَحْسَنٌ = szebb, الْأَحْسَنُ = legszebb. A felsőfoknak mindig névelővel kell összeköttetni vagy pedig status constructusban (birtokviszonyban I. 50. §.) állani.

6. A több mint három gyökbetűs (vagy a három gyökbetűn kívül több mint *egy* servilissel bíró) igemelléknevek, továbbá a szenvedő idom, a leszámazott igealakok, a négy gyökbetűs ige részesülői, valamint a szin- és testi hibák igemellékneve, mely már maga is أَفْعَلٌ, nem bírnak a közép és felsőfok ily önálló mintájával. Ennek kárpótlásaul vagyis annak kifejezésére, hogy valamely személy vagy tárgy ezen igemelléknevek vagy részesülők által jelzett sajátságban a másikat fölülmulja: az ezen igemellékneveknek megfelelő gyökű s jelentésű főnevek (vagy infinitivusok) szenvedő esete elé ily vagy hasonló comparativusok tételnek: أَشَدُّ = erősebb, أَحْسَنُ = szebb, أَقْبَحُ = rútabb, خَيْرٌ = jobb, شَرٌّ = rosszabb, pl.

أَشَدُّ حُمْرَةً = pirosabb, tulajdonkép = erősebb a pirosságra nézve (أَحْمَرٌ = piros, szint jelentő igemelléknév lévén a főnebbi szabály szerint nincs önnálló comparativusa); أَحْسَنُ تَعْلِيمًا وَتَعَدِيًّا — jobb tanító és nevelő, tulajdonképen = jobb (szebb) a tanításban és nevelésben (mindkettő II. f. infinit.). Az így képzett comparativus gyakran a rendes közép fok helyett is használatos, pl. أَشَدُّ قَسْوَةً = keményebb, tulajdonképen = erősebb a keménységre nézve, e. h. أَقْسَى (= أَقْسَى).

45. §. B). A főnevekből származott melléknevek (adjectiva denominativa).

A főnevekből származott melléknevek, melyek máskép vonatkozó, viszonyló mellékneveknek (nomina relationis) is mondatnak, يَ — végzetnek a főnévhez ragasztása által képeztetnek és a személynek vagy tárgynak más személyhez vagy tárgyhöz való vonatkozását vagy azoktól való leszármazását, hozzátartozását jelentik, pl. أَرْضِي = földi (أَرْضٌ = föld), مِصْرِي = Egyiptusi, (مِصْرٌ = Egyiptom), حَسَنِي = Hasszán családjához tartozó.

A يَ — végzet a főnéven, melyhez ragasztatik, s melyből ily vonatkozó melléknevet képez, sokféle változásokat idéz elő. E változásokat könnyebb áttekintés végett négy pontra osztjuk.

a) A szavak változása tekintettel a bennük levő servilisekre.

a) Az يَ és يَ — végzet elhagyatik, pl. أَرْضِي (أَرْضٌ), جَنِي (جَنَةٌ = kert).

b) A فَعِيلٌ és فَعِيلَةٌ neveknél a nyújtó يَ kivettetik; (s a keszra fathává — l. alább γ. a) — változik), pl. سَفِينِي, ebből سَفِينَةٌ = hajó.

Jegyzet. Nehány főnév, mint مَسِيحٌ = Messias, صَلِيْبٌ = kereszt stb. megtarthatja vagy a b) szerint kivetheti a servilist; az összevont és عو vagy عى gyökű ily mintájú szavak nyújtó ى-ja mindig megmarad, pl. حَقِيْقَى, ettől: حَقِيْقَةٌ = valóság; طَوِيْلَى, ettől: طَوِيْلٌ = hosszú.

c) Az ugynevezett alif brevere, dsézm nélküli ى-ra vonatkozólag, mely fatha vagy fatha-nunnatio után alif helyett áll (v. ö. 16. §. 3. és 17. §. 7.) föltéve, hogy nem gyökbetű, hanem *servilis*, és három consonans előzi meg, a következő megkülönböztetést kell tennünk: ha a *második consonans hangzóval bir*, az alif breve az ى كépző előtt fathájával együtt kido-bandó, pl. جَمَرَى, ebből: جَمَرَى — gyors teve; ha pedig a *második consonans hangzó nélküli* (dsézm vagy nyújtó), akkor tetszésünktől függ, ép így eljárni, vagy pedig az alif breve helyett visszateszszük a nyújtó alifet, s hogy a hiatust betöltsük, az ى كépző keszrajának و-t adunk, pl. قُرْبَاوَى ebből: قُرْبَى = rokonság, és طَوْبَاوَى ebből: طَوْبَى = szerencse.

Jegyzet. Ha azonban az alif breve *radikalis*, (ilyenkor gyakran csak két consonans előzi meg, pl. فُتَى — فُتْوَى) az alif breve mindig kido-bandó, de fathája (természetesen nunnatio nélkül; minthogy már nem áll a szó végén), s a beszótt و megmaradnak, pl. مَعْنَوَى ebből: مَعْنَى (e. h. مَعْنَى) = esztelen. E szabályt v. ö. a β) alatti b)-vel. Az alif breve, ha több, mint három consonans előzi meg, akár servilis, akár radikalis, fathájával mindig kidobatik, pl. مُصْطَفَى ebből: مُصْطَفَى (e. h. مُصْطَفَى) = tulajdonnév Musztafa.

β) A szavak változása tekintettel a vég و vagy ى radikalisokra.

a) Λ لو v. لى törzstől származó فَعُولٌ, فَعُولَةٌ, فَعِيْلٌ, فَعِيْلَةٌ főneveknél a nyújtó infirma kivettetik, a második radikalis damma és keszra helyett fathát kap, a harmadik radikalis pedig akár و akár ى volt, mindig و által képviseltetik, pl. عَدَوَى ebből: عَدُوٌّ (e. h. عَدُوٌّ v. ö. 17. §. 3.) = ellenség; عَنَوَى ebből: عَنِيٌّ (e. h. عَنِيٌّ v. ö. 15. §. 9.) = gazdag. E szabály akkor is áll, ha e mintájú főnevek لآ törzsből származnak, pl. نَبَوَى ebből: نَبِيٌّ (e. h. نَبِيٌّ = نَبِيًّا) — próféta.

b) A nyújtó alif és az alif breve (n. b. itt radikalis alif brevéről van szó, nem servilisről, mint fönnebb α) c. alatt), melyek három gyökbetűs szavaknál a radikalis و vagy ی helyett állanak: az ejjön képző előtt و-vá változnak, pl. عَصَوِيٌّ, ebből: عَصَا (e. h. عَصَوُ v. ö. 17. §. 7.) és فَتَوِيٌّ ebből: فَتَى (e. h. فَتَى v. ö. 18. §. 2. és e §. α) c) jegyz.).

c) Ha a hárombetűs szavak végén álló radikalis ی-t keszra előzi meg, illetve a rad. ی keszra-nunnatióban rejlik (e keszra az alább köv. γ) a. szab. szerint fathával eszeréltetvén fel): a و ی-vá változik, pl. عَمَوِيٌّ, ebből: عَمٍ tulajdonkép عَمِيٌّ (v. ö. 18. §. 3.) — esztelen. Ha azonban ily nyújtó, illetve keszra-nunnatióban rejülő radikalis ی (nem tévesztendő össze a fathá után álló dsézm nélküli radikalis ی-val, az alif brevével, melyről fönnebb α) c. jegyzetben volt szó) négybetűs szavak végén áll keszra után, akkor vagy a most mondott szabályt alkalmazhatjuk, vagy a mi még jobb, a vég ی-t keszrájával együtt elvetjük, pl. قَاصَوِيٌّ v. قَاصِيٌّ ebből: قَاصٍ (e. h. قَاصِيٌّ v. ö. 18. §. 3.) — bíró. Ha végre ily gyök-ی több mint négybetűs szavak végén áll keszra után, csak az utóbbi módon szabad eljárni; vagyis a ی a megelőző keszrával mindig kidobandó, pl. مُسْتَكْفِيٌّ ebből: الْمُسْتَكْفِيٌّ Mosztakfi.

d) A hárombetűs szavak vég gyök-ی-ja, ha a megelőző radikalis dsézm, megmaradhat vagy a dsézmes consonans fathát vévén fel, و-vá változhatik, pl. طَبَوِيٌّ v. طَبِيٌّ ettől: طَبِيٌّ — jó.

e) Kétbetűs (eredetileg hárombetűs) szavak végén a tesdides و (و) megmarad, pl. جَوِيٌّ ebből: جَوٌ = levegő (atmosphère); de a tesdides ی (ي) feloszlik elemeire: az első, و vagy ی lesz, a szerint, mint eredetileg و vagy ی volt s fathával jeletetik, a második pedig, mely az ی képző keszráját kapja, mindig و lesz (akár و, akár ی volt eredetileg), pl. طَوَوِيٌّ ebből: طَوِيٌّ (eredetileg طَوِيٌّ = ráncz) és حَيَوِيٌّ ebből: حَيٌ (eredetileg حَيَوِيٌّ) = élet.

f) A vég gyök-**و** vagy **ى**, mely néhány szóban egyszerűen kidobott, az ejjön képző előtt visszatér **s** **و** lesz, pl. **أَبُو** ebből: **أَب** (e. h. **أَبُو**) = atya; ha pedig kiségitő alif által kárpótoltatott, majd visszatér, majd pedig elmarad, pl. **سَمَوِي** vagy **إِسْمِي** ettől: **إِسْم** (e. h. **سَمَوِي**) = név; **بَنَوِي** vagy **أَبْنِي** ettől: **أَبْن** (e. h. **بَنَوِي**) = fiú. Ettől: **أَخْت** = nővér, lesz: **أَخَوِي** vagy **أَخْتِي**; ettől: **بِنْت** = leány lesz: **بَنَوِي** vagy **بِنْتِي**. Ámde, ha a kidobott **و** vagy **ى** vég **ة** által lőn kárpótolva, vagy pedig a **ة** végzet előtt (v. ö. 119. l. jegyz. e), f) fathában nyugszik, az infirma mindig visszatér **s** **و** lesz, pl. **لُغَوِي** ettől: **لُغَة** = nyelv, **صَلَوَة** = **صَلَاة** = ima, lesz: **صَلَوِي**.

γ) A szavak változása tekintettel az önhangzókra.

a) A hárombetűs szavak második radikalisanak keszrája fathává lesz, pl. **مَلِكِي** ebből: **مَلِك** — király.

Jegyzet. Megmaradhat azonban a keszra, ha az első radikalisanak is keszrája van, pl. **إِبْرِي** vagy **إِبْرِي** ettől: **إِبْر** — tevé. Valamint megmarad a keszra a négy- vagy többbetűs főnevek utolsó consonansában, különösen, ha consonansát nyújtó alif előzi meg, pl. **فَاطِمِي** ettől: **فَاطِمَة** = Fátima (tulajd. név). Sőt gyakran a hárombetűs szavak második radikalisanak fathája lesz keszrává, pl. **مَكِّي** ettől: **مَكَّة** = Mekka.

b) Ha a vég gyök-**و**-t dsézmes consonans előzi meg, e consonans megtarthatja dsézmjét, vagy pedig fathát vehet fel, pl. **بَدَوِي** vagy **بَدَوِي** ettől: **بَدُو** = Beduin.

δ) A szavak egyéb változásai.

a) A **فَعِيل** (l. 47. §.) kicsinyítő tulajdonnevek a **ى**-t elvesztik, pl. **قُرَيْشِي** ettől: **قُرَيْش** — Korasitak (arab néptörzs).

b) Azon szavak, melyeknek utolsó előtti consonansuk egy tesdides **s** keszrával biró **ى** (**ي**) —, elvetik a tesdidet **s** a keszrát, a **ى** pedig dsézmet kap, pl. **طَيِّبِي** ettől: **طَيِّب** e. h. **طَيِّب** = jó (v. ö. 15. §. 7. 8.).

c) A **فو** igéktől származó igenevek (infinitivus), melyekben az első radikalis **و** kidobotott s vég **ة** által kárpóttatott, a kidobott **و**-t nem kapják vissza, pl. **عِدِّي** ettől: **عِدَّة** = ígélet (törzs **وَعَدَ**).

d) A vég hámza, ha mádda előzi meg, megmaradhat vagy **و**-vá változhatik, pl. **سَمَائِي** vagy **سَمَاوِي** ettől: **سَمَاء** (e. h. **سَمَاو** v. ö. 15. §. 6.) = ég. Ha azonban a nőnem jellemzője, mindig **و**-vá kell változnia, pl. **عَدْرَاوِي** ettől: **عَدْرَاء** = szűz; **بَيْضَاوِي** ettől: **بَيْضَاء** = fehér (nőn.) v. ö. 118. lap, jegyz. g).

Jegyzet a). Mint több példából látható volt, nemcsak főnevektől, hanem igemelléknévektől is képződnek ily viszonyló melléknévek: **حَسَنِي** = széphez tartozó, szépre vonatkozó, ettől: **حَسَن** = szép. Sőt részecskékből is, pl. **لَجِي** ettől: **لِم** — miért; az utolsó consonans elveti hangzóját s megkettőztetik; ha pedig a részecske nyújtó alifífel végződik, ezen alif s az ejjön képző közü hiatus elkerülése végett **و** vagy pedig egy hámza szövetik be maddával, pl. **مَآوِي** vagy **مَآوِي** ettől: **مَا** = ki, mely. A részecskékből képzett ily viszonyló melléknévek csak bölesészeti terminusok jelzésére jönnek alkalmazásba.

Jegyzet b). A viszonyló melléknévek rendszeren a főnevek egyes számától képzettek; a többestől csak akkor, ha a főnév tulajdonnév vagy valamely mesterséget, állást, felekezetet stb. jelent, pl. **كُتُبِي** — könyvárús, könyvkötő, ettől: **كُتُب** — könyvek; **سَاعَاتِي** — órás, ettől: **سَاعَات** — órák (többes). A rendes többes **وَن** végzete az **ِي** képző előtt kivettetik.

Jegyzet c). A viszonyló melléknévek képzője néha **ِي** helyett **َانِي**, pl. **جِسْمَانِي** ettől: **جِسْم** = test; **نَفْسَانِي** ettől: **نَفْس** = lélek; ilyenkor a viszonyló melléknévek átvitt értelműek.

Jegyzet d). A viszonyló vagy vonatkozó melléknévek nőneme, mely **ة** végzet hozzáadása által képzettek, a főnevek egy új osztályát teszi ki, az ugynevezett *tulajdonságot jelző főneveket* — abstracta —; pl. **جَمِيعَةٌ** = mindenség; **إِسْمِيَّة** — e szónak **إِسْم** (név) tulajdonsága, lényege, vagyis az, minél fogva valamely szó névnek mondatik.

46. §. A melléknévek neméről (genus).

A 44. és 45. §§-ban elsorolt melléknévek himnemű alakúak; azért rendszeren csak himnemű főnevekkel köthetők össze. Hogy

nőnemű főnévvel egyezzenek, nőnemű végzetet vagy alakot kell fölvenniök:

1. *Nőneművé* lesz a melléknév:

a) leggyakrabban az كَبِيرٌ végzet hozzáadása által, pl. كَبِيرَةٌ — كَبِيرَةٌ = nagy;

b) az أَفْعَلٌ minta, midőn összehasonlítást, fokozást jelent, a nőnemben = فُعَلَى , pl. أَكْبَرُ (him), كُبْرَى (nőn.) = nagyobb; أَصْغَرُ (him), صُغْرَى (nőn.) = kisebb;

c) ha azonban az أَفْعَلٌ minta nem fokozást, hanem színt vagy testi hibát jelent, nőnemben lesz: فَعْلَاءٌ , pl. صَفْرَاءٌ ettől: أَصْفَرٌ = sárga;

d) a فَعْلَانٌ minta nőneme: فُعَلَى , pl. سَكْرَانٌ = részeg nőn.: سَكْرَى , غَضْبَانٌ = mérges, nőn.: غَضْبَى ; ámde a فَعْلَانٌ és فُعْلَانٌ minták nőneme كَبِيرَةٌ végzet által képeztetik, pl. نَدْمَانٌ = bűnbánó, nőn.: نَدْمَانَةٌ , عُرْيَانٌ = mezitelen, nőn.: عُرْيَانَةٌ .

Jegyzet a). Az كَبِيرٌ végzet himnemű főnevekhez is szokott az analog jelentésű nőnem képzőse végett ragasztatni, pl. جَدٌّ = nagypapa, جَدَّةٌ = nagyanya; فَتَى = fiú, فَتَاةٌ = leány.

Jegyzet b). أَلَاوَلٌ (e. h. أَلَاوَلٌ) = az első, nőn.: أَلَاوَلَى ; أَخْرٌ (e. h. أَخْرٌ) = egy másik, nőn.: أَخْرَى ; أَحَدٌ = egy, nőn.: أَحْدَى .

Jegyzet c). Nehány melléknév jelentésénél fogva csak nőnemben használatos, pl. أُنْثَى = női, nőies, حُبْلَى = viselős.

2. Mint a 44. §. 2. jegyz. b)-ben láttuk, vannak *közös nemű* melléknemek is, melyek nemcsak him, de nőnemű főnevekkel is összeköthetők, anélkül, hogy nőnemű végzetet venének fel. Ilyenek a فَعِيلٌ mintájú melléknemek, ha átható igéktől származván, szenvedő érteményűek (mint مَفْعُولٌ) és főnévvel vannak összekötve, pl. رَجُلٌ قَتِيلٌ = meggyilkolt férfi, $\text{إِمْرَأَةٌ قَتِيلَةٌ}$ = meggyilkolt asszony. Ha azonban *benható* igéktől származnak, vagy ha átható igéktől is, de *cselekvő* érteményűek (mint فَاعِلٌ), vagy végre, ha szenvedő érteményűek is,

de nincsenek a főnévvel összekötve, hanem az alattomban értetik: a ⁵فَعِيلٌ melléknemek nőnemben ⁵فَعِيلٌ - végzetet vesznek fel. A ⁵فَعُولٌ melléknemek pedig csak akkor közösneműek, ha cselékvő érte-
ményűek (mint ⁵فَاعِلٌ) és főnévvel egybekötve; mert szenvedő
értelműben, pl. ⁵رَسُولٌ = küldött vagy főnév nélkül állván, nő-
nemben ⁵فَعُولٌ végzetet kell felvenniök. Közösneműek végre az ugyan-
ott 44. §. 2. jegyz. b) felsorolt és (kivéve: ⁵مُفْعِلٌ) ⁵فَعُولٌ - végzetű,
intensiv melléknemek: ⁵فَعَالَةٌ, ⁵مُفْعِلٌ, ⁵فُعَلَةٌ, ⁵فَاعِلَةٌ, ⁵فُعُولَةٌ. Ezek
bár nőnemű végzettel birnak, himnemű főnevekre is vonatkoz-
hatnak vagy azokkal összeköthetők.

III. A fő- és melléknévről együttesen.

47. §. A kicsinyítő fő- és melléknemekről (nomen de- minutivum).

1. A három mássalhangzóval biró szó deminutiv mintája:
⁵فَعِيلٌ, a négybetűs ⁵فَعِيلٌ, pl. ⁵رَجِيلٌ, ettől: ⁵رَجُلٌ = ember,
⁵عُقَيْبٌ, ettől: ⁵عُقْرَبٌ = scorpio. Ha a szó *ötbetűs*, akkor tekin-
tettel kell lennünk az utolsó előtti betűre: ha az *infirma*, a de-
minutiv alak: ⁵فَعِيْعِلٌ, pl. ⁵عُصِيْعِيْرٌ, ettől: ⁵عُصْفُوْرٌ = veréb; ha
nem infirma, vagy pedig a szó ötnél is több consonanssal bir,
a deminutiv alak ismét csak ⁵فَعِيْلٌ; de a kicsinyített név
képzése után fölöslegül visszamaradt egy vagy több végeconso-
nans elvették, pl. ⁵سُقَيْرِجٌ, ettől: ⁵سَفْرَجِلٌ = egy növényfaj
(cidonium, Quittecoing); ⁵عُنَيْدِلٌ, ettől: ⁵عُنْدَلِيْبٌ = fülemile.
Ha az ötnél több betűs szóban több servilis van, akkor a vég
radikális consonansok helyett inkább e servilisek dobatnak el,
pl. ⁵دُحَيْرِجٌ, ettől: ⁵مُتَدَحْرَجٌ (ez igének ⁵دَحْرَجٌ II. f. particip.)
= hentergő.

Jegyzet. Mint látható, a deminutív név képzésénél nem a szó gyöke, hanem maga a szó vétetik alapul.

2. A nőnemű végzetek: قَالَتْ , قَالِي és قَالِي , a vonatkozó melléknevek قَالِي , és a قَالَان melléknevek قَالِي végzete a deminutív nevek képeztetésére nincsenek ugyan befolyással, de meghagyatnak, pl. قَالِي , ettől: قَالِي = vár; قَالِي , ettől: قَالِي = teherbe ejtett; قَالِي , ettől: قَالِي = piros; قَالِي , ettől: قَالِي = részeg. Ámde az قَالِي végzet elvettetik, s a deminutív = قَالِي , pl. قَالِي , ettől: قَالِي = hatalmas, fejedelem.

Jegyzet a). A hárombetűs nőnemű főneveknek, melyek nem bírnak a nőnem végzetével, és belőlök az egyediség főnevei nem képezhetők, deminutívuma felveszi a قَالِي végzetet, pl. قَالِي , ettől: قَالِي = nap; ha azonban az egyediség főnevei is képezhetők belőlök, hogy ezek deminutívumától megkülönböztessenek, nem kapnak قَالِي végzetet, pl. قَالِي , ettől: قَالِي = fa, قَالِي , ettől: قَالِي = egy fa.

Jegyzet b). Az قَالِي igtól származó nevek összevont consonansai a deminutívumban felbontatnak, pl. قَالِي , ettől: قَالِي = árnyék.

Jegyzet c). Ha a szó második consonansa radikális-infirma, mely az infirmák szabályai szerint elváltozott, a deminutívumban eredeti hangjában visszatér, pl. قَالِي , ettől: قَالِي = ajtó; قَالِي , ettől: قَالِي = szemfog.

Jegyzet d). De ha a szó második consonansa servilis alif, ez mindig قَالِي -vá változik át, pl. قَالِي , ettől: قَالِي = lovas.

Jegyzet e). Ha a szó harmadik consonansa infirma, ez a deminutívum dsézmes قَالِي -jával (قَالِي)-ba vonatik össze, pl. قَالِي , ettől: قَالِي = szolga; قَالِي , ettől: قَالِي = fekete.

Jegyzet f). A قَالِي igeik azon infinitívusai, melyeknek első radikálisuk vég قَالِي által kárpótoltatva elvettetett, a deminutívumban a kidobott قَالِي -t újra felveszik, de a kárpótló قَالِي -t is megtartják, pl. قَالِي , ettől: قَالِي = ígéret (قَالِي = ígérni).

Jegyzet g). Azon nevek, melyekben a harmadik radikális infirma hiányzik, s semmivel sincs, vagy قَالِي által van kárpótolva, az elveszett infirma a deminutívumban visszatér s a megelőző dsézmes قَالِي -val قَالِي -vá vonatik össze, pl. قَالِي , ettől: قَالِي (e. h. قَالِي = atya; قَالِي , ettől: قَالِي (e. h. قَالِي) = fivér; ha elif proszthetikum által volt kárpótolva, ez elmarad, pl. قَالِي , ettől: قَالِي (e. h. قَالِي) = fiú, قَالِي , ettől: قَالِي (e. h. قَالِي) = név. Négy consonanssal bíró neveknél azonban a vég infirma nem tér vissza, pl. قَالِي , ettől: قَالِي (e. h. قَالِي) = biró. -- قَالِي = nővér, قَالِي =

leány, deminutívumai أَحْتَمَةٌ és بُنَيَّةٌ , tehát csak a vég ة által különböz-
nek az أَخٌ — fivér és إِبْنٌ — fiú, deminutívumaitól.

3. Mind e deminutívák, miként (e §. 1. jegyzet) irtuk, magából a névből, nem a gyökből képezvék. Lehet azonban a deminutívákat a *gyökből* is képezni, pl. سُوَيْدٌ , ettől: أَسْوَدٌ (e. h. أَسِيدٌ l. jegyz. e.) — fekete; قَضَى , ettől: قَاضٍ — قَاضِيٌ (e. h. قَوِيضٌ) — bíró. A deminutívák ilyszerű képzésénél a következőkre kell ügyelnünk: 1. A himnemű főnév ة végzete (l. 43. §. B) b) γ) jegyzet) elmarad, pl. حَرِيثٌ , ettől: حَارِثَةٌ (tulajd. név); 2. Az ى és آ nőnemű végzetek elmaradnak, s helyettök ة tétetik, pl. حَبِيلَةٌ , ettől: حُبَلَى — terhes nő; حَمِيرَةٌ , ettől: حَمْرَاءٌ — piros (nőn.).

48. §. A fő- és melléknév számairól (numerus).

A fő- és melléknemeknek ép úgy, mint az igéknek *három* számuk van: egyes, kettős, többes.

A) Az egyes szám.

Az egyesnek (singularis) nincs saját végzete, az maga a főnévalak.

B) A kettős szám.

A kettős (dualis), melylyel az arabban nemcsak a ter-
mészettől páros fogalmak, tárgyak, hanem minden fő- és mel-
léknév birhat, ان hozzáadása által képeztetik az egyesből,
ugy a him-, mint a nőnemben, pl. رَجُلٌ = ember, k. رَجُلَانِ ;
 أُمَّةٌ = nép, k. أُمَّتَانِ .

Jegyzet a). Az egyes ة végzete a kettősben ت lesz.

Jegyzet b). Az alif breve (fatha után elif helyett nyugvó ى (16. §. 3.), akár hárombetűs szavaknál ى -ből (18. §. 2.), akár négybetűseknél و -ból (17. §. 7.) származott volt, a dualisban felveszi az ان képző fatháját, pl. فَتْنَى (e. h. فَتْنَى) = gyermek, k. فَتْنَيَانِ ; مُرْضَى (e. h. مُرْضَوٌ) = IV. f. szenv. rész. ettől رَضُو kedvezni, k. مُرْضَيَانِ . Ámde a و , ha hárombetűs

szavak végén alifé változott volt (17. §. 7.), a dualisban visszatér, pl. عَصَا (e. h. عَصَوٌ) = bot, k. عَصَوَان.

Jegyzet c). A nyugvó vagy keszra-nunnatióban () rejlvő ی is felveszi a kettős fatháját, pl. أَلْتَامِي = a dobó, k. أَلْتَامِيَان; رَامِي (e. h. رَامِي). 18. §. 3.) = dobó, k. رَامِيَان.

Jegyzet d). Az egyesben kivetett vég و vagy ی a kettősben visszatér, pl. أَبٌ (e. h. أَبَوٌ) = atya, k. أَبَوَان; أَحٌ (e. h. أَحَوٌ) — fivér, k. أَحَوَان. Kivételek nem hiányzanak: يَدٌ (e. h. يَدِي) = kéz, k. يَدَان jobb, mint يَدِيَان; دَمٌ (e. h. دَمُو) = vér, k. دَمَان jobb, mint دَمَوَان; فَمٌ (e. h. فَمُو) = száj, k. فَمَان = فَمَوَان = فَمِيَان. A hol azonban a vég و kiségitő alif által pótoltatott, ez meghagyatván, a و nem jő vissza, pl. إِبْنٌ (e. h. بَنُو) = fiú, k. إِبْنَان; إِسْمٌ (e. h. سَمُو) = név, k. إِسْمَان. Ennek: بِنْتُ = leány, k. إِبْنَتَان.

Jegyzet e). A ء végzet előtt kidobott و v. s a dualisban nem tér vissza, pl. لَعْنَةٌ (e. h. لَعْنَوٌ) = beszéd, dialektus, k. لَعْنَتَان; شَفْهَةٌ (e. h. شَفْهَةٌ) = ajak, k. شَفْهَتَان; سَنَةٌ (e. h. سَنَهَةٌ) = év, k. سَنَتَان.

Jegyzet f). A ء végzet előtt fathában nyugvó, vagy nyújtó elifé változott و és ی a kettősben nem veszik fel hangzójukat, hanem változatlanul megmaradnak, pl. صَلَوَةٌ (= صَلَاةٌ 16. §. 3. γ) = ima, k. صَلَوَتَان; قُنَاةٌ (= تَوْرَاتَان) = törvény, k. تَوْرِيَتَان; قُنَاةٌ (= قُنْيَةٌ) = leány, k. قُنَاتَان.

Jegyzet g). A nyújtó elifet követő vég hámza, (آ- és آ-) ha 1. a nőnem végzete, و-vá lesz, pl. صَفْرَاءٌ = sárga, k. صَفْرَوَان; ha 2. radikalis و- vagy ی-ből származott, (v. ö. 15. §. 6.) szintén و-vá lehet, de meg is maradhat, pl. رِدَائِي (e. h. رِدَائِي) = köpeny, k. رِدَاوَان vagy رِدَائَان; ha végre 3. eredeti gyökbetű, mindig megmarad, pl. قَرَأٌ = a ki sokat olvas (gyök: قَرَأَ) k. قَرَأَان. Öt vagy többbetűs szavaknál mindkettő elmaradhat, pl. قَاصِعَاءٌ = egérlyuk, k. قَاصِعَان.

C) A többes szám.

A többes szám (pluralis) az arabban kétféle: rendes, mely ép többesnek (plur. sanus) is mondatik és a rendhagyó, más-kép tört többes (plur. fractus).

α) A rendes, ép többes.

1. A rendes, ép többes a ³وَن-³ a nőnemben ³ات- képzőknek az egyeshez ragasztása által képeztetik, pl. ³سَارِقَاتٌ = tolvaj, t. سَارِقُونَ; ³سَارِقَاتٌ = tolvajnö, t. سَارِقَاتٌ.

Jegyzet a). Mint látható, a nőnem س végzete a többesben kivettetik.

Jegyzet b). Az alif breve — fatha után alif helyett nyugvó ي (16. §. 3.) — akár hárombetűs szavaknál ي -ből (18. §. 2.), pl. فَتَى e. h. فَتَى , akár négybetűseknél و -ból (17. §. 7.) származott volt, ha a rendes többest veszi fel, megkapván a képző dammáját a 15. §. 4. szerint a dammával együtt kivettetik, pl. $\text{مُوسَى} = \text{مُوسَى}$ = Moses, t. مُوسَى e. h. مُوسَى ; $\text{مُصْطَفَى} = \text{مُصْطَفَى}$ = tulajd. név, t. مُصْطَفَى e. h. مُصْطَفَى . Ugyanez áll a و -ról, mely hárombetűs szavaknál eliffé változott át az egyesben (17. §. 7., pl. عَصَا e. h. عَصَو) s a mennyiben a rendes többesben volna használatos, visszatér. E szabály gyakorlatilag azonban, mint a felhozott példák is mutatják, csaknem egyedül a négybetűs szavak vég alif brevéjére szorítkozik; minthogy a فَتَى s az عَصَا -féle főneveknek többnyire tört többesük van.

Jegyzet c). A nyugvó vagy keszra-nunntatóban (ـ) rejlı (v. ö. 18. §. 3.) ي pedig, felvévén a rendes többes képzőjének dammáját u. a 15. §. 4. szab. szerint a megelőző keszrával vettetik ki, pl. $\text{الْقَاضِي} = \text{الْقَاضِي}$ = a bíró, t. الْقَاضِيُونَ (e. h. الْقَاضِيُونَ); قَاضٍ (e. h. قَاضِي), t. قَاضُونَ .

Jegyzet d). A mely szavakból a vég و v. ي kivettették az egyesben, azoknak többese többnyire rendhagyó, tört, pl. أَخٌ (e. h. أَخُو), t. أَخْوَانٌ (12); دَمٌ (e. h. دَمُو) = vér, t. دِمَاءٌ (5); إِسْمٌ e. h. سَمُو = név, t. أَسْمَاءٌ (14) stb. Ha egyik-másik közölök a tört többesben kívül a rendest is fölveszi, az infirma visszatér ugyan, de a 15. §. 4. szab. szerint ismét kivettetik, pl. أَبٌ (e. h. أَبُو) = atya, a rendes többesben: أَبُونَ (e. h. أَبْوُونَ); ابْنٌ (e. h. بَنُو) = fiú, a r. t. بُنُونَ (e. h. بُنْوُونَ).

Jegyzet e). A س végzet előtt kidobott و v. ي a többesben visszatérhet, de el is maradhat, pl. لُعْدَةٌ (e. h. لُعُودَةٌ), t. لُعُودَاتٌ és لُعْدَاتٌ e. h. سُنَّةٌ , t. سُنَّهَاتٌ és سُنَّاتٌ ; بِنْتٌ (= بِنْتَةٌ e. h. بِنْتَةٌ), t. بِنَاتٌ és بِنَاتٌ v. بِنَاتٌ ; أَخْتٌ (e. h. أَخْوَةٌ) t. أَخْوَاتٌ .

Jegyzet f). A س végzet előtt fathában elif helyett nyugvó, vagy nyujtó eliffé változott و és ي a többesben hangzójokkal együtt visszatérnek, pl. صَلْوَةٌ (= صَلَاَةٌ 16. §. 3. γ) = ima, t. صَلَوَاتٌ ; تَوْرِيَةٌ (= تَوْرَاَةٌ) = törvény, t. تَوْرِيَّاتٌ ; فَتَاةٌ (e. h. فَتَيَّةٌ) = leány, t. فَتَيَّاتٌ .

Jegyzet g). Az آ és آ hámza végzet módosulásai a többesben ugyanazok, mint a kettősben. V. ö. a kettős számnál a *g*) jegyzetet. Egyébiránt az *a*)—*f*) jegyzeteket is vedd össze a kettős és többes számnál.

2. Hímnemű ép többest szoktak felvenni:

a) A férfiak tulajdonnevei (kivéve, ha س -ra végződnek) s azok deminutívjai; valamint az eszes lényeket jelentő appellatívák deminutívjai, pl. رَجُلُونَ , ettől: رَجَيْلٌ (n. dem. رَجُلٌ = ember);

b) azon igemelléknevek, melyeknek nőneme فَعْلٌ által képeztetik (46. §. 1. a);

c) az أَفْعَلٌ igemelléknevek, hogyha comparativ és superlativ értelműek;

d) a viszonyló melléknevek (adj. relativa);

e) néhány gyűnév, pl. إِبْنٌ = fiú (بَنُونَ), أَبٌ = atya (أَبُونَ), أَخٌ = fivér (أَخُونَ); ezekről már fönnebb is szóltunk.

Jegyzet a). Az igemellékneveknek csak akkor van ép többesük, ha eszes lényekre vonatkoznak.

Jegyzet b). A legtöbb itt felsorolt fő- és melléknév az ép többesen kívül tört többessel is bír.

Jegyzet c). Vannak nőnemű főnevek, melyek néha a himnemű ép többes képzőjét is felveszik; ilyenek leginkább azok, melyeknek harmadik radikalusuk (و , ى v. ح) kidobotott, pl. سِنَّةٌ e. h. سِنَّهَةٌ , t. سُنُونٌ ; كُرَّةٌ (e. h. كُرْوَةٌ) = golyó, l. كُرُونٌ . De, hogy nőnemű ép többesük is van v. ö. e §. C) α) 1. jegyz. e) 119. lp.

3. *Nőnemű ép többest felvehetnek:*

a) A nők és a férfiak فَعْلٌ -ra végződő tulajdonnevei;

b) azon nőnemű igemelléknevek, melyek a himnemben is ép többest kapnak;

c) az فَعْلٌ és فَعْلَةٌ végződésű fő- és melléknevek;

d) a betűk nevei, a mennyiben többnyire nőneműeknek vétetnek;

e) a hónapok nevei, pl. رَمَضَانٌ , *Ramađán*, t. رَمَضَانَاتٌ ;

f) a nőnemű igenevek (infinitivusok), valamint a leszármazott igealakok minden infinitivusa;

g) az idegen származású akár személy, akár tárgynevek, pl. أَغَا , *Aga* (Aghra), t. أَغَوَاتٌ ; قُنْصُوا , *Konsul*, t. قُنْصَوَاتٌ ; بَاشَا , *Basa*, t. بَاشَوَاتٌ ; سُرَادِقٌ = sátorfüggöny, t. سُرَادِقَاتٌ ;

h) több himnemű főnév, melynek nincs tört többese, pl. حَمَامٌ = meleg fürdő, t. حَمَامَاتٌ , és nőneműek, melyeknek nincs nőnemű végzetük, pl. أَرْضٌ = föld, t. أَرْضَاتٌ ; így سَمَاءٌ = ég, (közös n. 43. §. C) c.), t. سَمَائَاتٌ ;

i) oly melléknevek, melyek a többesben mint főnevek szerepelnek, pl. مَخْلُوقَاتٌ = teremtmények;

k) az oktalan lények deminutívái, pl. جَبَيْلٌ = hegyecske, t. جَبَيْلَاتٌ.

β) *A rendhagyó, tört többes.*

1. A rendhagyó többes az önhangzók változtatása, servilisek elő-, után- v. közbeszurása, vagy egyes hangok kido-bása által képeztetik. Minthogy így a szó teste mintegy meg-törlik, e többes tört többesnek is neveztetik.

A három gyökbetűs (nem számítva sem a *servilis nyuj-tókat*, sem a مِثْلٌ, اِنْ, اَيْ, vagy يَ servilis végzeteket) fő-és melléknevek, melyeknek első radikalísát, az egy أَفْعَلٌ mintát kivéve, servilis meg nem előzi, 28-féle használatosabb tört többes mintájok van. — A négy vagy több gyökbetűseknek pedig (a servilis nyujtókat s a fönnebb jelzett servilis végze-teket szintén nem számítva) vagy azoknak, melyek a három gyökbetű előtt م, ت vagy ا servilisekkel birnak, csak három-féle tört többesük van. Hogy mely fő- vagy melléknév mely tört többest vesz fel, azt leginkább szótárból, gyakorlatból ta-nulhatjuk meg; csak annyit mondhatunk általában, hogy amint különféle mintájú fő- és melléknevek gyakran ugyanazon min-tájú tört többest kaphatnak, ugy viszont egy fő- vagy mellék-név többféle tört többesben is használatos.

A következő két táblában a három és négy- v. többbetűs fő-és melléknevek használatosabb tört többeseit sorrendben adjuk. Hogy azonban a tanuló némi áttekintettel birjon az iránt is, hogy az illető tört többesek, mily mintájú fő- vagy mellék-nevekből szoktak leggyakrabban képeztetni, az egyes számú név-mintákat is felsoroljuk; hogy pedig lássa, mint képződnek az illető tört többesek egyik-másik mintájú fő- vagy melléknév-ből, gyakorlás végett minden többesre egy-két példával szol-gálunk.

I. Tábla.

A három gyökbetűs fő- és melléknévek tört többesei.

Többes	Egyes
1. فُعُلٌ	— فَعْلَةٌ, فُعْلَةٌ, فُعْلَةٌ; نُفَعْلَى, nőn. a comp. فَعْلٌ-nak,
pl. نُفَعْلَةٌ = adomány, többes: نُفَعْلٌ; اَلْكُبْرَى a leg-
nagyobb (nőn.), t.: اَلْكُبْرَى.
2. فُعُلٌ	— فَعْلٌ ha nem comp. és nőneme: فَعْلَاءٌ; فُعَالٌ (ha عو),
pl. اَحْمَرٌ = veres, t.: حُمْرٌ.
3. فُعُلٌ	— فُعْلٌ, فُعْلٌ, فُعَالٌ (ha nem مع v. لو — لى); فُعْلَةٌ;
فُعُولٌ és فَعِيدٌ (ha nem لى — لو és nem szenvedők),
pl. كِتَابٌ = könyv, t.: كُتِبَ; سَرِيرٌ = trón, t.: سُرُرٌ.
4. فِعْلٌ	— فِعْلَةٌ, pl. قِطْعَةٌ = szelvény, t.: قِطْعٌ.
5. فُعَالٌ	— فَعْلٌ, فَعْلٌ, فَعْلٌ, فُعْلَةٌ, فَعْلٌ; és فَعْلَةٌ (ha nem مع
v. لو — لى); فَعِيدٌ, فَعِيدَةٌ, فَعْلَانٌ, فَعْلَانٌ, nőn. فَعْلَى; فَعْلَانٌ,
فُعْلَانَةٌ; فُعْلَى (nőn. ha nem comp.), فَاعِلٌ (mell.), pl. بَحْرٌ
= tenger, t.: بَحَارٌ; رَجُلٌ = ember, t.: رَجَالٌ.
6. فُعُولٌ	— فُعْلٌ, فَعْلٌ; és فَاعِلٌ (ha nem مع v. عو — عى),
pl. بَحْرٌ = tenger, t.: بَحَارٌ; شَاهِدٌ = tanu, t.: شُهُودٌ.
7. فَعْلٌ	— فَاعِلٌ, فَاعِلَةٌ (ha nem لو — لى), pl. حَاكِمٌ = bíró,
t.: حُكْمٌ.
8. فُعَالٌ	— فَاعِلٌ, فَاعِلَةٌ (ha nem لو — لى), pl. كَاتِبٌ = író,
t.: كُتَابٌ.

- Többes Egyes
9. فَعَلَةٌ — فَاعِلٌ (ha eszes lényt jelent s nem لِي v. لِ), pl. كَامِلٌ
= tökéletes, t.: كَمَلَةٌ .
10. فَعَلَةٌ — فَاعِلٌ (ha eszes lényt jelent és لِي v. لِ), pl. غَازٍ (e. h. غَازِي) = katona, t.: غَزَاةٌ (= غُزْوَةٌ).
11. فَعَلَةٌ — فُعِلٌ (ha nem لِي v. لِ), pl. قِرْدٌ = majom, t.: قِرْدَةٌ .
12. فَعَلَةٌ — فُعِلٌ , فُعِلٌ , فُعَالٌ , فَعِيْدٌ , pl. أَخٌ = fivér (e. h. أَخُو),
t.: أَخْوَةٌ .
13. أَفْعَلٌ — فُعِلٌ , فُعِلٌ ; أ -ra nem végződő nőneműek, pl. رِجْلٌ = láb,
t.: أَرْجَلٌ .
14. أَفْعَالٌ — mindenféle hárombetűs nevek; فَاعِلٌ és فَعِيْدٌ , esel. mell-
lékn., pl. إِبْنٌ (e. h. بَنُو) = fiú, t.: أَبْنَاؤُا (e. h. أَبْنَاو);
 يَوْمٌ = nap, أَيَّامٌ (e. h. أَيَّامٌ).
15. أَفْعَلَةٌ — melyeknek utolsó előtti consonansuk nyugvó و , و , ي , pl.
 إِمَامٌ = pap, Imám, t.: أَأَمَّةٌ ; عَمُودٌ = oszlop, t.:
 أَعْمِدَةٌ .
16. فَوَاعِلٌ — فَاعِلٌ , فَاعِلٌ , فَاعِلَةٌ , فَاعِلَاءٌ , pl. قَاصِعَاءٌ = egér-
lyuk, t.: قَوَاصِعٌ .
17. فَعَائِلٌ — nőnemű فُعَالٌ , فُعَالَةٌ , فَعِيْدٌ , فَعِيْبَةٌ , فَعُولٌ , فَعُولَةٌ ,
pl. عَجْوَزٌ = vénasszony, t.: عَجَائِرٌ .
18. فُعَلَانٌ — فُعَالٌ , فُعِلٌ , فُعِلٌ , فَاعِلٌ , فَعِيْدٌ ; فَعِيْدٌ (nem demin.);
 فُعَلَانٌ , pl. غُلَامٌ = fiú, inas, t.: غِلْمَانٌ .

- Többes Egyes
19. **فُعْلَانٌ** — **فَاعِلٌ**; **فَاعِلٌ**, **فَعِيلٌ**, **فَعَلٌ**, **فَعِلٌ**; **أَفْعَلٌ** (náp. **فُعْلَانٌ**, nem comp.), pl. **أَعْوَرٌ** = egyszemű, t.: **عُورَانٌ**.
20. **فُعْلَانٌ** — **فَاعِلٌ** (himn. esel. mell. ha nem **ع** v. **لِ** — **لِي**); **فَعِيلٌ** (mell.), pl. **أَمِيرٌ** = fejedelem, emir, t.: **أَمْرَاءٌ**.
21. **أَفْعِلَانٌ** — **فَعِيلٌ** (eszes lényt jelentő esel. himn. mell. ha nem **ع** v. **لِ** — **لِي**), pl. **حَبِيبٌ** = jó barát, t.: **أَحِبَّاءٌ**.
22. **فَعَلَى** — **فَعِيلٌ**, és néha **فَاعِلٌ**, **فَعِلٌ**, **أَفْعَلٌ**, **فُعْلَانٌ**, testi és lelki hibákat jel., pl. **فَتِيلٌ** = meggyilkolt, t.: **فَتَيْلٌ**; **أَحْمَقٌ** = ostoba, t.: **حَمَقَى**.
23. **فَعَالٍ** — **فُعْلَانٌ**, pl. **عَدْرَاءٌ** = szűz, t.: **عَدَارٌ**.
24. **فُعَالَى** } mint a 23. a., továbbá **فُعْلَانٌ**, **فَعِيلَةٌ**, **فَعَلَى** (ha nem
 24. **فُعَالَى** } — comp. nőn.), pl. **حُبَلَى** = viselő, t.: **حَبَلَى**; **سَكْرَانٌ** =
 24. **فُعَالَى** } ittas, t.: **سَكْرَى**.
25. **فَعِيلٌ** — **فَعَلٌ**, **فَعِلٌ**, **فَعَالٌ**; de e többes gyéren haszn., pl. **عَبْدٌ** = szolga, t.: **عَبِيدٌ**.
26. **فُعُولَةٌ** — **فَعِلٌ**; hasonlókép gyéren haszn., pl. **بَعْلٌ** = férj, t.: **بُعُولَةٌ**.
27. **فِعَالَةٌ** — **فَعِلٌ**, **فَاعِلٌ**, pl. **حَجَرٌ** = kő, t.: **حِجَارَةٌ**.
28. **فَعَلٌ** — **فَعْلَةٌ**; gyéren, pl. **حَلَقَةٌ** = kör, t.: **حَلَقٌ**.

II. Tábla.

A négy- vagy többbetűs fő- és melléknevek tört többesei.

1. **فُعَالِلٌ** (és **فَعَالِلٌ**, **مَفَاعِلٌ**, **أَفَاعِلٌ**) akkor, ha a szó négy gyökbetűből, illetve csak három radikalisból áll ugyan, de az első radikalist **م** **ت**

vagy ^٤ előzi meg, pl. ^٥ ضِفْدَعٌ = béka, t.: ضَفَادِعُ; تَجْرِبَةٌ = tapasztalás, t.: تَجَارِبُ; مَعِيْشَةٌ = életföntartás, t.: مَعَايِشُ; اَصْبَعٌ = ujj, t.: اَصَابِعُ.

2. فَوَاعِيْلُ (és تَفَاعِيْلُ, مَفَاعِيْلُ, اَفَاعِيْلُ) —

akkor, ha az ötbetűs szavak utolsó előtti consonansa nyújtó, pl. ^٥ سُلْطَانٌ = Szul-tán, t.: سَلَاطِيْنُ; تَصَوِيْرٌ = kép, t.: تَصَاوِيْرُ; مِسْكِيْنٌ = szegény, t.:

يَنَابِيْعُ; يَنَابِيْعُ = forrás, t.: يَنْبُوْعٌ; اَكْلِيْلٌ = korona, t.: اِكْلِيْلٌ; مَسَاكِيْنٌ; مَسَاكِيْنٌ

جَوَامِيْسُ = bivaly, t.: جَاْمُوْسٌ.

3. فَعَالِدَةٌ, hasonlóképen, ha az ötbetűs fő- v. melléknév utolsó előtti

consonansa nyújtó, de ritkán; gyakrabban ha az utolsó előtti consonansa nem nyújtó; továbbá többbetűs idegen szavaknál és vonatkozó melléknevéknél, pl. تَلْمِيْذٌ = tanuló, t.: تَلَامِيْذٌ és تَلَامِيْدَةٌ; اَسْقَفٌ = püspök, t.: اَسَاقِفٌ

és اَسَاقِفَةٌ, بَغْدَادِيٌّ — Bagdadi, t.: بَغَادِيْدَةٌ.

Jegyzet a). Mint különösen az első táblából látható, ugyanazon fő- v. melléknév több fractussal is bírhat, pl. بُحْرٌ = tenger, t.: بُحُوْرٌ, بُحَاْرٌ, بُحُوْرٌ, بُحْرٌ stb. Sőt ugyanazon fő- v. mell. több fractussal és az ép többessel is bírhat; ilyenkor a jelentmény is némileg különböző, pl. شَاهِدٌ = tann, t.: شَوَاهِدٌ = bizonyítékok, شُهُودٌ és شَاهِدُوْنَ = tanuk.

Jegyzet b). A tört többes alakok között nem egy van, mely tökéletesen egyenlő az ige törzsalakjától képzett igenevekkel vagy melléknevekkel. Ilyenkor a gyakorlatból, az összefüggésből tudhatjuk meg csupán, hogy az illető szó egyes számú igenév v. melléknév-e, vagy pedig tört többes.

Jegyzet c). Az اَفْعَلٌ superlatív v. comparatív minta, ha inkább személyes főnevet (subst. personalia) jelent mint melléknévet, a II. T. اَفَاعِلٌ fractusát veszi fel, pl. اَلْاَكْبَرُ = a legnagyobb, t.: اَلْاَكْبَرُ = a főnemesek.

Jegyzet d). A viszonyító melléknévek, ha felekezetre, pártra vagy családra vonatkoznak, a többest egyszerű ^٤ végzet által képezik, pl. شَافِعِيٌّ = sáfita, t.: شَافِعِيَّةٌ = sáfíták. Más fő- és melléknévek is — különösen a فَاعِلٌ és فَعَالٌ minták — használják ezen többes alakot, pl. سَاطِرٌ utazó, سَاطِرٌ = utas (ki többször utazik), t.: سَاطِرَةٌ utazók, سَاطِرَةٌ = utasok csoportja, karaván.

Jegyzet e). Némely nevek többese egészen rendhagyó, vagy más, az egyes számtól különböző gyökből képződik, pl. اُمٌّ = anya, fr. اُمَّهَاتٌ; فَمٌّ = száj, fr. اَمْوَاهُ (sing. فُوَةٌ); مَاءٌ = víz, fr. مِيَاهُ v. مِيَاهُ (a sing. مَاءٌ); اِنْسَانٌ = ajak, fr. شِعَاةٌ; اِمْرَاَةٌ = asszony, fr. نِسَاةٌ; نِسْوَانٌ, نِسْوَةٌ, نِسَاةٌ = ember, fr. اَنَاسٌ v. نَاسٌ.

2. *Jelentményre* nézve a tört többesek abban különböznek az épektől, hogy ezek több egyedet külön-külön véve, a fractusok pedig több egyedet mint *összeséget* jeleznek. Így, pl. عَبْدُونَ = több rabszolga (Sclaven); عَيْدٌ = rabszolgaság (Sclavenschaft) = sing. عَبْدٌ, mely collective = rabszolga-tömeg. A fractusok tehát tulajdonképen singularisok collectiv, gyakran az abstracthoz közeli értelemben. Miért is kivétel nélkül nőneműek s csak per constructionem ad sensum vehetők néha himneműeknek.

Jegyzet. A fractusoktól megkülönböztetendők mégis a fönne említett sing. collectivák, például عَبْدٌ = szolga, szolgák, نُحْلٌ = méh, méhek, melyekből az egyediség főnevei is képezhetők. A fractusokat abstract, ezeket coneret collectiváknak nevezhetők. A collectivák egy harmadik osztályát teszik a *jelentmény szerinti*, meg nem osztható oly collectivák, melyekből az egyediség főnevei nem képezhetők, pl. قَوْمٌ = nép, سَكْرٌ = sereg.

3. A fractusok a mennyiben több egyed összeségét jelentik, ismét kétfélék lehetnek.

a) *A kis csoport* többesei; melyek 3—10-ig terjedő személyekre vagy tárgyakra vonatkoznak csupán: ezek az I. Tábla 12.—15. fractusai;

b) *a nagy csoport, a sokaság többesei*; melyek határozatlan, kilencnél nem kisebb számú sokaságot, csoportot jelentenek: ilyenek a többi fractusok s a fractusokból أَثٌ végzettel v. a II. T. fractusai mintájára ujonnan képezhető többesek (pluralia pluralium), pl. بَيْتٌ = ház, بُيُوتٌ és بُيُوتَاتٌ = nagyobb, legalább kilenc házból álló házcsoporth, كَلْبٌ = kutya, أَكْلَبٌ és أَكْلَابٌ = nagyobb kutyaecsapat, legalább kilenc kutya.

Ez utóbbiak, *a többesek többesei* specificie gyakrabban több csoportot, tömegeket, halmazokat jelentenek, th. több házcsoporth, több kutyaecsapat.

49. §. A meg nem határozott fő- és melléknév ejtegetéséről (declinatio nominum indeterminatorum).

1. A fő- és melléknemeknek az arabban csak *egy* ejtegetésök (mint az igéknek v. ö. 24. §. csak egy hajlításuk) van ugyan;

Főnév		Melléknév	
Him	Nőn.	Him	Nőn.
Tört többes		Tört többes	
N. ذَرَاهِمٌ (drachmák)		ذَوَائِلٌ (hervadt férfiak, nők)	
G. } ذَرَاهِمَ		ذَوَائِلَ	
A. }			

2. Mint a jegyzetben s a példákból láttuk, a dualison és a him- s nőnemű ép többesen kívül, az *egyed* (him és nőn.) és *tört többes numnatio nélküli* fő- és melléknemei is diptoták. Lásuk részletesen, melyek azok.

A) Egyesben.

a) *Appelativ főnevek, melléknemek:*

- α) az أَبْيَضٌ végződésűek, pl. عَدْرَاءٌ = szűz, بَيْضَاءٌ = fehér nő (nőn. فَعْلَاءٌ mintája az أَفْعَلٌ -nak, midőn nem comp. hanem szint v. testi hibát jelent, himn. أَبْيَضٌ);
- β) a *servilis* elif breve-vel végződők, pl. دُنْيَا = világ, سَكْرَى = részeg nő (nőn. فَعْلَى mintája a فَعْلَانٌ -nak: سَكْرَانٌ himn.); صُغْرَى = kisebb nő (nőn. mintája az أَفْعَلٌ -nak, ha comp. أَصْغَرٌ himn.);
- γ) a himnemű أَفْعَلٌ mintájú melléknév (akár comp. akár szint vagy testi hibát jelent, pl. أَصْغَرٌ = kisebb, أَبْيَضٌ = fehér. Ámde az أَفْعَلٌ , melynek nőneme ة , és sem comp. sem szint v. testi hibát nem jelent, triptoton, pl. أَرْمَلٌ és أَرْمَلَةٌ = özvegy férfi — nő;
- δ) a himn. فَعْلَانٌ mellékn., pl. سَكْرَانٌ = részeg. Ámde فَعْلَانٌ és فَعْلَانٌ triptoták, pl. عُرْيَانٌ — عُرْيَانَةٌ = meztelen férfi — nő;
- ε) azon deminutivák, melyeknek már primitíváik is diptoták, pl. أَسِيدٌ , ettől: أَسْوَدٌ = fekete.

b) Sok tulajdonnév.

- α) az egyszerűen dammával (◌ْ) végződő idegen v. arab férfi- és nőnevek, pl. أَبْرَاهِيمُ Abrahám, آدَمُ Adam, مَرْيَمُ Mária, زَيْنَبُ = Zainab (nőnév); ellenben نُوحٌ Noe, لُوطٌ Loth, minthogy ◌ُ végzetűek, triptoták;
- β) servilis elif brevével, آء -val vagy ان -val végződő férfinévek, pl. يَحْيَى János, زَكَرِيَّا Zakarias, عُثْمَانُ Othman;
- γ) a ة végzetű him- és nőnemű tulajdonnevek, pl. فَاطِمَةُ , Faṭima;
- δ) oly him- és nőn. tulajdonnevek, melyek appellatív főnévből v. melléknévből származtak, vagy legalább a származás látszatával birnak, pl. عُمَرَ 'Omar, زُفَرَ Zofar, عَقْرَبُ 'Akrab (ettől: عَقْرَبٌ = skorpio).

Jegyzet. Az összetett tulajdonneveknél vagy mindakettő triptoton, de a két név status constructusba jövéen, az utóbbi genitivusba tétetik, az első pedig elveszti nunnatióját (v. ö. 50. §.), péld. بُعْلُ بَيْتٍ (Ba'lbek), بُعْلُ بَيْتٍ (gen.), بُعْلُ بَيْتٍ (acc.); vagy pedig az első fathát vénéen fel, ejtegetlen marad, a második pedig diptoton, pl. بُعْلُ بَيْتٍ (nom.), بُعْلُ بَيْتٍ (cas. obl.).

B) Tört többesben

az آء , ان , ى (e. h. ى) végzetű fő- és melléknévek diptoták; ilyenek az I. Tábla fractusai közül: a 16., 17., 20., 21., 22. és 24.; a II. T. valamennyi fractusai, pl. عَجَائِبُ = csodás dolgok, حُكَمَاءُ = bölcsek, قَتَلَى = meggyilkoltak, قَنَاطِرُ = hidak.

Jegyzet a). Az آء és ى (e. h. و és ى v. ö. 17. §. 7. és 18. §. 2.) végzetű triptoták, pl. عَصَا (e. h. عَصَوُ), فَتَى (e. h. فَتَى), valamint az ان és ى (e. h. و és ى) végzetű diptoták, pl. دُنْيَا (e. h. دُنْيُو) = világ, قَتَلَى (e. h. قَتَلَى) = meggyilkoltak (22. fr.) az infirmák szabályai folytán az obliquus esetekben nem változván ($\text{عَصَا} = \text{عَصَوُ} = \text{عَصَوُ}$, $\text{قَتَلَى} = \text{قَتَلَى} = \text{قَتَلَى}$; $\text{دُنْيَا} = \text{دُنْيَا} = \text{دُنْيَا}$; $\text{فَتَى} = \text{فَتَى} = \text{فَتَى}$), látszat szerint egyvégzetűek; *monoptota* (virtualis ejtegetés).

Jegyzet b). Az و (e. h. و és و), ى és و (e. h. و és و) végzetű triptoták, pl. غَارُ (e. h. غَارُو) = ostromló; رَامُ (e. h. رَامِي) =

dobó, أَذْلٌ e. h. أَذْلُ (fr. 13. v. ö. 17. §. 6.), az infirmák szabályai megtartásával a nom. és gen.-ban egyenlők lévén, az acc.-ban pedig, a menyében a 15. §. 12. szerint az ل^{e} megmarad, külön végzettel bírván, látszólag diptoták, pl. غَزَا (n. g.), غَزَايَا (acc.); زَامٌ (n. g.), زَامِيَا (acc.); أَذْلٌ (n. g.), أَذْلِيَا (acc.). Ugyanez áll az e -re végződő 23. tört többséről, mert az e kivételesen e. h. áll: عِيٌّ, pl. جَوَارٌ (e. h. جَوَارِيٌّ) n. g. esakhogy, mert az e — عِيٌّ-ből származott, az acc.-ban يَا helyett عِيٌّ iratik: جَوَارِيٌّ.

Jegyzet c). Költők néha diptotákat triptotáknak vesznek.

A *dat.* és *abl.* megfelelő viszonyzóknak a genitívus (triptotáknál obliquus) elé ragasztása által képeztetnek, pl. لِرَجُلٍ = embernek, مِنْ رَبِّ (v. ö. 9. §. 15. lp. c) = urtól, لِمَرْيَمَ = Máriának.

A *vocativus* kétféleképen fejezhető ki: *nominativussal* (névelő s nunnatio nélkül), péld. يَا مَلِكُ = ó király, v. pedig s gyakrabban *accusativussal* (nunnatioval), pl. يَا رَجُلًا = ó ember; különösen, ha suffixummal köttetik össze, pl. يَا أَبَانَا = ó atyánk, ilyenkor, mint a következő szakaszban mindjárt látni fogjuk, a nunnatio elmarad. Többet a 71. §-ban.

50. §. A meghatározott fő- vagy melléknevekről s azok ejtegetéséről (nomina determinata).

A határozatlan fő- és melléknevek háromféleképpen lehetnek meghatározottakká: 1. a *névelő* (articulus, 58. §.), 2. a *genitívus* (ugyn. status constructus, 69. §.), 3. a *suffixum* (54. §. 2.) által, mely a mi birtokos névmásunknak felel meg.

A nevek meghatározása a következő változásokat idézi elő.

1. A triptoták elvesztik nunnatiójukat (az acc.-ban az elifet is), pl. الرَّجُلُ, az ember (n. g. acc.), الرَّجَالُ (fr. 5.), az emberek (n. g. acc.); — رَجُلٌ لِلَّهِ, az Isten embere (n. g. acc.), عِبِيدُ الْمَلِكِ (fr. 25.) = a király szolgái (n. g. acc.); — عَبْدُكَ = szolgád (n. g. acc.), بُلْدَانِكُمْ (fr. 19.) = városaitok (n. g. acc.).

2. Az egyes és tört többes diptoták, melyek már meghatározatlanul is nélkülözik a nunnatiót, nunnatio nélküli triptotákká lesznek, pl. **الْأَسْوَدُ** = a fekete (n. g. acc.), **الدَّرَاهِيمُ** (fr. 30.) = a drachmák (n. g. acc.); **أَسْفَلَ الْأَرْضِ** = a föld legalacsonyabb része (n. g. acc.), **فَوَارِسَ الْمَلِكِ** (fr. 16.) = a király lovagjai (n. g. acc.); — **مَرْيَمَ** = Máriád (n. g. acc.); **فَوَارِسِكُمْ** = lovagjaitok (n. g. acc.).

3. A nőnemű ép többes is elveszti ^s és _o nunnatióját, de nem lesz triptoton, pl. **الْجَنَّاتِ** = a kertek (cas. rect. et obl.); — **جَنَّاتِ الْمَلِكِ** = a király kertjei (c. r. et obl.); — **جَنَّاتِكَ** = kertjeid (c. r. et obl.).

4. A közösnemű dualis és him ép többes végtagja, a **ن** illetve **نِ** nunnatiók a genitivus (st. constr.) és suffixum általi meghatározásnál kivettetnek; de a névelővel megmaradnak, pl. **عَبْدَا السَّلْطَانِ** = a Szultán két szolgálója (c. r.) **عَبْدَى السَّلْطَانِ** (cas. obl.): a kettős obliquusban visszamaradt **ى** (11. §. 4. b) a vázsla-elif előtt fathát kap s megkettőztetik. — **بَنُو الْمَلِكِ** = a király fiai (cas. r. az elif otiosum is eltűnt), **بَنِي الْمَلِكِ** (cas. obl.): a nyújtó **و** illetve **ى** s a dual. cas. rectusban a nyújtó elif nem akadályozzák a vázslát; de önhangzóik röviden ejtetnek ki, v. ö. 11. §. 3. d) jegyz. b); **عَبْدَاكَ** = két szolgáló (c. r.) **عَبْدَيْكَ** (c. obl.), **بَنُوكُمْ** = fiaitok (c. r.), **بَنِيكُمْ** (c. obl.); — ellenben **الرَّجُلَانِ** (c. r.), **الرَّجُلَيْنِ** (c. obl.), **الرَّجُلُونَ** (c. r.), **الرَّجُلِينَ** (c. obl.).

Jegyzet a). A névelő által okozott széphangzati tesdídrről a 9. §-ban, a vázsla szabályairól a 11. §-ban van szó.

Jegyzet b). Az _o végzetű triptoták (49. §. 2. B. Jegyz. b) midőn st. const. vagy az articulus által meghatározvák, a rejltő **ى**-t felveszik, pl. **الرَّامِي** (n. g.), **الرَّامِي** (acc.).

Jegyzet c). A triptoton tulajdonnevek elvesztik nunnatiójukat, ha utánuk **ابْنُ** = fiú, mint appositio (v. ö. 11. §. 5. d) következik stat. constructusban, pl. **مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ** = Mohammed, (a ki) Dsa'far fia... Ilyenkor **ابْنُ** elveszti kisegítő elifjét v. ö. u. o.

Jegyzet d). Ha a him ép többes végzete a 15. §. 4. szerint وَنْ c. r. és بِنْ c. obl., a st. constr.-ban a نْ elvettévé وَوْ és وَيْ diftongusok maradnak, melyek vázsla elif előtt föloszlanak s kiegészítő hangzóul a و dammát, a ي pedig, anélkül hogy megkettőztetnék keszrát vesz fel, pl. مُصْطَفَوُ اللَّهِ — Istennek választottai c. r., مُصْطَفَى اللَّهِ (c. obl.).

Jegyzet e). A köv. szavak أَبٌ atya, أَخٌ fivér, حَمٌ — ip, هُنْ = dolog, a st. constr.-ban és a suffixum előtt a kidobott infirmát megkapják: acc. هُنَا, حَمَا, أَخًا, أَبًا g. هُنِي, حَمِي, أَخِي, أَبِي n. هُنُو, حَمُو, أَخُو, أَبُو. A csupán st. constr.-ban használatos ذُو birtokosa valaminek, ép így: ذُو n. ذِي g. ذَا acc. E szó: فَمٌ — száj (e. h. فَوْهٌ) st. constr.-ban فَمٌ v. فُو n.; فَمٌ v. فَا acc.

Jegyzet f). Az egyes első sz. suffixum (ي) előtt az egyes és tört többes (akár triptota akár diptota) és nőn. ép többes végőnhangzói elvettévé, az illető fő- v. melléknév minden esetben egy és ugyanazon alakkal bír, pl. كِتَابِي könyvem n. g. acc. (ettől كِتَابٌ = lovagjaim, n. g. acc. (ettől فُؤَارِسُ fr. 16), جَنَاتِي kertjeim, n. g. acc. (ettől جَنَاتٌ). A ي néha el is marad, pl. رَبِّي e. h. رَبٌّ.

Jegyzet g). A 3 végzet suff. előtt — a szó közepére jövéen ت-ra változik, pl. رَحْمَتُكَ = kegyelmed (رَحْمَةٌ).

Jegyzet h). A vég hámza-mobile suffixum előtt, ha dammával bír و-ra, ha keszrával, ي-ra változik, pl. نِسَاءُهُ = nejei, n. نِسَائِهِ, g. ettől نِسَاءٌ. Hogy a harm. szem. suff. 3 miért lőn 3 v. ő. alább jegyz. j).

Jegyzet i). Az egyes 1. sz. suff. ي, ha a nunnatiók eltüntével ي, و, و, و nyújtott magánhangzók vagy وَيْ, وَيْ diftongusok előzik meg, ي-vá lesz, a mely ي után változatlanul marad, a megelőző jávagy vávval pedig ي-ba vonatik össze, pl. حَطَايَا — vétkeim (حَطَايَا); مُسَلِّمِي = biróm (قَاضٍ = قَاضِي); غَلَامِي = két szolgálé (غَلَامِي); مُسَلِّمِي = Moszlemjeim (مُسَلِّمِي — a damma is átváltozott keszrává 17. §. 8.); مُصْطَفَوُ kiválasztottjaim e. h. مُصْطَفَى.

Jegyzet j). A harm. sz. هُ, هُمَا, هُمْ és هُنَّ keszra vagy ي után a dammát keszrává változtatják: هِ, هِمَا, هِم, هِن, pl. قَتَادِهِ könyveé.

Jegyzet k). Az i) és j) jegyzetek akkor is szem előtt tartandók, ha az illető suffixumok igével vagy viszonzszóval kötvék össze.

II. Fejezet. A számnévről.

51. §. A tőszámokról.

A tőszámok a következők:

	Hím	Nőn.		Hím	Nőn.			
1.	وَاحِدٌ	وَاحِدَةٌ	11.	عَشْرٌ	عَشْرَةٌ			
	أَحَدٌ	أَحَدٌ	12.	عَشْرٌ	عَشْرَةٌ			
2.	اِثْنَانِ	اِثْنَتَانِ	13.	عَشْرٌ	عَشْرَةٌ			
3.	ثَلَاثَةٌ	ثَلَاثٌ	14.	عَشْرٌ	عَشْرَةٌ			
4.	أَرْبَعَةٌ	أَرْبَعٌ	15.	عَشْرٌ	عَشْرَةٌ			
5.	خَمْسَةٌ	خَمْسٌ	16.	عَشْرٌ	عَشْرَةٌ			
6.	سِتَّةٌ	سِتٌّ	17.	عَشْرٌ	عَشْرَةٌ			
7.	سَبْعَةٌ	سَبْعٌ	18.	عَشْرٌ	عَشْرَةٌ			
8.	ثَمَانِيَةٌ	ثَمَانٍ	19.	عَشْرٌ	عَشْرَةٌ			
9.	تِسْعَةٌ	تِسْعٌ						
10.	عَشْرَةٌ	عَشْرٌ						
	20	عِشْرُونَ	40	أَرْبَعُونَ	60	سِتُّونَ	80	ثَمَانُونَ
	30	ثَلَاثُونَ	50	خَمْسُونَ	70	سَبْعُونَ	90	تِسْعُونَ
	100	مِائَةٌ v. مِئَةٌ	400	أَرْبَعُ مِائَةٍ	700	سَبْعُ مِائَةٍ		
	200	مِائَتَانِ	500	خَمْسُ مِائَةٍ	800	ثَمَانِي مِائَةٍ		
	300	ثَلَاثُ مِائَةٍ	600	سِتُّ مِائَةٍ	900	تِسْعُ مِائَةٍ		
								Több száz = مِائَتَانِ v. مِائَةٍ

1000 = أَلْفٌ، 2000 = أَلْفَانِ 3000 = ثَلَاثَةُ أَلْفٍ
4000 = أَرْبَعَةُ أَلْفٍ stb.

10.000 = رُبُوعَةٌ, több ezer — أَلْفٌ v. أُلْفٌ (tört többesek)

11.000 = أَحَدٌ عَشَرَ أَلْفًا, 12.000 = اِثْنَا عَشَرَ أَلْفًا, 13.000 =
ثَلَاثَةَ عَشَرَ أَلْفًا stb.

20.000 = عِشْرُونَ أَلْفًا, 30.000 = ثَلَاثُونَ أَلْفًا stb.

100.000 = مِائَةٌ أَلْفٍ, 200.000 = مِائَتَا أَلْفٍ, 300.000 =
ثَلَاثُمِائَةٌ أَلْفٍ stb.

21.000 = أَحَدٌ وَعِشْرُونَ أَلْفًا, 43.000 = ثَلَاثَةٌ وَعِشْرُونَ
أَلْفًا stb.

1,000.000, egy millio = أَلْفُ أَلْفٍ (ezerszer ezer).

1. *Nemiket* tekintve a tőszámok, mint látható, 1—10 lehetnek him- és nőneműek; csakhogy 3—10-ig az arab nyelv sajátsága szerint a himnem nőnemű alakú s viszont a nőnem himnemű alakkal bír. Ugyanígy kétféle neműek 11—19-ig: a tizest megelőző egyesek 13—19 a nemmel ellentett alakúak ugyan itt is, ámde a tizes alakja ez összetételnél megfelel nemének. 20-tól végig a tőszámok közösneműek; a velők esetleg összekötendő egyes azonban him- vagy nőnemű lehet, például أَحَدٌ وَعِشْرُونَ (himn.), اِحْدَى وَعِشْرُونَ (nőn.) = 21.

2. *Képzésük* a következő: 11—19-ig az egyes megelőzi a tizest, (a nőnemben a ش dszmet kap) s mindkettő fathával jelettetik, 12-nél csak az اِثْنَانِ, illetve اِثْنَتَانِ nunnatiója marad el. — Husz, a tiz többese: عِشْرُونَ (e. h. عَشْرُونَ); a többi tizes (30—90) a megfelelő nőnemű (de himalakú) monastól وون hozzáadása által képzett többes. — A tizeseknek (20—90) monasokkal összetételében a tizes وَ köztöszóval követi a (him- v. nőnemű) egyest, v. ö. fönt 1. — Kétszáz a száznak dualisa;

300—900-ig a száz (مِائَةٌ) egyes genitívusban követi a nőnemű (himalakú) monast (st. constr.): a két szó néha össze is vonatik akár a status constructus megtartva, akár mindkettő fathá-
val, pl. أَرْبَعُمِائَةٍ v. أَرْبَعِمِائَةٍ = 400. — Kétezer az ezer dua-
lisa; 3000—10.000-ig az ezer (أَلْفٌ) többes genitívusban követi a
hímnemű (nőnemalakú) monast (st. constr.); 11.000—100.000-ig
kizárólag, nincs st. construct., az أَلْفٌ egyes accusatívusban áll;
100.000-tól kezdve pedig mindig egyes genitívusban (ismét st.
constr.).

3. *Ejtegetésök.* A tőszámok (11, 13—19 és 11.000, 13.000—
19.000 kivéve) mind ejtegethetők. A nőn. 1. أَحَدٌ ejt. v. ö.
49. §. 2. B) jegyz. b). Kettő, (akár egyedül, akár összetétel-
ben), a főnevek dualisát követi; 3—10 triptoták; — a tizesek
20—90 a főnevek ép többese szerint diptoták: وَثْنٌ és ثَلَاثِينَ;
e tizesek és egyesek összetételében (pl. 23) mindkettő a maga
módja szerint külön ejtegettetik; — száz مِائَةٌ egyesben trip-
toton, többesben a hí- vagy nőnemű ép többes szerint dipto-
ton; 200 a dualist követi; a 300, 400 stb. féle status con-
structusban csak az első szó ejtegettetik s triptoton; az ezer
maga أَلْفٌ nemesak egyesben, hanem a mennyiben többese
أَلْفٌ v. أَلْفٌ nunnatióval bíró fractus, többesben is triptoton;
a 2000 dualis-diptoton; a 3000, 4000 stb. status constructusban,
valamint 20.000—90.000, hol az ezer egyes accusatívusban áll,
és még a 100.000 stb. status constructusban ismét csak az ezret,
az أَلْفٌ-t, illetve أَلْفٌ-t vagy أَلْفٌ-t megelőző tagok ejtegettetnek.

4. Mint 2. alatt láttuk a szám-összetételben az egyes
mindig megelőzi a tizest; ha azonban az összetételben ezresek
és százasok is szerepelnek, akkor a nagyobb számok megelőz-
hetik vagy követhetik a kisebbeket, (de az egyes mindig a
tizes előtt marad) s minden új tag وَ كötőszóval kapcsoltatik
egybe, pl. 1881 = أَحَدٌ وَ ثَمَانُونَ وَ ثَمَانِي مِائَةٍ وَ أَلْفٌ vagy أَلْفٌ
وَ ثَمَانِي مِائَةٍ وَ أَحَدٌ وَ ثَمَانُونَ.

Jegyzet a). E. h. ثَلَاثٌ، ثَلَاثَةٌ és ثَمَانِيَةٌ írható: ثَلَاثٌ، ثَلَاثَةٌ és ثَمَانِيَةٌ (16. §. 2.). — ثَمَانٌ = ثَمَانِيٌّ (18. §. 3.), ejt.: ثَمَانٌ n. g. ثَمَانِيًّا acc. (v. ö. 49. §. 2. B) jegyz. b).

Jegyzet b). Jegyzet b). E. h. áll سِدْتُ v. سِدْتِ v. سُدَيْسِي (v. ö. deminutiv سُدَيْسِي és سُدَيْسِي = egy hatod, سَادِسِي = hatodik.

Jegyzet c). Ha a tőszámokat abstract értelemben vesszük, névelővel kell őket jelelnünk, pl. اَلثَّلَاثَةُ نِصْفُ اَلسَّبْتِ = három, hatnak a fele.

52. §. A sorszámokról (ordinalia).

A sorszámok 1—10 a következők:

	Hím	Nőn.		Hím	Nőn.
1-ső	أَوَّلٌ	أُولَى	6-ik	سَادِسٌ	سَادِسَةٌ
2-ik	ثَانٍ	ثَانِيَةٌ	7-ik	سَابِعٌ	سَابِعَةٌ
3-ik	ثَالِثٌ	ثَالِثَةٌ	8-ik	ثَامِنٌ	ثَامِنَةٌ
4-ik	رَابِعٌ	رَابِعَةٌ	9-ik	تَاسِعٌ	تَاسِعَةٌ
5-ik	خَامِسٌ	خَامِسَةٌ	10-ik	عَاشِرٌ	عَاشِرَةٌ

Az első sorszám أَفْعَلٌ — فُعَلَى-hoz hasonló mintával bir, a mennyiben mintegy felső fokot (elsőséget) jelent. 2—10: فَاعِلٌ alakúak; 20—tól a tizes sorszámok tőszámok által fejeztetnek ki, s ha egyesekkel tétetnek össze, ezek a sorszámi alakban (ilyenkor 1 = حَادِيٌّ، حَادِيَّةٌ) megelőzik a tizeseket, melyek و kötőszót kapnak; 11—19 ép úgy mint a tőszámoknál, az egyes a tizessel kötőszó nélkül áll, s mindkettő ejtegetlen, csak hogy itt az egyes sorszámi s nemének megfelelő alakot kap. A sorszámok — a most jelzettet: 11—19 kivéve — ejtegethetők, s mint melléknévek főneveik után állanak s velök nemben, számban, esetben megegyeznek. A névelőt is felvehetik, pl. ^{فَاعِلٌ}الْأَوَّلُ = az első; összetételben minden külön tagnak kell a névelővel jeleltetni, pl. a 24-ik = الرَّابِعُ وَالْعِشْرُونَ, a tizes a ن نunnatiót, mint ismertetőt megtartja. Némelyek szerint *névelővel* a 11—19 sorszámok ejtegethetők.

53. §. A többi számokról.

1. A *tőszámok szorzói* (adverbiumai): *egyszer, kétszer* stb.

a) Az egyszer, kétszer és többször kifejezhető az egyszeri cselekvés főneveinek acc. által, pl. *نَصَرَ نَصْرَةً, نَصَرَ تَنْصَرَتَانِ* — egyszer, kétszer, többször segített;

b) ezek és más szorzó számok az igenév és a tőszám acc. által, pl. *قَاتَلَ قِتَالًا وَاحِدًا, قِتَالَيْنِ (إِثْنَيْنِ), قِتَالَيْنِ* — egyszer, kétszer, többször küzdött; *أَرْبَعَةً, قِتَالًا ثَلَاثَةً* — háromszor, négyszer küzdött stb.;

c) egyszerűen a nőn. tőszámok acc. által, úgy hogy az igenév alattomban értetik, pl. *قَامَ إِثْنَتَيْنِ, ثَلَاثًا* — kétszer, háromszor kelt fel;

d) ezen vagy hasonló — szorozást jelentő — főnevek acc. által: *مَرَّةً, دَفْعَةً*; ezek egy. acc. *مَرَّةً* — egyszer, kettős obl. (acc.) *دَفْعَتَيْنِ* — kétszer. Egyébként a számnév tétetik (nunctio nélküli) accusativusba, e nevek pedig genitivusba, (st. constr.) pl. *ثَلَاثَ دَفْعَاتٍ* — háromszor stb.

2. A *sorszámok szorozói* (adverbiumai): először, másodszer stb. vagy csak a himn. sorszámnév acc. által jeleltetnek, pl. *رَابِعًا* — negyedszer, vagy a sorszámnév egyező nemű accusativusához a fönnt említett nevek acc. is járulhat, pl. *مَرَّةً رَابِعَةً*. A sorszámok szorozói gyakran névelőt is kapnak.

3. Az *osztószámok* (distributiva) vagy:

a) a tőszámok ismétlésével, pl. *أَرْبَعَةً أَرْبَعَةً* — négyenkint; vagy

b) külön saját alakok által: *مَوْحَدًا, أَحَادًا, مَفْعَلًا, فُعَالًا*, pl. *مَوْحَدًا, أَحَادًا* — egyenkint.

4. A *sokszorosító* (multiplicativ) számok, egyszeres, kétszeres stb. mintája: *مُفَعَّلًا* (II. f. szenv. rész.), pl. *مُثَلَّثًا* —

háromszoros (acc.-ban — háromszorosan) csak az *egyszeres* képződik eltérően = مُفْرَدٌ igének IV. f. szenv. rész.: مُفْرَدٌ.

Midőn az *egésznek összes alkatrészeit számnévvel* akarjuk kifejezni (numeralia relativa), pl. egyszerű, hármás, négyes stb., akkor a فُعَالِيٌّ mintát használjuk, pl. رُبَاعِيٌّ = négyes (négybetűs, négyrőfös, négyöles, Tetrastichon stb.).

5. A *törtszámoknak* 3—10 köv. mintáik vannak فُعَلٌ, فُعَلٌ, فُعَيْدٌ, többes: أُنْعَالٌ, pl. ثَلَاثٌ, ثَلَاثٌ — egy harmad. Tizen túl a törtszámok körülírás által képezvők.

6. Az *idő* számainak — melynek lefolyása után a cselekvés megújul — mintája: فِعْلًا (acc.), névelővel: أَلْفِعْلُ, pl. ثَلَاثًا v. الثَّلَاثُ = minden harmad napon, hónapban vagy évben, stb. amint az összefüggés kívánja.

III. Fejezet. A névmásról és névelőről.

54. §. A) A személyi névmásról (pronomen personale).

A személyi névmások vagy *önállóak* vagy *ragok* (suffixa).

1. Az önálló személyi névmások az *alanyesetet* képviselik s következők:

Szem.	Egyes	Kettős	Többes
1. k.	أَنَا = én	—	k.: أَنْتَ = mi
2. h.	أَنْتَ, n.: أَنْتِ = te	k.: أَنْتُمَا = ti ketten	h.: أَنْتُمْ, n.: أَنْتِنَّ = ti
3. h.	هُوَ, n.: هِيَ = ő	k.: هُمَا = ők ketten	h.: هُمْ, n.: هُنَّ = ők.

Jegyzet. Az egyes 3. sz. névmás **وَ** vagy **فَ** — és kötőszók után meg-
rövidül: **وَهَوُ**, **فَهِيَ**.

2. A személyi névmások mint ragok (suffixa) az *obliquus* eseteket képviselik. Ugyanis *névhez* ragasztatván, a mi *birtokos névmásainknak* felelnek meg (genitivus pronominis possessivus); igével pedig a *cselekvés tárgyát* képezik (accusativus pronominis). Maguk e suffixak, melyek a névvel vagy igével szorosán összefor-
nának, **nem** egyebek, mint az önálló személyi névmás meg-
rövidült, módosult alakjai, annak lényeges mássalhangzói.

A név és ige suffixai (az egyes 1. sz. kivéve) nem különböznek egymástól:

Egyes	Kettős	Többes
1. sz. közös: أَنَا (igével أَنَا)	—	közös: أَنَا
2. sz. him: أَنْتَ , nőn.: أَنْتِ	közös: أَنْتُمَا	him: أَنْتُمْ , nőn.: أَنْتِنَّ
3. sz. him: هُوَ , nőn.: هِيَ	közös: هُمَا	him: هُم , nőn.: هُنَّ

Példák: **دَارُهُ** = háza; **تَتَلَكَّمُ** = megölt benneteket!

Jegyzet a). Hogy mily változást szenvednek a nevek vagy igék, midőn suffixummal összefor-
nának v. ö. 50. és 37. §§. Maguk a suffixak is módosulnak bizonyos esetekben, midőn névhez (v. ö. 50. §. *jegyzet* i) és j) vagy igéhez (v. ö. u. o. per analogiam) ragasztatnak.

Jegyzet b). A suffixak *viszonyszókkal* is összeköthetők, s akkor hasonló és még más változásokat is szenvednek; miről az alaktan III. szakaszában, 58. §.

Jegyzet c). Amint nincs az arabban *birtokos* névmás, mely a névi suffixak által képviseltetik, ugy a *visszatérő* (reflexivum) személyi névmás is hiányzik, mely ezen vagy hasonló főnevekhez csatolt suffixak által fejezhető ki: **نَفْسِي** = lélek, **رُوحِي** = szellem, **ذَاتِي** = lényeg, **عَيْنِي** = szem stb. pl. **نَفْسُهُ** = önmaga, **ذَاتُكَ** = önmagadat. V. ö. 69. §.

Jegyzet d). A szem. névmások akár önállóak, akár ragok, *önmagukban* változatlanok, *nem ejtegethetők*. A névi suffixum, mely a birtokos névmást helyettesíti (a személy birtokossága), nem tévesztendő össze a szem. névmásnak az indogerman nyelvekben meglévő *vonzati* sajátítójával (genitivus pronominis non possessivus), pl. gedenke *meiner*, recordare *mei* (e nyelvekben is más a birtokos mein, dein, sein, meus, tuus, suus). Az arabban ép ugy mint a magyarban nincs a személyi névmásnak ily vonzati genitivusa, sőt mivel nincs is oly ige, mely (mint a németben vagy latinban) *egyenesen* (viszonyszó közvetítése nélkül) *genitivussal* kötetnék össze: a személyi névmás ily genitivusa fogalmilag sem létezik az arabban s

következésképen *nem is jelezhető*; hanem ilyféle constructiók: recordatus sum tui, többnyire az igesuffixummal, néha viszonyzóval fordítandók arabra. A szem. névmás *dativusa*, (nekem, neked) nemesak az igesuffixum által (különösen, ha az igével két suffixum is köttetik össze: egyik dat., a másik acc. v. ö. 37. §. 6), hanem mert fogalmilag és vonzatilag az arabban is létezik: habár maga a szem. névmás ejtegethetlen, *önállón* is jelezhető a ل viszonyzó és suffixum által, például لَكُمْ = nektek, لِي = nekem. Ép így jelezhető megfelelő viszonyzók s suffixum által az *ablativus*, pl. مِنْكُمْ = tőletek; noha a viszonyzók suffixummal összekapcsolva nem mindig ablativust jeleznek, hanem az értelem a viszonyzó jelentésétől függ, pl. إِلَيْكَ = hozzád. — A szem. névmás *accusativusa* végre maga az *ige suffixuma*, pl. نَصْرَنِي = segite engem; mely — különösen hatályosság kedvéért s ha az igével még egy, a dativust jelző suffixum (v. ö. 37. §. 6.) is van összekötve — *önállón* is írható e szóeskával (nota acc.): أَيَّا, pl. أَيَّاي = engem, أَيَّاكَ = téged stb.

55. §. B) A mutató névmásról (pron. demonstrativum).

A mutató névmások *közelve* vagy *távolra* mutatnak.

1. A *közelve* mutatók következők:

Égyes	Kettős	Többes
h.: ذَا (ذَاءٌ, ذَايٌ), n.: ذِي	N. h.: ذَانِ, n.: تَانِ	köz.: أُولَئِكَ, (أُولَئِكَ)
(ذِهِ, ذِيهِ)	(G.) h.: ذَيْنِ, n.: تَيْنِ	(أُولَئِكَ)
(ذِهِ, ذِيهِ)	(Λ.)	
ذَا = ez, ezen		

2. A *távolabbra* mutatók a 2-ik sz. (égyes, kettős, többes) suffixumnak — nemben a megszólított személylyel egyezőleg — a fönebbi mintákhoz ragasztása által képeztetnek, pl. ذَاكَ = ime az, asszonyom! ذَاكُمْ = ime az, uraim, hölgyeim! (ha kettőhöz szólunk) stb. Leggyakrabban azonban csak a *hímnemű 2. sz. suffixum* használatik, így:

Égyes	Kettős	Többes
h.: ذَاكَ, n.: تَاكَ	N. h.: ذَانِكَ, n.: تَانِكَ	köz.: أُولَئِكَ, (أُولَئِكَ)
	(G.) h.: ذَيْنِكَ, n.: تَيْنِكَ	
	(Λ.)	

A **ك** elé néha **ل** (szintén mutató értékű) részecske tétetik némi módosítással; nevezetesen a kettősben e **ل** a megelőző **ن**-nal összevonatik:

Egyes	Kettős	Többes
h.: ذَلِكْ (v. ö. 4. §. 9. lap), n.: تَلِكْ, e. h. نَالِكْ	N. h.: ذَاتِكَ, n.: تَاتِكَ G. } h.: ذَيْنِكَ, n.: تَيْنِكَ A. }	köz.: أَوْلَايِكَ

Ezek is távolra mutatnak s az előbbiektől csak alig, legfeljebb abban különböznek, hogy gyakrabban használatosak.

3. Különös figyelmettetéssel mutatunk, ha a **دَا** és **دَاك** elé a **هَآ** figyelmeztető szócskát teszszük; mely az elsővel mindig, az utóbbival is gyakran defective (alif nélkül) iratik: هَذَا — هَذَاكَ v. هَذَاكَ.

Egyes	Kettős	Többes
him: هَذَا, nön.: هَذِهِ (هَذِهِ), هَاتِي (هَذِي), هَاتَا	N. h.: هَذَاكَ, n.: هَاتَانِ G. } h.: هَذَيْنِ, n.: هَاتَيْنِ A. }	köz.: هَوْلَا, هَوْلَاةٌ

Jegyzet a). A többes hámza elíjje a figyelmeztető szócska után a szó közepére jöven a 10. §. 3. b) szerint dammajához hasonul (ء lesz); a nyújtó و pedig kilöketik (v. ö. 17. §. 4.). Egyébként is a többes mutató névmást gyakran írják nyújtó و nélkül (أَلَا), mely ha a kiírásban meg is marad, a damma röviden ejtetik ki: ulá'i, nem ulá'i.

Jegyzet b). A mutató névmások önállóan is, kapcsolatosan is használatosak.

Jegyzet c). A névelő: أَل is használtatik mutató névmásképen, pl. أَلْيَوْمَ = ma; أَلآنَ = most (mint pl. a németben a hangsúlyos der, die, das).

56. §. C) A visszahozó névmásról (pron. relativum).

A visszahozó névmások ezek:

1. الَّذِي, nön.: الَّتِي = a ki, a mely; a névelő أَل, a mutató ل részecske és a mutató névmás összetételéből származott, személyre és dologra egyaránt vonatkozhatik.

Egyes h.: $\text{الَّذِي} \text{ (الَّذِي, الَّذِي, الَّذِي)}$, n.: $\text{الَّتِي} \text{ (الَّتِي)}$.

Kettős N. h.: الَّذَانِ , n.: الَّتَانِ . G. A. h.: الَّذَيْنِ , n.: الَّتَيْنِ .

Többes h.: $\text{الَّذِينَ} \text{ (الَّذِينَ, الَّذِينَ)}$, n.: الَّتِي .

Jegyzet. الَّذِي (egy h.), الَّتِي (egy. n.) és الَّذَيْنِ (több. h.), mint hogy gyakrabban fordulnak elő, csak egy lammal iratnak, t. i. a névelő لِ -ja nemcsak összevonatott a mutató részecske لِ -jával, de ki is vettetett, v. ö. 9. §. 15. lap a) jegyz. A többiek azonban — szokás folytán — a névelő لِ -jét megtartják.

2. مَنْ — az, a ki (személyről), مَا — az, a mi (dologról); ezek nem ejtegethetők.

3. أَيُّ , n.: أَيَّةٌ — az, a ki (csak személyről), az egyesben szabályszerűen ejtegettetnek, kettősben azonban és többesben gyéren fordulnak elő.

4. أَيُّمَنْ — mindenki, a ki (bárki), أَيِّمًا — minden, a mi (bármi); csak első részök ejtegethető: g.: أَيُّمَنْ , أَيِّمًا , acc.: أَيِّمَنْ , أَيِّمًا .

Jegyzet. A 2., 3. és 4. sz. alatti visszahozó névmások egyszersmind kérdők is (v. ö. köv. §.), tulajdonképen s eredetileg határozatlan névmások.

5. A névelő أَلِ is helyettesítheti a visszahozó névmást (l. szófűzést).

57. §. D) A kérdő névmásról (pron. interrogativum).

A kérdő névmások, mint az 56. §. 4. jegyzetben láttuk, a visszahozó névmásokul is használt: مَنْ ; مَا ; أَيُّ ; أَيُّمَنْ ; أَيِّمًا .

1. A مَنْ mint kérdő névmás (*ki?*), ha önállóan áll, ejtegethető ily módon:

Egyes	Kettős	Többes
h. N.: مَنْو . G.: مَنِى Acc.: مَنَا	h. N.: مَنَان . G. Acc.: مَنَيْن	h. N.: مَنُون . G. Acc.: مَنِين
n. N. G. Acc.: مَنْه (مَنْت)	n. N.: مَنْتَان (مَنْتَان). G. Acc.: مَنْتَيْن	n. N. G. Acc.: مَنْات

Pl. ha valaki mondaná: ott láttam egy embert, s kérdezném, *kit?* így fejezném ki: **مَنَا**. Bármivel köttessék össze azonban a **مَنْ**, nem ejtegethető; helytelen volna tehát így kérdezni: **مَنَا رَأَيْتَ** — *kit láttál* e. h. **مَنْ رَأَيْتَ**. A **مَا** = *mi?* mindig ejtegethetlen. Mindkettő gyakran **ذَا** mutató névmással köttetik össze: **ذَا مَنْ** = *ki az?* **مَاذَا** = *mi az?*

Jegyzet. A **مَا** akár visszahozó, akár kérdő, viszonyzókkal egy szóba olvadván, *á*-vá rövidül s elveszti hangsúlyát, pl. **لِمَ** = *léna* = *miért?* v. ö. 6. §. jegyz.

2. Az **أَيُّ** és **أَيَّةٌ** = *melyik? milyen?* kérdő névmások, suffixummal és névvel összekötve csak egyesben használatnak s szabályszerűen ejtegethetnek. Névvél st. constr.-ba jőnek, s a név egyes genitivusban áll, nunnatio nélkül, pl. **أَيُّهُمْ**, n.: **أَيُّهُمْ** = *melyik közülök?* **أَيُّهُمْ** = *melyiket közülök?* **أَيُّ رَجُلٍ** N., **أَيُّ رَجُلٍ** G., **أَيُّ رَجُلٍ** Acc. *melyik ember, -é, -t?* Önállóan, oly értelemben mint **مَنْو**, kettős- és többesben is előfordul s így ejtegettetik:

Egyes	Kettős	Többes
h. N.: أَيُّ v. أَيُّ . G.: أَيُّ . Acc.: أَيُّ	h. N.: أَيَّانَ . G. Acc.: أَيَّانَ	h. N.: أَيُّونَ , G. Acc.: أَيُّونَ
n. N. G. Acc.: أَيَّةٌ	n. N.: أَيَّتَانِ . G. Acc.: أَيَّتَيْنِ	n. N. G. Acc.: أَيَّاتٌ

3. Az **أَيُّمِنَ** és **أَيُّمًا** kérdő névmások néha a suffixummal egybekötött **أَيُّ** (l. 2.) helyett állanak, pl. **أَيُّمِنَ** v. **أَيُّمًا أَحَبُّ**. **أَيُّمِنَ** = *melyik közülünk kedvesebb előtted, ő vagy én?* e. h. **أَيُّمًا**.

Jegyzet. Egyéb névmásoknak (pl. mindenki, bárki, bármi, valaki, valami, senki, semmi stb.), melyek az arabban körilírással vagy helyettesítés által fejeztetnek ki, ismertetését a *szófüzéstamban* (69. §.) adjuk.

58. §. A névelőről (articulus).

A névelő أَ , tulajdonkép csak أ (minthogy az elif, mint prosthetikum a kiejtés végett iratik), az arabban bármily nemű, számú vagy esetű fő- v. melléknévhez ragasztassék, változatlan.

Jegyzet. A névelő elifjéről, a mennyiben vászla-elif, a 11. §-ban 20. lp. 3. a) alatt értekezünk; a névelő أ -járól pedig, a mennyiben széphangzati tesztidet idéz elő, a 9. §-ban 15. lp. a) alatt. Hogy mily befolyást gyakorol a névelő a nevekre v. ö. 50. §.; hogy végre mutató és visszahozó név más helyett is használatos v. ö. 55. §. jegyzet c) és 56. §. 5.

III. Szakasz. A részecskékről.

A részecskék négyfélék, ugymint: viszonyszók, igehatározók, kötőszók, indulatszók.

59. §. A viszonyszókról (praepositio).

A viszonyszók, melyek mindig genitivust vonzanak, két-félék: *elválaszthatatlanok*, melyek a névvel, annak elején összeolvadnak és *önállóak*, melyek a névvel nem olvadnak egygyé, hanem csak előtte állanak.

1. Az elválaszthatatlanok egy mássalhangzóból és egy önhangzóból állanak s következők: ب = -ba, -be; ل = -nak, -nek (a dativ jele); ك = mint, a hasonlítás jele (sokak szerint, pl. Caspari, 179. lap, Anm. c) ez nem praepositio, hanem „ein formell unentwickeltes Wort: similitudo“); ت és و : eskümintáknál használatosak, mint وَاللَّهِ = Istenre!

Jegyzet. ب a harm. szem. suffixum dammáját keszrává változtatja: بِهِ , بِهِمْ stb. v. ö. 54. §. 2. jegyz. b) és 50. §. jegyz. i), j) és k); az első szem. suffixummal: بِي . A ل suffixak előtt (kivéve az egyes 1. szem.: لِي) لِ -vá lesz, pl. لَهُ .

2. Az önálló viszonyszók ismét két válfajra oszlanak: a) *különféle végzetűek* (két, legfeljebb hárombetűsek) és b) *fathával vég-*

ződő, a genitivus által meghatározott, tehát nunnatio nélküli accusativusok.

a) Az *első* válfajhoz tartoznak: مَعَ = -val, -vel; فِي = -ban, -ben; إِلَى = -hoz, -hez (felé, iránt), حَتَّى = -hoz, -hez, -ig, egész a; مِنْ = -tól, -től; -ból, -ből; -ról, -ről; عَلَى = fölött, -ról, -ről, iránt, ellen; عَنْ = -tól, -től, miatt, végett, óta; بِلَا = nélkül; لِدُنْ (لِدُنْ لَدَا، لَدُنْ) stb.) = -nál, -nél; مُنْذُ، مُنْذُ (مِنْ، مِنْ، مِنْ) = óta, fogva.

Jegyzet. Ezeknél: إِلَى és عَلَى suff. előtt a ي diftongizál, pl. اِلَيْكَ v. ö. 16. §. 3. γ); a 3. szem. suff. dammája kesztrává lesz: عَلَيْكَ v. ö. 50. §. jegyz. j), k); az egy. 1. sz. suff. ي lesz, s a két ي összevonatik: اِلَيْكَ، عَلَيْكَ v. ö. 50. §. i), k); ép így a فِي-vel: فِي، مِنْ، عَنْ és لَدُن az 1. szem.-ben az *igesuffixummal* (نِي) köttetnek össze, s a két ن összevonatik: لَدُنِي، عَلَيْ، مِئِي. A مِنْ és عَنْ a مَنْ vagy مَا névmásokkal egy szóba íratnak, s a ن a széphangzati tesdíd szabálya szerint a mimhez assimiláltatván, a két mim összevonatik: pl. عَمَّا (v. ö. 9. §. 15. lp. c) másod. kikezd.).

b) A *második* válfajhoz tartoznak: قَدَامَ és أَمَامَ = előtt (helyről), قَبْلَ = előtt (időről); خَلْفَ = után; بَيْنَ = közél, között; فَوْقَ = fölé, fölött; تَحْتِ = alá, alatt; حَوْلَ = körül; عِنْدَ = -nál, -nél; دُونَ = alatt; فَخْوَ = felé; غَيْرَ = kivéve, nélkül; سِوَاءَ، سِوَى، سِوَى = ért, helyett; حَسَبَ = szerint; عِوَضَ = ért, helyett; سِوَاءَ، سِوَى، سِوَى = nem számítva, azonkívül; وَرَاءَ = mögött, túl; تَلْفَاءَ = szemközt; جِدَاءَ، إِزَاءَ، قِبَالَةَ u. az, رُبَّ = sok (tulajdonképp főnév, adverb. acc.-ban). Továbbá: عَدَا، خَلَا، حَاشَا = kivéve, eredetileg igék, vonzottjok majd genitivusban, majd accusativusban áll.

60. §. Az igehatározók (adverbia).

Az igehatározók elválaszthatatlanok vagy önállóak.

1. *Elválaszthatatlanok:* أَ = vajjon? (kérdő); لَ = valóban, bizonyára (erősítő); سَ (سَيَّ، سَوَّ، سَفَّ) ebből: سَوْفَ، a II. aor. elé téve, az igének a *jövő* idő értelmét adja.

2. Az önálló igehatározók háromfélék:

α) *Különféle* eredetűek s végzetűek:

- a) *erősítők*: **إِنَّ**, **إِنِّ** (gyéren **إِنَّ**), **لِأَنَّ**, **لِأَنَّمَا** = bizonyára, **نَعَم** = igen (függetlenül), **إِی** = igen (mindig eskü előtt), **بَلَى** = igen, mégis (tagadó kérdés után);
- b) *tagadók, tiltók*: **لَا**, **لَمْ**, **مَا**, **لَنْ** (**لَنْ** lehet okkötő is) = nem, ne, **كَلَّا** = épen nem;
- c) *kérdők*: **هَلْ** = vajjon? (num, utrum?), **أَلَا**, **هَلَّا** = nemde? **أَمْ** — **أَمْ**, **مَا** — **أَمْ** = nemde?
- d) *időhatározók*: **إِذَا**, **إِذَنْ** = ugy akkor, **قَطُّ** = valaha, **مَا** **عَوَّضَ قَطُّ** = soha, **ثُمَّ** = akkor, **قَدْ** = már, **لَمَّا** = még nem, **مَتَى** = amidőn, mikor? **مَا** = a míg (jelenre), **كَانَ مَا** u. az, **مُلْتَمَّا**, **مَا لَمْ** = a míg nem;
- e) *helyhatározók*: **هُنَا** = itt, **هَآءَا**, **هَآءَا إِلَى** = ide, **مِنْ هُنَا** = innen, **هُنَاكَ**, **هُنَاكَ**, **ثُمَّ** = ott, ugyanezek **إِلَى**-val = oda, **مِنْ**-nel = onnan, **أَيْنَ** = hol? a **إِلَى أَيْنَ** = hova? a **هَوَا**, **مِنْ أَيْنَ** = honnan? a **هَوَا**, **أَيْنَمَا** = akárhol; **حَيْثُ** = ahol;
- f) *okhatározóskul* használatnak az erősítők, l. a.);
- g) *ellentétet, kivételt, megszorítást* jelentők, (adversativ, exceptiv, restrictiv): **بَلَى** = nem, hanem, ellenkezőleg, **إِنَّمَا** (**إِنَّ** és **مَا**) = csakis;
- h) *értelmező* (explicativ): **أَيْ**;
- i) *egyéb jelentésműnyiek*: **لَيْتَ**, **لَيْتَمَا** = bárcsak! **حَآشَا**, **حَآشَا** = Isten mentsen! (egyzersmind indulatszók), **عَلَّ**, **عَلَّ**, **لَعَلَّ** = talán.

β) *Ugyanazon nevek*, melyek mint a végzetű accusativusok, viszonzóskul használatnak, (v. ö. 59. §. 2. b) u végzettel — ejtegetlenül — igehatározókká lesznek, pl.:

- a) *időhatározók*: قَبْلُ = előbb, بَعْدُ = utóbb, azután, حَيْثُ = akkor, أَوَّلُ = először;
- b) *helyhatározók*: أَمَامُ = elöl, خَلْفُ = hátul, فَوْقُ = fönt, تَحْتُ = alatt, وَرَاءُ = ott tul, عَدُ = a magasban;
- c) *módhatározók*: دُونَ = nélkül, غَيْرُ = különféleképp, حَسْبُ = elégségesen. Viszonyszókkal sem ejtegethetők, pl. مِنْ قَبْلُ = felülről stb.

γ) *Nevek accusativusban*:

- a) *időhatározók*: يَوْمًا = valamely napon, egykor, الْيَوْمَ = ma, الْآنَ = most, حِينَ = idejében (összet.: حِينَئِذٍ = akkor), نَهَارًا = nappal, لَيْلًا = éjjel, عَدَا = reggel, أَمْسَ (v. أَمْسِ) = este, صَيْفًا = nyáron, شِتَاءً = télen, أَبَدًا = örökké (لَا أَبَدًا = soha);
- b) *helyhatározók*: دَاخِلًا = bent, خَارِجًا = künn, يَمِينًا = jobbra, شِمَالًا = balra, يُسْرًا = balra, قَدَامًا = elül, خَلْفًا = hátul;
- c) *módhatározók*: كَثِيرًا = többé, قَلِيلًا = kevésbé, جِدًا = nagyon, مَعًا = egyszersmind, جَمِيعًا = ketten v. többen együtt, وَحْدَهُ = ő, وَحْدَكَ = ő, te egyedül (csak suffixummal), كَيْفَ = hogyan? a hogyan.

Jegyzet. Ezekén kívül vannak még ugyanazon v. nem ugyanazon, két v. több szóból *összetett* kifejezések, melyek igehatározói értelemmel bírnak, pl.: كَذَا وَكَذَا = így — így, صَبَاحَ مَسَاءٍ = reggel — este, حَرْفًا وَحَرْفًا = pontról pontra, يَوْمًا وَيَوْمًا = naponkint, لَا بَدَّ = szükségképpen, لَا مَحَالَةَ = kétségtől, رَجِيمًا = gyakran, قَلِيمًا = ritkán, طَالَمَا = régóta stb. Sőt némely főnév viszonzóval és suffixummal is összekötve bírhat (különösen idő-) határozó értelemmel: خَرَجَ مِنْ وَقْتِهِ مِنْ يَوْمِهِ, kiment az ő idejében, napján v. is azon pillanatban, napon.

61. §. A kötőszók (conjunctiones).

A kötőszók is elválaszthatlanok vagy önállók.

1. *Elválaszthatlanok*: وَ, وَ = és, لِ = hogy.

2. Az önállók:

a) *időkötők*, pl.: إِنِّ = a miután, إِذَا = a mily gyakran, a midőn, ثُمَّ = azután, حَتَّى = a míg, (e kettő lehet okkötő is), بَيْنَمَا , بَيْنَ = mialatt, لَمَّا = miután, مَا = a mennyi ideig, مَتَى , مَتْنَى = midőn, bármikor, كَلَّمَا , مَهْمَا = mindannyiszor, továbbá مَا -val összekötve némely viszonyzó: عِنْدَ مَا = midőn, بَعْدَ مَا = a miután, أَوَّلَ مَا = mihelyt;

b) *okkötők*: أَنَّ , لِأَنَّ = hogy (ut), كَأَنَّ = mintha csak, لِأَنَّ , أَنَّ = mert, azért, hogy, لِكَيْ , كَيْ = azért, hogy, لِكَيْمَا = bármiért; tagadó, tiltó okkötők: أَلَّا (أَنَّ لَا) = nehogy, hogy ne, لِأَنَّ لَا (لِأَنَّ لَا) = azért, hogy ne = ideo, ne;

c) *föltételezők*: إِنْ = ha, إِنَّمَا (إِنْ لَا) = ha nem (egész mondat helyett áll), إِلَّا أَنْ , غَيْرَ أَنْ = ha csak nem, لَوْ = ha, لَوْ لَمْ , لَوْ مَا , لَوْ لَا = ha nem;

d) *szétválasztást, ellentétet, megszorítást, kivételt* jelentők, (disjunctív, adversatív, restrictív, exceptív): أَوْ = vagy, (egyszeresmind okkötő) $\text{أَوْ — وَإِمَّا — وَإِمَّا}$ = vagy — vagy, entweder — oder, وَإِنْ — إِنْ = akár — akár, بَلْ , لَكِنَّ , لَكِنَّ = de, mégis (a két utóbbi csak nevek és suff. előtt) وَإِنْ , وَإِنْ = habár, إِلَّا = kivéve;

e) *értelmezők* (explicatív): أَمَّا — فَ , أَمَّا = a mi illeti....
μ.ε.ν — δε.

62. §. Az indulatszók (interjectiones).

A gyakoribb indulatszók: أَهْ , أَهْ , أَهْ , أَهْ , أَهْ = ah!
 وَيْ (suffixummal is: وَيْكَ) = jaj! وَ = huja! (ehu! örömré);
 أَيْ , أَيْ , أَيْ = pfui! هَلُمَّ = ide velem! اللَّهُمَّ = Istenem!
(imákban gyakori) stb.

Jegyzet a). A وَيْلٌ -ból hason értelmű nevek: وَيْعٌ és وَيْلٌ képződtek, pl. وَيْلٌ لِعَزِيزٍ , وَيْلٌ لِعَزِيزٍ = jaj Aziznek, وَيْعٌ لِعَزِيزٍ = jaj neki stb.

Jegyzet b). A وَ után álló név többnyire ا^{c} v. ا^{d} végzetet vesz föl, pl. وَ عَزِيزًا ; s ekkor a vég elif-breve (ى^{c}) megmaradhat v. el is vettethetik, pl. وَ مُوسَىٰ vagy وَ مُوسَاةٌ (ettől مُوسَىٰ = Moses); néha zavar elkerülése végett a suff. dammája és keszrája megmaradnak; de a ذ előtt szintén megnyujtatnak: وَ غُلَامَهُوَّةٌ és وَ غُلَامِكُمْ = huja! a szolgálója (him), a szolgálád (nőn. birtokos) e. h. وَ غُلَامَهَا és وَ غُلَامَكَ , nehogy a különböző nemű suffixak összetévesztessenek.

Jegyzet c). Ily kifejezéseknél: $\text{أَهَا لَهَا حُسْرَةٌ}$ (له) = ah! mily kárja van neki! — az indulatszó és acc.-ban álló vonzottja közzé a ل viszonyzó tétetik megfelelő suffixummal: ezen ل és a suff. képezik a kifejezés alanyát, az acc. pedig annak állitmányát. Az acc. maga is gyakran egész mondat helyett használtatik indulatszóképen, pl. صَبْرًا = türelem! رُؤْيَدًا = esendesen! (suffixummal is: رُؤْيَدُكَ = lassan menj, hajts!), سُبْحَانَ (névvel v. suffixummal) = Isten ments! — أَيُّمُنُ اللَّهُ = Istenre! (rövidítve: أَيُّمُ اللَّهُ v. لَهُمُ اللَّهُ), لَتَبِيكُ (مُ اللَّهُ) = im itt vagyok! szolgálatodra!

Jegyzet d). Azon interjectiók, melyeknek majdnem parancsoló értelmök van, néha föl is veszik a parancsoló mód affirmatívait, pl.: هَلُمَّ , nőn.: هَلُمَّيْ , több. h.: هَلُمَّوَا stb., sőt a hatályképzőt is: هَلُمَّنَّ , nőn.: هَلُمَّنَّيْ stb. = ide vele! jer! apporte!

Jegyzet e). حَاشَا , حَاشَى = Isten ments! igéknak látszanak lenni interjectionalis értelemben.

HARMADIK KÖNYV.

Szófüzéstán (Syntaxis).

A szófüzés- vagy szókötéstán legcélszerűbben *két részre* oszthatjuk: az elsőben az *egyes beszédrészek* használatáról és összefüzéséről, a másodikban a *mondatról* fogunk értekezni. Az első részt az alaktan felosztásának megfelelően, három szakaszra: ige, név, részecskék, osztjuk.

Első Rész.

Az egyes beszédrészek.

Első szakasz. Az ige.

I. Fejezet. Az igeidők.

63. §. Az első Aoristus.

Az arab igeének (v. ö. 24. §.) a különféle idők jelzésére csak két alakja van: az I. és II. aor. A részesülők és ige-nevek önmagokban a cselekvés idejét nem jelzik. Az I. aor. habár leginkább bevégzett cselekvést fejez ki, nem mindig mult idő, s a II. aor. habár bevégzetlen cselekvést fejez ki, nem mindig jövő. Hanem, az *I. aoristus* első sorban *pusztán csak valamely bevégzett cselekvést* jelez, *tekintet nélkül az időkörrre*, (jelen, mult, jövő), melyben azt bevégzettnek gondoljuk. Miértis — a

bevégezett cselekvés eszméjét véve mindig alapul — az I. aoristust használjuk:

- α) *mult* cselekvésre vonatkozólag
- a) a *mult* egy meghatározott pillanatában bevégzett cselekvés kifejezésére: ez a történeti *mult*, a görögök aoristusa, a francziák défini-je, pl. $\text{ثُمَّ جَاءَ أَبُوهُ}$ = azután megjött atyja , $\text{أَزْمَعْتُ مُسَافِرَتِي}$ = én pedig elhatározom elutazásomat (je résolus de partir . . .) stb.;
- b) a *mult*ban, de meghatározatlan időpontban befejezett cselekvés jelzésére: ez a görög *mult*, pl.: $\lambda\epsilon\lambda\upsilon\alpha\zeta$, a franczia indéfini (pl.: j'ai vu), pl.: $\text{خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ}$ = Isten teremtette az eget és földet;
- c) ha azt akarjuk föltüntetni, hogy valamely cselekvés a remény vagy várakozás szerint avagy ellenére egész bizonyossággal megtörtént, vagy hogy *épen*, midőn beszélünk, lőn bevégzetté: az I. aor. elé قَدْ szócskát teszünk, pl. قَدْ مَاتَ = (tehát, a mitől tartottunk) csakugyan meghalt, vagy pedig = ép most adta ki lelkét;
- d) az I. aor. a mi jelentőmód-régmultunknak is megfelelhet:
- 1) midőn az relativ és conjunctiv mondatokban لَمَّا بَعْدَ لَمَّا = miután, vagy más hasonló értelmű időköető után áll, pl. $\text{إِذْ هَرَمَ لَمَّا قَتَلَ أَهْلَ بَيْتِهِ}$ = elfutott, miután házi népe leggyilkoltatott vala; $\text{فَلَمَّا وَصَلَ الشَّوْرُ إِلَى مَوْضِعِ فَوْئِي}$ = miután a bika elért (a kitüzött) helyig, megfutamodva visszafordult. 2) Ha azonban a relativ-conjunctiv mondatokban ily időköetők, melyek az I. aor. régmult idejű értelmét kétségtelenné teszik *nincsenek kitéve*, akkor azon I. aor. elé, melynek cselekvése időre nézve megelőz egy más, szintén elmult cselekvést, قَدْ قَدْ szócska vagy a كَانَ ige teendő, pl. $\text{دَخَلَ إِلَى أَبِيهِ وَقَدْ خَرَجَ}$ = bement atyjához, de az már kiment vala (atyja kimenése megelőzte az ő bejöttét); $\text{أَخْرَجَهُ وَكَانَ عَمِي}$ = kive-

zette őt, de már megvakult volt, ezt így is: kivette őt mint már megvakultat (állapotjelzői mondat). 3) Ha ez esetben valamely mult cselekvést *két vagy több* más cselekvés előz meg, vagyis midőn két vagy több régmult (akár legyenek e régmultak egyidejűek, akár pedig különbözőzenek ezek is egymás közt időre) kötendő össze, akkor az *első* régmult elé a **كَانَ** igét és a **قَدْ** szócskát teszszük, a többi régmultat pedig elégséges **وَ** (ha az első régmulttal egyidejűek) vagy **فَ** (ha későbbi cselekvések) kötőszóval összekötünk, pl. **كُنْتُ قَدْ رَبَّيْتُ جَارِيَةً وَعَلَّمْتُهَا** = (miután) fölneveltem és tanítottam egy leányt, férjhez adtam őt Al-Faḍli-hez. 4) A régmult idő **كَانَ** igével s az I. aoristussal *önállóan* is kifejezhető, midőn azt jelezzük, hogy valamely cselekvés *önmagában*, nem viszonyítva más cselekvéshez, már régtörtént, pl. **كَانَ مَاتَ** = rég meghalt.

β) *Jelen* cselekvésre vonatkozólag:

- a) ha a cselekvés *oka* már a multban is megvolt, pl. **عَلِمَ، عَرَفَ** = tud, **غَضِبَ** = gyűlöl (v. ö. a latint: novit, odit); tud, mert tanult, hallott; gyűlöl, mert ez érzést bizonyára valamely megelőző ok keltette fel benne;
- b) vagy pedig maga a jelen cselekvés, állapot oly természetű, hogy az *már a multban is úgy történt*, s a jelenben csak ismétlődik. Így a példabeszédekben, hasonlatokban, értelmezésekben, a lelki érzések vagy akaratok, a testi fájdalmak kifejezésében (v. ö. a görög aor. gnomicus-t), pl. **مَنْ قَدَّ لُبُّهُ زَانَ مُجْتَبِئٌ** = minél kevesebb az esze valakinek, annál nagyobb benne az önszeretet, az önhittség; **مَا شِئْتِ** = mit akarsz?
- c) ha a jelen cselekvés, már akkor, midőn róla szó van, mintegy *befejezettnek tekinthető*. Így a szerződéseknel, házasságkötésnél, adás-vevésnél stb., pl. **بِعْتِكَ هَذَا** = eladom neked ezt.

γ) *Jövő* cselekvésre vonatkozólag:

- a) midőn a beszélő — a keletiek élénk képzelme — valamely jövő cselekvést mint *már megtörténtet* tekint vagy kíván. Így az eskümintáknál (لَا tagadó részecskével is), ígéretelnél, ünnepélyes fogadásnál, heves óhajtásnál, átkozásnál, pl. وَاللَّهِ لَا أَقِمْتُ بِمَكَّةَ = Istenemre! nem maradtok Mekkában; رَحِمَهُ اللَّهُ = könyörüljön rajta Isten; لَا تَالِئِنِّي شَفَاعَةُ مُحَمَّدٍ = verje meg őt az Isten; لَعَنَهُ اللَّهُ = ne legyen részem Mohammed imájában. Ha az óhajtó mondatot föltételező mondat előzi meg, akkor az óhajtó mondat I. aoristusa elé فَ kötőszó tétetik, pl.: إِنَّ أَحَبَّ = ha szereti a király népét, tartós legyen uralkodása;
- b) mint az utóbbi példából látható az I. aor. akkor is jövő (jelen) értelmű, midőn إِنَّ vagy más föltételező (v. hasonló értelmű) szó *avagy részecske után* áll, ilyenek: مَنْ = a ki, ha valaki, أَيُّمَنْ = bárki, مَا = ha valami, كُلَّمَا = valahányszor csak, حَيْثُ = ahol, حَيْثُمَا = bárhol, مَهْمَا = bármi, مَتَى = a midőn, مَتَى = bármikor, أَيَّنَ = ahol, أَيْنَمَا = bárhol, كَيْفَ = amint, كَيْفَمَا = bármint; továbbá: إِذَا = a midőn, مَا إِذَا = akárhányszor; mindezek után, (csakis مَا لَمْ = a míg nem, után áll mindig a II. aor. jussiv mód) ha még meg nem történt cselekvésre vonatkoznak is (természetes, hogy befejezett, mult cselekvésre is vonatkozhatnak), azért állhat az I. aor. mert az arab előtt a föltétel mint már megtörtént esemény tűnik fel, pl. إِنِّي أَخَافُ أَنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَدَابًا = félek, hogy ha az Úr ellen föl fogok lázadni (vagy föllázandottam, rebellavero, a latin futurum exactum, magyarban így is: föllázadok), megbüntettetem. Ép így أَوْ után disjunctiv mondatban, pl.: سَوَاءٌ جِئْتُ أَوْ رَسَلْتُ عَبْدَكَ = mindegy, jösz

vagy küldöd (küldeni fogod) szolgálodat. Ha az **مَنْ**, **إِنْ** stb. után két mondat következik, t. i. egyik a föltételező, másik a föltételezett: mindkét mondat I. aoristusa jövő értelmű, pl.: = a ki ezt tenni fogja (teszi), meghal.

Jegyzet a). Hogy a föltételező mondatban az I. aor. mult értelmű legyen, a föltételező részesce s a protasis igéje közé **كَانَ** igét (v. ehhez hasonló v. ö. 64. §. 2. c), az apodosis vagyis föltételezett mondat igéje elé pedig **فَ** kötőszót teszünk, pl. **إِنْ كُنْتَ أَجْرَمْتَ فُتِمِلْتَ عَذَابًا** = ha bünt követél el, elveszed büntetésedet; hogy pedig *mindakét* mondat I. aoristusa mult értelmű legyen (perf. historicum), a **كَانَ** igét a föltételező részesce elé tesszük, pl. **كُنْتَ إِنْ بَالَعْتَ بُلَعْتَ** = midőn (mert) megerőltetted magad, elérted (célodat); ám, ha a correlativ mondatokat már más történeti mondatok előzik meg, a **كَانَ** elmaradhat, pl.: **إِنَّمَا لِيهِ أَذْرَكْتُ الْعِلْمَ بِالْحَمْدِ فَكَلَّمَا فَهَمَّتْ فَلْتِ الْكَمْدِ لِلَّهِ** = én csak (Isten) dicsérete által szereztem a tudományt; mert valahányszor valamit megértettem, mondám: dicséret Istennek!

Jegyzet b). Hogyha ezen hypotheticus részescekk: **لَوْ** = ha, **لَوْ لَا**, **لَوْ لَمْ** = ha nem, után (melyek akkor használtatnak, midőn tudjuk, hogy a föltétel nem teljesül, vagy legalább nehezen fog teljesülni) két correlativ (föltételező és föltételezett) mondat következik, mindkét mondatnak I. aoristusa a mi *kötőmód-régmúltunknak* vagy *kötőmód-félmúltunknak* felel meg, pl. **لَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً** = ha Isten akarta volna, az emberiséget egy néppé tette volna, vagy: ha akarná — tenné. **لَوْ لَا الْكَيْبِيبُ هَلَكْتَ** = ha barátom nem volt volna, vagy volna (oltalmazóm) elvesztem volna, vagy elvesznék. Ha a **لَوْ** vagy **لَوْ لَا** után **كَانَ** áll (mely az apodosis igéje előtt szintén kitéhető vagy el is maradhat), az I. aoristusok mindig *kötőmód-régmúlt* értelműek, pl.: **لَوْ كَانُوا لَعَرَفُوهَا لَمَا صَلُّوا رَبَّ الْكَمْدِ** = ha azt tudták volna, bizonyára nem feszítették volna fel a dicsőség urát. S ha a **لَوْ** után a protasisban II. aor. (mindig jelentőmód) áll, mindkét mondat (tehát az apodosis is, melynek igéje I. aor.) *kötőfélmúlttal* fordítandó, pl.: **لَوْ تُرِيدُ لَصْرَبْنَا بِهِمْ** = ha akarnók, megvernök őket. Ily mondatokban az apodosis, ha állító, **لَ**-val, ha tagadó, **لَمَّا**-val v. **لَمْ**-mal erősödik. Megjegyzendő még, hogy ha **لَوْ** főnév előtt áll, még **أَنْ** szövendő közbe; **لَوْ لَا** csak is főnév v. suff. előtt állhat.

Jegyzet c). A *jövőmúlt* időt nemcsak úgy mint γ) b) alatt láttuk pusztán I. aoristussal, hanem gyakran úgy is szokták kifejezni, hogy az I. aor. elé a **كَانَ** ige II. aoristusát teszik, pl. **يَكُونُ جَاءَ** = eljövendett, venerit.

ténnie; ez a *multjövő*, futurum praeteriti, a latin imperfectum conjunctivi, midőn mult idő előzi meg, pl.: **أَرْسَلَ رَسُولًا يَقُولُ** = követet küldött, hogy mondaná meg, misit — . . ut (qui) diceret; **جَاءَ إِلَيْهِ يَعُودُهُ** = eljött hozzá, hogy meglátogassa, v. meglátogatni őt, venit . . ut inviseret. Ezen II. aor. ugyanis, mely mint *célzatos függő* mondat a főmondatot kötőszó nélkül követi, a főmondat I. aoristusához viszonyítva, még be nem fejezett cselekvés;

- b) ha a mult idejű főmondatot így, kötőszó nélkül követő mellékmondat II. aoristusa által kifejezett cselekvés nem célzatos, nem kifolyólag történik a mult cselekvésből, hanem avval mint *értelmező* függ össze s a mult cselekvés alanyának mintegy *állapotát* jelzi; ez a *mult jelen*, praesens perfecti, s mert a II. aoristus állapotjelzői mondat helyett áll, legjobban adható vissza: akár — egyszerű mondatban — a mi jelen részesülönkkel, akár valamely alkalmas kötőszó (míg, mialatt) által képzett külön mondatdal, pl. **جَاءَ أَبُوهُ يَعْكَكُ** = jött atyja nevetve; **مَنْ مَاتَ يَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ** = aki arról tanuskodva halt meg, hogy nincs más Isten, mint az igaz Isten, az eljut a Paradicsomba, vagy: . . . a ki halál tusát vívott, mialatt (s azalatt) arról tanuskodék, hogy

Jegyzet. Ezen multjelen az a) alatti mult jövőtől nemcsak abban különbözik, hogy az a főmondat alanyának állapotát, a m. jövő pedig a mult cselekvés célzatát jelzi; hanem időkorre nézve is, minthogy a multjövő cselekvése a mult cselekvés *után*, a multjelen cselekvése pedig a multtal *együttesen* (coexister) történik.

- c) mult cselekvések élénk elbeszélésében a mi *történeli jelenünkn*ek felel meg, pl. **قَالَ طَلْحَةُ فَأَخْرَجَ أَعْدُو فَأَلْبَسَ دَرْعِي وَآخَذُ سَيْفِي** = Monda Talha: Erre gyorsan kiszaladok, felveszem vértemet, megragadom kardomat
- d) a II. aor. **كَانَ** ige I. aoristusával összekötve adja a tulajdonképeni, önmagában álló *félmult* időt (a latin s görög imperfectum), tekintsük aztán akár a cselekvés huzamoságát, akár többszöri ismétlődését, pl. **كَانَ يُحِبُّ الشَّعْرَ**

كَانَ يَرْكَبُ وَالشُّعْرَاءُ = szereté a költészetet és a költőket; فِي كُلِّ يَوْمٍ عِدَّةٌ = naponta többször lovagolt (equitabat).

A mennyiben ezen, a كَانَ-val összekötött II. aor. a mult cselekvésnek huzamosságát, mintegy jelen tartamát (praesens praeteriti absolutum) fejezi ki, hasonló értelmű a b) alatt említett mult jelenhez (praesens praeteriti conjunctum) mely állapotjelzői mellékmondatban szintén a mult cselekvés tartósságát, jelenét fejezi ki. Hogy több egymásra következő II. aoristusnak ily félmult idejű értelme

legyen, elégséges a كَانَ igét csak az első elébe tennünk. Ha pedig a II. aoristust egy vagy két határozatlan-mult cselekvés előzi meg, vagy valamely határozó (pl. akkor, azelőtt) egyenesen a multa vall, úgy hogy a kapcsolatos összefüggés folytán már nem forog fönn kétség az iránt,

hogy a II. aor.-nak ily félmult értelme van: a كَانَ el is maradhat, pl.: قَدْ فَلِمَ تَقْنُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ = Mond, miért öltek meg az Isten prófétáit *mindjárt kezdetben?*

2. A II. aor. eltekintve időviszonyától, mint *jelentőmód*, ellentétben a II. aor. többi módjaival, szintén gyakori alkalmazásnak örvend. Vannak ugyanis az arabban oly igék, melyek kiegészítése végett majdnem mindig valamely más ige II. aoristusát szokták használni. Ilyenek

a) az ugyen. *közelítő* igék, (verba approximativa) pl.: كَانَتْ, كَرَبَ, أَوْشَكَ, أَلَمَّ = kevés hija hogy (franciául talán így: être sur le point, s'en falloir peu que — ne), عَسَى = valószínű, lehetséges, hogy (v. ö. a német módbeli segédigéket: können, mögen), pl. كَرَبَ الْبَرْتُقُ يَسْلُبُ أَبْصَارَهُمْ = kis hija (közel) volt, hogy a villám megfoszssa őket életöktől = a villám majdnem megölte őket;

b) a *kezdő* igék, verba inchoativa: جَعَلَ, أَخَذَ, أَنْشَعَ, شَرَعَ, جَعَلَ يَنْخَلِدُ الْقَوْمَ حَتَّى أَنْتَهَى إِلَيْهِ = elkezdni, hozzáfogni, pl.: جَعَلَ يَنْخَلِدُ الْقَوْمَ حَتَّى أَنْتَهَى إِلَيْهِ = neki fogott, hogy keresztül törjön a néptömegem, míg nem elérte őt;

c) a *létezést*, nemlétezést jelentő igék: **كَانَ** lenni, létezni, **صَارَ** = lenni valamivé (devenir), **عَادَ**, **آصَرَ** = újra lenni, lenni, **لَيْسَ** = nemlenni, pl. **كَانَ يَأْتِي إِلَيَّ** = azon volt, hogy hozzám jöjjön. Ép így az ugynevezett **كَانَ**-val testvérigék (**أَخَوَاتُ كَانٍ**), melyek a létezésen kívül, annak valamely mellék körülményét: időpontját, tartamát is magukban rejtik, ezek: **أَصْبَحَ** = lenni (tenni valamit) reggel, **أَسْفَرَ** = l. hajnalban, **أَمْسَى** = l. este, **ظَلَّ** = l. napközben, **بَاتَ** = l. éjjel; **مَا زَالَ**, **مَا أَفْكَ**, **مَا فَتَى**, **مَا بَرَحَ** = nem szünni, **بَقِيَ**, **أَقَامَ**, **سَمَّ**, **سَمَّ** = kitartani, állhatatosnak lenni, **مَا دَامَ** = a míg csak létezik (vki v. vmi), = a míg, pl.: **لَا تَتَعَرَّضُ لِلْفِيلَةِ مَا دَامَتْ تَحْدُ مِنْ حَيْفِهَا** (a ragadozók) nem támadják meg az elefántot, a míg hullát találnak;

d) vannak végül oly *módbeli segédigék*l vehető igék is, melyek majd közvetlenül a jelentőmód II. aoristussal, majd **أَنَّ** kötőszó közvetítésével a kötőmód II. aoristussal fűzetnek egybe, pl. **أَرَادَ**, **شَاءَ**, **قَدَرَ** = -hatni, -hetni (können, pouvoir), **أَسْتَطَاعَ** = akarni (mögen), **رَأَى** = látni, vélni stb.

Jegyzet. A közelítő igék mégis néha **أَنَّ**-nal köthetők össze; **عَسَى** (mely személytelenül is állhat) és **كُرِبَ** ép úgy, mint **لَيْسَ** hiányos igék, csak is az I. aor.-ban használtatnak.

II. Fejezet. Az igemódok. (A II. aor. módjai.)

65. §. A II. aor. kötőmód (subjunctivus).

Mint az előbbi §-ban láttuk a II. aor. jelentőmódja alárendelt mondatban is használható minden kötőszó nélkül. Nem úgy a kötőmód; ez *csakis függő* viszonyban fordul elő, s mindig e módot vonzó *részecskék* előzik meg, s legjobban visszaadható

a latin ut-tal, a magyar hogy-gyal (midőn igéje kötőmódban áll). Ilyenek: **أَنْ**, **وَلِيَّ كَيْ**, **وَلِيَّ حَتَّى**, **وَلِيَّ فَ**, **وَلِيَّ ثُمَّ** kötőszók s **لَنْ** tagadó igehatározó.

1. **أَنْ** = hogy, **أَلَّا** = hogy nem, hogy ne, midőn az *akarás, nem akarás, törekvés, félelem, parancs, tilalom, készközlés, szükségesség, kötelesség, engedély, ígérés, kérés, érdemlés, akadályozás* stb. igéi után áll; mert ilyenkor a II. aor. által jelzett cselekvés a főmondat cselekvésétől függ, annak alá van rendelve, pl.: **أَرَدْتُ أَنْ وَأَحْبَبْتُ أَنْ أُبَيِّنَ لَهُمْ طَرِيقَ التَّعَلُّمِ** = akartam és kívántam nekik a tanulás utját (módját) megmutatni (= hogy megmutassam); **مَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِي الْجَنَّةِ** = nem szabad kevélynek lenned a paradicsomban (nincs megengedve, hogy...), **إِنِّي أَخَافُ أَلَّا يَتْرُكَنِي**, félek, hogy nem fog engem elhagyni (elengedni); **أَرَدْتُ أَلَّا تَمَسَّنِي** = azt akarom, hogy ne érints engem. Ha azonban az **أَنْ**-t, **أَلَّا**-t megelőző igék nem bírnak ily jelentéssel, s a mellékmondat nem függő, alárendelt, hanem csak *egyszerűen kiegészítő*, pusztán kapcsolatos viszonyban áll a főmondatához: a jelzett kötőszókat követő ige nem jó kötőmódba, hanem majd I. aoristusba, majd II. aor. jelentőmódba, a szerint, mint múlt vagy jelen idejű cselekvést rejt magában, pl. **أَعْلَمُ أَنْ يَنَامَ** = tudom, hogy alszik, **قَالَ أَعْلَمُ أَنْ قَالَ** = tudom, hogy mondta. Magyarban is ilyenkor a „hogy“-ot jelentőmóddal használjuk; görögben: $\delta\tau$.

Jegyzet a). Ha a mellékmondat cselekvése tagadó értelmű, de a tagadás a főmondatban implicite már bennfoglaltatik, annak a mellékmondatban nem kell kifejeztetnie, vagy is az **أَلَّا** helyett elégséges **أَنْ**-t használnunk: **إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ** = fátyolt (takarót) vetettünk szívökre, hogy azt meg ne értsék.

Jegyzet b). A *vélekedést, gyanulást, kételkedést, képzelést* jelentő igékkel, ha jövő eseményre vonatkoznak, az **أَنْ** kötőszó majd jelentőmód- majd kötőmód II. aoristussal köttetik össze, sőt el is maradhat.

Jegyzet c). Azon igék, melyek tárgyakat, kiegészítőjüket (régime) valamely viszonyzó közvetítésével vonzzák, e viszonyzót az **أَنْ** előtt gyakran kidobják, pl.: **لَنْ أَلْشَرِيْرُ يُغْدِرُ (عَلَى) أَنْ يُغْسِدَ الْكَيْبِرَ** = a gonosz megharthatja a jót.

2. لِأَنَّ لِكَيْ (eredetileg viszonyzó l. 59. §.), لِأَنَّ لِكَيْ = azért hogy, لِكَيْلًا, لِكَيْلًا, لِكَيْلًا = azért, hogy ne; melyek a *cselekvő alany szándékát, a cselekvés célját* jelzik, pl. جِئْتُ كَيْ أَصْطَلِيَّ = eljöttem, hogy melegedjem; مَدَّ يَدَهُ لِيَصْفَعَهُ = kinyujtá kezét, azért hogy őt megüsse.

3. حَتَّى = addig a míg, a míg nem, azért hogy (tulajdonképp időköző); ha a cselekvés *okát* v. *célját* vagy oly eredményét jelenti, mely a cselekvő alany akaratának, kívánságának vagy legalább várákozásának megfelel vagy nem, a szerint vagy az ellen történik, teljesül, pl. أَجْرُهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ = serkentsd őt a míg (azon célból, hogy) hallgassa Isten szavait; ha azonban a حَتَّى kötőszóval pusztán csak *időhatárt*, nem a cselekvés célját jelezzük; midőn nem szándékunk úgy tüntetni fel a cselekvést, mint a mely az alany akarata, óhaja, várákítása szerint vagy ellen történik, hanem, mint olyat, mely ezeken *kivül* áll, velök nincs összefüggésben, vagy legalább nem gondolunk ez összefüggésre: a kötőmód helyett mult eseménynél I. aort.-t, jelen v. jövő eseménynél II. aor. jelentőmódot használunk, pl.: رَحَلَ حَتَّى قَدِمَ عَلَى الْمَلِكِ = járt — kelt, míg nem (usque dum) a király előtt álla. Sokszor a vonzat s értelem, mint más nyelvekben is, hasonló kötőszókkal, kétséges: az előbbi mondatot t. i. így is fordíthatom: járt kelt, azért, hogy a király elé jusson.

4. فَ = és; hogyha nem pusztá kötőszó, hanem a mellékmondatot *független* viszonyba állítja a megelőző parancsoló, tiltó, tagadó, kérdő v. óhajtó mondattal; vagyis midőn *célzatos* értelmű van mint حَتَّى-nak s jelenti, hogy a mellékmondat, melynek II. aoristusához ragasztatik, mintegy *okozata* a parancsoló stb. mondatoknak, pl. اِغْفِرْ لِي يَا رَبِّ فَأَدْخُلْ الْجَنَّةَ = bocsáss meg uram, hogy eljussak a paradicsomba; اَيْنَ بَيْتِكَ فَأَزُوكَ = hol van lakásod? hogy meglátogassalak. Tiltó mondatban a فَ = „nehogy“, pl.: لَا تَشْتِمُهُ فَيَغْضَبَ = ne korhold

öt, nehogy megharagudjék. Ép így a **نَمَّ** ezen értelemben: hogy (nehogy) aztán, pl. **لَا تُفْنِ مَا لَكَ عَلَيَّ نَمَّ تَلُوْمِي** = ne költsd rám tiedet, nehogy aztán szememre hányd.

ő. A **وَ** ugyanazon föltételek mellett, mint a **فَ**; csakhogy a **و** által függővé tett mellékmondat cselekvése a főmondat cselekvésével *egyidejű*, pl. **لَا تَدَّهَ عَن خُلُقٍ وَتَأْتِي مِثْلَهُ** = ne tilts el (másokat) valamely szokástól, (ugy) hogy te (magad is ugyanakkor) hasonlót kövess.

6. **أَوْ** hogyha a. m. **إِلَّا أَنْ** = „hacsak nem történik“; „vagy történjék“, „vagy legyen“; v. pedig a. m. **حَتَّىٰ إِلَىٰ أَنْ** a fönti értelemben = a míg nem lesz, azért, hogy legyen, pl. **لَأَقْتُلَنَّ الْكَافِرَ أَوْ يُسْلِمَ** = megölöm a pogányt, hacsak nem lesz Moszlemmé (megölöm, vagy legyen Moszlemmé) . . . **لَأَضْرِبَنَّ** = verem őt, míg nem lesz (azért, hogy legyen Moszlemmé).

7. **لَنْ** igehatározó (= **لَا يَكُونُ أَنْ**) = nem; nem fog megtörténni, hogy . . önálló tagadó mondatban; mert az önálló mondat fogalmilag két mondatra (fő- és alárendelt) bontható, pl. **لَنْ تَضْرِبَكَ** = nem fog téged ütni = az nem fog megtörténni, nem lesz oka v. szándéka, hogy téged üssön.

Jegyzet. Mint a példákbl látható, a kötőmód csak akkor használatos, ha a *főbbi* részcsek után *közvetlenül* álló igének cselekvése más cselekvéshez *függő, alárendelt* viszonyban van. Oly mellékmondatokban, melyek *más* részcsekkel vagy *visszahozó névissal* kapcsoltnak a főmondathoz, vagyis melyek nem állanak *függő* viszonyban, a kötőmód nem jó alkalmazásba, pl. **مَا أَطْعَمَنِي** = adott mit ennem; ugyanez áll a *függő* mondatokról is, hogyha az ige nem *közvetlenül* követi a fönt elsorolt részcskéket, vagy ha e részcsek *nincsenek kitéve*, pl. **سَيَدْخُلُهُمْ** = be fogja őket (Allah) a (örök) kertekbe vezetni, hogy ott örökké lakjanak.

66. §. A föltételező és jussiv mód (m. dsézmatus).

A dsézmes módot azért nevezzük föltételező és jussiv módnak, mert e két jelentésben jó alkalmazásba. Használtatik ugyanis:

1. A *föltételező* (conditional v. correlativ) mondatoknál:

a) majd csak az elő- vagy az utótagban (protasis-apodosis), majd mindkettőben, ha a *protasis* $\text{إِنْ} = \text{ha, vagy ehhez hasonló értelmű részecske v. szó által képeztetett}$ (l. 63. §. γ. b). És pedig, hogy a dsézmes mód a *protasisban* használtassék, megkivántatik, hogy a cselekvés *jövő* (jelen) *idejű* s *puszta II. aoristussal* legyen kifejezve; mert ha e cselekvés *jövő* (jelen) értelmű ugyan, de I. aoristussal fejeztetik ki (63. §. γ. b), vagy ha az ige II. aoristusban áll ugyan, de كَانَ -val van összekötve akár mint félmult (64. §. 1. γ. d), akár e كَانَ -t pusztán létezését jelző igének véve (64. §. 2. c) mint jelen: a dsézmes mód nem használtatik. (Az utóbbi esetben [v. ö. 64. §. 2. c.] a II. aor. jelentőmódot használják.) Hogy pedig a dsézmes módot az apodosisban (a feltételezett mondatban) használhassuk, a fönnebb mondottakon kívül, megkivántatik még, hogy azon II. aor. ne legyen فَ -val összekötve; mert ez esetben a jelentő mód II. aor.-t kell az apodosisban igénybe venni;

b) csakis az utótagban, *ha az előtag* a 63. §. γ. b) alatti részecskék v. szók *nélkül* föltételes értelmű parancsoló, tiltó, kérdő vagy óhajtó mondat.

Példák ad a): $\text{إِنْ تَخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ يَعْلَمَهُ اللَّهُ} = \text{ha eltitkoljátok (is), a mi szivetekben van, Isten (mégis) tudja azt.}$
 $\text{أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ} = \text{bárhol legyetek, a halál el fog érni (elér) benneteket; ellenben:}$
 $\text{مَا صَنَعْتَ أَصْنَعُ} = \text{bármit tettél (teszesz) én is teszem; itt a protasisban I. aor. áll, mely bármily idejű cselekvésre vonatkozhatik; hogy mikor jelez csak is elmúlt eseményt, v. ö. 63. §. jegyz. a);}$
 $\text{مَنْ كَانَ يُحِبُّ اللَّهَ يُدْخِلْهُ فِي الْجَنَّةِ} = \text{a ki szereté (szereti) Istent, be fogja őt vezetni a paradicsomba.}$
 $\text{مَنْ يُؤْمِنُ بِرَبِّهِ فَلَا يَحْزَنُ} = \text{a ki hisz az Urban, nem fél, hogy rövidséget szenved.}$
 ad b): $\text{عَامِلُوا تَجِدُوا} = \text{dolgozzatok s szerezni fogtok,}$
 $\text{أَيْنَ لَيْتَ لِي مَالًا أَنْفِقَ} = \text{hol van lakásod, meglátogatlak;}$
 $\text{بَيْتَكَ أَرْزُقُ} = \text{bár volna vagyonom, jó célra forditanám.}$

Jegyzet a). Mint látható, föltételező és correlativ mondatokban a jövő (jelen) cselekvés majd II, majd I. aoristussal fejeztetik ki; a mult cselekvés csakis I. aoristussal s csak néha a كَانَ-val összekötött jelentőm. II. aor.-sal. Mindezeket különben v. ö. 63. §. γ. b) és jegyz. a).

Jegyzet b). Ha a protasisban I. aor. áll, akkor az apodosis II. aoristusa néha megtartja dammáját: مَا صُنَعَتْ أَصْنَعُ = bár mit teszesz, én is teszem.

Jegyzet c). Az apodosis néha — midőn az összefüggésből ugy is értethető, — elmarad, pl.: . . . إِنَّ رَجَعْتَ عَنْ قَوْلِكَ وَإِلَّا أَمَرْتُ = ha visszavonod szavadat (jól van), ha nem, majd parancsolok.

Jegyzet d). Ha a föltételező protasis két tagból (összekapcsolt mondatból) áll, a második kötőmódban is állhat, pl.: إِنَّ ثَأْتِنِي فَتُحَدِّثْنِي = ha eljössz hozzám s beszélgetsz velem, én is (szívesen) beszélgetek veled. Ha pedig az apodosis áll két v. több tagból, a második s többiek, a mennyiben mintegy önálló mondatoknak is tekinthetők, jelentőmódba is jöhetnek.

Jegyzet e). Mint a 63. §. jegyzet b) láttuk, a لَوْ és كَلَوْ hypothetikus részcselekék a protasisban csak I. aoristussal vagy néha II. aor. jelentőmóddal (soha dszemes móddal) köttetnek össze. Néha, különösen وَدَّ = szeretni ige után, jelentőm. II. aor.-sal óhajtó részcselekék = o ha, o ha nem, pl. أَوْدَّ لَوْ أَعْمَرَ أَبَدًا = o ha örökké élhetnék (szeretnék örökké élni).

Arra vonatkozólag, hogy ha az apodosis a protasisal فَ kötőszóval köttetik össze, az apodosis II. aoristusa nem kap dszemet, hanem jelentőmódban marad, még megjegyezzük, hogy a فَ kötőszót máskor is szokták az apodosis bekezdésére használni, mindannyiszor t. i. valahányszor a föltételező részcselekék v. szók nem fejthetik ki vagy nem akarjuk, hogy kifejtsék *conditionalis erejüket*. Ez történik:

- a) ha az apodosis névi mondat: إِنَّ قُلْتَ هَذَا فَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ = ha ezt mondd, a hitetlenek közül vagy;
- β) ha az apodosis igéje *hiányos* ige (v. ö. 64. §. 2. jegyz.): عَسَى, لَيْسَ, melyek csak az I. aor.-ban fordulnak elő;
- γ) ha az apodosis igéje kívánságot, kérést, parancsot, tilalmat fejez ki, إِنَّ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي, ha szerettek Istent, kövessetek engem;
- δ) ha az apodosis igéjét (akár I., akár II. aor.) állító, erősítő (إِنَّ, قَدْ) vagy tagadó (لَنْ, مَا) részcsecke előzi meg:

- مَنْ نَكَتَ فَإِنَّ نَكَتَ (بَيْنَكَتْ) عَلَى نَفْسِهِ = a ki esküszegő, az maga maga ellen szegi meg esküjét. Ha azonban az ige fenyegetést vagy ígéretet jelent, a فَ إِنَّ tetszés szerint maradhat vagy eldobható; ép így a tagadó لَمْ és لَا előtt;
- e) hogyha az ige I. aoristusban áll s mult cselekvésre vonatkozik, v. ö. 63. §. jegyzet a),

2. *Mint jussiv* mód használtatik a dsézmes mód, akár önállóan, akár correlativ mondatokban:

a) لَ (فَ és وَ-vel: فَوْلٌ, فَوْلٌ) elválaszthatlan részecskével *parans* kifejezésére: leggyakrabban 3. ritkán 2. majdnem soha az első személyben; ilyenkor az első szem. hatályképzőt vesz fel s a لَ erősítőt is megkapja, ha csak nem előzi meg a tagadó لَا, pl. لِيَنْفِقَ ذُو سَعَةٍ = adakozzék a kinek van birtoka; لَا فَعَلَنْ = bizonyára tenni fogom; كَلْبُلُودَكُمْ = bizonyára próbára teszünk titeket;

b) لَا-vel tiltó mondat képzésére, pl.: لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا = ne busulj, velünk van Isten;

c) ad analogiam sensus, لَمْ = nem és لَمَّا (لَمْ és مَا) = még nem, kötőszókkal egyszerű tagadás kifejezésére, pl.: إِنَّ لَمْ يَتَّقِ اللَّهَ فَلَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ = ha nem félt Istent, nagy kínokat fog szenvedni. E mondatban, ha az إِنَّ helyett مَنْ-t tennénk (= a ki), a لَمْ helyett لَا is állhatna.

67. §. A hatályos módok (m. energici).

A hatályos módok majd a jelentőmódot, majd pedig a dsézmes (föltét. jussiv) módot helyettesítik, midőn az állító, kérdő, óhajtó, paransoló vagy tiltó disjunctiv (أَمْ — أَوْ) mondatoknak nagyobb erőt, nyomatékot akarunk kölesönözni. Egyszerű vagy esküvel erősített állítás, biztosítás erőteljesebb kifejezésére használtatván, a hatályos módok mindig لَ (erősítő) elválaszthatlan részecskét kapnak. Ugyanezt kapják, ha föl-

tételes mondatok apodosisában fordulnak elő, sőt a protasis kötőszója **إِنْ** is erősödhetik e **لَ**-val. Példák: **الَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا** = a kik küzdöttek ügyünkért, azokat (minden áron) utainkon fogjuk vezetni; **لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ** = ha kérded őket, bizonyára felelnek. **هَلْ تَدَّهَبِينَ** = ugyan fogsz-e te menni? **لَيْتَ تَرْجِعِينَ** = oh bár visszatérnél!

68. §. A parancsoló mód (imperativus).

A parancsolómódnak csak a cselekvő idom második személyére van sajátos mintája. A többi személyek, ugyszintén a szenv. idom parancsolóját a jussiv mód által helyettesítjük l. 66. §. 2., mely mint irtuk, **لَ** részcsekkével a tagadó értelmű parancsolás, tiltás kifejezésére is használtatik valamennyi személyben (prohibitivus).

Hogy a parancsolómód a correlatív mondatok protasisában föltételező értelemmel is bír v. ö. 66. §. 1. b).

A *hatályos* parancsoló módok a kifejezésnek erőt, hatályt kölcsönöznek.

Második szakasz. A név.

I. Fejezet. A fő- és melléknév esetei.

69. §. Az alanyeset (nominativus).

1. Az alanyeset majd a mondat *alanya*, pl. **قَالَ اللَّهُ** = monda Isten, majd *állitmánya*, pl. **اللَّهُ غَفُورٌ** = Isten irgalmas (v. ö. 83. §.). Névi mondatban, mint ez utóbbi példából kitünik, midőn mind az alany, mind az állitmány nominativusban álló név (fő- v. melléknév), nem szükség — mint anyanyelvünkben

l. 71. §. I. B. 1. Ép így, mint állitmány, ha كَانَ vagy más létezést jelentő ige (v. ö. 71. §. II. 5. c) után áll.

5. Hogy a nominativus a *szólító eset* (vocativus) gyanánt is használatos v. ö. 72. §.

70. §. A sajátító eset (genitivus, status constructus).

A genitivus a *neveknek* és *viszonyszóknak* vonzottja. A viszonzszók genitivusát l. 79. §. Itt csak azon genitivusról szólunk, melyet a *nevek* — ugy mint: *főnevek* (akár a tulajdonképeni főnevek, pl. رَجُلٌ = ember, akár az ige nevek, infinitivusok, pl. قَتَلَ = gyilkolás, a mennyiben ige erejőktől eltekintve pusztán főnevekül vétetnek), némely *számnévek*, némely *névmások* és az *igemelléknevek* (a mennyiben eltekintve az ige fogalmától pusztán nevekül vétetnek) — vonzanak.

Elmondjuk először a név vonzati genitivus, a status constructus *lényegét* és *használatát* (I.); azután (II. alatt) a status constr. *külalaljáról*, az *összefűzés módjáról* fogunk még kiegészítőleg értekezni.

I. A nevek jelzett *vonzása*, lényegileg véve, más név által való *meghatározásukban* (v. ö. 50. §.) és *értelmezésükben* áll.

A vonzó v. meghatározott (regens, determinatum) nevek a vonzott vagy meghatározó (rectum, determinans) névvel, a genitivussal *szoros összefüggésben*, ugynevezett *status constructusban* állván, a gyors átmenetnél fogva rövidebben ejtetnek ki s a névelőt folyton nélkülözik.

A meghatározó v. vonzott név, a genitivus csak *főnév* (substantivum) lehet; de a meghatározott, a vonzó név, mint főnebb láttuk, lehet főnév (tulajdonképeni v. igenév), számnév, névmás és igemelléknév. Lássuk sorban.

A) Ha a st. constr.-ban a vonzó név is *főnév*, akkor:

1. A vonzott genitivus a vonzó főnévvel legtöbbsnyire a *birtokos* és *birtok* (birtokviszony), az *ok* és *okozat*, a *működő alany* és *cselekvés* közti viszonyt jelzi, pl. خَزِينَةُ السُّلْطَانِ = a Szultán kincse, حَرُّ الشَّمْسِ = a nap heve, خَلْقُ السَّمَاءِ = az ég teremtése. Tulajdonnevek is lehetnek akár vonzók, akár

vonzottak, pl. **إِيلِيَا فَلَسْطِين** = Palacszina Aelia tartománya, **دِيَارُ الْمِصْرِ** = Égyptom vidékei, e. h. **الدِّيَارُ الْمِصْرِيَّةُ** = égyptomi vidékek.

2. Két főnév illetén összefüzése igen gyakran *melléknévi* viszonyt létesít. És pedig:

- a) melléknévi értelemmel bír a *vonzott genitívus*, midőn:
- a) *anyagot* jelentő (anyagnévből képzett) melléknéveinket, melyek az arabban nem léteznek, helyettesíti, pl. **بَيْضَةٌ** = ezüst tojás, **ثَوْبُ حَرِيرٍ** = selyem ruha, **صَنْمُ الذَّهَبِ** = az arany bálvány. A status constr. föl is bontható, s akkor az anyagnév a vonzó főnévvel esetben egyezve, vagy pedig **مِنْ** viszonyzóval összekötött genitívusban állván, pusztán csak mint *értelmező* (appositio) szerepel; az anyagból készült főnév pedig, nem lévén most már st. constructusban genit. által meghatározva, ha különben logice meghatározott, névelőt is fölvehet: **الصَّنَمُ الذَّهَبُ** v. **الصَّنَمُ مِنَ الذَّهَبِ**.
 - β) midőn a genitívus *faja* valamely *nemnek*, pl. **شَجَرُ الزَّيْتُونِ** = olajfa;
 - γ) midőn *tulajdonságot* jelentő melléknéveink helyett áll, pl. **إِنْسَانُ السَّوِّءِ**, **إِنْسَانُ الْخَيْرِ** = jó, rossz ember (a jóság, rosszság embere).

Jegyzet. Azonos (identikus) fogalmak összekötésében a genitívus inkább csak *appositio* (értelmező, gen. interpretationis, explicativus). Így 1. A *tulajdonnév mellékes névelé* (cognomen, surnom); 2. a folyók, városok, hegyek stb. *tulajdonnevei közneveikkel*, pl. **مَدِينَةُ بَغْدَادَ** = Bagdad város; 3. midőn a st. constr. a genitívus és vonzója közötti *hasonlatosságot* tünteti fel, pl. **لِجَيْنِ الْمَاءِ** = a víz ezüstje = az ezüsthöz hasonló víz = ezüstszerű víz (t. i. **الْمَاءُ الَّذِي هُوَ الْمَاءُ**, vagy **هُوَ مِثْلُ الْمَاءِ**); 4. midőn a genitívus *melléknév*, pl. **بَيْتُ الْمُقَدَّسِ** = a ház, a szent (Jeruzsalem). Minthogy azonban a st. constr. genitívusának mindig főnévnek kell lennie, alig tévedünk, ha nagy tekintélyű arab nyelvészek után azt hiszszük, hogy e melléknéveknek (v. részesülőknek) látszó genitívusok tulajdonképen főnevek; — mint a jelen példában **مُقَدَّسٌ** helynév, ettől **قَدَّسَ** (II. f. szenv. részesítő mint helynév v. ö. 41. §. d) 2.

E szerint **بَيْتُ الْمُقَدَّسِ** = a szent hely, a szentség helyének háza; — vagy pedig valamely tárgy v. személyi főnév is rejlik alattok, pl. **صَلَاتُ الْأُولَى** = ima, az első = az első (óra) imája: **صَلَاتُ السَّاعَةِ الْأُولَى** = az első (órában elmondandó) ima: **صَلَاتُ فِي السَّاعَةِ الْأُولَى**.

b) Melléknévi értelemmel bírhat a *vonzó*, a *st. constr.*-ban álló főnév. E főnevek *melléknévekkül vett határozatlan névmásainknak* felelnek meg:

- α) **كُلٌّ** = *összeség*; ha *névelővel* bíró egyes számú s *egyedet* jelentő, avagy *oly collectiv* főnévvel köttetik össze, *melyből az egyediség főnevei nem képezhetők* (v. ö. 126. l. jegyzet):
 a. m. *az egész* (totus, ganz), pl. **كُلُّ الْبَيْتِ** = az egész ház, **كُلُّ الْقَوْمِ** = az egész nép (a háznak, a népnek egésze); *névelővel* bíró *többes* számú vagy *oly collectiv* főnévvel pedig, *melyből az egyediség főnevei is képezhetők*, valamint *névelő nélkül* meghatározatlanul álló bármily főnévvel összekötve = *minden* (omnis, alle, jeder), pl. **كُلُّ الْحَيَوَاتِ** = minden állat, **كُلُّ النَّحْلِ** = minden méh, **كُلُّ كَيْدٍ** = minden hamisság, **كُلُّ يَوْمٍ** = minden nap. Gyakran azonban a *st. const. fölbontatik*: az előbb genitívusban álló meghatározó név előre tétetik s a **كُلٌّ** e főnévnek megfelelő suffixumot kap, pl. **النَّاسُ كُلُّهُمْ** = minden ember, **الْبَيْتُ كُلُّهُ** = az egész ház; a suffixum gyakran el is marad s lesz: **كُلٌّ**, vagy *névelővel*: **الْكُلُّ**, pl. **الْكُلُّ** v. **النَّاسُ كُلٌّ**. Ugyanezek függetlenül állván = τὸ πᾶν, τὸ ὅλον.

Jegyzet. **كُلٌّ مِنْ** = *bárki*, **كُلٌّ مَا** = *bármí* (a. m. *مَنْهَا*); **كُلٌّ وَاحِدٌ**, **كُلٌّ شَيْءٌ** = *mindenki*, minden egyes ember, **كُلٌّ إِنْسَانٍ**, **كُلٌّ أَحَدٍ** = *minden* (tárgyra). — **كُلٌّ**-nak dualisa: **كِلَانٍ**, nőn.: **كِلْتَانٍ** = *mindkettő*, csak *st. constructusban* v. suffixummal fordul elő: **كِلَا**, nőn.: **كِلْتَا**. *St. constructusban* állván nem ejtegethetők, a főnév pedig *melylyel összekötve dualis genitívusban* (obliq.) áll, pl. **كِلَا الرَّجُلَيْنِ** = *mindkét ember-é-t*. Suffixummal obliquus esetők is van: h. **كِلَيْ**, n. **كِلْتَيْ**, pl. **كِلْتَانَا**, **كِلْتَانَا** = *mindketten*, **كِلَيْنَا**, **كِلْتَيْنَا** = *mindkettőnket*.

- β) جَمِيعٌ = *összeség, mindenség* (tulajdonkép: *összegyűjtött*, ettől: جَمَعَ, rokon igéje: جَمَّ. Ép úgy mint كُلٌّ st. constructusban = *egész, minden*, pl. جَمِيعُ الْمَدِينَةِ = az egész város, جَمِيعُ النَّاسِ = minden ember. A st. constr. fölbontatván, melléknév gyanánt szintén hátra vethető suffixummal: الْمَدِينَةُ جَمِيعُهَا, النَّاسُ جَمِيعُهُمْ. Ilyenkor *suff. nélkül* csak *accusativusban* (mintegy adverbialiter) állhat, pl. النَّاسُ جَمِيعًا (míg ellenben hibás volna: النَّاسُ كُلًّا). Függetlenül: الْجَمِيعُ, a. m. الْكُلُّ = τὸ ἅλολον, τὸ πᾶν;
- γ) بَعْضٌ = *rész, st. constr.-ban = némely, valamely*; genitivusa legtöbbszörre *többes számú*, vagy oly *collectiv* főnév, melyből az *egyesiség főneve is képezhető*, pl. بَعْضُ التَّلَامِيذِ = József néhány tanítványa, فِي بَعْضِ الْقُرَى = valamely városban (in irgend einer Stadt), بَعْضُ الْعَبْدِ = néhány szolga. Hogy mikor vonatkozik több vagy csak egy személyre (tárgyra), vagyis mikor fordítandó „néhány“-nyal vagy „valamely“-lyel, az összefüggésből kell kitudnunk. Midőn بَعْضٌ *reciproc*, vagyis midőn *egymásra ható* értelemmel bír (= *egymás, egyik-másik*), suffixum nélkül ismételtetik, pl. قَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ = monda egyikök a másiknak (mondák egymásnak); بَعْضُ الشَّرِّ أَهْوَنُ مِنْ بَعْضِ = egyik baj könnyebben elviselhető a másiknál;
- δ) غَيْرٌ tulajdonképen = *változás, különbség*; st. constr.-ban = *más, különböző, ellenkező* (tagadja a genitivus által kifejezett fogalmat), pl. جَاءَ الْوُزَرَءُ وَالْقَضَاءُ وَغَيْرُهُمْ = jövének a vezérek, bírák és mások; أَفْغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْعُونَ = tehát Allah vallásától különböző vallást keresnek ők?

Jegyzet. غَيْرٌ numatio nélküli *accusativusban*: غَيْرٌ viszonyzóként használtatik = *kivéve, kívül*, pl. غَيْرَ بُطْرُوسَ = Pétert kivéve. — غَيْرٌ *kivételesen melléknévvél* is jöhet st. constr.-ba; ilyenkor az illető melléknév által kifejezett *fogalom tagadását* jelzi, pl. غَيْرُ الْعَرَبِ = nem arab; s

leggyakrabban megfelel az összetételben használatos görög $\acute{\alpha}\nu$ ($\acute{\alpha}$), latin *in*, német *un* privatív szócskának, pl. $\text{غَيْرُ الْمَخْلُوقِ}$ = increatus, a, un (increatum), ungeschaffen (das oder ein Ungeschaffenes). Suffixummal, pl. غَيْرَةٌ = más.

ε) سِوَى (e. h. سَوَى) = *kivétel*, st. constr.-ban = *más valaki* v. *vmi* (valakin v. valamin kívül), pl. سِوَاكَ kívüléd más is, سِوَى الْعِلْمِ = a tudományon kívül más valami;

ζ) مِثْلٌ , több. أَمْثَالٌ = *hasonlatosság*, st. constr.-ban v. suff.-mal = *hasonló*, pl. $\text{رَجُلٌ مِثْلُ يُوسُفَ}$ = Józsefhez hasonló ember, مِثْلَهُ = hozzá hasonló; igehatározóilag: كَمِثْلِ = *mint*, *miként*, pl. $\text{كَمِثْلِ الْخِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا}$ = miként a szármár, mely könyveket hord stb. A مِثْلٌ v. a comparatív részecske: ك vagy mindkettő: كَمِثْلِ , vagy e kifejezés: عَلَى الْكَيْفِ (tulajdonkép = a mód szerint), suffixummal összekötve annyit is jelentenek, mint: a *milyen olyan* (qualis — talis), pl. $\text{أَنَا عَلَى حَالِكَ}$ = a milyen vagy te, olyan vagyok én;

η) نَفْسٌ = *lélek*, st. constr.-ba jövén, vagy suffixummal összekötve a *visszatérő* (reflexiv) névmást = *maga*, mely az arabban nem létezik, helyettesíti, pl. نَفْسُ الْكَلَامِ = a szó lelke = maga a szó, نَفْسُكَ = te magad; ez a visszatérő névmás alanyesete. Ha a st. constr. fölbontatik s a نَفْسٌ vonzott névnek megfelelő suffixummal hátra jő, (pl. $\text{النَّكَلَامُ نَفْسُهُ}$) vagy egyébként is suffixummal: a نَفْسٌ számi s eseti *ejtogetést* vesz fel, pl. $\text{إِبْنُ الرَّجُلِ نَفْسِهِ}$ = magának az illető férfiúnak fia; $\text{الرَّجُلُ نَفْسَهُ}$ = magát a férfit; نَفْسَاكُم = ti magatok ketten, أَنْفُسَهُمْ = ők maguk többen, övéké maguké, őket magukat. Ha suffixummal alanyesetben áll, a megfelelő önálló személyes névmás is kitehető, pl. $\text{أَتَيْتَ أَنْتَ نَفْسَكَ}$ = magad eljöttél,

ilyenkor így is: **أَتَيْتَ أَنْتَ بِتَفْسِكَ**. A visszatérő névmást *accusativusban* egyszerű *névi suffixum* is helyettesítheti, ha közte s az ige között valamely mondatárgy (objectum) van, melyhez a suff. ragasztatik, pl. **أَنْفَقَ مَالَهُ** = elkölte saját vagyonát; különösen, ha a mondatárgy az igével egygyökű, péld. **سَافَ سَيْفَهُ** = kirántotta saját kardját. Az igével közvetlenül összekötött suffixumnak azonban nincs visszatérő ereje, pl. **قَتَلَهُ** = megölte őt, nem pedig = megölte magát: **قَتَلَ نَفْسَهُ**; hacsak az első szem. ige első szem. suffixummal vagy a második szem. ige második szem. suffixummal nem köttetik össze, pl. **قَتَلْتَنِي** = megöltem magamat, **قَتَلْتَكَ** = megölted magadat, a mi azonban szokatlan, jobb **قَتَلْتُ نَفْسِي**, **قَتَلْتَ نَفْسَكَ**.

Jegyzet. **نَفْسِي** helyett hasonló módon és értelemben használják néha a következőket: **عَيْنِي** = szem, **ذَاتِي**, **جَوْهَرِي** = lényeg, **وُجُودِي** = létezés, **رُوحِي** = szellem, **رَأْسِي** = fej, **فُوهِي** = száj stb.

- 0) **رُبٌّ** tulajdonképp **رُبٌّ** = *sokaság*, st. constr.-ban = *sok, gyakori*; genitivusának mindig melléknévvel vagy ezt helyettesítő egész mondatallal kell összekötve lenni, melyre vonatkozólag a **رُبٌّ** jelzi, hogy a melléknév sajátossága v. a mondatban kifejezett cselekvés, állapot *gyakori* sajátossága, cselekvése, állapota a st. constr. genitivusának, vagy hogy a genitivusban álló főnév *több* egyede is osztja azon sajátosságot, cselekvést, állapotot; pl. **رُبٌّ رَجُلٍ كَرِيمٍ قَدْ لَقِيتُ** = sok nemes emberre akadtam, és **رُبٌّ رَجُلٍ رَأَيْتُ جَاهِلًا** = sok (több) tudatlan embert láttam. **رُبٌّ** után a vonzott név néha *accusativusban* is állhat; de ekkor **رُبٌّ** suffixumot vesz fel, mely vagy mindig himnemű (mintegy neutrum), vagy a névvel egyező nemű is lehet, pl. **رُبَّةٌ رَجُلًا** = sok ember, **رُبَّةٌ إِمْرَأَةً** (رُبَّتْهَا إِمْرَأَةً) = sok asszony. A **رُبٌّ** tulaj-

donképen a fölkiáltás (vocativus) accusativusa: يَا رَبَّ = oh mily sokasága az embereknek . . . , s *igehatározóilag* is igen jól adható vissza: *gyakran* akadtam nemes lelkű emberre; *sokszor* láttam tudatlan embert;

Jegyzet. رَبَّ helyett ily értelemben, وَ، وَ، وَ sőt بَلُّ kötőszók is állhatnak az illető genitívussal: وَرَجُلٍ stb.: Ez szép ellipsis.

- t) فُلَانٌ، n. فُلَانَةٌ = egy bizonyos, ez és ez = ε δεινα, pl. فُلَانٌ
 أَحْبَبَ = egy bizonyos sütő. Ugyanezt jelenti مَا، mely a hámza miatt éles hangsúlylyal ejtetik ki, de nem áll st. constr.-ban, hanem mindig egyes számú s névelő nélküli főnév után jó, pl. رَجُلٌ مَا = bizonyos ember.

c) Az *egész status constructus* melléknévi értelemmel bír. Vannak ugyanis az arabban oly főnevek, melyek a birtokosság, párosság, létok stb. fogalmával bírván, status constructusban a vonzott genitívussal egy megelőző főnévnek mintegy jelzőjeül, *értelmezőjeül*, a tulajdonnévnek mellék elnevezéseül szolgálnak. Ilyenek: ذُو = birtokosa, ura valaminek, صَاحِبٌ = társ, birtokos, ur, أَهْلٌ = család, nép; أَبٌ = atya és أُمٌ = anya, vagyis létoka, forrása, eleme valaminek, ابْنٌ = fiú és ابْنَةٌ = leány, vagyis: az okozat, a függő, a létesült, أَخٌ = fivér, vagyis a rokonságnál fogva összekapcsolt; példák: اسْقَنْدَرٌ ذُو الْقَرْنَيْنِ = Sándor a két szarvú (Nagy-Sándor mellék-neve); ذُو الْكَيْفِ = a jó, ذُو الشَّرِّ = a rossz; أَبُو الْكَيْفَاتِ = az élet atyja (= eső), أَبُو الْحَصِينِ = a kis erőd atya (= róka), أُمُّ ابْنِ السَّبِيلِ = az erkölcstelenségek anyja (= bor), ابْنُ السَّبِيلِ = az út fia (= vándor), أَخُو الْعِلْمِ = a tudomány fivére (= tudós). Ily status constructusok azonban leginkább csak a költőknél fordulnak elő.

Jegyzet. Mint jeleztük, ezen c) alatti st. constr. egy megelőző főnévnek *értelmezője* (appositio). A b) alatti határozatlan v. visszatérő névmásokul használt nevek a st. constructusban, ha egy harmadik főnév után állanak, szintén egy részét teszik ki az értelmezőknek. Más értelmezőket is láttunk

(I. A. 2. a) a többiekkel a 85. §.-ban, hol a bővített mondatról, annak értelmezőjéről tüzetesen értekezünk, fogunk megismernedni.

B) A stat. constr.-ban álló vonzó név *számnév* is lehet. Mint a 73. §. ugyanis látni fogjuk, a tőszámnevek 3—10 az egyes, 100 — tovább, a többes genitívussal köttetnek össze st. constr.-ban.

C) A vonzó név lehet (kérdő) *névmás*: **أَيُّ**, n. **أَيَّةٌ** = mely, melyik? Ha a genitívus *névelő nélkül* áll, a st. constr. *értelmező*, explicativ, pl. **أَيُّ رَجُلٍ** = melyik ember? ha *névelővel* bir, a st. constr. *részeltető* (partitiv), pl. **أَيُّ الرَّجُلِ** = mely része az embernek?

D) Mindeddig (A—C) a *tulajdonképeni*, *tiszta*, *valódi* st. constructusról szoltunk, midőn az összekötés nem pusztán nyelvtani, hanem logikai is egyszersmind. Ha azonban a vonzó név *melléknév*, a st. constr. nem tulajdonképeni, nem tiszta, hanem csak *képzelt*, mert a genitívus tulajdonképen *accusativus* helyett áll (akár a pusztán tulajdonságot jelentő melléknév, pl. **حَسَنٌ** = szép, továbbá átható igék szenvedő, és benható igék cselekvő részesülője után álló acc. *specificationis* helyett v. ö. 71. §. II. 5., akár átható igék cselekvő részesülője után álló *tárgyi* accusativus helyett), pl. **حَسَنُ الْوَجْهِ** = szép arcra = szép arczó, **طَاهِرُ الْقَلْبِ** = tiszta szivre = tiszta szívű, **مُسْتَجَابُ الدَّعَاءِ** = meghallgatott könyörgésre nézve = a kinek imája meghallgattott: ezekben a genitívus a specificativ acc. helyett áll; **كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ** = minden ember izlelője a halálnak = meg fogja a halált izlelni; itt a gen. a tárgyi, objectiv accusativust helyettesíti.

A nem tulajdonképeni st. constr.-ban a genitívus *nem határozza meg vonzóját*; ha tehát a beszélő szándéka szerint ennek is határozottnak kell lennie, szintén *névelővel* köttetik össze (a mi a tulajdonképeni status constructusban soha sincs megengedve), pl. **مُحَمَّدٌ الْكَسَنُ الْوَجْهِ** = Muhammed, a szép arczó. **الْمُبْتَدِئُكَ** = a ki az ember fejét veri. **رَأْسِ الرَّجُلِ** = a ki téged teremte (suffixummal bíró *főnév* szintén nem

vehet fel articulust, mert az már a suff. által determinálva van). Megjegyzendő azonban, hogy a vonzó melléknév csak akkor veheti fel a névelőt, ha mint a fönnebbi példákban látuk, vonzottja is névelővel bír (l. az első példát), vagy legalább oly további status constructusban áll, melynek genitivusa bír névelővel (l. a másodikat), vagy végre, ha maga az átható igéből származott cselekvő részesülői melléknév igesuffixummal van összekötve (l. a harmadikat). Hibás volna azonban, pl. **زَيْدِ الصَّارِبِ** vagy **الصَّارِبِ أَبِيهِ** = a ki üti Zaidust, a ki üti atyját; mert a genitivus vagy *nincs* vagy *nem névelővel* van meghatározva; kettősben és többesben mégis a melléknév fölveheti a névelőt: **المستوطننا عدن** = Eden két lakója, **الصارِبوا** **زَيْدِ** = a kik ütik Zaidust.

A nem valódi st. constr. valódivá lesz, ha a melléknevet *főnévül* vevén, azt mintegy vonzott genitivusa *részének* vagy *értelmezőjének* tekintjük, pl. **فَيْسُ الجواهر** = a gyöngyök nemese, németül jobban: das Edle der Perlen, annyi mint: legnemesebb gyöngy; **عزيرُ كتابك** = irásod tisztelete, das Geehrte, was dein Schreiben ist, = nagyrabecsült irásod, leveled. Ilyenkor, mint e példákból látható, a melléknévnek majd összehasonlítási, majd független *felsőfokú* értelme van, a szerint mint a genitivusnak mintegy *részét* (első példa) avagy *értelmezőjét* (második) képezi. Annál inkább vehetők tehát főnevekkül maguk a melléknevek *superlativ mintái* (**أفعلٌ** sőt **فعلٌ** is, pl. **خيرٌ** = legjobb, **شَرٌّ** = legrosszabb v. ö. 44. §. 5.), miáltal a st. constr. hasonlóképen *valódivá* lesz; a midőn is ha a felsőfokú melléknév *részét* képezi a genitivusban álló főnévnek, vagyis, midőn *összehasonlító* (midőn t. i. valaki v. valami a jelzett sajátságban mások fölött kiválik) a *genitivus* szintén *névelővel bír*, pl. **أفضلُ الأوقاتِ** **شَرُّ النَّاسِ مَنْ يَدْهَبُ** = a legjobb idők (minden idők közt) az ifjuság kezdete és a hajnal ideje, **بِدينِه لِدينِ غَيْرِه** = a legrosszabb az emberek közt, a ki valóságát más vallással föleseréli; midőn pedig a felsőfokú melléknév

a genitívusnak csak *értelmezője*, vagyis midőn *független* (midőn t. i. valamely jó v. rossz sajáttság önmagában rendkívül kiemel-
tetik), a *genitívus névelő nélkül* áll, pl. *أَفْضَلُ رَجُلٍ* = igen kitünő
férfiú.

S minthogy ily st. constr.-ban a melléknév *főnévként* szerepel, *számi és nemi változásnak* nincs alávetve, pl. *خَيْرُ الْبَرِيَّةِ*
= a legjobb teremtmény: a „legjobb“ egyaránt vonatkoz-
hatik egy, két vagy több férfira v. nőre. Kivételesen olvas-
hatni mégis, pl. *فُضِّلَ الْنِسَاءُ* = a nők legjobbika, *أَفْضَلًا الْقَوْمِ*
= a nép között a két legjobb, *أَفْضَلُوا الْقَوْمِ* = a nép között
a legjobbak, — de csak midőn a gen. articulussal bir.

Jegyzet a). E két sorszám: *أَوَّلٌ* = első és *آخِرٌ* = utolsó, mint tulaj-
donképen felsőfokok, szintén jöhetnek st. constructusba, de genitívusuk
mindig nélkülözi a névelőt, pl. *أَوَّلُ بَيْتٍ* = az első ház, *أَوَّلُ يَوْمٍ* =
az első nap; gyakoribb mégis: *الْأَوَّلُ الْيَوْمِ*.

Jegyzet b). A felsőfokról egyéb tekintetben máshol is szó van (87. §.).

II. A mi a st. constr. *külalakját*, *magát az összefűzést* illeti,
még a következőket kell tudnunk.

1. Azon benső és szoros viszonynál, összefüggésnél fogva,
mely a st. constr.-ban a vonzó és vonzott név között létezik,
ezeknek *közvetlenül* kell egymás mellett állaniok. Csakis az
eskümintának szabad, néhány arab nyelvész szerint, néha közbe
jönni, például *إِنَّ الشَّاةَ تَسْمَعُ صَوْتَ وَاللَّهِ رَبِّهِ* = ime a juh
hallja — Istenemre — urának szavát.

2. A *vonzó név soha sem veszi fel a névelőt*. Csakis a ké-
sőbbi arab írók adnak néha a vonzó főnévnek névelőt akkor,
midőn a rákövetkező genitívus anyagot jelentő melléknévünk
helyett áll, pl. *الْصَّمُّ الذَّهَبِ* = az arany bálvány. A *vonzott*
genitívus pedig

a) *megkapja a névelőt*, ha mind maga, mind a vonzó név
logice meghatározottak, pl. *خَزِينَةُ السُّلْطَانِ* = a Szultánnak
a kincse (midőn meghatározott Szultánnak meghatározott kin-
cséről van szó). Ha a genitívus további st. constructusban egy
más genitívus vonzója: elveszti a névelőt s csak az utolsó

genitivus kapja azt meg, pl. $\text{خَزِينَةُ سُلْطَانِ الْأَرْضِ}$ = a föld (t. i. bizonyos birodalom) szultánjának a kincse. Itt a vonzó főnév már magában meghatározott lévén, a gen. csak jelzi annak meghatározottságát. Hogy kétségtelenné tegyük a vonzó név e logikai meghatározottságát, előre tehetjük azt névelővel, de aztán a st. constr.-ban névelő nélkül ismételnünk kell, pl. $\text{الْخَزِينَةُ خَزِينَةُ السُّلْطَانِ}$.

b) ha a vonzó név logice nincs meghatározva, a vonzott pedig meghatározott, akkor a genitivus, ha az értelem felől kétség nem támad, *fölveheti* a névelőt, pl. شَبَةُ الصَّلِيبِ = a kereszt (t. i. bizonyos, pl. Jézus keresztjének) hasonlatossága. Ha azonban kétség forogna fönn aziránt, hogy vajjon meghatározott-e a vonzó név vagy nem, a st. constr. fölbontandó, pl. كُتُبُ الرَّجُلِ = az (illető) ember könyvei: nehogy kétséget hagyjak, hogy az illetőnek könyveit (könyvtárát) általában értem-e, avagy bizonyos, meghatározott könyveit említem, felbontva irom $\text{كُتُبُ الَّذِينَ لِلرَّجُلِ}$, illetve $\text{الْكَتُبُ الَّذِينَ لِلرَّجُلِ}$. A st. constr.-ban azonban a vonzó név, ha logice nem is volt meghatározott, meghatározottá lesz a genitivus által (50. §.).

c) ha megfordítva, a vonzó van logice meghatározva, a vonzott pedig meghatározatlan, a genitivus a *névelőt meg nem kaphatja*, pl. جَمَارُ رَجُلٍ = valamely embernek a számar.

3. A stat. constr.-ban csak *egy* vonzó név állhat; miért is, ha a genitivusnak két v. több vonzója van, csak az első jó st. constr.-ba, a többi وَ kötőszóval és suffixummal a st. constr. után áll, pl. $\text{بَنُو الْمَلِكِ وَبَنَاتُهُ}$ = a király fiai és leányai.

4. A valódi st. constr.-ban, az arabok felfogása szerint, mindig لِ , مِنْ vagy فِي viszonzyszók rejlenek; miértis azokra *fel* is *bontható*, pl. غُلَامُ الرَّجُلِ = az ember szolgálja, fölbontva: $\text{كَأْسٌ مِنْ فِضَّةٍ}$; $\text{غُلَامٌ أَلْدَى لِلرَّجُلِ}$; $\text{كَأْسٌ مِنْ فِضَّةٍ}$ = ezüst serleg = $\text{الصَّوْمُ فِي الْيَوْمِ}$. صَوْمُ الْيَوْمِ = a mai nap böjtje, fölbontva: $\text{الصَّوْمُ فِي الْيَوْمِ}$.

5. Ha a vonzott genitívus *igenév* (infinitívus), a st. constr. szintén fölbontható **أَنَّ** v. **مَا** kötőszókkal és határozott igével, pl. **وَقَتَّ اسْتِنَارِهِ** = elrejtőzésének idején, felbontva: **وَقَتَّ أَنْ اسْتِنَارَ**.

Jegyzet. Némely *ejtegethellen* nevek is vonzzák st. constr.-ban a genitívust. Ilyenek 1) **كَمْ**, **كَيْفَى**, **كَيْفَى**, **كَيْفَى** = mennyi, hány, hogyha nem kérdő, hanem határozatlan névmásokul vétetnek, pl. **لَا أَدْرِي كَمْ رَجَالٍ قَتَلْتُمْ** = nem tudom, mennyi embert öltél meg. Ha kérdők, *accusativussal* kötöttek össze, pl. **كَمْ دِرْهَمًا** = mennyi drachma? **كَيْفَى رَجُلًا** = hány ember? ha csak az árat jelző **بِ** viszonzyszóval nincsenek megelőzve, pl. **بِكَمْ دِرْهَمٍ** = mennyi drachmaért? A st. constr. föl is bontható **مِنْ** viszonzyszó közvetítésével, pl. **كَمْ مِنْ رَجَالٍ** = hány az emberek közül; 2) **قَدْ**, **قَدْ**, **قَدْ**, **قَدْ** ha annyit jelentenek mint **حَسْبُ** = elégség (sufficiencia) vagy mint ezen ige **يَكْفِي** = elég (sufficit), pl. **قَدْ رَجُلٍ** = elég ember; 3) **كَذَا** = ilyen és ilyen, ezen és ezen, ennyi és ennyi, pl. **فِي كَذَا السَّنَةِ وَكَذَا الشَّهْرِ** = ilyen és ilyen, ezen és ezen, ennyi és ennyi, pl. **وَكَذَا أَيَّامٍ** = ezen és ezen évben, hónapban, napon; összeköthető azonban *accusativussal*, sőt *nomínativussal* is, pl. **بَعْدَ كَذَا وَكَذَا شَهْرًا وَكَذَا** = ezen és ezen hónap, ezen és ezen év után; **لَهُ عِنْدِي كَذَا** = ennyi és ennyi drachmával tartozom neki; 4) ezen kötőszó v. inkább *ejtegethellen* név **إِذْ** = midőn (mi idő), ragot véve fel, mint vonzott genitívus állhat egészen összeolvadt st. constr.-ban ezen v. hasonlók, *accusativusban* álló időnevek után: **وَقْتٍ**, **جَيْنَ** = idő, **يَوْمٍ** = nap, **سَاعَةٍ** = óra, pl. **جَيْنَيْدٍ**, **وَقْتَيْدٍ** = ezen időben, **يَوْمَيْدٍ** = ezen napon, **سَاعَتَيْدٍ** = ezen órában.

71. §. A szenvedő eset (accusativus).

A szenvedő eset az ige és az ige fogalmával, erejével bíró nevek *vonzottja* (tárgy, objectum I.) vagy pedig *igehatározói* (acc. adverbialis II.).

I. A vonzott accusativus.

Az arabban ugyanis az *ige* (akár a *határozott időalakokban kifejezett*, akár a *némely részecskéikben rejlő*, akár a *mondatból egészen kihagyott s csak alattomban értendő ige*), valamint az *ige fogalmával, erejével bíró* nevek (az *igenév*, — *nomen actionis*, infinitívus — és az *igemelléknevek*, — *nomen agentis et patientis* —) majd *szenvedő esettel*, majd *viszonzszóval s sajátítóval* kötöttek össze. Ezek a mondat *kiegészítői* (83. §.).

Az utóbbi kiegészítőről (a genitivus viszonzszóval) a 78. §-ban lesz szó; itt csak az elsővel, az *accusativussal* foglalkozunk. Továbbá, minthogy az ige fogalmával s erejével bíró nevek (igenév s igemelléknevek) accusativusáról és viszonzszavas genitivusáról, mint ezek vonzottjairól, kiegészítőiről a 83. §-ban czélszerűbb beosztás és rövidség végett együttesen fogunk értekezni, itt csak az *ige* accusativusára szorítunk.

Szólunk pedig A) a kitett, B) a részecskékben rejlő, C) a teljesen kihagyott ige accusativusáról.

A) A kitett ige accusativusa.

1. Accusativust vonzanak az *átható* (transzitiv) igék; noha nem egy átható ige genitivust vonz viszonzszóval, s vannak átható igék, melyek mindkétféle vonzással használatosak. Ilyenkor legtöbbször az ige jelentése is változik, pl. ezen ige **دَعَا** accusativussal = valakit hívni, **لِ** viszonzszóval = valakinek (valamit) kívánni, **عَلَى**-val = valakit megátkozni; s ha az ige jelentése nem is különböző, az igének a viszonzszóval összekötése lazábbnak, accusativussal szorosabbnak tűnik fel, pl. **عَلِقَ** = valakihez ragaszkodni, accusativussal hatályosabb, többet fejez ki, mint a **بِ** viszonzszóval.

2. A *benható* igék nem vonzzák tárgyakat accusativusban, hanem rendesen viszonzszóval genitivusban; ezek accusativusa csak *adverbialis* lehet: idő- vagy térkörülmény jelzésére, például **صَامَ يَوْمَيْنِ** = két napot böjtölt; **سَارَ** **أَمِيالًا ثَلَاثَةً** = három mértföldet ment. Megjegyzendő azonban, hogy nagy számmal vannak az arabban *átható* igék, melyek a mi nyelveinkben, a nyugati felfogás szerint *benható*k, pl. **جَاءَ**, **أَتَى** = menni, **أَمَرَ** = mondani, parancsolni, **ذَكَرَ** = emlékezni, **مَثَّلَ** = hasonlítani stb., pl. **جَاءَنِي** = eljött hozzám. Kétes esetekben a szótár s gyakorlat nyújt csak fölvilágosítást.

3. Az accusativus, mint az igecselekvés közvetlen kiegészítője, *szenvető mondatban alanynyá* lesz, pl. **قَتَلَ الْوَزِيرُ** = megöletett a vezér. Oly *benható* igék, melyek közvetlen accusativus-

sal (habár csak adverbialis) köttetnek össze, szintén jöhetnek szenvedőbe, s accusativusuk alanyesetben fog állani, pl. **صِيمَ** = szombat a böjt napja volt, **سَبَّاتِ يَوْمَ** = egy hónap és egy nap alatt folyton utaztak; **جُلِسَ مَكَانَهُ** = helyére ültek. Magyarban természetesen helytelen volna a behatoló ige szenvedő idomban.

4. Igen sok ige *kettős accusativust* vonz: a személy és tárgy, vagy két személy, vagy két tárgy accusativusát. Ezen igéket *két osztályra* oszthatjuk.

a) Az elsőbe tartoznak azok, melyeknek objectumaik egészen különbözők, s *magukban véve, semmi viszonyban, semmi összefüggésben* nem állanak egymással;

b) a második osztályba tartoznak azon igék, melyeknek objectumaik *magukban véve, az ige vonzásán kívül, mint alany és állítmány* viszonylanak egymáshoz.

Ad a) tartoznak α) a II. és IV. ff. *causativ* igéi, melyek az I. f.-ban áthatók, pl. **عَلَّمَهُ الْعِلْمَ** = megtanítá őt a tudományra, **زَوَّجْتُ زَيْدًا ابْنَةَ أَخِي** = megházasítottam Zaidust fivérem leányával; β) azon igék, melyek megtöltést, jóltartást, adást, megfosztást, megtiltást, kérést, kérdést stb. jelentvén, akár már az I. f.-ban is, akár csak a II. v. IV. ff.-ban *causativ* értelemmel bírnak, péld. **أَشْبَعَهُ خُبْرًا** = jóllaktatta kenyérrel, **سَقَوْا يُوسُفَ خَمْرًا مَسْمُومَةً** = mérgezett bort adtak inni Józsefnek, **رَزَقَهُ اللَّهُ الْعُمَرَ** = megjutalmazta őt Isten az étellel. Ilyenek még: **وَفَى** = fizetni vmit vkinek, **أَطْعَمَ** = enni adni vkinek vmit, **أَلْبَسَ** = fölruházni (öltöztetni) vkit vmivel, **زَادَ** = hozzá adni vmit vmihez, **مَلَأَ** megtölteni vmit vmivel, **وَعَدَ** = ígérni vkinek vmit.

Ad b) tartoznak α) a *télető, nevező* igék, pl. **صَيَّرَ جَعَلَ** = tenni, **خَلَقَ** teremteni, megtenni, **إِتَّخَذَ** (VIII. f.) fölvenni vkit v. vmit valamivé, így: **جَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا لِلْعَالَمِ** = (Isten)

a napot a világ lámpájává tette (lámpájaul elhelyezte); دَعَوْتُهُ = Muhammednek neveztem őt; β) az ugynevezett szív-igék (verba cordis), melyek értelmi cselekvést fejeznek ki, más-kép a kétely és bizonyosság igéi (v. dubii et certitudinis), pl. عَلِمَ = tudni, رَأَى = látni, وَجَدَ = találni, سَمِعَ = hallani, ظَنَّ = vélni, حَسِبَ = gondolni, زَعَمَ = gyanítani, خَالَ = képzelni, عَدَّ = tartani, tekinteni vkit vminek, vkinek, pl. لَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا = dőrének tudám őt, عَلِمْتَهُ جَاهِلًا = ne tartsátok holtaknak azokat, kik Isten utján halnak meg.

Jegyzet a). A szív-igék a IV. f.-ban három tárgyi accusativust is vonzhatnak, pl. يُرِيدُكُمْ أَعْمَالَكُمْ حَبِيئَةً = meg fogja nektek mutatni, hogy a ti tetteitek rosszak.

Jegyzet b). A szív-igék megszűnnek kettős accusativust vonzani, ha 1. a két vonzott név között állanak, pl. زَيْدٌ ظَنَنْتُ جَاهِلٌ (noha így is زَيْدًا جَاهِلًا); 2. ha a két vonzott után állanak, pl. زَيْدٌ جَاهِلٌ ظَنَنْتُ (jobb, mint زَيْدًا جَاهِلًا ظَنَنْتُ); 3. ha a vonzottak előtt állanak is, de a vonzottak kérdésbe v. tagadásba vétetnek, vagy pedig ل erősítő szócskával köttetnek össze, pl. ظَنَنْتُ مَا زَيْدٌ جَاهِلٌ; عَلِمْتُ أَيْدٍ جَاهِلٌ. Ilyenkor csak is nominativusok állhatnak.

5. Ha a kettős accusativust vonzó igék szenvedő idomúak: az egyik acc. — a 4. a) alatti igékkal az, mely az igéhez közelebb áll, — mint a szenv. mondat alanya, nominativusba téte-
tik, pl. عَلَّمَ يُوسُفَ عِلْمَ الْهَيْئَةِ = megtanított József a csil-
lagászat tudományára; a b) alattiakkal pedig mindig azon acc.
lesz szenv. idomban nominativussá, mely különben is, eltekintve
az ige vonzásától, a függő mondatban a másiknak alanyául
tekinthető, pl. جُعِلَتِ الْأَرْضُ فِرَاشًا = a föld szőnyeggé tétetett.

Jegyzet a). Ezen ige أَتَى = jönni, mint (2.) láttuk, szintén accusati-
vussal köttetik össze; ha, pl. a személy accusativusán kívül, még a dolog
accusativusa is hozzájárul, vagyis, ha két accusativust vonz, akkor =
hozni, اَتَى مُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ = ellozta Mózes Izrael fiainak
a (szent) könyvet. Szenv. idomban a személy accusativusa nominativusba
jő: اَتَى بَنُو إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ = elhozott a könyv Izrael fiainak.

Jegyzet b). Ha az igének három accusativusa van, (4. jegyz. a) szen-
vedőben csak az első jő nominativusba, pl. بُتَّتْ عَمْرًا كَرِيمًا = tuda-
másomra jött, hogy 'Amron jószívű.

6. Ugy az átható mint beható igék cselekvőben is szenvedőben is, akár birnak még egy vagy több más objectummal, akár nem, gyakran fölveszik *elvont neveiknek* (az igenévnék, az egyszeri cselekvés főneveinek, v. ö. 41. §. b) vagy a mód és nem főneveinek 41. §. c) accusativusát. Ezen igenevek tetszés szerint melléknévvvel, mutató névmással, genitivussal, suffixummal, relativ mondattal is összeköthetők közelebbi meghatározás végett. És pedig

α) az *igenév* accusativusa *határozatlanul és egyedül* a cselekvésnek erőt, súlyt kölesönöz, pl. ضَرَبَ ضَرْبًا = nagyon ütött; ismételve méginkább, pl. رَضَّ عِظَامَهُ رَضًّا رَضًّا = egészen szétzúzta (porrá zuzta) csontjait; نَامَ نَوْمًا = alvást aludt = nagyon, mélyen aludt; ضَرَبَ ضَرْبًا = nagyon megütetett;

β) a *nomen vicis* a cselekvés hányszori ismétlését jelzi, pl. ضَرَبْتُهُ ضَرْبَةً وَضَرَبْتَنِي ضَرْبَتَيْنِ = én egyszer ütöttem meg őt, ő engem kétszer;

γ) a *mód és nem főnév* pedig a cselekvés módját v. nemét, pl. ضَرَبْتُهُ ضَرْبَةً وَطَعَنْتَنِي طِعْنَةً = én ütve ütöttem őt, ő pedig szúrva szúrt engem (azaz: én ütéssel bántalmaztam őt, ő pedig engem szúrással);

δ) az *igenév összekötve* melléknévvvel, mutató névmással, genitivussal vagy relativ mondattal, az igefogalmát közelebbről meghatározza, kifejti, vagy bizonyos szempontra szorítja, pl. ضَرَبَ ضَرْبًا شَدِيدًا = erőszakos ütést ütött (az igenév el is maradhat: ضَرَبَ شَدِيدًا = erőszakosan, nagy erővel ütött); ضَرَبْتَنِي هَذَا الضَّرْبَ = ezen ütést mérte rám (igy ütött); خَافَ ضَرْبَنِي الْجَبَانَ = félt a gyávának félelmével, mint a gyáva; ضَرَبَا (الَّذِي) أَوْجَعَنِي = oly ütéssel ütött, mely nekem fájdalmat okozott — ugy ütött, hogy . . .

Jegyzet a). A فَعَّلَ-féle infinitivus helyett az I. f. más mintájú igeneve, vagy a leszárm. ff. igenevei, továbbá valamely rokon értelmű ige infinitivusa (pl. جَلَسَ جُلُوسًا = ülve ült, kényelmesen elhelyezkedett) vagy

valamely ősszerű főnév (pl.: ضَرْبُهُ سَوْطًا = ostorral ütötte őt) is használtatik gyakran ilyszerű accusativusban.

Jegyzet b). Az igenév accusativusa, mint látók, szenvedő mondatban is megmarad; ha azonban melléknévvel van összekötve vagy pedig st. constr.-ban áll, nominativusba is jöhet, pl. ضَرْبٌ ضَرْبٌ شَدِيدٌ és ضَرْبٌ ضَرْبٌ السَّوْطِ.

B) A némely részecskében rejlő ige accusativusa.

1. A köv. részecskék: إِنَّ = valóban, bizonyára, إِنَّ = hogy (إن) s ezekkel összetettek: وَلَكِنَّ, لَكِنَّ = ime, mégis, كَأَنَّ = mintha, لِأَنَّ = azért, mert (60. §. 2. a. a.); minthogy a látni, mutatni ige ereje rejlik bennök, a mondat alanyát, melynek szerintünk nominativusban kellene állni, accusativusban vonzzák. A vonzott név legtöbbször közvetlenül követi e részecskéket; ez esetben إِنَّ után az állítmány ل̄ erősítő szócskát kaphat; ugyanezt megkaphatja az alany, ha nem közvetlenül إِنَّ után áll. Példák: إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (لَقَدِيرٌ) = valóban (ime, lásd) Isten mindenek fölött hatalmas, أَنْتَ قَائِمٌ إِنَّ بِالشَّعْبِ = te állsz, de ime, a leány ül; إِنَّ قَتِيلًا = ime a völgyben van egy meggyilkolt.

2. Accusativust vonz a وَ kötérszó, ha annyit jelentvén mint a مَعَ (= val, vel, وَ concomitantiae, simultaneitatis), az ige erejével bir, pl. مَا لَكَ وَزَيْدًا = mi bajod neked Zaidussal, إِنَّ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجَكَ الْجَنَّةَ = lakjál feleségeddel a paradicsomban.

3. A لَا tagadó szócska, midőn a közvetlenül rákövetkező s névelő nélkül álló alanynak (akár személy akár dolog) létezését tagadja, szintén az ige fogalmával bírván, azt accusativusba helyezi. S minthogy így a mondat egész sulya a لَا-ban, a tagadásban központosul, az accusativus meg is rövidül, elveszti nunnatióját, pl. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ = nincs más Isten, ha csak az igaz Isten. Ha ezen accusativushoz:

a) melléknév járul, ez vagy nominativusba tétetik nunnatióval, vagy pedig szintén accusativusba jő (akár nunnatióval, akár a nélkül);

b) ha genitivus követi, az acc. megmarad nunnatio nélkül;

c) más meghatározók előtt az acc. nunnatiót vesz fel, pl. $\text{لَا قَتِيلًا مِّنْ قَوْمِنَا}$ = nincs senki legyilkolva népünkől.

4. إِلَّا = hacsak nem, kivéve; accusativust vonz, ha *állító mondat előzi* meg, pl. $\text{سَجَدَ الْمَلَائِكَةُ إِلَّا إِبْلِيسَ}$, imádták (Istent) mind az angyalok, a sátánt kivéve; ellenben: $\text{مَا نَصَرْنِي إِلَّا يُونُسُ}$ = Józsefet kivéve, senki sem segít engem.

Jegyzet. A szintén *kivételt* jelző részecskékül használt szavak: خَلَا , عَدَا , حَاشَا , ha neveknek tekintetnek genitivust, ha pedig igékül vótetnek accusativust vonzanak. غَيْرٌ és بِئْسَ hasonló értelmű nevekről l. 70. §. I. A. 2. b) d) és e).

C) A kihagyott ige által vonzott accusativus.

Az acc. gyakran kihagyott igének is lehet vonzottja.

1. Parancsoló, kívánó, kérdve szemrehányó, dicsérő, üdvözlő s más hasonló kifejezésekben, midőn ép az accusativus *ugyanazon gyökű ige maradt* el, pl. صَبْرًا = türelem (= إِصْبِيرٌ), رَعِيًّا لَكَ = Isten oltalmazzon (= $\text{رَعَاكَ اللَّهُ رَعِيًّا}$), سَمِعًا = készség, engedelmesség = $\text{أَسْمَعُ سِدًّا وَأَطِيعٌ ط}$.

2. Midőn az accusativustól *különböző gyökű* ige értendő. És pedig

a) szintén parancsoló, üdvözlő stb. kifejezésekben, pl. $\text{مَرَحِبًا وَأَهْلًا}$ = kényelmes helyre és barátságos néphez jövel = Isten hozott;

b) midőn arra intünk valakit, hogy vigyázzon magára, őrizze testét, szemét stb., őrizkedjék valamitől; vagy pedig valaminek pozitív megtámadására buzdítunk, pl. إِيَّاكَ = magadat! (t. i. أَحْذَرُ = figyelmeztetek), رَأْسَكَ رَأْسَكَ = fejedre

ügyelj! **الْأَسَدُ** = az oroszán! (óvakodjál tőle); **الْعَدُوَّ الْعَدُوَّ**
= (t. i. **خُدُو** = támadjátok meg) az ellenséget!

II. Az igehatározó accusativus.

A szenvedő eset gyakran a mondatnak vagy a mondat egyes részeinek: az alanynak, az értelmezőnek, a kiegészítőnek és az állítmánynak a cselekvés v. szenvedés idejére, helyére, módjára, czéljára, okára vagy egyéb körülményeire vonatkozó módosítását, meghatározását eszközli.

Ezen accusativust *igehatározó* (adverbialis) accusativusnak nevezzük. *Vonatkozhatik* pedig:

1. Az *alanyra*, pl. **الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا يَلِيْقُ بِجَلَالِهِ** = dicsőség Istennek, dicsőség, mely megfelel méltóságának; jelzi különösen az alany *állapotát, helyzetét* a cselekvés alatt, pl. **أَدْخَلُوا الْبَابَ حُمْدًا** = leborulva vonuljatok be a kapun.

2. Az *értelmezőre* (l. 82. §.), pl. a st. constr. genitivusára: **اتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا** = kövessétek vallását Ábrahámnak, ki igazhitű.

3. A *kiegészítőre* (objectum, l. 83. §.) akár accusativusra, pl. **رَكِبْتُ الْفَرَسَ مُسْرَجًا** = fölültem a lóra (mely fel volt) nyergelve; sokszor, nehogy kételyt támaszszunk az iránt, vajjon az igehatározó az alanyra vonatkozik-e v. a kiegészítőre, pl. **ضَرَبْتُ أَبْنَكَ قَاعِدًا** = ütöttem fiadat ülve v. a mialatt ő ült: az adverbialis acc. helyett nominativust teszünk a megfelelő önálló szem. névmással: **ضَرَبْتُ أَبْنَكَ وَأَنَا قَاعِدٌ** (وَهُوَ) قَاعِدٌ; akár viszonyzóval bíró genitivusra, pl. **تَقَبَّضُوا عَلَى ابْنِهِ أَسِيرًا** = megrohanták fiát (s őt) fogolylyá (tették).

4. Mind az *alanyra*, mind a *kiegészítőre*, pl. **لَقِيَ يُوسُفَ زَيْدًا** = József találkozott Zaidussal, mindkettő lovon ülve.

5. Az *állítmánynya*; és pedig

- a) (bármely) *igére*, jelezvén a cselekvésnek
- α) *idejét*, pl. رَأَيْتُهُ يَوْمًا = láttam őt egy napon, قَتَلَهُ السَّنَةُ = megölte őt a mult évben, جَاءَ طُلُوعَ الشَّمْسِ = eljött napkeltekor;
- β) *helyét* v. *helyi kiterjedését*, pl. نَظَرَ يَمِينًا وَيَسَارًا = körültekintve jobbra balra, سَارُوا أَرْبَعَةَ أَمْيَالًا = négy mértföldet utaztak. V. ö. 60. §. 2. γ. b.
- Szegyet.* Ha a cselekvés helye *határozottan* adva van, az acc. helyett *használtatik* genitivussal, pl. صَلَّى فِي مَسْجِدِ النَّبِيِّ = imádkoztam a Próféta templomában; kivételesen mégis *accusativusban* állanak: مَكَانٌ v. مَعَانٌ = hely, *időzést* jelentő igék után; valamint egyéb helynevek (nomen loci v. ö. 41. §. d) *saját-gyökű* igéjük után, pl. جَلَسْتُ مَكَانَ زَيْدٍ = leülök Zaidus helyére = جَلَسْتُ مَجْلِسَ زَيْدٍ; ellenben (مَجْلِسِهِ) جِئْتُ مِنْ جَانِبِ = az ő helyén eszem. — جَانِبٌ = oldal, وَجْهٌ = oldal, خَارِجٌ = külső, دَاخِلٌ = benső, rendszeren فِي-vel köttetnek össze, pl. نِمْتُ فِي خَارِجِ الدَّارِ = a házon kívül aludtam.
- γ) *módját*, pl. أَبَادْتُمُ قَتْلًا وَأَسْرًا = elpusztítá őket (kit) legyilkolva, (kit) fogságba ejtve. Mint e példából is látható, a cselekvés módjának meghatározására legtöbbször az ige-név (vagy néha az egyszeri cselekvés, v. ö. 41. §. b) főneveinek) *accusativusa* használtatik, v. ö. e §. I. A. 6.: ضَرَبَ سَارَ سَيْرًا شَدِيدًا = fájdalmas ütéssel ütött; = nagy erővel utazott (gyalogolt);
- δ) *célját*, pl. وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ = vannak az emberek között egyesek, kik föláldozzák éltüket, hogy Isten kegyelmét elnyerjék;
- ε) *egyéb meghatározását*, bizonyos *szempontra* szorítását (restrictio, specificatio), pl. تَضَبَّبَ زَيْدٌ عَرَقًا = csorgott Zaidus az izzadságtól, طَابَ الْوَرْدُ لَوْنًا = a rózsa diszeskedik színre nézve. Ezen adverbialis acc.-t acc. specificationisnak nevezhetjük, mely gyakrabban vonatkozik az állítványra, ha az

b) *név*, pl. $\text{اللَّهُ عَظِيمٌ قَدْرَةٌ}$ = Isten nagy, erejére nézve
(v. ö. 70. §. I. D), $\text{هُوَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدَّ كَسْوَةً}$ = olyan mint
a kő, sőt fölülmulja azt keménységre nézve. V. ö. 44. §. 6.

c) a *létezést* jelentő igékre és pedig

α) كَانَ = volt, (fuit, exstitit) igére vonatkozólag, az acc. jelzi, hogy az ige nem egyedüli, még nem teljes állitmány, vagyis, hogy nem csak azt állítjuk az alanyról, amit az ige kifejez: a *létezést*; hanem azt is, amit az acc. rejt magában: *amire nézve létezik az alany, aminek léte benn van az alanyban, a mi az alany létét s magát a létezési igét is meghatározza*. Ezen acc. mint a mondottakból kivehető, *maga is állitmány* s a كَانَ -val egybekötve, a mondat összetett állitmányát képezi, melynek elseje, a كَانَ ige a nyugati nyelvek kötőigéjéhez, copulájához hasonlóan, a névi (fő- v. melléknévi) állitmányt az alanyval összefüzi s róla kimondja, pl. $\text{إِنَّ كَانَ الْبَلَاءُ مُقَدَّرًا يَعْصِبُهُ لَا مَحَالَةَ}$ = ha a szerencsétlenség el van határozva, szükségképen utoléri őt, $\text{كَانَ مُحَمَّدٌ رَجُلًا عَالِمًا كَرِيمًا}$ = Mohammed böles és nagylelkű ember volt;

Jegyzet a). Mínt hogy a كَانَ csak a névi állitmányt kívánja accusativusba, vigyáznunk kell, nehogy, midőn a létezési ige egyedüli állitmánya a mondatnak, vagyis midőn az alanynak *csak létezése* mondatik ki, *magát az alanyt* tegyik accusativusba, $\text{كَانَ تَاجِرٌ، كَانَ مَلِكٌ}$ = volt, létezett egykor egy kereskedő, egy király.

Jegyzet b). Mínt hogy a كَانَ ige nem pusztán az alany és névi állitmány összekötését eszközi, hanem maga is külön állitmányként vétetvén, egyszersmind az alanynak a *létezés* attributumát adja: nem felel meg teljesen a nyugati nyelvek, pl. a latin kötőigéjének (sum — es — est). Az arabban ily pusztá kötőige (verbum abstractum, v. substantivum) nem is létezik: ha *pusztán* az alany és névi állitmány összekötéséről van szó, a كَانَ ige elmarad (v. ö. 69. §. 1.), s a névi állitmány nominativusban marad, pl. اللَّهُ رَجِيمٌ = az Isten irgalmas, vagy kétértelműség kikerülése végett, nehogy az állitmányul vett melléknév jelzőnek vételessék (az irgalmas Isten), az önálló szem. névm. jő közbe: $\text{اللَّهُ هُوَ رَجِيمٌ}$.

β) az állitmány accusativusa által ép így lesz meghatározva, avagy más szavakkal, ép így köttetik össze a névi állit-

mány accusativusával a *létezés* tagadó ige: **لَيْسَ** = nem volt, pl. **لَيْسَ هُوَ كَرِيمًا** = nem volt nagylelkű.

Jegyzet a). **لَيْسَ**-val egybekötve, a névi állitmány a tagadás erősítése végett acc. helyett néha genitivusba tétetik **بِ** viszonyzóval, pl. **لَيْسَ بِاللَّهِ بِظَالِمٍ** = Isten (valóban) nem igazságtalan: többet fejez ki, mint **ظَالِمًا**. Ha pedig az alany és névi állitmány között **إِلَّا** = hacsak nem, szócska áll, a névi állitm. nominativusba jó, pl. **لَيْسَ الْحَيَاءُ إِلَّا حَيَالٌ** = nem más az élet, mint (hacsak nem) átmenő árnyék.

Jegyzet b). **لَيْسَ** ige helyett ugyanazon értelemben használtatván a **لَا** v. **مَا** tagadó részesekék, szintén a névi állitmány accusativusával köttetnek össze, ámde kell, hogy 1. az állitmány az alany után álljon; 2. ne legyen közöttök **إِلَّا**; 3. a **مَا** ne legyen **إِنَّ** által erősödve (**إِنَّمَا**), sem ne következék utána **إِنَّ** (**مَا إِنَّ**); 4. **لَا**-val összekötve mind az alany, mind az állitmány logice meghatározatlan legyen, pl. **مَا هَذَا بَشَرًا** = ez nem ember, **لَا رَجُلٌ حَاضِرًا** = nincs ember jelen.

Jegyzet c). A **لَا** tagadó részeske néha az *alanyt* is meghatározatlan, nunnatio nélküli, megrövidült accusativusba helyezi, tagadván annak létezését. Megkivántatik azonban, hogy 1. az alany közvetlenül álljon a **لَا** után, 2. ne legyen tulajdonnév, 3. meghatározatlan legyen, pl. **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** = nincs isten az igaz Istenen kívül. Ha két alany köttetik össze **وَ** kötőszóval, a második alany nominativus-ban vagy ily megrövidült acc.-ban állhat, **لَا رَجُلٌ وَأَمْرَأَةٌ (وَأَمْرَأَةٌ فِي الدَّارِ)** = sem asszony sem ember nincs a házban; l. még e §. I. B. 3.

Jegyzet d). A **لَيْسَ** v. **لَا يَكُونُ** accusativussal néha = *kivéve*, pl. **قَتَلُوا لَيْسَ (لَا يَكُونُ) زَيْدًا** = Zaidust kivéve, mindannyian megölettek.

Ép így a névi állitmány accusativusával köttetnek össze: γ) azon igék, melyek nem pusztán létezését jelentenek, hanem azonkívül annak *valamely mellékfogalmával is bírnak*, úgy mint a melyek *valamivé levést* (fieri, werden) jelentenek: **صَارَ** = lenni vmivé; **عَادَ**, **رَجَعَ**, **أَضَى**, tulajdonképen = viszsztatérni, azaz ismét v. máskép lenni vmivé (64. §. 2. c.), pl. **يُوسُفُ رَجَعَ غَنِيًّا** = fiam nagygyá lett, **إِبْنِي صَارَ كَبِيرًا** = József újra gazdaggá lett; továbbá, melyek a lét *tartamát* jelzik: **دَامَ** = tartani, **بَقِيَ** = maradni, **لَمْ يَزَلْ**, **لَا يَزَالُ** = nem szünni stb., pl. **لَا تَعُدُّ نَفْسَكَ مِنْ** **لَا يَزَالُ** = ne számítsd magad

az emberek közé, míg a harag meg nem szűnik rajtad uralkodni; vagy végre, melyek a *lét idejének* mellékfogalmával birnak: رَاحَ v. أَمَسَى — estve (lenni), أَصْبَحَ = reggel, بَاتَ = éjjel stb. lenni, tenni (64. §. 2. c.) pl. أَصْبَحَ الأَبْرَدُ شَدِيدًا = reggel kemény volt a hideg; ez utóbbiak gyakran a puszta كَانَ v. صَارَ helyett is használtatnak az idő mellékfogalma nélkül, pl. أَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَةِ اللَّهِ إِخْوَانًا = Isten kegyelméből testvérek lettetek.

6. Az *egész mondatra* is vonatkozhatik az acc., midőn kérdő v. parancsoló mondat után alattomban értendő igéje által vonzatván, elliptice áll (v. ö. e §. I. C. 1.), pl. فَقَالَ لِلْجَمَاعَةِ مَا تَرَوْنَ فِيهَا قَالَ وَأَشَارَ قَالُوا صَوَابًا وَرُشْدًا — kérdező a gyülekezetet, mint vélekednek a felől, a mit nekik monda és tanácsola; felelének: igazságot és méltányosságot (t. i. monda és tanácsola).

Jegyzet a). Ha valamely mondathoz, alanyának v. állítmányának meghatározása végett, *egész névi mondat* járul: ezen meghatározó névi mondat állítmánya accusativusba jő s megelőzi nominativusban álló alanyát: وَلِي تَمَرَلْنِكُ مَكْسُورًا وَأَوَائِلُهُ وَمَدْعُورًا وَأَوَاخِرُهُ = Timurlenk visszavonult (miután) első hadsorja megveretett (szenv. rész) az utolsó pedig megzavartatott.

Jegyzet b). A különféle *mértéknevek* legtöbbszörre (adverbialis) accusativussal köttetnek össze, pl. رَطْلُ زَيْتًا = egy font olaj, زِرَاعَانِ جَوْحًا = két rőf posztó; ámde st. constructusban is állhatnak: زِرَاعًا رَطْلُ زَيْتٍ جَوْحٍ. Az accusativus egyéb használatáról vagy szóltunk már vagy szólni fogunk más helyütt. Ugyanis az önálló, független (*absolutus*) accusativust lásd 69. §. 2.; a *vocativus helyett* használatos acc.-t l. 72. §.; a mennyiben bizonyos *űszámszavak* is accusativussal köttetnek össze l. 73. §.; a némely ejtegethetlen név által vonzott acc.-ról 70. §. vég jegyzetében szóltunk.

72. §. A hívó (felkiáltó) eset, vocativus.

A hívó esetet az arabban majd a nominativus, majd az accusativus elé tett ezen indulatszók (interjectio) jelzik: يَا (أَ), أَيُّهَا (هَيَا، أَيَا، أَيُّهَا), n. أَيَّتُهَا (يَا-val v. a nélkül).

1. A **يَا** után álló tulajdon- vagy köznévv (személy v. dolog

a) *nominativusba* tétetik, ha azt *egyenesen megszólítjuk*, *hi juk*, (a tulajdonképeni hívó eset) akár jelen van, akár csak előtünk képzeljük, *és az minden szorosabb összeköttetés nélkül áll*

b) ha azonban az illető név nincs ugyan más szavalkal szorosan összefüzve; de nem szólítjuk meg egyenesen, hanem csak *örömnünknek, fájdalomunknak, csodálkozásunknak* adun róla v. fölötte kifejezést (a nem tulajdonképeni hívó, hanem felkiáltó eset); vagy pedig, akár a tulajdonképeni hívó, akár a felkiáltó esetben a név más szavakkal *szorosabb összeköttetésben* áll (t. i. a tulajdonnév összetett, a köznévv — személy v. dolog — pedig, pl. *st. constr.*-ban van, vagy tárgyi kiegészítőve viszonyzó által vonzott genitivussal van összekötve): *accusat vust* kell használnunk. Mielőtt példákkal világosítsuk fel e szabályt, megjegyezzük még, hogy mind a *nom.* mind az *acc. mindig névelő nélkül áll*, s hogy a *nom.* az *egyesben elveszti nunnatióját.*

Példák ad a): **يَا اِبْرٰهِيْمُ** — o Abrahám! **يَا رَجُلُ** = o ember, **يَا سَيِّدُ** — o uram! **يَا سَمَاءُ** = o ég! **يَا رَجُلَانِ** = o két ember! **يَا نَبِيَّوْنَ** = o ti proféták! — Ad b): **يَا رَجُلًا** = o az ember (pl. mennyi bajnak van alávetve), **يَا رَاكِبًا** = a (mily ügyes) lovas! **يَا عَبْدَ اللّٰهِ** — o Addallah! **يَا سَيِّدَ الْوَحُوْشِ** = o te a vadak királya! **يَا اَبَانَا** = o atyánk! **يَا طَالِعًا جِبَالًا** = o ki hegyeket megmászol! **يَا خَيْرًا مِنْ زَيْدٍ** = o ki jobb vagy Zaidusnál, **يَا حَسَنًا وَجْهًا** (*st. constr. helyett*) = o te szép arcú

c) Ha a hívott név után *melléknév* következik, ez majdnom.-ba, majd *acc.*-ba jő, pl. **يَا زَيْدُ الشَّرِيْفِ** = o nemes Zaidus, **يَا رَجُلُوْنَ اَفْضَلُوْنَ** v. **اَفْضَلِيْنَ**; ép így az *appositio*, pl. **يَا مُحَمَّدُ النَّبِيُّ** = o Muḥammed próféta! ha csak az *appositio* nem áll *st. constr.*-ban, mert akkor *csak acc.*-ba jöhet, pl. **يَا اِبْرٰهِيْمُ خَلِيْلَ اللّٰهِ** = o Abrahám, Istennek barátja!

Jegyzet a). Amint az egyes nominativus a **يَا** után mindig megrövidítve, nunnatio nélkül ejtetik ki, úgy az egyes számú 1. sz. **يَ** suffixum

is egyszerű *i*-vő rövidül meg, pl. يَا زَيْت = o uram, يَا نَفْسِي = o lelkem; ha azonban az 1. sz. suff. *يَ* (50. §. i), az megmarad, pl. يَا فِتْنَايَ = o gyermekem! يَا أَبُ = atya és يَا أُمَّ = anya szavaknál az 1. sz. suff. *t*-re változik: يَا أَبَاتٍ = o atyám! o anyám! Több mint három consonansból álló tulajdonnévek vég szótagja is gyakran elmarad, pl. يَا حَارٍ e. h. يَا حَارِثٌ; يَا عُمَا; يَا عُمَانٌ e. h. يَا عُمَانٌ (apheresis). A vocativus azonban, ha a mondat végén egészen magánosan áll, meg is nyújtható *l*- v. *á*- által, pl. يَا مُحَمَّدَا; يَا غَلَامَا; a voc. ily megnyújtása többnyire a fájdalom, a panasz mellékfogalmával bír.

Jegyzet b). Ha e két szó يَا زَيْدٌ = fiú, يَا هِنْدٌ = leány két tulajdonnév közt állván, nem állítmányai, hanem értelmezői az első tulajdonnévnek s (v. ö. 11. §. 5. d) elvesztik vázsza-elifjöket: a hívó esetben a fönnbbi szabály szerint, mint appositíók accusativusba jönnek ugyan de a megelőző tulajdonnév, melynek értelmezői, tetszés szerint nom.-ba v. acc.-ba tehető, pl. يَا زَيْدُ بْنُ عَبْدِ = o Zaidus Abdonnak fia! يَا هِنْدُ بِنْتُ زَيْدٍ = o Hinda Zaidusnak leánya! Ha azonban e szavakat köznévv előzi meg, ez csak nom.-ban állhat, pl. يَا رَجُلٌ بِنُّ زَيْدٍ = o ember, Zaidus fia!

Jegyzet c). A يَا részecske néha el is maradhat, pl. يُوْسُفُ = József! رَبِّ = Uram!

Jegyzet d). Ha a hivatott név genitívust vonzó *j*-vel köttetik össze, a يَا indulatszó majd *segélyülhívást*, majd *csodálkozást* fejez ki, pl. يَا لِلنَّاسِ = o emberek, segítség! يَا لِلْعَجَبِ = o csodálatos dolog! utóbbi értelemben a *j* néha azon névnek, mely fölött csodálkozásunkat fejezzük ki suffixuma elé tétetik, maga a név pedig acc.-ban (mintegy állítmány) követi a suffixumot, (mely mintegy a mondat alanyaul tekinthető), pl. يَا لَكَ مَمْنُونًا = oh mennyire akadályozva vagy! يَا لَهُ رَجُلًا = o mily ember! يَا لَهَا رَوْضَةٌ = o mily (szép) kert! (noha így is: يَا لَهَا مِنْ رَوْضَةٍ).

Jegyzet e). Nemcsak fő- v. melléknevek, hanem néha részecskék, ejtegethetlen szavak, névmások is jöhetnek vocativusba, pl. يَا كَيْتُ = oh bár (adná Isten)! يَا هَوْلًا = o ti! ó ők! يَا الَّذِينَ آمَنُوا = o a kik hisznek!

Jegyzet f). Azon szabály alól, hogy a hivatott név nem kap névelőt, kivétetik يَا اللَّهُ; gyakrabban mondjuk azonban: اللَّهُمَّ.

2. أَيُّهَا, nőn.: أَيَّتُهَا, melyek يَا-val is összeköthetők, a

hivatott nevet mindig *nominativusba* kívánják *névelővel*, pl. (يَا)

أَيُّهَا الرَّجُلُ = ó ember! أَيَّتُهَا النَّفْسُ (يَا) = o lélek!

II. Fejezet. A számnév.

73. §. A tőszámok.

1. Egyedet jelentő főnévvel az *egyed* nem szükség kitenni; ép így elmaradhat a *kettő*, ha a főnév kettős számban áll. Kitétvén, vagy *mint főnevek* st. constructusba (v. suff.-mal) jönnek: az *egy* (ilyenkor csakis أَحَدٌ, n. إِحْدَى) *többes*, a *kettő egyes* genitivussal, pl. أَحَدُ الرَّجَالِ = egy ember, أَحَدُهُمْ = egy közölök, اِئْتَنَا أُمَّرَأَةً = két asszony; vagy pedig *mint melléke-
nevek* hátul állanak (ilyenkor egy = وَاحِدٌ, n. وَاحِدَةٌ), pl. وَاحِدٌ شَيْءٌ = egy (ugyanazon dolog), رَجُلَيْنِ اثْنَيْنِ = két embert.

2. *Háromtól tizig* a tőszámok, *főnévileg* (st. constr.-ban) a számlált tárgyat — nemben egyezvén — *többes genitivusba* kívánják; s ha a többes tört, lehetőleg a *kis csoport* többese legyen (v. ö. 126. lp. 3. a), pl. وُلِدَ لَهُ سَبْعَةٌ أَوْلَادٍ ثَلَاثَةٌ بَنِينَ وَأَرْبَعٌ بَنَاتٍ = 7 gyermeke született: 3 fiú és 4 leány. Ugyane számok igen gyakran (néha egyéb számok is v. ö. 4. j. a) *melléknévileg* véve, a többes főnév után állanak s azzal nemben, esetben egyeznek, pl. وُلِدَ لَهُ بَنُونَ ثَلَاثَةٌ وَبَنَاتٌ أَرْبَعٌ = 3 fia és 4 leánya született.

Jegyzet. Ha e tőszámok (3–10) után collectiv név áll, mely mintegy neme a számok által jelzett egyedeknek, jobb, ha a st. constr. مِنْ viszonyzó által fölbonthatik, pl. خُمْسُهُ مِنَ الطَّيْرِ = 5 (darab) madár. A számnév ilyenkor a collectiv névvel egyezik nemben.

3. *Tizenegyttől kilenczvenkilenczig*, főnévileg a számlált tárgy *egyes accusativusával* köttetnek össze أَحَدٌ عَشَرَ كَوَكْبًا = 11 csillag, خَمْسَ عَشْرَةَ أُمَّرَأَةً = 15 asszony. Nemi egyezéseket l. 51. §. 1. Ha ily szófűzéshez még jelző is járul, az akár nyelvtanilag, a számlált tárggyal (egyesben), akár logice, a számnévvel (töb-
besben) egyezhetik.

Jegyzet. A tizes számok 20—90-ig, ha a számlált tárgy nincs kitéve, de egyébként ismeretes, annak tulajdonosával st. constr.-ba jöhetnek vagy az azt helyettesítő névi suffixummal (birtokos névmás) összeköthetők, pl. $\text{كُنْتُ يُوْسُفَ} =$ József harmincz (tevője), $\text{عِشْرُوَهَا} =$ az ő harmincz (szolgája). Ugyanez áll a tizenkettő kivételével a 11—19 tőszámokról; a midőn is e számok vagy nem ejtegettetnek, vagy a tizes mindig genitívusban állván, csak a monas ejtegettetik, vagy végre a monas ejtegetlenül mindig fathára végződván, csak a tizes lesz esztváltozásoknak alávetve.

4. A nőn. $\text{مِائَةٌ} =$ száz és a himn. $\text{أَلْفٌ} =$ ezer, valamint az ezekkel összetett tőszámok a számlált tárgyat *egyes genitívusba* kívánják, pl. $\text{مِائَةٌ رَجُلٍ} =$ száz ember, $\text{أَلْفًا كِتَابًا} =$ kétezer könyv.

Jegyzet a). Miként a tiz első, úgy néha a többi számok is melléknévi-
leg követhetik a főnevet.

Jegyzet b). Ha a tőszám különféle (ezres, százas stb. v. ö. 51. §. 4.) számokból van összetéve, a számlált tárgy a szerint, mint vagy csak legvégül egyszer, vagy minden számrész után külön kitétetik, nemre, számra, esetre nézve vagy csak az utolsó számhoz alkalmazkodik, vagy pedig minden egyes számrész szabályai szerint külön módosul. S ha a számok melléknévi-
g hátul állanak, a számlált tárgy szintén vagy csak legelől egyszer, vagy ha az értelenség kívánja, minden számrész előtt kitéhető.

5. A tőszámok és a számlált tárgy *nemü* egyezésére vonatkozólag még a következőket kell szem előtt tartani.

a) a számnévnek a *ki nem tett* főnév nemére is tekintettel kell lennie;

b) ha a számnévet többesben követő számlált tárgy egyesben nem ugyanazon nemű (v. ö. 48. §. 120. lap jegyzet c. és 3. h.), a számnév a főnév *egyes neméhez* alkalmazkodik, pl. $\text{ثَلَاثُ حَمَامَاتٍ} =$ három fődő (حَمَامٌ egyesben himn.);

c) az elvont értelemmel *önálló* számnévek (51. §. 4. jegyz. c) himnemben használatosak;

d) ha a tőszámok két vagy több *különböző nemü* főnévvel köttetnek össze, akkor

z) 6—10-ig a közvetlenül következő főnév nemét követik, pl. $\text{لِي ثَلَاثَةٌ أَعْبُدُ وَإِمَاءٌ} =$ három szolgám és (ugyan-

annyi) szolgáléányom van, megfordítva: **لِي ثَلَاثِ إِمَاءٍ**
وَأَعْبِدُ;

- β) ha a tőszám 6-nál kisebb, az a különböző nemű főnevek előtt ismétlendő;
 γ) 10-en felüli tőszámok, ha a főnevek eszes lényt jelentenek, himnemben használatnak, különben a közvetlenül következő főnévvel egyeznek.

6. A tőszámok ép úgy, mint a főnevek st. constr., suffixum, v. névelő által *meghatározottakká* lesznek (50. §.). *Névelőt* vesznek fel

a) ha elvontan használatnak (51. §. 4. jegyz. c);

b) ha a számlált tárgy, mint már megnevezett vagy egyéb-ként általánosan ismert, elhallgattatik, pl. **رَجَعَ الْخَمْسَةَ** = vissza-
 tértek mind az öten;

c) ha melléknévig s meghatározott főnév után állanak. Főnévig véve, a számlált tárgy előtt csak 11—99, melyek accusativusba kívánják a számlált tárgyat, vehetik fel a névelőt; és pedig tizes és egyes összetételében mind a tizes, mind az egyes megkapja azt (kivéve 11—19-ig csakis az egyes). Egyéb tőszámok, minthogy főnévig véve a számlált tárgy-gyal status constr.-ban állanak s már ez által meghatározvák (70. §. II. 2.), a névelőt meg nem kaphatják, hanem a főnév genitivusa veszi azt fel. Hibásan állítják némely nyelvészek, hogy a névelőt mind a genitivus, mind a számnév fölveheti; de még helytelenebbül cselekszenek, kik a névelőt a gen.-tól elvonván, csak a számnévvel kötik össze. A st. constr. természetével egyik sem fér össze.

Jegyzet. Ha a számlált tárgyat *jelző* követi, az nemben ugyan mindig a *főnévvel* egyezik; de számban és esetben csak akkor, ha az meghatározatlan, pl. **ثَلَاثُونَ دِينَارًا نَاصِرِيًّا** = 30 nazaren dénár; mert ha a számlált tárgy meghatározott, jelzője számban és esetben a *számnévvel* egyezik, pl. **ثَلَاثَةُ الرِّجَالِ الْكِبَارِ** = ama három nagy ember.

74. §. A sorszámok.

1. A sorszámok vagy

a) *melléknévig* a főnév után állanak, azzal nemben, számban, esetben egyeznek és, ha a főnév meghatározott, névelővel

is jeleltetnek, pl. $\text{الْقَاضِيُ الْأَوَّلُ}$ = az első bíró, عَامٌ أَوَّلٌ = első év; vagy ritkábban

b) a főnév előtt egyező nemmel *st. constr.-ban* állanak, pl. $\text{أَوَّلُ الْعَبِيدِ}$ = az első szolga; ép így a sorszámokul használt tőszámok is (20-tól kezdve, v. ö. 52. §.), habár (egész 99-ig) midőn tőszámok, accusativussal köttetnek össze, pl. $\text{ثَلَاثُونَ الرَّجَالِ}$ = a harminczadik ember (a ن megmarad). A suffixummal összekötött sorszámoknak nem épen szükséges azzal nemben egyeznie, pl. أُولَاهُنَّ = az első közölök (nőn.) e. h. أُولِيهِنَّ . A *st. constr.* مِنْ viszonyzó által föl is bontható.

2. A sorszámok a *tőszámok* genitivusával is összeköttenek, és pedig:

a) *ugyanazon* tőszám genitivusával, melyből származtak, pl. $\text{خَرَجَ يُوسُفُ سَابِعَ سَبْعَةٍ}$ = kivonult József mint hetedik a hét között = hetedmagával;

b) az *egygyel kisebb* tőszáméval, pl. $\text{هُوَ ثَالِثُ اثْنَيْنِ}$ = ő harmadika a kettőnek = a ki megjelenésével, hozzájárulásával a kettőt hárommá (pl. három tagból álló társasággá) teszi, egészíti ki.

Ily szófűzésben a فَاعِلٌ alakú (3–10) sorszámok, mintegy az ige erejével („kitenni“, „kiegészíteni“) bírván, az egygyel kisebb számot, mint egyenes vonzatot, az *acc.-ban* is megtűrik, pl. $\text{هُوَ رَابِعٌ ثَلَاثَةً}$ = ő a hármat négygyé teszi, egészíti ki.

Mindkét alkalommal (a. és b.), a tizes- és egyesből összetett sorszámoknak rendszeren csak egyese teendő ki.

3. Az uralkodás vagy az emberi élet *évszámainak* jelzésére a *sorszámok* divnak, pl. $\text{فِي سَنَةِ السَّادِسَةِ مِنْ مَلِكِ السُّلْطَانِ}$ = a Szultán uralkodásának hatodik évében; nagyobb évkörök, különösen a muhammedan aera jelzésére a *tőszámokat* használják (51. §. 4.).

4. A *hónapok napjait* az arabok kétféleképen keltezik. Vagy úgy mint mi, a *napokat* elsőtől utolsóig *sorszámokkal* szá-

mitva, pl. **الْيَوْمَ الرَّابِعَ مِنْ شَهْرِ رَجَبٍ** = Radsab hó negyedikén; vagy pedig a régiebb, keleti szokás szerint, a holdhónapok *éjeit* számítva *tőszámokkal*; és pedig 1-től—14-ig: ennyi és ennyi éj *mult* el (**حَلَا** igével) ezen és ezen hónapból, pl. **لَيْلَةٌ حَلَّتْ** **مِنْ رَمَضَانَ** = egy éj mult el Ramadán hónapból, **لَيْلَتَانِ حَلَّتَا** = két éj mult el . . . , **ثَلَاثَ لَيَالٍ حَلَوْنَ** = három éj mult el . . . , **لِارْبَعِ عَشْرَةَ لَيْلَةً حَلَّتْ** = 14 éj mult el . . . A 15-iket **الْتَّصَفُ** = fele, nevezik. 16-tól utolsóig: ennyi és ennyi éj *van még hátra* ezen és ezen hónapból (**بَقِيَ** igével), pl. Ramadán 20-ika = **لِعَشْرِ بَقِيَتْ مِنْ رَمَضَانَ** = tiz éj van hátra Ramadán hónapból (mert 20-at levonva 30-ból, marad tiz). Ha a holdhónap csak 29 napból áll, akkor az elmúlt éjek száma nem 30-ból, hanem 29-ből vonatik le, pl. 16-án = **ثَلَاثَ عَشْرَةَ لَيْلَةً بَقِيَتْ** = 13 éj van hátra . . . (mert 29—16 = 13). Utolsó = **لِاٰخِرِ يَوْمٍ** vagy = **مُنْسَلَخٍ, سَلَخٍ**. Mint a példákból látható, **حَلَا** és **بَقِيَ** igék a **لَيْلَةٌ** főnévvel egyeznek nemcsak nemben, hanem számban is. A **لِ** viszonyzó a keltezés jele.

III. Fejezet. A névmás és a névelő.

75. §. A) A személyi névmás.

a) Az *önálló* szem. névmás.

1. Az önálló szem. névmás az alanyesetet tünteti fel, pl. **جِئْنَا أَنَا وَأَنْتَ** = eljöttünk, én és te; az igeszemélyekben implicite benn levén, nem szükség mindig kitennünk, pl. **قَتَلْتُ رَجُلًا** = megöltem egy embert; — kivéve, ha megkülönbözte-

tés végett sulyt fektetünk valamely személyre vagy, ha a szem. névmás nem egyedüli alanya a mondatnak, pl. **أَنْتَ كَذَّبْتَ لَا هُوَ** = te hazudtál, nem ő, **إِذْهَبْ أَنْتَ وَرَبِّكَ** = takarodjál innen uraddal együtt (te és urad).

2. A szem. névmás gyakori használatnak örvend a *közbevetett* mondatokban, pl. **نَظَرَ يَمِينًا وَيَسَارًا وَهُوَ خَائِفٌ مَرْعُوبٌ** = jobbra, balra tekint s félt, remegett.

3. A 3-ik sz. önálló névmás névi mondatokban gyakran a *kötőigét* helyettesíti, vagy azért, hogy az állitmányt a jelzőtől, értelmezőtől megkülönböztesse (a midőn is, minthogy az alanyat az állitmánytól *szétválasztja*, *pron. separationis*-nak mondatik v. ö. 79. §. 5.), pl. **زَيْدٌ هُوَ أَبُو عَبْدِ عَمِيكَ** = Zaidus fia a te nagybátyádnak, nem: Zaidus, nagybátyád fia . . . **يُوسُفُ هُوَ** = József beteg, nem: a beteg József; vagy, hogy *hatályt* kölesönözzön a beszédnek (*pron. corroborativum*), pl. **أَوْلَايَكَ هُمْ الْبُفْلِحُونَ** = ők valóban boldogok, vagy: ők (nem mi v. ti) a boldogok. Még akkor is, ha az alany 1-ső vagy 2-ik szem. önálló névmás, pl. **أَنَا هُوَ الطَّرِيفُ وَالْحَقُّ وَالْحَيَاةُ** = én vagyok az ut, az igazság és az élet; vagy ha kérdő mondatban az állitmány az alany előtt áll, pl. **مَا هُوَ (هِيَ) الْحَيَاةُ** = mi az élet? Ha azonban a mondat alanya nem az *önálló* 1-ső v. 2-ik szem. névmás, hanem az alanyat *accusativusba* vonzó részesekkel összekötött 1-ső v. 2-ik szem. *suffixum*: akkor a *kötőigét* nem a 3-ik, hanem megfelelő, tehát 1-ső, illetve 2-ik személyi névmás helyettesíti, pl. **إِنِّي أَنَا رَبُّكَ** = mert én vagyok a te urad; **إِنَّكَ أَنْتَ أَبِي** = mert te vagy az én atyám, csakis pl. **إِنَّهُ هُوَ أَبُوكَ** = mert ő a te atyád.

4. A megfelelő személyű szem. névmás gyakran *appositio*ja a viszonzyszókkal összekötött *suffixumnak*, pl. **الْوَيْلُ لِي أَنَا** = jaj nekem én szegény, = jaj nekem, szegénynek;

لِمَنْ هَذَا الْكِتَابُ لَنَا حَنْ = ki-é e könyv? — a mienk (nekünk, mi).

b) A *suffixum*.

1. A szem. névmás mint suffixum, nevekhez ragasztatván, a birtokos névmást helyettesíti, pl. كُنَيْبَةٌ = könyvei; igével, accusativust képvisel, pl. أَرْسَلْتِكَ = elküldöttelek; noha magyarban nem mindig adható vissza szenvedő esettel, különösen midőn az ige csak az arabok sajátos felfogása szerint (71. §. I. A. 2.) átható, pl. جَاءَنِي الْقَوْمُ لَيْسَكَ = eljött hozzám a nép, kivéve téged. Igenévvél (infinitívus) és esel. igemelléknévvél a szerint, mint azok névi vagy pedig igeerejőkre tekintünk, a suff. majd accusativus, majd birtokos névmás, pl. صَرَبْتُ lehet a. m. az ő ütése (az általa tett ütés) vagy pedig a. m. az őt érintő ütés (az, melyet ő szenved el, — szenvedő eset); كَاتِبُهُ = az ő írnoka, vagy az, a ki leírja azt, miről a beszéd folyamán szó volt; az utóbbi értelemben az igemelléknév, habár suffixummal bir, névelőt is felvehet, v. ö. 70. §. I. D. és 82. §. III. §. 1., pl. الضَّارُّهُ = az, aki őt üti; a szenv. részesülőnek azonban, akár névi, akár igeerejét tekintsük, suffixuma a szenv. értelem miatt csakis birtokos névmás lehet, pl. مَمْتَوْلُهُ = az ő meggyilkoltja (t. i. a ki övéihez tartozott), v. pedig általa gyilkoltatott volt meg, v. ö. 82. §. III. B. jegyz. b.

2. Kettős acc.-t vonzó ígéhez (71. §. I. A. 4.) vagy ily gyökű esel. igemelléknévhez (82. §. III. §. 3.) két suff. is járulhat a (37. §. 6.) megkivánt személyi sorrendben; vagy ha mindkettő 3-ik szem., különböző nemben v. számban. Ezen suffixumok egyike magyarban is mindig accusativussal fordítandó, a másik (arabban szintén acc.) legtöbbször dativust jelez, pl. أَعْطَانِي = nekem adta azt (öt); الْمَعْطِيكَ = a ki azt (öt) neked adta; زَوَّجْتُهَا = nőül adtam őt neki, أَسْقَيْتُهُمَا = inni adtam azt kettőjüknek. Az ugyancsak kettős acc.-t vonzó ígéből képzett igenév (inf.) is összeköthető ugyan két suffixummal, de e suffixumok elseje arabban sem acc. többé, hanem birtokos

névmás, pl. **أَعْجَبْنِي عَطَاؤَكَ** = élvezetet nyújtott nekem a te őt megajándékozásod (hogy te őt megajándékoztad), és jobb, ha a két suffixumot minden körülmények közt szétválasztjuk. Ha azonban a személyi sorrend nincs megtartva, vagy ha a két 3-ik szem. suff. nemben — számban ugyanaz, vagy ha mindkét suff. 1-ső, illetve 2-ik szem. vagy végre, ha a kifejezésnek erőt akarunk adni: az egyik suffixumot, és pedig azt, mely a magyarban is accusativussal fordítandó, elválasztjuk az igétől v. igemelléknévtől is s **إِيَّا**-val (az acc. jelével) kötjük össze, pl. **أَعْطَيْتَهُ إِيَّاكَ** = neki adtalak téged; **ظَنَنْتُهُ ظَنَنْتُهُ إِيَّاكَ** = azt hittem, ő az, **ظَنَنْتَنِي إِيَّاكَ** = azt hitted, hogy én vagyok; **أَلْمَعُطِيكَ إِيَّاكَ** = a ki visszaadott téged önmagadnak (megmenté éltedet); **أَعْطَيْتُكَ إِيَّاهَا** = neked adtam őt; ez utóbbiban csak hatály kedvéért történt a szétválasztás. Ha a két suff. **وَ** kötőszó által van elválasztva, mindkettő accusativus, mindkettő ugyanazon igének vonzottja, pl. **ضَرَبْتُكَ وَإِيَّاكَ** = megvertelek téged és őt. Ugyanezt igenévvél l. 82. §. III. a. 1. jegyz.), igemelléknévvél l. 82. §. III. β. 2. jegyz.

3. *Részecskékkel* összekötve a suff. azon esetet képviseli, melyet az illető részecskék vonzanak, midőn *nevekkel* kötvék össze. Így pl. a viszonyzókhöz ragasztott suff. genitivus, noha a magyarban a viszonyzó értelmében fordítandó (v. ö. 78. §. igy), pl. **إِلَيْهِ** = hozzá, **مِنِّي** = tőlem. A alanyat accusativusba vonzó részecskék suffixuma szintén alany, v. ö. 71. §. I. B. 1.

4. Említettük, hogy az egyszerű suff. is helyettesítheti néha a *visszatérő* (reflexiv) névmást, különösen, midőn a sziv-igékkal (71. §. I. A. 4. b. β.) lévén összekötve, még az állítmány-accusativus is következik, pl. **خَالَهْ مُعَابًا** = találva érezte magát.

76. §. B) A mutató névmás (pron. demonstrativum).

1. A dolog természete hozza magával, hogy a mutató névmás csak *meghatározott* nevekkel köthető össze. És pedig a név előtt vagy után áll, a szerint, mint az elől (a névelő által) vagy végül (genitivus vagy suffixum által) van meghatározva,

pl. هَذَا الْكِتَابُ = ezen könyv, كِتَابُ الرَّجُلِ هَذَا = az ember ezen könyve, كِتَابُكَ هَذَا = ezen könyved. Genitivus v. suffixum által meghatározott név *előtt* állván a mutató névmás, azt mint egy teljes névi mondat alanyát, az illető nevet pedig mint állítmányát kell tekintenünk, pl. هَذَا كِتَابُ الرَّجُلِ = ez az ember könyve, هَذَا كِتَابُكَ = ez a te könyved.

2. Mint a mutató névmás állítmánya, a név határozatlanul is megállhat, pl. هَذَا كِتَابٌ = ez könyv; sokszor egy egész (vonatkozó) mondat képezi a mut. névm. állítmányát, pl. ذَاكَ مَنْ قَتَلَ فِي الْمَسْجِدِ = az az, aki megöletett a templomban, هَذَا مَا وَجِدَ فِي الدَّارِ = ez az, ami a házban találtott; az utóbbi mondatban a himn. mutató névmás pótolja a latin neutrumot, mely az arabban nem létezik, mint ebben is: هَذَا جِسْمِي = hoc est corpus meum = ez az én testem. Kérdő mondatban az alanyul vett önálló mut. névm. mindig az állítmány után áll, pl. مَنْ هُوَ ذَاكَ = ki az? مَا هَذَا = mi ez?

3. A mut. névm. nemben, számban, esetben egyezik a névvel, melylyel összeköttetik vagy — az elhallgattatván, — a melyre vonatkozik; azon ismert megjegyzéssel, hogy tört többessel egyes nőnem is helyesen egyezik.

Jegyzet. A visszamutató (relatív) névmás szófüzéstánát I. a vonatkozó (relatív) mondatnál 85. §.; a kérdő névmásokét a kérdő mondatnál 86. §., a többi, határozatlan névmásokat 70. §. I. A. 2. b.

77. §. A névelő (articulus).

1. A névelő az összefüggésből vagy egyébként is ismert névnek, melyhez elől ragasztva van, *meghatározottságát* jelzi (v. ö. 50. §.), pl. الرَّجُلُ = az ember (رَجُلٌ = egy ember).

2. A *tulajdonnevek* közül, melyek már magukban véve meghatározottak, csak a nemzetek, felekezetek nevei, továbbá oly hely- vagy személynevek vesznek fel névelőt, melyek eredetileg igenevek vagy igemelléknevek, pl. الْعَرَبُ = az arabok,

الْيَهُودُ = a Zsidók, النَّصْرَى = a Keresztények; الْمَدِينَةُ = Medina (= város), الْقَاهِرَةُ = Kairo (= a győző), الْقُدْسُ = Jeruzsalem (= a szentély), الْحَارِثُ = Hāritsz (= a szántó).

3. A névelővel bíró s függetlenül álló melléknév sokszor főnévnek vehető, pl. الْأَفْضَلُ = a dicső, الْعَجْكَ = a nevető.

4. A névelő gyakran a névi suffixumot (birtokos névmást) helyettesíti, pl. بِالنَّوَى زَلَّلتَنِي = terved által megzavartál engem.

5. Ha a név genitívussal (st. constr.) v. suffixummal van már meghatározva, a névelőt föl nem veheti. Néha a csel. igemelléknév névelővel is, suffixummal is bír, de csak olyankor, ha az igemelléknévnek nem névi értékét, hanem igeerejét tekintjük; a midőn is a suff. nem névi (birtokos), hanem ige-suff. (acc.), pl. الصَّارِبُ = a ki öt üti, v. ö. 75. §. b. 2.

6. A névelő használatát magával a st. constr.-t meghatározó genitívussal, v. ö. 70. §. II. 2.

7. Hogy a névelő visszamutató névmás helyett is állhat, v. ö. 87. §. 4.; némely adverbialis kifejezésekben a mutató névmás értelmével bír, pl. الْيَوْمَ = ma, اللَّيْلَةَ = ez éjjel, الشَّهْرَ = e hónapban, الْعَامَ = ez évben stb. (55. §. 3. jegyz. c).

III. Szakasz. A részecskék.

78. §. A viszonzyszókról.

Minthogy az igehatározók, a kötőszók és indulatszók szükséges szófüzéstani szabályait más beszédrészek szófüzéstana kapcsán szórványosan kell tárgyalnunk (63. §. a. d.; γ. a., b. s. jegyz. a., b.; 65., 66. §§. egészen; 70. §. II. 5. s. jegyz.; 71. §. I. B. 1.—4.; 71. §. II. 5. c. β. jegyzet b., c.; 72. §. egészen; 75. §. b. 3.; 87., 88., 89. §§. egészen) sőt a viszony-

szókról is már egyet-mást megemlítettünk (70. §. I. A. 2. a. α.; II. 2. b. 4. és 5. jegyz.; 71. §. I. A. 1., 2.; 75. §. b. 3), itt csak a nevezetesebb, gyakran előforduló viszonzyszók használatáról és jelentményeiről kívánjuk a szükséges adatokat szolgáltatni. Miért is az egész III. Szakasz csak ez egy §-ból fog állani.

A viszonzyszók az ő genitivusukkal (59. §.) majd a megelőző névnek értelmezői, pl. الرَّجُلُ مِنَ الْمَدِينَةِ = a városból való ember (81. §. b.), majd kiegészítők (82. §. I. b.; III. α. 3., 4.; III. β. 4. 6.), majd végre határozók, pl. قَتَلَ الرَّجُلَ فِي الْمَسْجِدِ = megölté az embert a templomban (83. §. 2. c.). Jelentményöket leginkább szótárakból tanuljuk; itt csak röviden:

1. فِي = α) -ban, -ben, -ba, -be, in, ἐν; (helyről, időről v. egyébről is), pl. فِي الْبَيْتِ = a házba(n), فِي تِلْكَ السَّنَةِ = ezen évben, يُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ = Isten kegyelmébe fogadja őket;

β) a. m. مَعَ = -val, -vel, v. بَيْنَ = között, pl. فِي تَوَجَّهَ فِي خَمْسِينَ أَلْفًا = 50.000-rel (között) utazott el;

γ) a gondolkozás v. beszéd tárgyára utal (= -ról, -ről, fölött), pl. تَكَلَّمَ فِي الْحَيَاةِ = gondolkozzál az életéről, فِي ذَلِكَ = erről beszélt;

δ) gyakran áll a kivánságot jelentő igék után, pl. يَنْبَغِي أَنْ لَا يَطْعَمَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ = szükség, hogy ne áhitozzék az emberek kincsei után.

2. فِي abban különbözik a فِي-*től*, hogy míg ez valamiben teljes bennlétet, körülzáratást jelent, addig فِي inkább csak valamihez közel létet, közel jutást, valaminek érintését jelzi (-nál, -nél, -hoz, -hez, -on, -en, -ön, mellett), pl. مَرَرْتُ بِرَجُلٍ = elmentem egy ember mellett, وَبِيَدِهِ سَيْفٌ = és kezében kard vala. Miért is gyakran áll azon igék után, melyek valakihez ragaszkodást, valakivel összekötötést, valamihez hozzákezdést, valami után kérdezést, valami megtudását, valakihez menekülést, valakire v. valamire esküvést jelentenek;

β) a. m. مَع = együtt, pl. سَارَ بِأَهْلِهِ = kivonult népével;

γ) a mozgást jelentő behatató igékkel az ige *kiegészítőjére* utalván, azt ezen értelemmel: „hozni, vinni“ áthatóvá teszi,

pl. دَهَبَ إِلَهُهُ يَنْوِرُهُمْ = elvette Isten világosságukat (eszüket).

Olykor *átható* igék kiegészítőjéhez is járul, pl. بَعَثَ بِهِمْ إِلَيَّ = elküldte őket hozzám; különösen, ha az átható igék *átvitt* értelembe vétetnek, pl. جَبَرَ بِقَلْبِي = megvigasztalta szívemet;

δ) összeköttetik a cselekvés eszközével, okával, pl. قَتَلَهُ بِالسَّيْفِ = megölte őt a karddal;

ε) eladást, vevést, fizetést jelentő igék után az *írat* jelenti, pl.

اِشْتَرَى قَلَمًا بِدِرْهَمٍ = irótollat vett egy drachmaért;

η) sokszor összeköti az alanyat az állitmánynyal, pl. إِنَّ

اللَّهَ بِقَادِرٍ = valóban, Isten hatalmas.

3. مَع = -val, -vel, pl. سَارَ مَعِي = velem utazott, جِئْتُكَ

مَعَ طُلُوعِ الشَّمْسِ = napkeltével jöttem hozzád; jelent *birtoklást* is, pl. هَلْ مَعَكَ مِحْبَرَةٌ = van-e (birsz-e) tintatartód?

4. عِنْدَ = mellett. Szintén jelenthet birtoklást.

5. بَيْنَ = között; ugy összekötést, mint szétválasztást

jelentő igékkel állhat, pl. جَمَعَ بَيْنَنَا = összekötött minket (=

összeköttetést, egyetértést hozott létre köztünk), فَرَقَ بَيْنَنَا = szétválaszta minket.

6. عَلَى = fölé, fölé -on, -en, -ön:

α) helyről, pl. عَلَى حَائِطٍ = falon;

β) ellenséges értelemmel = ellen, خَرَجَ عَلَيْهِ = kivonult ellene; különösen a haragot, lázítást jelentő igék után;

γ) jelenti a kötelezettséget, a tartozást, pl. عَلَيْكَ أَنْ تَفْعَلَ هَذَا = kötelességed ezt tenni, لِي عَلَيْهِ دِرْهَمٌ = egy drachmával tartozom neki;

δ) előnyt, kitüntetést, pl. **أَفْضَلُ هُوَ عَلَيْكَ** = ő nálad jelesebb;

ε) vlkinek helyzetét, állapotát vmire nézve (pl. vallására, mesterségére, egészségére, tehetségére stb.), pl. **النَّاسُ عَلَى دِينِ** **مُلُوكِهِمْ** = a népek királyuk vallását követik;

η) a cselekvés okát, alapját, vagyis azt, amire vlki támaszkodva vmit tesz, pl. **قَتَلَ النَّاسَ عَلَى أَنَّهُ مَلِكٌ** = ölette az embereket, arra támaszkodva, hogy ő király;

θ) jelenti a föltételt, mely alatt, vagy a módot, mely szerint valami történik.

7. **دُونَ** **قَدَمِكَ** **حَدَّ** **عَدْوِكَ** = alatt, pl. **دُونَ** v. **دُونَ** = legyen ellenséged orozája lábod alatt! jelenti, hogy valami rosszabb, silányabb, mint más, pl. **مَنْ دُونَ الْعِلْمِ عِزُّ الْعُلَى** = a fejedelmek fénye nem ér föl a tudományyal.

8. **مِنْ** = -tól, -től, -ból, -ből, elől; leggyakrabban:

α) a szétválasztást, elmenést, menekvést, megszabadítást, ijedést, tiltást jelentő igék után, pl. **خَرَجَ مِنَ الْمَدِينَةِ** = kiment a városból;

β) valaminek okát, eredetét, kezdetét jelenti, pl. **ذَلِكَ مِنْ** **عَبْدِ اللَّهِ** **مِنْ شَبَابِهِ** = szolgált Istennek ifjúságától fogva;

γ) jelenti a két személy v. dolog közötti tért, távolságot, még a közelítő igékkel is, pl. **قُرْبَ الْجَيْشِ مِنْهُمْ** = a tábor közel (nem messze) volt hozzájuk (tőlök);

δ) különbözetet, pl. **أَيْنَ أَنْتَ مِنْ أَبِيكَ** = mily messze vagy te atyádtól! = mily különbség van köztetek!

ε) a rész és egész, a faj és nem, az egyed és a sokaság közötti viszonyt, pl. **كَثِيرٌ مِنَ الْأَهْلِ** = sokan a nép közül.

9. **عَنْ** = -tól, -től, -ból, -ből, ról, -ről; leginkább:

α) a távolodást, menekülést, megszabadítást, védekezést,

tiltást jelentő igék után, pl. **يَخْلَصُ عَنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ** = meg van mentve a jövő élet büntetésétől;

β) a felfedezést, feltárást, kérdezést jelentő igék után, pl. **الشَّاهِدُ خَبَرَ عَنِ الْغَائِبِ** = a tanu fölfödözte a titkot;

γ) a mellőzést, elhanyagolást, nélkülözést, fölülmulást jelentő igék után, pl. **الْإِنْسَانُ لَا يَعْغُلُ عَنْ نَفْسِهِ** = az ember ne hanyagolja el magát;

δ) jelenti végre valaminek forrását, okát, pl. **لَا تَفْعَلْ هَذَا** = parancsod folytán nem fogjuk ezt tenni.

10. **إِلَى** = -hoz, -hez, -ig, pl. **جَاءَ إِلَى الْمَدِينَةِ** = eljött a városig; **إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ** = a föltámadás napjaig. Ugyanezt jelenti **حَتَّى** is, pl. **مَطَّلِعَ الْفَجْرِ حَتَّى** = egész a reggeli szürkület helyeig (v. idejeig). **إِلَى** és **حَتَّى** között az a különbség, hogy míg az első csak a célponthoz (helyi v. időhatár) *haladást, törekvést* fejezi ki, addig **حَتَّى** rendszeren a célpont *elérését* is jelenti. Egyébként mindkettőre a cél, a határ, kizárólag vagy bezárólag vehető.

11. **لِ** α) jelzi a mi dativusunkat az adást, engedést, előnyt stb. jelentő igék után;

β) birtoklást jelent, pl. **الرَّجُلُ مِنْ لَهٗ رَأَى صَائِبًا** = férfi, kinek éles látása van;

γ) a cselekvés célját, pl. **فَامَ لِمَعَاوَنَتِهِ** = felkelt, hogy segítsen neki.

12. **نَحْوَ** = α) felé, pl. **نَحْوَ الْمَدِينَةِ** = a város felé;

β) = szerint, pl. **نَحْوَ قَوْلِهِ** = szava szerint. Ennyi elég!

Második Rész. A mondat.

I. Fejezet. A mondatról általában, vagyis a mondatrészekről.

A) A lényeges mondatrészekről, vagyis az alany- és állitmányról.

79. §. Az alany és állitmány magukban véve.

1. A mondat lényeges alkatrészei az *alany* és *állitmány*. Az alany *csakis név* lehet, (főnév s a mennyiben magánosan s meghatározottan állván, főnévül vétetik, a melléknév; továbbá számnév, mutató, visszahozó, kérdő s személyi névmás, mely utóbbi gyakran csakis az igében rejlik, vagy pedig az accusativust vonzó részecskék után állván, ezek suffixumává lesz; végre, mint minden nyelvben bármely, beszédrész, tehát az ige is, ha mintegy idézetképen, főnév gyanánt vétetik). Az állitmány azonban vagy *név* (rendesen fő- v. melléknév) vagy pedig *ige*.

2. Ha mind az alany, mind az állitmány név, a mondatot *névi* (propositio nominalis), ha pedig az állitmány ige — *kövesse*, bár vagy megelőzze az alanyat — a mondatot *igemondatnak* nevezzük.

Jegyzet. Maguk az arabok csakis azon mondatot tartják igemondatnak, melyben az igeállitmány *megelőzi* az alanyat: قَالَ الْمَلِكُ = mondá a király; vagy, melynek alanya (a személyi névmás) magában az igében rejlik: مَاتَ = meghalt! (t. i. ő, kiről már szó volt); azt pedig, melyben az igeállitmány az alany *után* áll, szintén névi mondatnak nevezik, pl. إِبْنُكَ إِجَاءَ = fiad eljött. A birtokomban lévő arab nyelvtanok nagy része (pl. Caspari Müller, S. 315, §. 478) az arabok felfogását követvén akkor is, midőn *tanítani* akarnak, szerény nézetem szerint tudományosan ugyan, de czéltétvesztően írnak; mondattanuk ezáltal rendkívül nehézzé vált, s a nyugati felfogáshoz szokott tanuló a mondattan folyamán a névi mondatot az igemondattal összetéveszti: a minek aztán nagyon természetes következménye az, hogy a szabályokat nem könnyen érti meg.

3. Az alany szerepét név helyett néha egy *egész mondat* játsza; melyet rendszeren valamely kötőszó előz meg, pl. **أَنَّ** **تَصَوَّرْتُمْ خَيْرَ لَكُمْ** = hogy böjtöltök (böjtöléstek) javatokra válik.

4. Az állítmány pedig olykor *viszonyzó genitivussal* v. suff.-mal, mely alatt azonban mindig valamely létezési ige, pl. **كَانَ حَاصِلٌ** (71. §. II. 5. c.) v. ezek igemellékneve: **كَانَ**, **حَاصِلٌ** rejlik, pl. **يُوسُفُ فِي الْمَسْجِدِ** = József a templomban (van), **يُوسُفٌ عِنْدَكَ** = József nálad (van), **أَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ** = te a hitetlenek közül való (vagy).

5. Az arabban nincs *kötőige* (copula); a **كَانَ** és a többi létezési igék (71. §. II. 5. c.) mindig a lét fogalmát birják magukban, vagy pedig időbeli, módbeli segédigékül használtatnak (v. ö. 64. §. 2. c.).

Névi mondatokban az alany néha (a kötőige helyett) az önálló 3-ik szem. névmás által van elválasztva; leggyakrabban azért, hogy az alany után álló melléknévet, ha kétséges volna, mint a mondat állítmányát tüntesse fel (pron. separationis), mely a pron. corroborativumtól megkülönböztetendő, v. ö. 75. §. a) 3. Nem kell azonban hinni, hogy a pron. sep. minden kétséges esetben ki vagyon téve l. bővebb. a köv. 6. p.

6. Mivel az arabban, mint az előbbi pontban láttuk, kötőige nem létezik; mivel továbbá a melléknév mint jelző kivétel nélkül, mint állítmány pedig igen gyakran az *alany után* áll: hogy eligazodhassunk, vajjon az alany után álló melléknév annak állítmánya-e vagy pedig jelzője (értelmezője), a következőket kell tudnunk:

a) ha az alany *határozott*, a melléknév pedig *határozatlan*, akkor a melléknév csakis állítmány lehet; mert mint jelzőnek (81. §. g. 1.) szintén határozottan (névelővel) kellene állani. Határozott pedig az alany vagy *önmagában* (tulajdonnév, névmás) vagy *más által* (névelő, suffixum, genitivus által) van meghatározva, pl. **يُوسُفٌ مَرِيضٌ** = József beteg, **الْجَارِيَةُ مَرِيضَةٌ** = a leány beteg, **أَنْتَ مَرِيضٌ** = te beteg vagy, **أُمِّي مَرِيضَةٌ** = anyám beteg, **هَذَا خَيْرٌ** = ez jó;

b) ha mind az alany, mind pedig a melléknév meghatározott:

α) biztosan állitmánynak veendő a melléknév, ha
αα) a pron. sep. közte és az alany között *kitéve* vagyon, pl.
يُوسُفُ هُوَ الْمَرِيضُ = József beteg, هَذَا هُوَ الْمَرِيضُ = az
beteg; nem pedig: a beteg József; ez, a beteg. E pron.
sep. 3-ik személyű akkor is, ha az alany 1-ső v. 2-ik
szem. önálló névmás, pl. أَنْتَ هُوَ الْمَرِيضُ (v. ö. 75. §. a. 3.).

ββ) ha az alany és melléknév között valamely *létezési* ige
(64. §. 2. c.) akár az idő közelebbi meghatározásával, mint
időbeli, akár pusztán csak a létezés fogalmával, mint mód-
beli segédige áll; annál is inkább, mert mint tudjuk (71. §.
II. 5. c.), ezen igék után az állitmány accusativusba jő, pl.
اللَّهُ كَانَ (صَارَ) الرَّحِيمَ عَلَيْكُمْ = Isten kegyelmes volt
(lett) irántatok. Ha itt a melléknév jelző volna, az alany-
nyal egyezően, a nom.-ban állana, v. ö. 81. §. 7. b.;

γγ) ha az alany إِنَّ، اِنَّ (71. §. I. B. 1.) *részecskék* után accusa-
tivusban, a melléknév pedig nominativusban áll, pl. إِنَّ
اللَّهَ الرَّحِيمَ = Ime, Isten irgalmas; e részecskék után
az önálló szem. névmás mint alany, ezek suffixumává
lesz, pl. إِنَّكَ الْمَرِيضُ = te valóban beteg vagy. Ily mon-
datokban, minthogy a melléknév biztosan állitmánynak
tudható, a pron. sep., mint e példákban is, elmaradhat;
ha kitétetik, az 1-ső vagy 2-ik szem. névmásalanylyal
egyező személyű, pl. إِنَّكَ أَنْتَ الْمَرِيضُ nem هُوَ إِنَّكَ (75. §.
a. 3.).

β) e föltételek hiányával a melléknév állitmány is, jelző
(értelmező) is lehet; vagy jobban mondva, kétség forog fönn,
vajjon állitmány-e vagy nem? pl. الْجَارِيَةُ الْمَرِيضَةُ = a beteg
leány, vagy: a leány beteg; هَذَا الْمَرِيضُ = ez beteg, vagy: ez,
a beteg. Ilyenkor az összefüggésre, az értelemre, különösen
pedig arra kell vigyáznunk, van-e a melléknéven kívül még
más szó, ami a mondat állitmánya lehetne; ha nincs, különösen,

midőn a melléknév az ő határozójával legvégül áll: a melléknév biztosan állitmány, ellenkező esetben jelző (értelmező), pl. **الْجَارِيَةُ الْمَرِيضَةُ**, ha már semmisenem következik utána, nem lévén más, a melléknév az állitmány; ellenben, pl. **الْجَارِيَةُ كُحْمَدٌ رَسُولُ اللَّهِ** = a beteg leány fölkelt; ép így legvégül állván a melléknév az ő meghatározójával ebben: **كُحْمَدٌ رَسُولُ اللَّهِ** lesz = Moḥammed Isten követe; ellenben: **كُحْمَدٌ رَسُولُ اللَّهِ** قَالَ لَنَا = Moḥammed, Isten küldötte, mondá nekünk.

Ha az arabok minden alkalommal kitennék a pron. sep.-t, midőn az alany után álló melléknévet állitmányul veszik; nem kellene e nehézségekkel küzdenünk. Ámde láttuk, hogy amint egyszer szükség nélkül is kiteszik azt, úgy máskor, bár szükség volna rá, elmellőzik. A pron. sep. hiánya azonban nem annyira érezhető, ha a melléknév mégis *nem közvetlenül* jó az alany után, midőn t. i. az alany st. constr.-ban van, vagy pedig a melléknévet az alany helyi vagy más körülményeit föltüntető adverbium v. viszonyzó genitívussal előzik meg, pl. **الرَّجُلُ تَمَّ الْمَرِيضُ** = a király fia beteg; **الرَّجُلُ تَمَّ الْمَرِيضُ** = az ember ott (aki ott) beteg; **الرَّجُلُ فِي الدَّارِ الْمَرِيضُ** = az ember ott a házban beteg.

Jegyzet a). Néha az alany után álló *főnév is* annak majd állitmánya, majd pedig értelmezője, pl. **الْجَارِيَةُ بِنْتُهُ** = a lányka, az ő leánya; v. a lányka az ő leánya. Erre vonatkozólag is a fönnbbi szabályok a mérvadók. Ugyszintén

Jegyzet b). *Meghatározatlanul* az alany csak akkor állhat, ha α) *jelzővel* vagy azzal majdnem egyenlő értékű oly kifejezéssel (viszonyzó genitívussal) van összekötve, mely, ha nem is határozza meg az alanyat úgy, mint a suff., genit. v. névelő; némileg mégis bizonyos szempontra, helyre, körre, körülményre *szorítja*, pl. **رَجُلٌ مِنْ الْكِرَامِ** = **رَجُلٌ كَرِيمٌ** = nemesekből való, nemes ember; β) ha *kicsinyítő* név (47. §.); minthogy benne rejlik e jelző: „kicsiny“ **صَغِيرٌ**; γ) ha *általános jelentésű* név, melynek tulajdonképen st. constr.-ban kellene állani, pl. **كُلُّ مَاتَهُ** = mindenki meghal, e. h. **كُلُّ النَّاسِ** = minden ember; δ) ha az alany a *föltételező* részeske **إِنَّ** v. szintén föltételező névmások: **مَنْ** = ha valaki stb. (63. §. γ. b.) erejét rejti magában, pl. **إِنَّ فَعَلَ رَجُلٌ ذَلِكَ هَكَذَا** = ha ember ezt cselekszi, veszve van; ε) ha a mondat kívánságot, üdvözetlet foglal magában, pl. **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** = béke veletek; ζ) ha a mondat állitmánya az

alany helyi körülményét kifejező viszonyzó genitívussal (e §. 4.), s ez az alany előtt áll, pl. **فِي الْمَسْجِدِ جَمَارٌ** = számár van a templomban; vagy, ha az állitmány hátul áll is, de az alanyat kérdő v. tagadó részecske előzi meg, pl. **مَا أَحَدٌ هَلْ إِنْسَانٌ فِي الدَّارِ** = van-e valaki a házban? **فِي الدَّارِ** = senki sincs a házban. Ha az ily körülmények között meghatározatlanul álló alanyra melléknév (melynek ilyenkor, akár jelző, akár állitmány, szintén határozatlanul — névelő nélkül — kell állani) következik: csak a három első pontra vonatkozólag, midőn az állitmány melléknév is lehet, merülhet fel a kérdés, hogy az jelzője-e v. állitmánya az alanynak? Ilyenkor mind az áll, amit b) α), β), γ) alatt a határozott alanyról és melléknévről irtunk; csak még e jegyzet α) pontjára vonatkozólag figyelmeztetjük a tanulót, miszerint ott az alany után két melléknév következik az adott feltételek alatt: az egyik, mely közvetlenül az alany után áll, mindig jelző, s ép arra szolgál, hogy az alany határozatlanul is állhasson, a másik az, mely a b) szerint lehet az alany további jelzője, értelmezője vagy leggyakrabban állitmány, pl. **أَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ** = egy hívő cseléd jobb mint egy hitetlen. Itt a **خَيْرٌ** állitmány; ha volna azonban más, a mi a mondat állitmányaul vétehetőnk, a melléknév az alany további jelzője is lehetne: **أَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ مَجْتَهِدَةٌ عَمِلَتْ** = a hívő, szorgalmas cseléd dolgozik. Ám, ha a meghatározatlanul álló főnévre csak *egy* melléknév következik, az, ha csak a β) v. γ) alatti körülmény nem forog fenn, nem lehet más, mint jelző, pl. **عَبْدٌ مُؤْمِنٌ** csakis: = hívő szolgál.

7. Az alany gyakran elhallgattatik, v. ö. 69. §. 3.

80. §. Az alany és állitmány egyezése (concordantia).

I. Igemondatban és pedig

1. Ha az ige megelőzi az alanyat (84. §. I. 1.),

a) *egyes himmemü* alanyval az ige mindig nemben, számban egyezik, pl. **قَالَ الرَّجُلُ** = mondá az ember;

b) *egyes nőnemü* alanyval az ige *egyes nőnembe* jó, ha az alany *jelentésénél* fogva nőnemü és *közvetlenül* az ige után áll,

قَالَتْ أَمْرًا يُوسَفَ = mondá József neje; ámde, ha az alany *nem közvetlenül* áll az ige után, vagy pedig csak *végzeténél* v. *a szokásnál* fogva nőnemü, az ige *him-* vagy *nőnemü egyes* lehet,

pl. **قَالَ قَالَتْ لِي الْأَمْرَاءُ** = monda nekem az asszony, (كَانَ)

كَانَتْ وَلَدْتُ فِي الْحَارَةِ = az ő születése az utcán történt. Ha

a *jelentésénél* fogva nőn. egyes alany **إِلَّا** = ha csak, részecske

által van az igétől elválasztva, ez inkább *hímnembe* tétetik, pl. **زَكَى إِلَّا الْفَتَاةُ** = a leányon kívül senki sem volt ártatlan. E hiányos igék: **نِعَمَ** és **بِتَسَّ** bármily nön. eggyessel *him-* v. *nő-*nemben állhatnak, pl. **نِعِمَّتِ الْمَرْأَةُ** = ez asszony igen kedves;

c) *hímnemű ép többes* és *eszes* lényeket jelentő *tört többesek* igéje *hímnemű egyes*, pl. **قَالَ الْمُؤْمِنُونَ** = mondák a hívők, **جَاءَ ذَاتَ يَوْمٍ رَجَالٌ مِنْ مَكَّةَ** = emberek jöttek egy napon Mekká-ból. Az *eszes lények tört többesei* néha *nőnemű egyes* igével is megállhatnak, v. ö. köv. pont.;

d) egyéb *tört többesek*, akár *him-*, akár *nőnemű egyes*-ből képeztettek, s néha, mint c) alatt láttuk, az *eszes lényeket* jelentők is; továbbá oly *him ép többesek*, melyek nem egészen szabályszerűen képeztettek az egyesből (v. ö. 119. lp. jegyz. d), vagy pedig, melyek egyesben *nőneműek* (v. ö. 120. lp. jegyz. c); valamint az *ép nőnemű többesek*, ha nem *eszes lényt* jelentők:

a *him-* vagy *nőnemű egyes* igével köttetnek össze, pl. **ثُمَّ (قَسَى) سَجَدَ سَجْدًا** = akkor megkeményedett szívök, **قَسَتْ قُلُوبُهُمْ (سَجَدَتْ) سَجْدًا** = imádták őt az angyalok, **قَالَتْ الْتِسْوَةُ** (قَالَ) **لَهُ الْمَلَائِكَةُ**

= mondák az asszonyok, **جَاءَ (جَاءَتْ) الْبَنُونَ** = eljöttek a fiúk, **طَالَ (طَالَتْ) مَضَى (مَضَتْ) السَّنُونَ** = elmúltak az évek, **جَاءَتْ (جَاءَت) الْجَنَاتُ** = messze terjednek a kertek; ellenben csak is **جَاءَتْ (جَاءَت) الْجَارِيَاتُ** = eljöttek a leányok; mert *eszes lényt* jelentő *ép nön. többesek* csak *nőnemű egyes* igével köthetők össze;

e) a *collectiv* nevek (l. 126. l. jegyz.), ugy szintén az arab törzsek nevei leggyakrabban csak *nőnemű egyes* igét tűrnek magok előtt, pl. **طَارَتْ الطَّيْرُ** = fölkelt a nép, **قَامَتِ الْقَوْمُ** = a madarak elröpültek, **أَصَابَتْهُ الْقَرِيْشُ بِعَظِيْمٍ مِنْ أَدَا** = a Korasíták sok bajt okoztak neki;

f) *kettős* számú alanyval az ige egyesbe jövén, csak nemben egyezik, **دَخَلَ مَعَهُ فَتَيَانٍ** = két ifju ment be vele;

قَطِيعَتُ قَدَمَاهُ = mindkét lába leváगतott. Nagy ritkán történik csak, hogy az ige a rákövetkező többes vagy kettős alanyval számban egyezzek;

g) ha az ige *több alanyra* vonatkozik: vagy többesbe jó, vagy pedig a közvetlenül következővel nemben, számban egyezik, pl. جَاءُوا يُوسُفَ وَيَعْقُوبَ = eljöttek József és Jakab, تَكَلَّمَتِ مَرْيَمُ وَهَارُونَ فِي مُوسَى = Mária és Aron szóltak Mózesnek.

Jegyzet. Ha az alany 1-ső v. 2-ik szem. önálló névmás, a megelőző igeinek nemben, számban és személyben is kell az alanyval egyezni, pl. جِئْتُمْ أَنْتُمْ، جِئْتِ أَنْتِ، جِئْتُ أَنْتِ، جِئْتُ أَنَا; kivéve, ha az alany részcéske által van az igétől elválasztva, az ige mindig egyes himn. 3. személyben áll, pl. مَا جَاءَ إِلَّا أَنْتِ، أَنْتُمْ. Ha két v. több különböző személyű alany köttetik össze egy igével, ez az elsőbrendű személy nemével egyező többesbe jó, pl. جِئْنَا أَنَا وَأَنْتِ = eljöttünk, én és te, جِئْتُمْ أَنْتِ وَهِيَ = eljöttetek te és ő (nő).

2. Ha az ige követi az alanyt (84. §. I. 1. a.—c.),

a) ha az alany tört többes, (akár him-, akár nőnemű egyesből) az ige egyes nőnemben állhat, pl. السَّرْرُ زُعِرَتْ = a trónok megrendültek; de az eszes lények tört többesei az igét him többesbe kívánják, pl. الفُؤَارِسُ تَعَبُوا = a lovagok elfáradtak;

b) a *collectiv* nevek igéje szintén himn. többes, pl. الطَّيْرُ أَكَلُوا = a madarak ettek;

c) a *kettős* számú alany *kettős* számú igével köttetik össze; eszes lényeket jelentő *collectiv* kettős azonban többes himnemmél is megállhat, pl. طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَقْتَتَلُوا = a hívők két csapata harezolt egymással;

d) két ugyanazon- v. különböző nemű élő eggyessel az ige him kettősbe jó, pl. مَرْيَمُ وَهَارُونَ تَكَلَّمَا فِي مُوسَى = Mária és Aron szóltak Mózesnek; ha a két egyes számú alany különböző nemű s élettelen tárgyakat jelent, az igét himn. többesbe is tehetjük, pl. الكَسَلُ وَكَثْرَةُ النَّوْمِ يَبْعِدَانِ (يُبْعِدُونَ) مِنَ اللَّهِ = a tunyaság és a sok alvás eltávolítja az embert Istentől.

e) ha *több mint két alany* van, v. pedig csak *kettő*, de egyik *kettőben*, másik egyesben áll, az ige *him többesbe* jő, pl. $\text{الْبَطْنُ وَالرَّجْلَانِ تَخَاصَمَا}$ = a gyomor és a lábak versenyeztek egymással.

Jegyzet a). A *ki nem tett* alanyval az ige épen úgy egyezik, mintha az *ki lévén* téve, az ige előtt áll.

Jegyzet b). Ha egy és ugyanazon alanyra *két (vagy több) ige* vonatkozik, e három lehetséges: α) az alany a két (v. több) ige *között* áll; ilyenkor az alanyat megelőző ige egyezése az 1., az azt követő igéé pedig a 2. alatti szabályoknak van alávetve, pl. $\text{خَرَجَ عَلَيْهِ الصَّيَادُونَ فَلَمْ يَدْرِكُوهُ}$ = kivonultak ellene a vadászok, de nem bírták őt elérni; β) az alany *után* állván, mindkét (v. több) ige számban is, nemben is egyezik az alanyval, pl. $\text{مَرِيَمُ قَامَتْ وَفَعَدَّتْ}$ = Mária felkelt s (ismét) leült; $\text{هُمْ يَأْمُرُونَ وَيَنْهَوْنَ}$ = ők parancsolnak és tiltanak; γ) mindkét (v. több) ige az alanyat *megelőzvéen*, az alanyval csak a hozzá legközelebb álló ige egyezik nemben, számban, a többire nézve az 1. alatti szabályok a mérvadók, pl. $\text{بُعِيَ وَأَعْتَدِيَا عَبْدًاكَ}$ = megszegte a törvényt és gonoszságot cselekedett két szolgálád.

Jegyzet c). Ugy az alany előtt, mint az után álló ige gyakran nem a nyelvtani alanyval (midőn az valamely alárendelt fogalmat fejez ki, mint كُلٌّ s a többiek v. ö. 70. §. I. A. 2. b.), hanem a rá következő meghatározó genitívussal, a logikai alanyval egyezik nemben, pl. $\text{يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مِمَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ}$ = azon napon, melyen minden lélek megtalálja, a mi jót eselekedett.

II. Névi mondatban és pedig

1. Ha névi mondatban az állítmány *főnév*, az alany és állítmány egyezése csak a számra szorítkozik, a nem különböző lehet, pl. $\text{الرَّجُلُ هُوَ نَفْسٌ وَجِسْمٌ}$ = az ember lélek és test; الْهَوَا مَادَةٌ = a levegő anyag; a személyi v. mutató névmás-alany egyes nőnemű lesz, ha állítmánya nőn. egyes, nőn. ép többes, vagy tört többes, pl. $\text{إِنَّ هَذِهِ تَذَكِيرَةٌ}$ = ime ez emlék, $\text{تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ}$, $\text{تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ}$ = ezek Isten jelei (esodái), = ezek Isten törvényei.

2. Ha az állítmány *melléknév*, minthogy annak személyi változatai nincsenek, az alany és állítmány egyezése a számon kívül még csak a nemre vonatkozhatnak:

a) a rendesen alany *után* álló melléknév nemben, számban megegyezik; a tört többes alany azonban, gyakran egyes nőnemű melléknévi állitmánynyal köttetik össze, pl. **الْعَيْنُونَ نَاطِرَةٌ** = a szemek (tisztán) látók;

b) bármily számú alany *előtt* állván (kérdő és tagadó mondatokban), egyesbe jő, pl. **أَدَاخِلُ الرَّجُلُونَ** = bejönnek-e az emberek?

c) *collectiv* nevekkal a melléknév többesbe jöhet, péld. **الْقَوْمُ قَانِتُونَ** = a nép áhitattal imádkozik;

d) a melléknévi állitmány is gyakran nem a nyelvtani alanynyal, hanem annak értelmezőjével (genitivus in st. const. v. genit. cum praep.), a *logikai alanynyal* egyezik, pl. **كُلُّ نَفْسٍ إِنَّ دَاقَعَةَ الْمَوْتِ** = minden lélek (ember) megizleli a halált, **إِنَّ رَحِمَةَ اللَّهِ (رَحْمَةً مِنَ اللَّهِ) قَرِيبٌ** = valóban az Isten kegyelme közel van.

B) A többi mondatrészekről

vagyis az értelmezőről, a kiegészítőről és a határozóról.

81. §. Az értelmező.

Az értelmező (Beifügung, appositio) mely a *főnevet* (legyen az alany, állitmány v. kiegészítő) közelebb ismerteti, lehet

1. *genitivus*, mely a st. constr.-ban álló főnév értelmezője (70. §.);

2. néha *genit. viszonyzóval* (78. §.);

3. *mutató névmás* (55. és 76. §.); ha a mutató névmás elől áll, akkor megfordítva, a főnév a mut. névmás értelmezője;

4. egész *relativ mondat* (85. §.);

5. *számmév* (51.—53. és 73., 74. §§.);

6. *főnév magában*, pl. **إِمْرَأَةٌ عَدْلٌ جَارِيَةٌ بَكْرٌ** = szűz leány, igazságos asszony, **جَاءَنِي عَمْرٌ أَخُوكَ** = eljött hozzám 'Amron,

a te fivéred, جَاءَنِي أَخُوكَ عَمْرٌ = eljött hozzám fivéred, 'Amron,
عَجِبْنِي عَمْرٌ حَسَنَةً = tetszett nekem 'Amron, az ő szépsége stb.;

7. a melléknév mint jelző, (epitheton, eintheilendes Eigenschaftswort), mely mindig a főnév után áll, s melynek a főnévvel való egyezésére vonatkozólag a következő szabályok állanak:

a) A melléknév névelővel bir v. anélkül áll, a szerint, mint a főnév, melynek jelzője, meghatározott (50. §.) vagy nem, pl. كِتَابُ الْعَظِيمِ = a jeles könyv, كِتَابُ مُوسَى الْعَظِيمِ = Mózes jeles könyve, كِتَابُهُ الْعَظِيمِ = az ő jeles könyve, كِتَابٌ عَظِيمٌ = jeles könyv.

b) Megegyezik a főnévvel *esetben*, pl. مَرَرْتُ بِرَبِّدِ الْعَاقِلِ = elmentem a böles, nagylelkű, erényes Zaidus mellett. *Kivéve*

α) ha, mint e példában is, a főnév már önmagában (tulajdonnév) eléggé megkülönböztetve van, a melléknév vagy legalább, ha több is van a főnévvel összekötve, az utóbiak (a هُوَ önálló szem. névmás vagy pedig az اَعْنِي = „akarom mondani“ ige, magyarázókat alattomban értetvén), mint egyszerű appositionok, nominativusban v. accusativusban is állhatnak;

β) mint láttuk, a vocativusnál (72. §. 1. c.).

c) *Nemben, számban* egyezik a jelző a főnévvel, ha az egyes, kettős vagy him ép többes. Nőn. ép többes, vagy tört többes főnévvel azonban rendesen *egyres nőnemben* áll. Olykor azonban a tört többesek (akár him, akár nőn. egyesből képezvék, akár eszes, akár ész nélküli lényt jelentők) a jelző *tört többesével* köttetnek össze, erre péld. مَلَائِكَةٌ غِلَاطٌ شِدَادٌ = szilárd, erős angyalok. Sőt a *nem eszes* lények tört többese a jelző *ép nőn. többesét* is fölveszi, például الْبِحَارُ الزَّاحِرَاتُ = a hullámzó tengerek.

d) Ha a jelző *két v. több* főnévre vonatkozik, kettős vagy többes számba jő; s ha a főnevek ugyanazon esetben vannak,

azokkal esetben egyezik; különben — **هُمَا** (هُم) önálló szem. névmás, illetve az **أَعْنِي** = „akarom mondani“ ige, alattomban értetvén — nominativusba vagy accusativusba tétetik, pl. az utóbbira: **رَأَيْتُ عَمْرًا وَكَتَبْتُ إِلَى زَيْدِ الشَّاعِرَيْنِ (الشَّاعِرَيْنِ)** = láttam ‘Amront és levelet irtam Zaidusnak, mindkettő költő.

e) A *collectiv* nevek, bár egyes számúak, jelzőjüket leggyakrabban *többsébe* kívánják, pl. **الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ** = a hitetlen nép. Ép így a **كَثِيرٌ, كَثِيرٌ** = sok.

Jegyzet a). A közösnemű melléknévekről v. ö. a 44. §. 2. jegyz. b).

Jegyzet b). Ha a pusztán tulajdonságot jelentő melléknév (v. ö. 70. §. I. D. és 82. §. III. β. 7.) egy rákövetkező főnévvel — mely a melléknév által jelzett tulajdonságot bizonyos szempontra szorítja, s tetszés szerint majd genitivusban majd adverbialis accusativusban, majd végre nominativusban áll — van összetéve; a melléknév és a megelőző főnév egyezésére vonatkozólag megjegyezzük: α) ha a melléknévet követő főnév genitivus is, a mell. névelővel bir v. anélkül áll, a szerint, mint a megelőző főnév meghatározott v. nem. v. ö. 70. §. I. D., pl. **رَجُلٌ حَسَنُ الْوَجْهِ** és **جَاءَ جَاءً** **يُوسُفُ الْكَسْبُ الْوَجْهِ**; β) ha a mell. tulajdonságát megszorító főnév genitivusban v. adv. accusativusban áll, a jelző a megelőző főnévvel nemben, számban és esetben is egyezik, pl. **رَأَيْتُ امْرَأَةً حَسَنَةَ الْوَجْهِ** és **مَرَرْتُ بِرَجَالٍ حَسَنٍ وَجْهًا**; ha azonban a mell. után álló főnevet nominativusba teszszük, a melléknév, mely ekkor a megelőző főnévnek ugyan jelzője, de a rákövetkezőnek állitmányja, esetben a megelőzővel, nemben és számban pedig a következővel egyezik, pl. **مَرَرْتُ بِنِسْوَةٍ حَسَنٍ** **مَنْظَرُهَا**.

Jegyzet c). Midőn a főnév alattomban értetvén (ellipsis), a melléknév *függetlenül* áll: *hinnebben* használtatik, ha az alattomban értendő főnév élő lény, pl. **الْكَبِيرُ** a nagy (férfiú, nő); *nönebben*, különösen többesben vagy tört többesben. ha az *életlen tárgy* (a görög, latin neutrum), pl. **الْكَبِيرَةُ** = a nagy dolog, **الْمُمْكِنَاتُ** = a lehetséges dolgok (possibilia), **الْمَوَانِعُ** = az akadályok (obstacula).

Jegyzet d). Mint láttuk, a melléknév mint jelző mindig a főnév után áll; czimzéseknel néha mégis (per autonomasiam) előre tétetik, pl. **الْقَدِيسُ** **يُوحَنَّا** = szent János, **الْأَمِيرُ يُونُسُفُ** = József császár.

82. §. A kiegészítő.

A kiegészítő (Ergänzung, complementum, regimen, obiectum) az *igének és névnek vonzottja*.

I. Az *ige* (az igeállitmány) vonzottja lehet:

- a) az *accusativus* (71. §. I.);
- b) a *genitivus viszonyzóval* (78. §.).

II. A *névnek* (a tulajdonképeni főnévnek, vagy a mennyiben névi értékeket tekintjük, az igenév- és igemelléknévnek, bármily mondatrészek), vonzottja a *genitivus* (értelmező).

III. Az *igenév- és igemelléknévnek* azonban, minthogy nemcsak a névnek, hanem az igének crejével is bírnak, kiegészítőjéről különösen kell szólnunk. És pedig:

α) Az *igenév* (inf., n. actionis) kiegészítőjéről:

1. Ha az *átható* igétől származ. igenév, mint az ige cselekvését jelző elvont név *egyedül* áll kiegészítőjével, vagyis, ha a cselekvés *alanya nincs kitéve*, a kiegészítő majd genitivusba jő (a mennyiben az igenévnek névi értékét tekintjük), pl. لَا يَسْأَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ اللَّهِ = ne vonakodjék az ember Istent segélyül hívni; majd accusativusba, a mennyiben az igenévnek igecerejére tekintünk, különösen, ha a kiegészítő *nem közvetlenül* követi az igemelléknévet vagy, ha az igenév *névelővel* bir: mindkettő ellenkezik ugyanis a st. constr.-sal: إِطْعَامٌ = az éhség napján táplálása az árvának, صَعِيفُ النَّكَايَةِ أَعْدَاءُهُ = gyöngye az ellenség verését illetőleg. Ám, ha nemesak a cselekvés elvont igeneve, hanem a *cselekvés alanya is ki vagyon téve*, akkor vagy

a) leggyakrabban a cselekvő alany genitivusba, a kiegészítő accusativusba jő, pl. كَانَ قَتْلُ السُّلْطَانِ وَزِيرِهِ فِي هَذِهِ السَّنَةِ = ezen évben történt, hogy a Szultán megölte (ölette) vezérét;

b) néha, midőn a kiegészítő *személyi névmás* (suffixum): az alany nominativusban, a kiegészítő genitivusban (birtokos névmás) áll, pl. مَنَعَ النَّاسَ مِنْ مَخَاطَبَتِهِ أَحَدٌ بِسَيِّدِينَا = megtiltá az embereknek, hogy őt valaki „urunknak“ czímezze;

c) nagy ritkán az alany nominativusban, a kiegészítő accusativusban áll, péld. بَلَّغْنِي تَطْلِيْقَ زَيْدٍ هُنْدًا = megtudtam, hogy Zaidus eltaszítá magától Hindát.

Jegyzet. Ha az igenév و kötőszó által több kiegészítővel van összekötve, leggyakrabban valamennyi genitívus, ritkán az egyik gen., a többi accusatívus.

2. *Kettős accusatívust* vonzó igéktől származott igenevek is megtartják a kettős kiegészítő-accusatívust s a cselekvő alany, ha ki van téve, a fönti 1. a) szerint genitívusba jó, pl. $\text{إِنَّ النَّاسَ كَرَهُوا إِطْعَامَ مُحَمَّدٍ عَمْرًا خُبْرًا مَسْمُومًا}$ = rosszallják az emberek, hogy Moḥammed mérges kenyérral etette 'Amront. Ha ily igenévvel két suff. van összekötve, az egyik birtokos névmást helyettesít, v. ö. e §. III. a. 1. b. és 75. §. b. 2.

3. A mint *némely* átható igék, v. ö. e §. I. b. és 71. §. I. A. 1., ugy ezek igenevei is, a kiegészítőt *genitívusba* kívánják valamely *viszonyszóval*, $\text{دَعَا عَلَى الرَّجُلِ}$ = az ember megátalkozása (دَعَا ugyanis ez értelemben kiegészítőjét nem acc.-ba, hanem عَلَى-val gen.-ba vonzza). (Ugyanez áll a *benható* igék igenevéről, pl. $\text{مَا لِي قُدْرَةً عَلَى ذَلِكَ}$ = nincs nekem hatalmam e fölött; ha benható igék igeneve után genitívust látunk, az nem kiegészítő, hanem a cselekvés alanya, pl. $\text{طُلُوعُ الْكَوَاكِبِ وَغُرُوبُهَا}$ = a csillagok fölkelte és nyugta.) Ha pedig az átható ige közelebbi kiegészítője acc., a távolabbi pedig genitívus viszonzószóval, az igenév ez utóbbit megtartván, az elsőt genitívusba kívánja, pl. $\text{تَوْفِيقُ الْإِنْسَانِ لِلطَّاعَةِ}$ = az ember buzdítása az engedelmességre.

4. Habár az igenevek az ige vonzó erejével birnak is, nem birják azt egész mértékében; miértis az arabok *bármely* átható igéből származott igenév kiegészítőjét accusatívus helyett gyakran *viszonyszó* által összekötött *genitívusba* teszik, különösen, ha az igenév adverbialis accusatívusban áll, pl. $\text{فَامَ الْأَمِيرَ إِكْرَامًا لِالْأَمِيرِ}$ = fölkelte, hogy megtisztelje az Emirt e. h. الْأَمِيرَ. E szöfűzés azonban csak újabb keletű.

5. A *létezési* igéktől származott igenevek kiegészítője (ép ugy, mintha az magukkal a létezési igékkal köttetnék össze, 71. §. II. 5. c.) accusatívusba, a létező alany pedig genitívusba jó,

pl. وَكَوْنُ الْإِنْسَانِ مَخْلُوقًا هُوَ مِنْ أَصُولِ الدِّينِ = hogy az ember teremtvé lőn, egyike a hit alapigazságainak.

β) A *cselekvő igemelléknév* (n. agentis) kiegészítőjéről.

1. Az átható igétől származott cselekvő igemelléknév is majd accusativusba, majd genitivusba kívánja kiegészítőjét, pl. كُلُّ نَفْسٍ دَايِقَةٌ = a haragjokat megfélemezők, الْكَاطِمُونَ الْغَيْظَ = minden ember meg fogja izlelni a halált. Utóbbi esetben a nem tulajdonképeni st. constr. létesül (v. ö. 70. §. I. D.), s az igemelléknév az u. o. másod. kikezd. jelzett körülmények közt, ha szükség, a *névelőt is birhatja*, v. ö. még 75. §. b. 1.; de a *nunnatiót*, akár birjon névelővel, akár nem, minden számban, nemben elvesziti; míg, ha a kiegészítő accusativus: az igemelléknév akár névelővel, akár anélkül áll, *nunnatióját megtartja*; csak is a kettős- és többesben veti el néha.

2. Ha az igemelléknév *articulus nélkül* áll, kiegészítőjét többnyire genitivusba; accusativusba csak akkor kívánja, ha

a) adverbialis accusativus, pl. جَاءَنِي يُوسُفُ طَالِبًا أَبَاهُ = eljött hozzám József, keresvén atyját;

b) ha állitmány, pl. الْفَارِسُ طَالِبٌ ثَوْرَ أَبِيهِ = a lovas boszut akar atyja halála miatt;

c) ha kérdő v. tagadó részecske vagy a vocativust jelző indulatszók يَا stb. előzik meg, pl. هَلْ مُكْرِمٌ أَنْتَ زَيْدًا = fogod-e tisztelni Zaidust? مَا مُكْرِمٌ أَبَاكَ = nem tiszteled atyádat, يَا طَالِعًا جَبَلًا = o te hegymászó!

Jegyzet. Ha az igemelléknévnek و által összekötött két kiegészítője van, az egyik genit. lehet, de a másik mindig acc. Nem így az igenévvel, v. ö. e §. III. z. 1. jegyz.

3. *Kettős* accusativust vonzó csel. igemelléknévek vagy mindkét vonzottja accusativus, vagy a közelebbi genitivus, a távolabbi acc., pl. أَنَا كَأْسٌ زَيْدًا ثَوْبًا مُخْتَرًا = Zaidust szép öltönynyel ruházom. S ha a kettős accusativust vonzó igéből szárm. igemelléknév mindkét vonzottja *személyi*

névmás, mindkettőnek suffixuma az igemelléknévhez járul, pl. **مُطْعِمِيهَا** = ki engem azzal táplál, v. ö. 75. §. b. 2.

4. A mit e §. α) 4. pontban az igenévről irtunk, az igemelléknévről is elmondhatjuk.

5. Ugyan így áll az igemelléknévről az is, amit α. 5. pontban a *létezési* igétől szárm. igenévről mondtunk, pl. **حَمْدُ الْكَائِنِ** **نَبِيًّا** = Moḥammed, a ki próféta volt.

6. A *benható* igéktől szárm. igemelléknév kiegészítője ugyanazon *viszonyszó genitivussal*, a melyet maga a benható ige is vonz, pl. **وَمَا آَلَهُ غَافِلٌ عَمَّا تَعْمَلُونَ** = Isten előtt nem titok, amit cselekesztetek. V. ö. per analogiam az igenévről α. 3.

7. A *pusztán tulajdonságot* jelentő melléknevek után álló genitívus (szintén nem tulajdonképeni st. constr.) nem annyira kiegészítő, mint inkább a tulajdonság alánya, mely acc.-ban és nom.-ban is állhat, pl. **طَاهِرُ الْقَلْبِ** = tiszta szivű, = kinek szive tiszta (70. §. I. D).

Jegyzet a). Mind e szabályok nemesak a törzsalak **فَاعِلٌ** részesülőjére, hanem a leszármazott alakok csel. részesülőjére s néhány más igemelléknévre: **فَعَالٌ**, **فُعُولٌ** s néha **مَفْعَالٌ**, **فُعَيْلٌ**, **فُعِلٌ** mintákra is vonatkozhatnak.

Jegyzet b). A *szenvedő* igem.-nek csak akkor, ha az ige melyből származott, kettős accusativust vonz, lehet egyenes kiegészítője (gen. acc.). Az átható igék szenved. igemellékneve után a genitívus vagy accusativus annak nem kiegészítője, hanem (ép úgy, mint a tulajdonságnak v. ö. 7.) a szenvedés alánya, mely nominativusban is állhat, pl. **رَجُلٌ مَقْتُولٌ** **أَبٌ** vagy **أَبٌ** vagy **أَبٌ** = egy ember, kinek atyja meggyilkoltatott. A szenv. igemell. *sufficuma* sem kiegészítő; hanem birtokos névmás helyett áll v. ö. 75. §. b. 1. Ámde a kettős accusativust vonzó igékből szárm. szenvedő igemellékneveknek — bár a közelebbi nominativussá lőn — távolabbi vonzottjok megmarad acc.-ban, pl. **مُعْطَى عَبْدُهُ مَالًا** = szolgájja pénzzel lett megtulalmazva. Ugy szintén megmarad a viszonzóval összekötött kiegészítő, pl. **مَنْخَرُوجٌ مِنَ الْبَيْتِ** = kivonszoltatott a házból.

83. §. A határozó.

1. A mondathatározó nem tévesztendő össze a st. constr. genitívusával, mely csak a főnevet határozza meg (s mely

annak egyszersmind értelmezője); míg a mondathatározó, mint neve is mutatja azon része a mondatnak, mely a cselekvés, szenvedés, lét, állapot helyi, idő-, ok- v. módviszonyait, körülményeit tünteti fel.

2. Mondathatározókul használtatnak:

- a) az igehatározók (adverbia) 60. §;
- b) az accusativus adverbialis 71. §. II.;
- c) néha genitivus viszonzóval 78. §.

84. §. A szórend.

I. *Az alany és állítmány* szórendje.

1. *Igemondatban az állítmány* rendszeren megelőzi az alanyat, pl. قَالَ الرَّجُلُ = mondá az ember. Kivéve:

a) ha az alany kérdő v. visszahozó névmás, pl. مَنْ ضَرَبَ مِنْ لَا أَدْرِي مَنْ ضَرَبَ بِكَ = ki vert meg téged? = nem ismerem, ki téged megvert;

b) ha az alany a 71. §. I. B. 1. elsorolt részecskékkel accusativusban áll, illetve a személyi névmásalany e részecskékkel összekötött suffixum, pl. إِنَّ اللَّهَ قَالَ = Isten mondá, إِنَّهُ قَالَ = ő mondá;

c) ha az alany föltételező, kérdő, tagadó, kapcsoló szókkal, részecskékkel van összekötve, pl. يُوسُفُ إِنْ أَكْرَمَنِي أَكْرَمُهُ = ha József megbecsül engem, én is megbecsülöm őt.

2. *Névi mondatban* pedig rendszeren az *alany* előzi meg az állítmányt, pl. الْجَارِيَةُ مَرِيضَةٌ = a leány beteg.

α) *Megelőzheti* azonban a névi állítmány is az alanyat,

a) ha az állítmány minden értelmező, kiegészítő, határozó nélkül, *magán álló főnév*, pl. الْإِنْسَانُ حَيَوَانٌ = az ember állat = حَيَوَانٌ الْإِنْسَانُ;

b) ha az állitm. a kérdő v. tagadó mondatban *igemelléknév*, pl. مَا قَامَ الرَّجُلَانِ = nem áll a két ember; v. ö. 80. §.

II. 2. b.

c) ha az állitmány viszonyszóval összekötött genitívus (79. §. 4.), pl. $\text{فِي الْمَسْجِدِ حِمَارٌ}$ = szamárnak van a templomban.

β) *szükségképen* megelőzi a névi állitmány az alanyat,

a) ha az állitmány kérdő névmás, pl. مَنْ هُوَ = kicsoda ő?
 مَا هَذَا = mi ez?

b) ha az alany إِنَّمَا = csak v. إِلَّا = hacsak részecskék által van megszorítva, pl. $\text{إِنَّمَا شَاعِرٌ زَيْدٌ}$ = إِلَّا = $\text{مَا شَاعِرٌ إِلَّا}$ = senki sem költő, hacsak nem Zaidus. Ha ily mondatokban az alany az állitmány előtt állana, e restrictív részecskék az állitmányra vonatkoznának: $\text{إِنَّمَا زَيْدٌ شَاعِرٌ}$ = $\text{مَا زَيْدٌ إِلَّا شَاعِرٌ}$ = Zaidus csakis költő = nem más, mint költő.

Jegyzet. Egyébként, ugy névi mondatban az állitmány az alanyat, mint igemondatban az alany az állitmányt pusztán csak a hangsúly vagy értelem kedvéért is megelőzheti, pl. أَبُوكَ مَرِيضٌ = *Atyád beteg*, مَرِيضٌ أَبُوكَ = *beteg az atyád!* $\text{قَتَلَ يُوسُفَ الْعَدُوَّ}$ = *megöltte József az ellenséget*, $\text{يُوسُفُ قَتَلَ الْعَدُوَّ}$ = *József ölte meg az ellenséget.*

3. Ha névi mondatban az alanyat az állitmánynyal valamely *létezési* ige (64. §. 2. c.; 71. §. II. 5. c.) köti össze: *a létezési ige és az alany rendszerint megelőzik a névi állitmányt*, pl. $\text{صَارَ يُوسُفُ مَرِيضًا}$ = *József beteggé lett.* Néha mégis *szükségképen* megelőzi a névi állitmány

a) mind a létezési igét, mind az alanyat, ha az állitmány kérdő névmás, pl. $\text{مَنْ كَانَ هَذَا الرَّجُلُ}$ = *ki volt ezen ember?*

b) csak az alanyat, ha az a restr. részecskék által megszorítva van, pl. $\text{مَا كَانَ غَنِيًّا إِلَّا زَيْدٌ}$ = *senki sem volt gazdag csak Zaidus; mert, ha e mondatban az alany az állitmány előtt állana: $\text{مَا كَانَ زَيْدٌ إِلَّا غَنِيًّا}$, a restr. részecske az állitmányra vonatkoznék, s lenne = Zaidus csakis gazdag volt; vagy pedig, ha kérdő v. restrictív mondatban az alany nem név, hanem egész mondat (határozott ige أَنَّ kötőszóval v. ö. 79. §. 3.),*

pl. أَكَّانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ = van-e mi bámulandóbb az emberek előtt, minthogy kinyilatkoztatást tettünk egynek közülök?

E föltételek hiányával is *szabad* néha az állitmányt az *alany* elé (közvetlen a létezési ige után) tenni, pl. فَلَيْسَ سَوَاءً = nem egyértékűek a tudós és a tudatlan. Sőt néha a *létezési ige* (a tag. لَيْسَ előtt ritkábban) előtt látjuk az állitmányt, pl. عَالِمًا كَانَ زَيْدٌ = tudós volt Zaidus. Ha a létezési ige مَا-val tagadó, a névi állitmány a tagadó részecske és a létezési ige között áll, pl. مَا صَدِيقَكَ زَالَ يُوسُفُ = József nem szünik meg barátod lenni.

II. A többi mondatrészek szórendje.

1. Az *értelmező* (annak bármely faja 81. §.) közvetlenül *követi* az értelmezett főnevet (pl. I. 70. §. II. 1.).

2. A *kiegészítő* rendszerint a vonzó *ige*, 82. §. I. v. ö. 71., 78. §§., *igenev* 82. §. III. α., *csel. igemelléknév* 82. §. III. β. és *alany után* áll, pl. خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ = Isten teremté az eget és a földet. *Megelőzi* azonban

a) mind az *alanyat*, mind a *vonzó igét*, *igenevet* v. *igemelléknévet* a *kiegészítő*, ha *kérdő* v. *visszahozó névmás*, pl. مَنِ فْتَلْتِ = kit öltél meg? مَا كَتَبْتُ كَتَبْتُ = amit irtam, megirtam;

b) csak az *alanyat*, ha az *إِنَّمَا* vagy *إِلَّا* által van megszorítva, például إِنَّمَا ضَرَبَ يُوسُفَ زَيْدٌ = csakis Zaidus verte meg Józsefet. Ha a *restrictiv részecske* a *kiegészítőre* vonatkoznék, akkor annak az *alany után* kellene állani: إِنَّمَا ضَرَبَ زَيْدٌ يُوسُفَ = csak Józsefet verte meg Zaidus.

Jegyzet. A *kettős accusativust* vonzó (71. §. I. A. 4.) 1. ad a) igék kiegészítői a gondolkodási forvénnyel, a természetes egymásután szerint következnek, példákat I. ott; hozzátehetjük még, hogy, ha az egyik objectum a mi tulajdonító esetünknek felel meg, ez rendszeren megelőzi a másikat, különösen, ha a) az áthelyezés folytán kétség merülne fel, pl. أَعْطَيْتُ زَيْدًا يُوسُفَ = Józsefnek adtam Zaidust; b) ha a második kiegészítő

(mely szerintünk is acc.) **إِنَّمَا** v. **إِلَّا** részecskék által van megszorítva, **مَا أَعْطَيْتُ يُوسُفَ إِلَّا كِتَابًا** = csakis könyvet adtam Józsefnek; c) ha az első kiegészítő (a mi tulajdonítónk) személyi névmás, melynek az igehez kell ragasztni, pl. **أَعْطَيْتُهُ كِتَابًا** = adtam neki egy könyvet. Az áthelyezésnek csak akkor lehet (s kell) történni, ha α) az **إِنَّمَا** v. **إِلَّا** megszorító részecskék az első kiegészítőre (a mi dativusunkra) vonatkoznak, pl. **مَا أَعْطَيْتُ إِلَّا كِتَابًا** = nem adtam (másnak) csak Józsefnek egy könyvet; β) ha az első kiegészítő *név*, a második pedig a nominativus absolutusban (69. §. 2.) előre tett kiegészítőre utaló *sufficium*, pl. **أَلْكِتَابُ أَعْطَيْتُهُ يُوسُفَ** = a mi a könyvet illeti, odaadtam azt Józsefnek. 2. ad b) igékkel (71. §. A. 4. b.) pedig azon acc. foglalja el az első helyet, mely — mint jeleztük — a másíknak mintegy alanyaul tekinthető (példákat láss ott).

3. A *határozó* rendszeren a mondat végén áll, **ضَرَبَ الْآبُو** = az apa nagyon megverte fiát.

Ha a határozó nem az egész mondatra, (az igecselekvésre,) hanem annak csak valamely részére, pl. az alanyra, a kiegészítőre (71. §. II. 1. 3.) vonatkozik, jelezvén annak állapotát: közvetlenül azon név után jő, melynek határozója, pl. **قَتَلَ زَيْدٌ يُوسُفَ رَاكِبًا** Zaidus megölte Józsefet, (ki) lóháton (vala); hogy megkülönböztessék ettől: **قَتَلَ زَيْدٌ رَاكِبًا يُوسُفَ** = Zaidus lóháton (ülve) megölte Józsefet. Csak így tudhatjuk, hogy a határozó az előbbi példában a kiegészítőre, az utóbbiban pedig az alanyra vonatkozik. A határozó csakis a mondat végére jő, ha **إِنَّمَا** v. **إِلَّا** által van megszorítva, pl. **مَا قَاتَلَ زَيْدٌ إِلَّا رَاكِبًا** = Zaidus csak lóháton küzdött; ámde, hogyha nem a határozó, hanem az alany van megszorítva, a határozó megelőzi az alanyt, pl. **مَا قَاتَلَ زَيْدٌ إِلَّا رَاكِبًا** = csakis Zaidus küzdött lóháton. Ha több határozó van valamely mondatban, az azok közti sorrendet leginkább az értelem, a világosság, a hatály állapotják meg.

Jegyzet. Habár a kiegészítő és határozó, mint lényegtelenebb mondatrészek rendszerint az alany és állítmány után állanak, mégis, ha „különös” sulyt akarunk rájuk fektetni, megelőzhetik a lényeges mondatrészeket, pl. **رَسُوْلُهُ كَتَبَ يُوسُفَ بِالْعَجَلِ** = levelet irt József oly sietve; **بِالْعَجَلِ كَتَبَ يُوسُفَ الرَّسُوْلَةَ** = sietve írta József a levelet.

II. Fejezet. A mondat némely fajairól különösen.

85. §. A viszonyló v. vonatkozó mondat (prop. relativa).

A vonatkozó, relativ mondat képzése a visszahozó névmások (pronomén relativum) használatával jár. Ezek, mint az Alaktanban (56. §.) láttuk:

I. الَّذِي = „az, a ki, az, ami; a ki, a mely“;

1. Egyaránt vonatkozhatnak személyre v. dologra, s úgy főnévileg, mint melléknévilleg használható. *Főnévileg*, midőn nem mint appositio, értelmező áll a vonatkozó mondat utórészében valamely meghatározott főnév után; hanem a személy v. dolog alattomban értetvén, s annak fogalmát magában bírván, *önállóan* jelenik meg s a mutatónévmás mellékértelmével egyszerűsmind a relativ mondat előrszére is kiterjed = az, aki, az, a mi, pl. الَّذِي سَارَ = az, aki elutazott, أَحِبُّ الَّذِي يَعْدِلُ = szeretem azt, a ki igazságos, فُلْنِي الَّذِي هُوَ صَدَقٌ = mond el azt, ami igaz.

Jegyzet. Mint látható, a főnévileg vett الَّذِي, a vonatkozó mondat mindkét részére kiterjedvén, *kétféle* esetet rejt magában: az elő- és utórész esetét; ezen két eset lehet *ugyanaz*, vagy egymástól *különböző*, a szerint, mint الَّذِي mindakét részben nominativus, illetve obliquus eset, avagy egyikben alany-, másikban függő eset. Az előrszék, t. i. a mutató névmás mellékértelmének esete semmi által sem lesz jelezve, hanem, mint maga a mut. névm. mellékértelme, csak gondolatban lebeg előttünk; az utórésznek, vagyis magának a visszamutató névmásnak, mint ilyennek esetei pedig a 3. alatt leirt módon jeleztetnek. — Mindez áll a مَنْ és مَا (II.) valamint أَنَّى (III.) mindig csak főnévileg vehető relativ névmásokról; azon megjegyzéssel, hogy az ejtegethető أَنَّى visszam. névm.-nak, mint ilyennek esetei a vonatk. mond. utórészében ugyan szintén a 3. alatt leirt módon jeleztetnek; ámde az előrszék, a mut. névm. mellékértelmének esetei is jelezve lesznek ép azon esetváltozatokkal, melyeket أَنَّى (I. 57. §. 2.) feltüntet. Az alább bőven felhozandó példák fölvilágosítást fognak nyújtani e kissé nehezebb szabály megértésére.

Melléknévilleg használtatik ellenben, ha valamely *meghatározott főnév* után, a relativ mondat utórészében mint appositio

áll, a midőn is a mutató névmás mellékértelme nem az **الَّذِي**-ban, hanem a megelőző meghatározott főnévben rejlik = „azon személy aki, azon dolog, amely“, pl. **الرَّجُلُ الَّذِي سَارَ** = azon ember, a ki elutazott, **كَلِمَةَ اللَّهِ الَّذِي كُتِبَتْ** = az Isten szava, mely megiratott.

2. Ugy melléknévilleg, mint főnévilleg véve, vagyis akár ki legyen téve a főnév, melyre vonatkozik, vagy csak alattomban értessék: **الَّذِي** nemi és számi változásnak van alávetve, azon megjegyzéssel, hogy tört többesre vonatkozólag egyes nőnemben is állhat; sőt melléknévilleg, mint a megelőző főnév appositíója, avval — ámbár csak a kettős számban, mert egyes- és többesben nem ejtegettetik — *esetben is egyezik* s ebben *lényegileg különbözik az arabok felfogása, szófűzése a nyugatiakétól*, kiknek nyelvében a visszamutató névmás esetei nincsenek tekintettel a megelőző főnév eseteire; így mondjuk: azon ember, a kit; azon költőnek, a ki; azon tanítót, a ki stb., pl. **عِنْدَ الرَّجُلَيْنِ الَّذِينَ جَاءَا** = azon két embernél, a kik eljöttek; **رَأَيْتُ الرَّجُلَيْنِ الَّذِينَ هُمَا بِخَيْلَانِ** = láttam azon két embert, a kik fősvények. Itt az **الَّذِينَ** e. h. áll: **الَّذَانِ**, mert a megelőző főnév obliquus eset.

3. Magának a visszamutató névmásnak, mint ilyennek, dualisban sincsenek esetvégzetei, hanem annak különféle esetei a mondat további folyamában az *önálló személyi névmás* (nom.), vagy névhez (gen.), igéhez (acc.), viszonszóhoz (dat. abl.) ragasztott *suffixum* által jeleztenek. Ugyanis:

a) ha a visszamutató névmás, mint a mondat alánya, *nominativus*, ezt megfelelő számban és nemben az önálló 3-ik szem. névmás jelzi, mely csak akkor van kitéve, ha az állítmány *név*; mert, ha az állítmány *ige*, a szem. névmás magában az igében rejlik; noha ekkor is kitehető, pl. **عُدْتُ الشَّيْخَ الَّذِي النَّاطِقَةُ** = meglátogattam az öreget, a ki beteg; **هُوَ مَرِيضٌ** **اللَّهُ الَّذِي (هُوَ) خَلَقَ السَّمَوَاتِ** = a lélek, mely Istennek képviselője (képmása) a földön;

وَالْأَرْضِ = Isten, a ki teremtette az eget és a földet. Néha mégis kimarad a szem. névmás, habár a visszamatató névmás állitmánya fő- v. melléknév, pl. مَا أَنَا بِأَلَدِي قَائِلٌ لَكَ سَوْءًا = én nem vagyok az, ki neked rosszat mond; különösen, ha az állitmány nem közvetlenül követi a visszam. névmást, pl. هُوَ الَّذِي فِي السَّمَوَاتِ إِلَهٌ = ő az, a ki Isten az égben.

Jegyzet. Mint e példákból látható, a visszamatató névmás, habár személyi névmás előzi meg, *főnévileg* vétetik; ép így, ha kérdő v. mutató névmás előzi meg, pl. مَنْ أَلَدِي = ki az, aki? مَا أَلَدِي = mi az, ami? هَذَا أَلَدِي = ez az, aki, ez az, ami. Ámde főnév gyanánt függetlenül s meghatározottan álló melléknév után (77. §. 3. és 81. §. 7. e. jegyz. c.): a visszamat. névmás *melléknévileg* használandó.

Oly mondatokban azonban, melyek állitmánya a létezési igétől függő valamely helyhatározó vagy ép oly viszonyzó genitivussal (79. §. 4.): a visszamatató névmás alanyesetét jelző személyes névmásnak nem volna szabad elmaradnia, pl. رَأَيْتُ الَّذِي هُوَ فِي الدَّارِ = láttam azt, a ki a házban van; olvastam mégis (Caspari-Müller): بِمَنْ تَمَّ مَرَرْتُ = elmentem az v. azok mellett, ki v. kik ott volt v. voltak, لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ = az övé (Istené) mind, ami az égen és földön van (u. o.);

b) a visszamatató névmás obliquus eseteit suffixum jelzi: főnévvel annak genitivusát, igével (v. az ige erejével bíró, szintén accusativust vonzó csel. igemelléknévvel) accusativusát, viszonyzóval dativusát vagy a viszonyzó jelentésének megfelelő értelmű ablativusát tüntetvén fel, pl. الطَّيِّبُ الَّذِي مَاتَ ابْنُهُ = az orvos, kinek a fia meghalt; الرَّجُلُ الَّذِي ضَرَبَهُ = az ember, a kit megvert, v. جِنِّي الَّذِي نُجِبُهُ = vezesd hozzá azt, akit szeretsz; التَّاجِرُ الَّذِي يُوجَدُ عِنْدَهُ هَذِهِ الْجَارِيَةُ = a kereskedő, kinél e leányka található; الإِمْرَأَةُ الَّتِي عَطَيْتُ لَهَا هَذَا الْكِتَابَ = az asszony, kinek e könyvet adtam.

Mint a nominativust jelző önálló személyi névmásról mondtuk, úgy az accusativust feltüntető suffixum is sokszor elmarad, pl. $\text{الْكِتَابُ الَّذِي أَنْزَلَ اللَّهُ}$ = a könyv, melyet Isten küldött (Korán), $\text{إِقْضِ الَّذِي أَنْتَ قَاضٍ}$ = rendezd, amit rendezesz (intézkedjél, amint jónak látod). قَاضٍ alaktanilag véve e. h. قَاضِيٌ (18. §. 3).

Néha a viszonyzó suffixumát, sőt magát a viszonyzót is elhagyhatjuk, ha a visszamatató névmás is ugyanazon és egyértelmű viszonyzóval van összekötve, pl. $\text{مَرَرْتُ بِالَّذِي مَرَّ يَوْسُفُ}$ = elmentem az mellett, a ki mellett József elhaladott; ámde például: $\text{زَهَدْتُ فِي الَّذِي رَغِبْتَ فِيهِ}$ = megtagadtam magam attól, ami után te vágyódtál.

Jegyzet. Mint 1. alatt láttuk, a melléknévilleg vett visszamatató névmást megelőző főnévnek mindig (névelő v. st. constr. által) meghatározottnak kell lennie: الرَّجُلُ الَّذِي = az ember, aki, إِنْنِكَ آ = fiad aki, كِتَابُ اللَّهِ آ = Istennek könyve, a mely. E szabály oly szigorú, hogy, ha a vonatkozó mondatnak meghatározatlan főnevet kell értelmeznie, a kapcsoló visszam. névmást nem szabad kitenni, pl. رَجُلٌ جَاءَ = egy ember, aki eljőve, $\text{رَجُلٌ هُوَ مَرِيضٌ}$ = egy ember, aki beteg, $\text{مَرَرْتُ بِرَجُلٍ أَبُوهُ نَائِمٌ}$ = elhaladtam egy ember mellett, kinek atyja alszik, $\text{رَأَيْتُ أَرْتَبًا لَا رَأْيَ لَهُ فُطً}$ = láttam nyulat, mit te még sohasem láttál. Ha az értelem nem lesz homályossá, a suff. is elmaradhat, pl. مَالٌ أَصَابُوا e. h. أَصَابُهُ = a vagyon, melyet szereztek; sőt a viszonyzó is suffixumával, $\text{حَرَّ كَالْمِمْتِ (حَرَّ بِهَا) حَرٌّ}$ e. h. $\text{حَرَّ كَالْمِمْتِ حَرٌّ كَالْمِمْتِ حَرٌّ}$ = oly titleget adtam neki, hogy halva rogyott össze (tőle).

II. مَنْ = az, a ki (személyre), مَا = az, ami (dologra), tulajdonképen kérdő névmások, I. 57. §. s abban különböznek az الَّذِي -től, hogy mindig csak főnévilleg vehetők és, hogy számban, nemben sem változnak, pl. مَنْ كَفَرَ = az, aki nem hisz, $\text{أَحِبُّ مَنْ يَعْدِلُ}$ = szeretem azt, aki igazságot művel.

Mint hogy مَنْ és مَا nemben, számban sem változnak, a nemöket, számukat s esetöket jelző önálló szem. névmás (a nominativusra) illetve a suffixum (az obliquus esetekre) szigo-

rubban kiteendők, mint *الَّذِي*-nál, pl. *مَنْ هُوَ مَرِيضٌ* = az, aki beteg; *مَا هُوَ ضَالٌّ* = ami tévedés, *مَنْ أَبُوهُ قَاتِلٌ* = a kinek atyja harezolt, *مَنْ أَتَى مِنْ طَلَبْتَهُ* = eljött, akit te kerestél, *مَنْ لَهُ مَالٌ كَثِيرٌ* = a kinek nagy vagyona van, *مَا تَدْعُونِي إِلَيْهِ* = a mire engem felkérsz; csak ritkán látjuk a dolog (még ritkábban a személy) accusativusát jelző ige-suffixumot elhagyva, pl. *مَنْ رَأَيْتَ وَصَوَّبَ مَا قُلْتَ* = helyes, amit gondolsz, igazságos, amit mondasz; *يُجِدُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ* = akit akar Isten, elhagy az igaz útról tévedni, akit akar, rávezet arra.

Jegyzet a). Midőn *مَنْ* v. *مَا* a vonatkozó mondat alanyai, az ige- v. igenévi állitmány egyszer *nyelvtanilag* (egyes sz. himnemben, bármily nemű v. számú legyen a főnév, mely az ejtegethetlen visszamatató névmás alatt rejlik), máskor *gondolkodástaniilag* (logice vagyis követve az ejtegethetlen *مَنْ* v. *مَا* alatt rejlő személy v. dolog nemét és számát) egyezik alanyával, pl. *مَنْ يُؤْمِنُ (بِوَيْسُونَ) بِهِ* = a kik hisznek benne, (*كَأَنْتَ*) *مَنْ كَانَ* = a ki a te anyád volt.

Jegyzet b). *مَنْ* személyre, *مَا* dologra vonatkozik ugyan rendszeren; de néha képletesen fölcseréltetnek egymással.

Jegyzet c). *مَنْ* és *مَا* egészen határozatlan értelemben is vehetők: = néhány, némely, pl. *مِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ* = voltak, kik hittek, voltak, kik nem hittek (= némelyek — mások) *فَقَتَلُوا مِنْهَا مَا قَتَلُوا* = néhányat megöltek közülök (a vadállatok közül), néhányat pedig megkötöztek.

III. *أَيُّ*, n. *أَيَّةٌ* = az aki, az ami; bárki, aki, bármí, ami; szintén csak *főnéviileg* használható, személyre és dologra vonatkozhatik, s 57. §. 2. leirt módon ejtegethető; de ezen ejtegetése (mint e §. I. jegyz. láttuk), a vonatk. mond. előrészében rejlő mut. névm. mellékértelmének ejtegetése; mint visszamatató névmásnak nincs ejtegetése, hanem esetei az utórészben önálló szem. névmás (nominativus) vagy suffixum által (függő esetek) jeleztetnek, pl. *أَقْتُلُ أَيًّا حَارَبَ* = megölöm azt, ki viadalt kezdett. Itt, mint látható, a relat. névm., habár acc.-ban áll mint mut. névm. vonzatva a megelőző ige, *أَقْتُلُ* által; mégis a vonatkozó mondat alanya. *جَاءَ أَيُّ طَلَبْتَهُ* = eljött az, akit

kerestél; itt a relat. névm., a mennyiben a mut. névm. mellék-értelmével az előrészre kiterjed, alany, s azért nom.-ban áll; mint visszam. névm. azonban accusativus, mely az utórész igéje s a suff. által jeleztetik.

Jegyzet. أَيُّ st. constr.-ban is állhat; ilyenkor így is fordítható: bárki, bármi, bármely, pl. $\text{أَيُّ النَّامِذَةِ السَّمِيعِ كَلَامِي}$ = az, v. bárki a tanulóknak közül, aki szavamat hallja; $\text{وَجَدَ مِنْ أَيِّ الْأَجْهَاتِ تَوَجَّهْنَا فَنَمَّ وَجْهَهُ}$ = bármely oldalra (bárhová) forduljunk, ott az Isten képe. Ép így أَيُّمَنْ v. مَا -val összekötve = bárki, bármi, pl. $\text{أَيُّمَنْ بِهِ فُهْلِكِي}$ = bárki nem hisz benne, elveszett, أَيَّتِمَّا حَالَ = bármi a helyzet (a tényállás).

IV. A névelő: أَلْ is birhat néha a visszamatató névm. értelmével, midőn t. i. akár valamely meghatározott főnév után, annak appositívójaként álló, akár csak a ki nem tett főnévre vonatkozó s azt helyettesítő, önálló igemelléknévvvel köttetvén össze, avval az ugyanazon gyökű határozott igére s a visszamatató névmásra bontható fel, pl. $\text{الْمَلِكُ الَّذِي = الْمَلِكُ الْعَادِلُ}$ = a király, a ki igazságos; $\text{الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ = الْمُؤْمِنُونَ}$ = a kik hisznek.

86. §. A kérdő mondat (prop. interrogativa).

A kérdő mondat a kérdő részecskék v. kérdő névmások által képezetik.

I. Kérdő *részecskék*:

a) a legegyszerűbb kérdő részecske az elválaszthatlan أَ , pl. أَرَأَيْتَهُ = láttad-e őt? Ezen أَ az إِنَّ határozó által erősödve a kérdést hatályossá teszi, pl. $\text{أَأَنْتَ لَمَرِيضٌ}$ = valóban beteg vagy? Sokszor وَ , ثُمَّ kötőszók után áll;

b) هَلْ részecskével *élenkebben* kérdezőnk, mint أَ -val: $\text{هَلْ قَتَلْتُمُ الْعَدُوَّ}$ = megöltétek-e az ellenséget? هَلْ -ről megjegyzendő, hogy sem إِنَّ -val nem erősödhetik, sem a fönnebbi kötőszók meg nem előzhetik; továbbá, hogy tagadó és föltételező mondatban nem használatos.

c) أَلَا v. أَمَّا = *nemde*, különösen إِنَّ -val erősödve a mondat bizonyosságát tüntetik fel, pl. أَلَا تَمُوتُ = nemde meg fogsz halni? (= bizonyosan). Gyakran áll a parancsoló, jussiv és hatályos módok-, vagy az óhajtást kifejező I. aor. előtt, pl. $\text{أَلَا قَبِّحَ اللَّهُ وَجْهَكَ}$ = oh bár megcsúfítná Isten arcodat (= megszégyenítne);

d) أَلَا és لَوْ لَا II. aor. előtt a cselekvésre *buzdítást*, I. aor. előtt *szemrehányást* (hogyméért nem történt meg a cselekvés) jelentenek, pl. $\text{لَوْ مَا تَأْتِينَا}$ = miért nem jössz (jőjj kérlek) hozzánk? $\text{هَلَّا أَعْلَمْتَنِي}$ = miért nem értesítél engemet?

Jegyzet a). A szétválasztó (disjunctiv) kérdő mondat أَمْ (أَوْ) szétválasztó részcsekék által képeztetik, pl. $\text{أَيُّوسُفُ عِنْدَكَ أَوْ إِبْرَاهِيمُ}$ = József van nálad vagy Ábrahám; $\text{سِوَاءَ عَلَيَّ أَأَنْذَرْتَنِي أَمْ لَمْ تُنْذِرْنِي}$ = mindegy nekem, figyelmeztetsz-e engem, vagy nem figyelmeztetsz?

Jegyzet b). A kérdő mondat gyakran csak a *hangsúly* által fejeztetik ki, pl. $\text{لَا أَذْرِي هُوَ مِنْ أَلرَّجِيلِ أَفْضَلُ رَاكِبًا}$ = jobb az utazás ló hátán? $\text{مِمَّ مَدِينَةٍ أَوْ مَكَّةَ}$ = nem tudom, ő Mekkából vagy Medinából való?

II. A kérdő *névmások*: a visszamatatókul is használt:

a) مَنْ = *ki*? مَا = *mi*?

1. Nemben, számban, esetben változatlanok, pl. مَنْ هُوَ = ő kicsoda? مَا هُوَ = az micsoda? مَنْ مَرِيضٌ = ki a beteg? مَنْ أَرْسَلَكَ = ki küldött téged? مَنْ أَرْسَلُوكَ = kik küldöttek téged? $\text{مَنْ كَانَتْ أُمُّكَ}$ = ki volt a te anyád? مَنْ قَتَلْتَ = kit (kiket) öltél meg? مَا تَقُولُ = mit mondasz? بِئْتُ مَنْ = kinek a lánya vagy? $\text{مَنْ مَلَكَتُ كُلَّ شَيْءٍ}$ = kinek a kezében van a hatalom minden fölött? $\text{مِمَّنْ أَرْسَلْتَ}$ = kinek küldötted a könyvet? noha e különféle nem-, szám-, esetbeli változatok a 85. §. I. 3. a. és b. leirt módon is jelezhetők; így a fönti péld. مَنْ هُوَ مَرِيضٌ ; مَنْ قَتَلْتَهُ v. مَنْ

مَنْ أَرْسَلَتْ لَهُ; مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتٌ; مَنْ بِنْتُهُ أَنْتَ; قَتَلْتَهُمْ
الْكِتَابَ.

2. Kivételesen mégis *ejtegethető* a kérdő مَنْ az 57. §. 1. leirt módon, midőn egy előző mondatban említett személyi *köz- névre* vonatkozólag, kérdezzük hogy *ki az?* a midőn is مَنْ az illető személynév esetét veszi fel, pl. ha valaki mondaná: رَأَيْتُ رَجُلًا فِي الدَّارِ مَنْوُ? s kérdeném, ki? مَنْوُ? ép így رَأَيْتُ رَجُلًا فِي الدَّارِ مَنْوُ? = láttam egy embert a házban, — kit? مَنْوُ. Megkivántatik azonban, hogy a kérdő névm. után *semmi más szó* ne következék, hanem az egészen magánosan álljon; különben *ejteget- hetlen*: مَنْ رَأَيْتُ = ki az, a kit láttál?

3. Ámde, ha *tulajdon* személynévre vonatkozólag kér- dezünk, a مَنْ nem állhat egyedül (s következőleg nem is ejte- gethető); hanem mindig a tulajdonnévvel köttetik össze, mely tetszés szerint, akár változatlanul nominativusban állhat, akár pedig ugyanazon esetben, melyben az előző mondatban állott, pl. مَنْ يُوْسُفُ v. مَنْ يُوْسُفُ — رَأَيْتُ يُوْسُفُ. Itt még meg- jegyzendő, hogy a مَنْ ekkor sem vétetik *melléknévi*leg, (mely Józsefet? welchen Josef?), hanem *főnévi*leg; s hogy a tulajdon- név nem appositívója a مَنْ-nak, hanem változatlan nominativus- ban annak *állitmánya* (kicsoda József?), ugyanaz esetben pedig, melyben az előző mondatban állott, mintegy onnan vett *idézet- alany*nak tekintendő (e példában: kicsoda az a „يُوْسُفُ“).

4. Általában, a csakis főnévi leg vehető مَنْ *sohasem köt- tetik össze appositívóval*, s helytelenül állítják némelyek (pl. Schier, Grammaire Arabe, 314. l., 712. és 713. §§.), hogy legalább a meghatározatlanul مَنْ után álló név, annak appositívója gyanánt vehető, pl. مَنْ فَتَى = quel homme (garçon)? mely gyermek? مَنْ فَارِسٌ = quel cavalier? mely lovag? minthogy e megha- tározatlan nevek *állitmányai* a kérdő névmásnak, így: qui est un garçon? kicsoda gyermek? qui est un cavalier? kicsoda lovag?

5. مَنْ és مَا kérdőnévmások sohasem jöhetnek *status constructusba sem*; nem mondhatom péld. مَنْ النَّاسِ, hanem a st. constr. fel kell bontanom: مَنْ مِنَ النَّاسِ = kicsoda az emberek közül?

Jegyzet a). A 85. §. II. jegyz. a. a kérdő مَنْ v. مَا-ra is alkalmazható, pl. مَنْ كَانَتْ (كَانَ) أُمَّكَ = ki volt a te anyád? مَنْ أَرْسَلُوكَ (أَرْسَلَكَ) = kik küldöttek téged? v. ö. e §. II. a. 1. alatt e példákat.

Jegyzet b). مَنْ v. مَا kérdő névmások után gyakran الَّذِي visszam. névmás is állhat, pl. مَنْ الَّذِي يُحْمِلُ إِلَيَّ الْمَاءَ = ki az, aki nekem elhozza a vizet? különösen, midőn genitívusban kellene állniok, pl. e. h. مَنْ أَنْتَ ابْنُ مَنْ أَنْتَ nemcsak mint II. a. 1. alatt láttuk: مَنْ أَنْتَ ابْنُ مَنْ أَنْتَ, hanem: مَنْ الَّذِي ابْنُهُ أَنْتَ is helyes = kinek a fia vagy?

Jegyzet c). مَنْ és مَا kérdőnévmások دَا mutató névmással is erősödhetnek, pl. مَنْ دَا أَمَرَ = ki mondta? مَا دَا تَقُولُ = mit mondasz? akkor is, ha الَّذِي következik utánok, pl. مَنْ دَا الَّذِي أَمَرَ; مَنْ دَا الَّذِي تَقُولُ.

Jegyzet d). Mint több példából láttuk, مَنْ v. مَا kérdőnévmások majd alanyai majd meg állítmányai a névi mondatnak, a mit sokszor csak az értelemről tudhatunk ki, annál is inkább; mert e kérdő névmások nemcsak, ha alanyok, az állítmány előtt, hanem (mint 84. §. I. 3. a. is láttuk), ha állítmányok, az alany előtt, tehát rendszeren elől állanak, pl. مَنْ الرَّجُلُ = kicsoda az ember? مَا الرَّجُلُ = mi az (ez) ember? مَا هَذَا = mi ez? مَا الْحَيَاةُ = mi az élet? ezekben a kérdőnévm. állítmány; مَنْ فَارِسُ الْمَلِكِ = ki a király lovasa; مَنْ مَرِيضٌ = ki beteg; مَا مِرَادُكَ = mi a kívánságod, ezekben a k. n. alany. Annyit mondhatunk mégis, hogy a k. n. rendszeren alany akkor, ha a vele összekötött név meghatározatlanul áll, mint itt مَنْ مَرِيضٌ és a 4. alatti példákban. Akár alanya, akár állítmánya a k. n. a névi mondatnak, a 75. §. a. 3. és 85. §. II. szerint, a 3-ik szem. önálló névm. kötőige gyanánt szolgálhat; مَنْ هُوَ الرَّجُلُ; مَنْ هُوَ مَرِيضٌ; akkor is, ha a k. n. az 1. v. 2. sz. önálló névmásnak állítmánya: مَنْ هُوَ أَنَا = ki vagyok én? مَا هُوَ أَنْتَ = mi vagy te? Maga هُوَ v. هِيَ is lehet a k. névmásnak alanya: مَنْ هُوَ = kicsoda ő? مَا هِيَ = mi ő? (v. ö. e §. II. a. 1.)

b) رَأَيْتُ-ról, mint kérdő névmásról (annak kiegészítéseül, amit II. a. 2. a مَنْ k. n.-ről irtunk), csak annyit kell még mondanunk, hogy akkor is ejtegethető, s pedig nemben, számban, esetben, (57. §. 2.), ha egy előző mondatban említett személyi köznévre vonatkozólag nem is áll magánosan, pl. رَأَيْتُ رَجُلَيْنِ = láttam

embereket, **أَيِّينَ رَأَيْتَ** = kiket láttál? **أَيُّ** mint kérdő névmás is jöhet st. constr.-ba, de ilyenkor kettős és többes számban nem fordul elő, csak egyesben, s ebben ejtegethető, pl. **أَيُّ** **الْتَّلَامِيذَةِ أَفْضَلُ** = ki a tanulók között a legjelesebb? **أَيُّ** **مَنْزِلَ فَرَلُوا** = mely lakóhelyeket foglalták el? **أَيُّ**-ről, mint visszam. n.-ről 85. §. III. értekeztünk.

Jegyzet a). Az arabok nem tesznek különbséget az *egyenes és függő* kérdő mondatok közt, pl. **أَخْبِرْنِي مَن ضَرَبَكَ** = mondd el nekem, ki vert meg téged? **لَا أَدْرِي مَا هُوَ** = nem tudom, mi az? 'e, szerintünk függő kérdő mondatok arabban mint egyenesek tűnnek fel.

Jegyzet b). A kérdő mondat (még a függő és disjunctiv kérdő mondatok is) gyakran (mint I. d. jegyz. b. részcseke nélkül) minden kérdő névmás nélkül, pusztán csak a hangsúly által fejeztetik ki.

87. §. A kapcsolatos mondat (prop. copulativa).

A kapcsolatos mondatok leginkább a **فَ** és **وَ** kapcsoló szócskák által képeztetnek. E részcsekékről már több helyütt szó volt; láttuk nevezetesen, hogy

1. Mindakettő a mellékmondatot *függő* viszonyba állítja a megelőző főmondatnál (v. ö. 65. §. 4. és 5.); u. o. a **فَ** és **وَ** közti különbséget is jeleztük.

2. A **وَ**-ról tanultuk (71. §. I. B. 2.) hogy azon jelentésben mint **مَعَ**, az ige erejével birván, *accusativust* vonz.

3. Hogy mikor használjuk a **فَ** kötőszót az *apodosis bekezdésére*, v. ö. 66. §. 1. c. Itt még a következőket adjuk elő.

4. Ha a **وَ** kötőszó az *igeafformativumban* rejlő személyi névmásalanyat ugyanazon ige más, névi alanyával kapcsolja össze, az *igeafformativumban* rejlő *önálló személyi névmásnak* *ki kell tétetni*, pl. **أَتَى هُوَ وَالْمَلِكُ** = eljött ő és a király; még akkor is, ha az ige az új alany előtt ismételtetnék: **أَتَى هُوَ وَالْمَلِكُ**. Ámde, ha az ige (tárgyeseti) *suffixummal* bir, az önálló személyi névmásnak *nem szükségképen* kell az ige-suffixum és a **وَ** által vele egybekapcsolts névi tárgyeset között

kitéetni, pl. **أَجْلَاهُ (هُوَ) وَالْقَوْمَ** = kivezette őt és a népet; ilyenkor is ismétélhető az ige, különösen, ha a kapcsolt objectum is suffixum, pl. **قَتَلَهُ وَقَتَلَهَا** = megölte őt (férfit) és azt (nőt), noha így is: **قَتَلَهُ وَإِيَّاهَا**.

5. Ha valamely név *suffixummal is, genitivussal is* összekötendő, a suffixum és a genitivus közé *ritkán* tétetik ki az önnálló személyi névmás, pl. **بَيْتِكَ أَنْتَ وَيُوسُفَ** = a te és József háza; legjobb, ha a közös birtokot a genitivus előtt is kiteszszük: **بَيْتِكَ وَبَيْتِ يُوسُفَ**.

6. Ha két v. több név jó ugyanegy genitivussal st. constr.-ba, a 70. §. II. 3. tartandó szem előtt.

7. Ha valamely *viszonyszó suffixummal is, névvel is* összekötendő, mindkettő előtt ki kell annak tétetni, pl. **إِلَىٰ وَإِلَىٰ الْجَنَّةِ** = felém és a kert felé.

8. Az arabok igen gyakran használják a **وَ** és **فَ** kötőszókat igék vagy egész mondatok összefűzésére; még akkor is, midőn mi a köztök lévő viszonyt más, *határozottabb* kötőszókkal szoktuk kifejezni. Így használják, pl. a **وَ**-t ellentétes mondatok összefűzésére is: **اللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ** = Isten tudja, és (de) ti nem tudjátok.

9. A **وَ** gyakran *állapotjelző* mellékmondat alkotására használtatik, melyben a főmondatnak vagy egyes részének, pl. az alanynak, a kiegészítőnek tulajdonsága, állapota fejeztetik ki: **أَخْرَجَهُ وَكَانَ عَمِيَّ** = monda József állva; **قَالَ يُوسُفَ وَهُوَ وَاقِفٌ** = kivezette őt, (de már) megvakult volt = mint már megvakultat (63. §. a. d.). V. ö. az állapotjelző mondatot az igehatározó accusativussal (71. §. II.). Más állapotjelző mondatot a 64. §. 1. γ. b. és d. ismertettünk.

Jegyzet. A kapcsolatos mondatról vagy kapcsoló részecskékről v. ö. még 64. §. 1. γ. d.; 65. §. 1.; 69. §. 2.

88. §. A tagadó, tiltó mondat (prop. negativa, prohibitiva).

A tagadó, tiltó mondatok a 60. §. 2. a. b. alatti v. egyéb tagadó, tiltó részecskék által képeztetnek.

1. A **لَا** határozó

a) *névi* mondatokban majd

- α) az *alanyra* vonatkozik, tagadván annak létezését általában (71. §. I. B. 3.); majd ismét
- β) az *állítmányra*, tagadván az alany valamely sajátságát, állapotát, pl. **لَا رَجُلٌ حَاضِرًا** = nincs ember jelen. Ilyenkor a tagadásba vett akár alany, akár állítmány csak meghatározatlanul, nunnatióval s mint 71. §. I. B. 3., illetve 71. §. II. 5. c. β. jegyz. b. láttuk, accusativusban állhat;

b) *igemondatokban* vagy csak

- α) egyszerű *tagadást* (64. §. 1. α.) vagy
- β) *tiltást*, (66. §. 2. b.) fejez ki. *Egyszerű tagadásnál* az ige majd *jelentőmódú II. aor.-ba* tétetik, különösen, ha a tagadásba vett cselekvés még be nem fejezett (64. §. 1. α.), pl. **لَا يَضْرِبُهُ** = nem üti őt; majd *I. aor.-ba*, különösen, ha a tagadott cselekvés multidejű, vagy, ha a **لَا** a **وَ** kötőszóval ismételtetik, pl. **لَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّى** = sem nem hitt, (hisz) sem nem imádkozott (imádkozik); az I. aor. áll akkor is, ha a **لَا** a **وَ** kötőszóval **لَمَّا** v. **مَا** helyett áll, s az ezek által jelzett tagadást folytatja (v. ö. e §. jegyz. a.).

Tiltó értelemben a **لَا** leggyakrabban *dsézmes móddal* (prohibitív, per analogiam: jussiv; 66. §. 2. b.), néha *hatályos móddal* (67. §.) áll; *I. aoristussal* csak fogadás-, eskü- (63. §. γ. a.) v. átokmintáknál, pl. **وَاللَّهِ لَا عَصِيْبُ رَبِّي** = Istenemre! nem fogok uram ellen föllázadni; **لَا بَارَكَ** = ne áldjon meg téged az Isten. Ilyenkor az I. aor. jövő értelmű (63. §. γ. a.). Hogy a **لَا** néha **لَيْسَ** helyett is áll, v. ö. 71. §. II. 5. c. β. jegyz. b.

2. A **لَمْ** és **لَمَّا** tagadó részecskék mindig a *dsézmes móddal* köttetnek össze (66. §. 2. c.), melynek az I. aor. értelmét adják.

3. A لَنْ használatát, l. 65. §. 7.

4. A مَا I. aor.-sal mult eseményt, II. aor.-sal jelen v. jövő eseményt tagad (64. §. 1. β. a.), pl. مَا قَتَلْتَهُ = nem öltem meg őt, مَا أَسْأَلُكَ = nem kérdelek téged. Gyakran áll إِلَّا v. más kivételt, megszorítást jelentő részecske (61. §. 2. d.) után. Hogy لَيْسَ helyett is használatos, v. ö. 71. §. II. 5. c. β. jegyz. b.

5. إِنَّ; úgy ige- mint névi mondatban akár I. aor.-sal, akár jelentőmódú II. aor.-sal elliptice ugyanazon tagadó értelemmel bír, mint مَا, pl. أَيَا آللَّهُ إِنْ أَفْعَلُ هَذَا الْفَعَالَ = Istenemre, nem fogom ezt tenni. Ezen إِنْ nem tévesztendő össze a föltételező إِنْ-nel (63. §. γ. b.); minthogy

a) nem dsézmes-, hanem jelentőmódú II. aor.-sal köttetik össze;

b) névi mondatban is előfordul;

c) az I. aor. mindig megtartja vele időértelmét.

6. A létezést tagadó لَيْسَ-ról már (71. §. II. 5. c. γ. és jegyz. a.—d.) szoltunk; itt még megjegyezhetjük, hogy

a) لَيْسَ néha, mint részecske, لَا helyett állván, csak egyes mondatrészre vonatkozik, pl. لَيْسَ لِهَذَا خُلِقْتَ وَلَا بِهَذَا أُمِرْتَ = nem e végett teremtettél, és nem ez lőn neked megparancsolva;

b) mint ige,

α) más ige II. aor.-sával egybekötve (64. §. 2. c.), erősen tagad valamely jelen v. jövő cselekvést, pl. لَيْسَ تَمَأَلُ = nem fogod elérni a dicsőséget;

β) névi mondatban — egyedül állván — jelen v. jövő értelmű, pl. يُوْسُفُ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ وَلَا بِالْقَصِيرِ = József sem nagy, sem kicsiny; hogy mult értelme legyen, a كَانَ ige (I. aor.-ban) kell, hogy megelőzze.

Jegyzet a). Ha a لَمْ, لَمْآ, لَنْ v. لَيْسَ által képzett tagadó mondat-hoz وَ kötőszó által egy más tagadó mondatot vagy tagadásba vett mon-

datrészt kapcsolunk, az új tagadó mondatban — ha csak a tagadás nemét különösen kiemelni nem akarjuk — a helyett, hogy a jelzett részecskéket ismételnők, az *általánosan tagadó* لَا batározót használjuk, pl. لَنْ نَعْنِيْ = sem javaik, sem gyermekeik nem fogják őket segíteni Isten ellenében.

Jegyzet b). A tagadó, tiltó mondatról vagy ily részecskékről v. ö. még 65. §. 1. és jegyz. a.; 65. §. 4.; 66. §. b.; 66. §. c. γ. és δ.; 69. §. 2.

89. §. Az összehasonlító mondat (prop. comparativa, elativa).

A közép és felsőfokról (44. §. 5., 6. és 70. §. I. D. harm. kikezsd.) egyetmást már elmondottunk. Még megjegyezhetjük:

1. Az *összehasonlítás* leggyakrabban مِنْ viszonyszó közvetítésével történik, pl. هُوَ أَكْبَرُ مِنِّيْ = ő nagyobb mint én. Ezen viszonyszónak *közvetlenül* kell az أَفْعَلُ v. más összehasonlító m. név után állani; csakis a középfok közelebbi meghatározását célzó egyes szavak jöhetnek közbe, pl. يَعْقُوبُ أَكْثَرُ مَالًا مِنْ يُوسُفَ = Jakab gazdagabb vagyona, mint József.

2. A *felsőfokot* nemcsak úgy, mint az idézett helyeken láttuk, hanem *rendkívüli módon* még úgy is képezik, hogy

a) a kiemelendő főnevet *st. constr.-ba* állítják *ugyanazon* főnév többes számú s névelővel bíró genitívusával, pl. قَاضِي الْقَضَاِ = a bírák bírása = fő bíró (országbíró) v. igen jeles bíró;

b) a kiemelendő főnevet *ugyanazon gyökből* képzett *meléknéval* kötik össze, pl. لَيْدٌ أَلَيْدٌ = borzasztó éj; شَعْرٌ شَاعِرٌ = kitünő költemény;

c) *körülírás által*, midőn a rendes superlatív mintához, erősítés vagy közelebbi meghatározás végett, bizonyos kifejezések járulnak, pl. أَقْبَحُ مَا يَكُونُ = legrútabb, a mint csak lehetséges, vagy a mi csak létezik.

Jegyzet. Minthogy egyéb mondatokról, u. m. az erősítő (63. §. α. c.; 66. §. 1. c. δ.; 66. §. 2. a.; 71. §. I. B. 1.), *parancsoló* (65. §. 1.; 66. §. 1. b.; 66. §. 1. c. γ.; 71. §. I. C. 1.; 71. §. II. 6.), az *ohajtó* (63. §. γ. a.;

66. §. 1. b.; 66. §. 1. c. γ.; 71. §. I. C. 1.), *felkiáltó* (62. §.; 72. §.), *ellentétes, megszorító, szétválasztó, kivételes* (61. §. 2. d.; 63. §. γ. b.; 65. §. 6.; 70. §. I. A. 2. b. ε.; 71. §. I. B. 4. és jegyz.), *főltételező és hypothetikus* (63. §. γ. b. és jegyzet a., jegyzet b.; 66. §. 1.; 69. §. 2.) mondatokról, illetve azon részecskékről, melyek által képeztetnek, a szükséges dolgokat már előadtuk; nehogy a mondottakat ismételnünk kelljen, — habár így a szöfüzéstan második része az elsónél aránylag rövidebb terjedelművé válik — befejezzük a munkát s elégségesnek tartjuk, a helyeket, hol e mondatokról, illetve e részecskékről szó vagyon, megjelelni.

V é g e.

M. J. N. D.

FÜGGELÉK.

Mint nyelvtanunk 4. §-ában látható, a rövid önhangzók kiejtési szabályainak megállapításában a bécsi és budapesti egyetemek hittani karánál évtizedek óta divott szokást, tanításmódot követtük. Tettük ezt részint kegyeletből az iskola iránt, melynek egykor mi is tanítványa valánk, s melynek szabványain magában nyelvtanunk szövegében nem egykönnyen tehattük túl magunkat; részint pedig didaktikai szempontból, azért, mert ép, különösen a budapesti egyetem hittanhallgatói számára óhajtván irni munkánkat, nem akarunk a kezdő tanulóknak, az általok már megszokott, s bár a valónak, az élő kiejtésnek nem egészen megfelelő, de könnyebb, mert egyszerűbb szabályok megváltoztatásával nehézséget okozni.

Mintogy tehát a 4. §-ban előadott kiejtési szabályok nem egészen helyesek, czélszerűnek véljük most már nyelvtanunk *befejeztével*, c „Függelék“-ben, az előhaladottakkal a bár nehezebb, mert komplikált, csak nagy általánosságban vehető s majdnem annyi kivétellel, mint példával járó, de valóbb s az élő kiejtésnek is megfelelőbb kiejtési szabályokat — a mennyiben a 4. §-ban előadottaktól eltérnek — megismertetni; annál is inkább, mert már a bécsi egyetem hittani karánál a keleti nyelvek tudós tanára Dr. Neumann — hálával emlékezem meg róla, mint a keleti nyelvészetben mesteremről — is, leküzdvén a kezdet nehézségeit, helyes kiejtéssel, tudományos szinezettel tanítja az arab nyelvtant; s a miben

mások haladnak, nekünk magyar papoknak sem szabad elmaradnunk.

Egyébként, egész módosításunk csak a rövid (a nyújtó betűk nélkül álló) önhangzók kiejtésére (a 7-ik oldalon „Mint-hogy“ kikezdéstől kezdve, harminczhat sor) vonatkozik. $\text{ا} = \text{a}$; $\text{ى} = \text{i}$; $\text{و} = \text{u}$. A rövid önhangzóknál is érvényben marad továbbá, a mit a 4. §-ban a keszráról és dämmáról, midőn a szó végén (ha suff. következik is) állanak, mondottunk, hogy t. i. ilyenkor $\text{ا} = \text{ä}$; $\text{و} = \text{ü}$.

Csak azon kérdés merül fel tehát, hogy mint mondatik ki a nyújtó betű nélküli fatha általában: a szó elején, közepén v. végén, és a szintén nyújtó betű nélküli keszra és damma a szó elején és közepén?

E kérdésnek, a mennyire lehetséges, megoldására a köv. szabályokat állítjuk fel.

1. A fatha (َ) = ä (majdnem mint a magyar ä : *hantan*), ha

a) erősebb torokhangok: ح خ ع غ és a hatályos betűk

(2. §. 1. f.) előtt v. után áll, pl. خَمْر = *hämrun* (bor); قَهْب = *kähüba* (feketés-fehér színű);

β) ha kettőzött vagy اَ ; و után álló ر követi v. előzi meg, pl. مَرَرَاتُن = *márrätun* (jelent. l. 53. §. 1. d.); كَارَب = *käräba* (III. f. vkit magához füzni); سُورَاتُن = *Szürätun* (Szura, Kórában egy fejezet);

γ) bármily consonanssal a szó végén, mint az előbbi példákban (قَهْب és كَارَب) is látható.

Ámde, ha a fathát ama torokhangok avagy a hatályos betűk sem meg nem előzik, sem nem követik, a fatha inkább az *e* hang felé hajlik: leggyakrabban, mint a magyar *é* (évétt) v. a német *ä* (schätzbar) v. a franczia *ai* (faisons), pl. كَتَبَتْ = *kétébtä* (irtál), أَكْبَرُ = *ékberu*; s ha nyújtott szótag előtt áll, néha = a magyar nyílt *e*-vel (keres): كَرِيم = *kerímun*; sőt a gyors kiejtésben gyakran megfelel a franczia néma *e*-nek (vraiment), pl. مَدِينَةٌ = *médínetun*. $\text{ا} = \text{v}$. و (4. §. jegyz.) mindig = *an*.

2. Keszra (ك) az erősebb torokhangok és a hatályo betűk után v. előtt = *i* féle hajló *č*, pl. عِلْمٌ = 'élman (tudomány), قِشْرٌ = *kčšrun* (vminek héja). Egyébként inkább i pl. كِتَابٌ = *kítábun*. — legjobban = *in*.

3. Dámma (د) torokhangok és hatályos betűk előtt v. után = *ö* felé hajló *ű* hang, pl. حُسْنٌ = *hó'szun*, tájsházalással így is: *hó'szun*. Egyébként, dámma majd *ö*, majd *ű*; függőleg inkább a tájsházalástól: رَجُلٌ, pl. Szíriában = *radsul(un)*, de Egyiptomban = *radsol(un)*. Szíriában szeretik az "ayn-t kísérő dámmat nemcsak *ö*, hanem *ű* felé hajlólag is kiejteni, pl. نُبَّانٌ = 'űtszman, الْعِلْمَاءُ = 'al'ülemá'u, de mégis عَمْرٌ = 'Omru' stb. E nagy eltérés miatt csaknem lehetetlen a hangárnyalatokat i mi betűnkkel átírni; s a helyes kiejtést, amint csak élőszóval demonstrálni, úgy csak gyakorlat által lehet tökéletesen megtanulni. Szükséges volt mégis e néhány általános szabályt i fölláztatni; miáltal 1mo nyelvtanunk a mindinkább előtérbe lépő modern követelményeknek is megfelelőbbé válik, 2do mintegy átmenetet képez az általunk, Isten segélyével később talán egy nagyobb keleti utazás és a tájsházások alapos tanulmányozása után megírandó „Az élő arab nyelvtan“ kézikönyvére; s így azoknak is nagyobb szolgálatot vélünk már most is tenni, kik tulajdonképen az élő arab nyelv megtanulását szándékolván, a „Klasszikus Arab nyelvtan“ e kézikönyvével csak az élő arab nyelv alaposabb megértésé végett használják

1949221

Sajtóhibák javítása.

2. lap az alfabetumban 16. betű 4. rubr. e. h. ط l. ط; 17. betű 2. rubr. e. h. ظ l. ظ, 4. rubr. e. h. ظ l. ظ; 18. betű 4. rubr. e. h. ع l. ع.
4. „ 21. sor (a sorokat a lap számával kezdve felülről), e. h. أَرْحِيمِ l. أَلرَّحِيمِ.
5. „ 26. sor e. h. 15. l. 14.; utolsó sorban nem jól látszik a ج.
9. „ 10. „ „követi“ után pont jó; 25. s. e. h. نَصْرُوا l. نَصْرُوا.
10. „ 5. „ e. h. هُدًى l. هُدًى.
11. „ 19. „ e. h. أَللَّهُ l. أَللَّهُ; 23. s. e. h. vajjon mi? l. vajjon nem?
13. „ 2. „ e. h. 20. §. l. 16. §. 3.; 4. s. e. h. szakaszt l. §-t; 28. s. e. h. szakaszban l. §-ban.
14. „ 12. sor e. h. إِذْذَكَرْ l. إِذْذَكَرْ.
15. „ 2. „ e. h. لَا l. لَا; utolsó előtti s. e. h. مِّنْ l. مِّنْ.
16. „ 22. „ ع helyett mindkét szóban olv. ع.
17. „ 23., 24., 26. ss. mindhárom arab szóban a vég م dszmet kap.
20. „ 16. sor olv. أَلَّذِي; 29. s. e. h. szülött l. alap.
22. „ 11. és 13. ss. e. h. عَبْدٍ l. عَبْدٍ.
24. „ utolsó s. e. h. ذَيْبٍ l. ذَيْبٍ.
25. „ 16. sor e. h. szakasz l. §.
26. „ alulról 5. sor „a szó végén“ kimarad.
27. „ 17. sor e. h. إِلَيْهِ l. إِلَيْهِ.
31. „ 20. „ olv. أَفْتِنَاهُ; masójjatuka.
35. „ 7. „ e. h. فَرَدَ l. فَرَدَ; 20. s. e. h. كَدَّبَ l. كَدَّبَ.
41. „ 23. „ e. h. قَتَلْنَا l. قَتَلْنَا.
45. „ 3. „ e. h. أَقْتَلْ l. أَقْتَلْ.
47. „ 17. „ e. h. نَ l. نَ.
48. „ 22. „ e. h. szakaszban l. §-ban.
52. „ 10. „ olv. 25. §. Ad C. 2., 3.
55. „ 7. „ (határozatl. m.) e. h. تَقَرَّرَ l. تَقَرَّرَ.
56. „ 5. „ (határ. m.) e. h. تَأْتِرُ l. تَأْتِرُ; 7. s. (határ. m.) e. h. أَتْتَشَارُ l. أَتْتَشَارُ; 12. s. olv. أَوْثِرَ — يُوَاثِرُ — مُوَاثِرٌ t. i. az első dszém helyett dámma, a másik kettő h. fatha irandó; 25. s. (határ. m.) e. h. سُؤَالٌ l. سُؤَالٌ t. i. a و fathát kap.

57. lap 20. sor e. h. نَلُوْنِمُ l. تَلُوْنِمُ.
58. „ 17. „ (rész.) e. h. مَبْرِيٍّ l. مَبْرِيٍّ t. i. a رّ fathája elmarad.
59. „ alulról 3. s. e. h. مَوْعُوْدٌ l. مَوْعُوْدٌ.
61. „ 13. s. (kettős nón. 3. szem.) e. h. يَقُوْلَا l. يَقُوْلَا.
62. „ alulról 6. s. (him 2. szem.) e. h. يَبِيْعٌ l. يَبِيْعٌ.
63. „ 9. sor e. h. تَبِيْعِيْنَ l. تَبِيْعِيْنَ.
64. „ 11. „ e. h. أَقَالُ l. أَقَالُ.
71. „ 13. „ (rész.) e. h. مَرَضِيٍّ l. مَرَضِيٍّ.
77. „ 18. „ e. h. يَبْرُ l. يَبْرُ.
78. „ 20. „ e. h. szakaszban l. §-ban.
79. „ alulról 11. sor e. h. أُوْمِلُ l. أُوْمِلُ.
82. „ „ 12. „ e. h. يُوْحَلُ l. يُوْحَلُ.
83. „ „ 11. „ e. h. حَفَّتْ l. حَفَّتْ.
86. „ 9. sor e. h. تَعْرُوْنَ l. تَعْرُوْنَ.
131. „ 20. „ e. h. 71. §. l. 72. §.; 25. sor e. h. 69. §. l. 70. §.
144. „ utolsó sor e. h. 69. §. l. 70. §. l. A. 2. b.
145. „ alulról 5. sor e. h. بِهِمْ l. بِهِمْ.
160. „ 10. sor e. h. أَبْيِنُ l. أَبْيِنُ.
161. „ utolsó előtti s. فَأَزْرِكُ-ban nem jól látszik a رّ.
166. „ alulról 3. sor e. h. 83. §. l. 79. §.
168. „ 8. sor e. h. 79. §. l. 78. §.
170. „ 18. „ e. h. كَلَّ النَّحْلِ l. كَلَّ النَّحْلِ.
171. „ 2. „ e. h. جَمِيْعٌ l. جَمِيْعٌ; 13. sor التَّلَامِيْدِ h. l. التَّلَامِيْدِ.
174. „ alulról 9. sor e. h. أُمَّ l. أُمَّ.
175. „ 2. sor e. h. 85. §. l. 81. §.; 20. s. 71. §. II. 5. addc: a. ε.
177. „ 17. „ e. h. 87. l. 89. §.
179. „ utolsó sor e. h. 83. §. l. 82. §.
180. „ 7. sor e. h. 83. §. l. 82. §.
186. „ 16. „ e. h. 82. §. l. 81. §.; 19. sor e. h. 83. §. l. 82. §.
199. „ alulról 12. sor e. h. 82. §. III. B. l. 82. §. III. β.
202. „ 11. sor e. h. 87. §. l. 85. §.
203. „ 3. „ e. h. II. 2. b. 4. l. II. 2. b., 4.
208. „ alulról 6. sor e. h. 81. §. g. 1. l. 81. §. 7. a.
213. „ alulról 13. „ e. h. الْفَوَارِسِ l. الْفَوَارِسِ.
224. „ alulról 10. „ e. h. صَرَبٌ l. صَرَبٌ.
225. „ 16. sor e. h. حَدًّا l. حَدًّا.
234. „ 4. „ e. h. مِّنْ l. مِّنْ.
235. „ alulról 9. sor e. h. 66. §. 1. c. l. 66. §. 1. „Arra vonatk.“ kikezd.
239. „ 8. sor e. h. 66. §. b. l. 66. §. 1. b.; e. h. 66. §. c. γ. és δ. l. 66. §. 1. „Arra vonatk.“ kikezd. γ. és δ.; ut. s. ugyszintén 240. l. 2. sor e. h. 66. §. 1. c. γ. l. 66. §. 1. „Arra vonatk.“ kikezd. γ.

TARTALOM-MUTATÓ.

Előszó	Lap I
------------------	----------

ELSŐ KÖNYV.

Alapismertetések.

I. Fejezet. Az olvasás- és helyesírásról.

1. §. A mássalhangzókról	1
2. §. A mássalhangzók hangtani értékéről	4
3. §. A mássalhangzók felosztása	5
4. §. Az önhangzókról	6
5. §. A szótagról	10
6. §. A hangsúlyról	10
7. §. A számjegyekről	11
8. §. A Dsézmről	12
9. §. A Tesdídrről	13
10. §. A Hámzáról	16
11. §. A Vászla	19
12. §. A Mádda	22
13. §. A pontozási és rövidítési jelekről	23

II. Fejezet. Az infirmákról.

14. §. Az infirmák változásairól. A három infirma közös, általános szabályai	24
15. §. A و és ع közös szabályai	25
16. §. Az infirmák külön szabályai. Az elif külön szabályai	27
17. §. A váv külön szabályai	28
18. §. A já külön szabályai	30
19. §. Olvasási gyakorlat	31

MÁSODIK KÖNYV.

Alaktan.

Első szakasz. Az igéről.

I. Fejezet. Általában és a rendes igéről.

	Lap
20. §. Felosztás	32
21. §. Az ige alakjairól	32
22. §. Az igealakok képzése és jelentményei	34
23. §. A szenvedő igealakok	38
24. §. Az ige hajlítása. I. II. Tábla	39—45
25. §. Észrevételek az I. Táblához	46
Ad A) A hárombetűs rendes ige törzsalakja a cselekvőben	46
Ad B) A hárombetűs rendes ige törzsalakja a szenvedőben	48
Ad C) A hárombetűs rendes ige leszármazott alakjai a cselekvőben	48
Ad D) A hárombetűs rendes ige leszármazott alakjai a szenvedőben	51
26. §. Észrevételek a II. Táblához	51
Ad A) és B) A négybetűs rendes ige törzs- és leszármazott alakjai a cselekvőben és szenvedőben	51

II. Fejezet. A rendhagyó igéről.

III.—XI. Tábla	52—76
27. §. Észrevételek a harmadik Táblához	77
Ad A) és B) Az összevont (ع) ige törzsalakja a cselekvőben és szenvedőben	77
Ad C) Az összevont (ع) ige leszármazott alakjai a cselekvőben	78
28. §. Észrevételek a IV. Táblához	79
Ad A) és B) Az első radikális hámza (أ) igék törzsalakja a cselekvőben és szenvedőben	79
Ad C) és D) Az első radikális hámza (أ) igék leszármazott alakjai a cselekvőben és szenvedőben	80
29. §. Észrevételek az V. Táblához	80
Ad A), B), C) és D) A második radikális hámza (ع) igék törzs- és leszármazott alakjai a cselekvőben és szenvedőben	80
30. §. Észrevételek a VI. Táblához	81
Ad A), B), C) és D) A harmadik radikális hámza (ل) igék törzs- és leszármazott alakjai a cselekvőben és szenvedőben	81
31. §. Észrevételek a VII. Táblához	82
Ad A), B), C) és D) Az első radikális و vagy ی (فو és فى) igék törzs- és leszármazott alakjai a cselekvőben és szenvedőben	82
32. §. Észrevételek a VIII. Táblához	83

	Lap
Ad A), B) és C) A második radikalis و vagy عى (عو és عى) ige törzsalakja a cselekvőben és szenvedőben	83
Ad D) A második radikalis و vagy عى (عو vagy عى) igék lezármozott alakjai a cselekvőben és szenvedőben	84
33. §. Észrevételek a IX. Táblához	85
Ad A) és B) A fatha után álló harmadik radikalis و és عى (عَمَى és عَمَى) igék törzsalakja a cselekvőben	85
Ad C) A keszra után álló harmadik radikalis و igék törzsalakja a cselekvőben	87
Ad D) A harmadik radikalis و és عى igék törzsalakja a szenvedőben	89
Ad E) A harmadik radikalis و és عى igék lezármozott alakjai a cselekvőben és szenvedőben	89
34. §. Észrevételek a X. Táblához	89
Ad A), B), C) és D) A kétszeresen rendhagyó igék első osztálya	90
Ad E) és F) A kétszeresen rendhagyó igék második osztálya	91
35. §. Észrevételek a XI. Táblához	92
Ad A) és B) A háromszorosan rendhagyó igék	92
36. §. A tagadó, dicsérő, gyalázó, csodáló igék	92
37. §. Az ige a személyes névmás ragjaival (a suffixummal)	93
38. §. A rokon igékről	95

Második szakasz. A névről.

I. Fejezet. A fő- és melléknévről.

39. §. Felosztás	96
----------------------------	----

I. A főnévről magáról.

40. §. A főnevek felosztásáról és alakjáról általában	97
41. §. Az igéből képzett főnevek (nomina deverbalia)	98
42. §. A főnévből képzett főnevek (n. denominativa).	103
43. §. A főnevek nemeiről (genus)	104

II. A melléknévről magáról.

44. §. Az igéből származott melléknévek s igemelléknévek (adjectiva deverbalia)	106
45. §. A főnevekből származott melléknévek (adjectiva denominativa)	109
46. §. A melléknévek neméről (genus)	113

III. A fő- és melléknévről együttesen.

47. §. A kicsinyítő fő- és melléknévekről (nomen deminutivum).	115
48. §. A fő- és melléknév számairól (numerus).	117
I. Tábla. A három gyökbetűs fő- és melléknévek tört többesei.	122
II. Tábla. A négy- vagy többetűs fő- és melléknévek tört többesei	124

	Lap
49. §. A meg nem határozott fő- és melléknév ejtegetéséről (declinatio nominum indeterminatorum). Triptota, Diptota	126
50. §. A meghatározott fő- v. mellékevekről s azok ejtegetéséről (nomina determinata)	131

II. Fejezet. A számnévről.

51. §. A tőszámokról (cardinalia)	134
52. §. A sorszámokról (ordinalia)	137
53. §. A többi számokról	138

III. Fejezet. A névmásról és névelőről.

54. §. A személyi névmásról (pronomen personale)	139
55. §. A mutató névmásról (pron. demonstrativum)	141
56. §. A visszahozó névmásról (pron. relativum)	142
57. §. A kérdő névmásról (pron. interrogativum)	143
58. §. A névelőről (articulus)	145

Harmadik szakasz. A részeeskékről.

59. §. A viszonyzókról (praepositiones)	145
60. §. Az igehatározók (adverbia)	146
61. §. A kötőszók (conjunctiones)	148
62. §. Az indulatszók (interjectiones)	149

HARMADIK KÖNYV.

Szófüzéstán (Syntaxis).

Első rész. Az egyes beszédrészek.

Első szakasz. Az ige.

I. Fejezet. Az igeidők.

63. §. Az I. Aoristus	151
64. §. A II. Aoristus (jelentőmód)	156

II. Fejezet. Az igemódok. (A II. Aor. módjai.)

65. §. A II. Aor. kötőmód (subjunctivus)	159
66. §. A föltételező és jussiv mód (m. dsézmatus)	162
67. §. A hatályos módok (m. energici)	165
68. §. A parancsolómód (imperativus)	166

Második szakasz. A név.

I. Fejezet. A fő- és melléknév esetei.

69. §. Az alanyeset (nominativus)	166
70. §. A sajtúító eset (genitivus, status constructus)	168

	Lap
I. A st. constr. lényege, használata	168
II. A st. constr. külalakja, az összefűzés módja	177
71. §. A szenvedő eset (accusativus)	179
I. A vonzott accusativus	179
A) A kitett ige accusativusa	180
B) Némely részecskében rejlő ige accusativusa	184
C) A kihagyott ige által vonzott accusativus	185
II. Az igehatározó accusativus	186
72. §. A hívó, felkiáltó eset (vocativus)	190

II. Fejezet. A számnév.

73. §. A tőszámok (cardinalia)	193
74. §. A sorszámok (ordinalia)	195

III. Fejezet. A névmás és a névelő.

75. §. A személyi névmás (pron. personale)	197
76. §. A mutató névmás (pron. demonstrativum)	200
77. §. A névelő (articulus)	201

Harmadik szakasz. A részecskék.

78. §. A viszonyszókról (praepositio)	202
---	-----

Második rész. A mondat.

I. Fejezet. A mondatról általában, vagyis a mondatrészekről.

A) A lényeges mondatrészekről, vagyis az alany- és állítmányról.

79. §. Az alany és állítmány magukban véve	207
80. §. Az alany és állítmány egyezése (concordantia)	211
B) A többi mondatrészekről, vagyis az értelmezőről, a kiegészítőről és a határozóról.	
81. §. Az értelmező (appositio)	215
82. §. A kiegészítő (complementum, regimen)	217
83. §. A mondatthatározó (adverbia, Umstände)	221
84. §. A szórend (constructio)	222

II. Fejezet. A mondat némely fajairól különösen.

85. §. A viszonyló v. vonatkozó mondat (prop. relativa)	226
86. §. A kérdő mondat (prop. interrogativa)	231
87. §. A kapcsolatos mondat (prop. copulativa)	235
88. §. A tagadó, tiltó mondat (prop. negativa, prohibitiva)	236
89. §. Az összehasonlító mondat (prop. comparativa, elativa)	239